

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
імені ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛУХТАН АНДРІЙ ІВАНОВИЧ

УДК [327.57:341.238:355.02](477:438+477: 476)“1991/2013”

ДИСЕРТАЦІЯ

**МІЖНАРОДНЕ ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ
(1991–2013 рр.)**

20.02.22 – військова історія

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А. І. Лухтан

Науковий керівник : Сегеда Сергій Павлович, начальник науково-дослідного
центру воєнної історії, доктор історичних наук

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Лухтан А. І. Міжнародне військове співробітництво України (1991–2013 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 20.02.22 – військова історія. – Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, 2018.

Зміст анотації

У дисертації вперше розкрито та систематизовано процес становлення міжнародного військового співробітництва (МВСп) України (1991–2013) та його розвиток на прикладі співробітництва з Республікою Польща, як країною-членом НАТО та Республікою Білорусь, як країною-учасницею СНД, розкрито стан нормативно-правового і договірно-правового забезпечення цього процесу та надано рекомендації щодо використання набутого досвіду в сучасних умовах.

Аналіз історіографії та виявлених джерел дає підстави стверджувати, що МВСп України залишається актуальною проблемою історичної науки та є предметом дослідження істориків, політологів, юристів та інших фахівців. Водночас в українській історичній науці не має цілісного й об'єктивного військово-історичного дослідження, в якому комплексно було б висвітлено історичний досвід становлення та розвитку МВСп України із суміжними державами, зокрема з Польщею як країною-членом НАТО та Білоруссю як країною-учасницею СНД.

Методологічною основою дисертації стали загальнонаукові принципи історизму, об'єктивності, системного підходу, дослідження подій, зокрема їх виникнення та розвитку, взаємозв'язку, взаємозалежності та комплексності. При підготовці дисертації використані загальнонаукові методи наукового пізнання: аналізі і синтез, класифікація, ретроспективний, хронологічний. Завдяки використанню логічного методу виявлено тенденції розвитку двосторонніх відносин та узагальнено досвід розвитку договірно-правової бази, встановлено зміст і способи вирішення проблемних питань. Спеціальні історичні методи, зокрема історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-хронологічний та історико-системний, дозволили детально вивчити

багатогранний і суперечливий процес становлення МВСП України та розвиток українсько-польського й українсько-білоруського військового співробітництва, виявити основні напрями співробітництва, загальне та особливе, встановити тенденції їх еволюції, а також роль політичних і військових діячів у реалізації цього процесу. Спеціально-юридичні методи, зокрема формально-юридичний, порівняльно-правовий, дозволили узагальнити досвід договірно-правового та нормативно-правового забезпечення МВСП України.

У роботі вперше розкрито передумови становлення МВСП України з урахуванням воєнно-політичних подій 1991–2013 років, зовнішньої політики держави та пов'язаних з ними програм будівництва Збройних Сил України, запропоновано авторську періодизацію цього процесу. Автор довів, що процеси становлення міжнародного військового співробітництва України проходили у чотири етапи з урахуванням воєнно-політичних подій, зовнішньої політики держави та пов'язаних з ними процесів будівництва Збройних Сил України. На першому етапі МВСП України (1991–1996) відбулися зміни у воєнно-політичній обстановці в Центральній і Східній Європі внаслідок розпуску Організації Варшавського договору та розпаду СРСР, набули незалежності колишні союзні республіки, що потребувало визнання державних кордонів, виконання міжнародних домовленостей щодо перебазування та часткового роззброєння, відмови від ядерного озброєння, участь у міжнародній миротворчій діяльності, започаткування воєнно-політичного діалогу та партнерства на принципах довіри та виконання зобов'язань перед НАТО і СНД. На другому етапі (1997–2000) розгортався процес становлення двостороннього співробітництва України із суміжними державами в умовах формування єдиного безпекового простору в Європі, завдяки програмі НАТО “Партнерство заради миру”. Цьому сприяла активна участь підрозділів Збройних Сил України в миротворчих операціях і місіях, що дозволило додатково приєднатися до участі у 9 місіях під егідою ООН, ЄС, ОБСЄ та НАТО. Залучити на цьому етапі 18 тис. військовослужбовців Збройних Сил України в миротворчих операціях і місіях, завершити формування відносини партнерства і довіри у військовій сфері,

сформувані договірно-правове забезпечення МВСп України з 70 державами, а також набуло удосконалення правове забезпечення участі військових підрозділів (персоналу) у міжнародній миротворчій діяльності (ММД). Набувало розвитку ВТС України з державами-партнерами та участь її у верифікаційній діяльності. Нові виклики і загрози міжнародному миру та безпеці (міжнародний тероризм і піратство) на третьому етапі безпосередньо вплинули на становлення МВСп України, зокрема визначення її пріоритетних напрямів та нових форм партнерських відносин із НАТО і ЄС (2001–2005). Як особливість, відмічається безміна активна участь України в міжнародних миротворчих операціях ООН, ОБСЄ, НАТО та подальше становлення двостороннього міжнародного співробітництва з державами. На четвертому етапі (2006–2013) відбулися зміни у зовнішній політиці України – від політики євроатлантичної інтеграції (2005) до позаблокового статусу (2012) що негативно вплинуло на становлення МВСп України та вимагало корегування двостороннього військового співробітництва з державами за воєнно-політичним, військовим та військово-технічними напрямками. Україна набула важливого досвіду участі у складі багатонаціональних військових формуваннях, у тому числі в миротворчих і стабілізаційних місіях, виконання зобов'язань України з контролю над озброєнням, проведення заходів верифікаційної діяльності та ВТС.

Вперше, з урахуванням завдань зовнішньої політики держави, визначено особливості еволюції нормативно-правового забезпечення МВСп України та запропоновано авторську періодизацію цього процесу. Виявлено етапи створення, розвитку і удосконалення законодавчої і нормативно-правової бази МВСп України (1991–2013). В основу авторської періодизації еволюції нормативно-правового забезпечення покладено зміни у внутрішній і зовнішній політиці України та їх вплив на національне законодавство. На першому етапі (1991–1996) відбулося формування правових основ МВСп України. На другому етапі (1996–2010) продовжено процес законодавчого і нормативно-правового забезпечення МВСп України, що зумовлений ухваленням Конституції України (28.06.1996) та дозволило завершити формування правових засад МВСп України.

Третій етап (2010–2013) характеризувався уповільненням розвитку правового забезпечення МВСп України. Ухвалені у липні 2010 року зміни до Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” уповільнили процес розвитку правового забезпечення, а в деяких напрямках штучно зупинило імплементацію раніше взятих зобов’язань України у МВСп. Встановлено, що прийнята нормативно-правова база МВСп України загалом сприяла реалізації національних інтересів України. Вона була сформована протягом першого та другого етапів, що дозволило визначити повноваження суб’єктів МВСп України (Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, міністерств (відомств), Збройних Сил України та інших військових формувань і правоохоронних органів) у воєнно-політичному, військовому та військово-технічному співробітництві; унормувати право міжнародних договорів; створити механізм планування та програмування двостороннього співробітництва за основними напрямками співробітництва; удосконалити участь Збройних Сил України та інших військових формувань і правоохоронних органів у ММД України у складі багатонаціональних коаліційних сил. Разом з тим, на третьому етапі як особливість відмічено уповільнення темпів розвитку нормативно-правового забезпечення після визначення на політичному рівні позаблокового статусу України. Однак, існувало ряд проблемних питань нормативно-правового забезпечення: відсутність уніфікованого понятійного апарату до стандартів НАТО; неврегульованість на законодавчому рівні питань військово-технічного та цивільно-військового співробітництва.

Вперше узагальнено досвід МВСп України з Республікою Польща як країною-членом НАТО та Республікою Білорусь як країною-учасницею СНД з урахуванням їх зовнішньополітичних орієнтацій на розвиток безпекової політики в регіоні. Розкрито процес становлення і розвитку військового співробітництва України з Республікою Польща, як країною-членом НАТО. Встановлено, що процес становлення українсько-польського військового співробітництва супроводжувався поступовим та інтенсивним воєнно-політичним діалогом на рівні Президентів двох держав, керівників оборонних відомств, начальників

генеральних штабів, командувачів видів. Це дозволило виділити такі його етапи: від співіснування в рамках “соціалістичного табору” до започаткування міжнародного військового співробітництва (1991–1996), становлення військового співробітництва (1997–2000), формування стратегічного військового партнерства (2000–2013). З’ясовано, що протягом 1992–2013 рр. українсько-польське військово-співробітництво реалізовано на 57% (вісім напрямів з чотирнадцяти через укладання двосторонніх міжнародних договорів (протоколів)).

Вперше розкрито процес становлення і розвитку військового співробітництва України з Республікою Білорусь, як країни-учасниці СНД. Виявлено тенденції розвитку з урахуванням специфіки воєнно-політичного діалогу, що дозволило встановити такі його етапи: становлення військового співробітництва (1991–1996), розвиток військового співробітництва (1997–2000), формування стратегічного партнерства (2000–2013). Загалом, протягом 1992–2013 рр. українсько-білоруське військово-співробітництво реалізовано на 75% (дев’ять напрямів з дванадцяти через укладання двосторонніх договорів (протоколів)). Договірно-правова основа ВТС забезпечила реалізацію відповідних напрямів співробітництва, дозволила планувати заходи на перспективу й узгоджувати їх імплементацію через спільні робочі групи. Особливістю договірно-правової системи стало укладання двосторонніх міжвідомчих договорів за ієрархічною моделлю, основою яких була угода про військово-співробітництво, протоколи, укладені в межах реалізації спільних інтересів.

З’ясовано, що договірно-правове забезпечення співробітництва України з Республікою Польща та Республікою Білорусь розвивалося активно та відповідало потребам двосторонніх відносин. Українсько-білоруське військово-співробітництво за кількістю укладених двосторонніх договорів відповідно до напрямів співробітництва має більший показник чим українсько-польське співробітництво. Установлено що до спільних рис належить ідентична ієрархічна модель, яка формувалася через укладання рамкових угоди про військово-співробітництво та протоколів, що мали прямий зв’язок. Водночас розкрито прогалини, що потребують удосконалення договірно-правового

забезпечення військового співробітництва України та Республіки Білорусь шляхом виключення посилань на договір між УРСР і БРСР від 19.12.1990, який застарів в наслідок ухвалення Українсько-білоруського договору про дружбу, добросусідство та співробітництво (1995); проведення моніторингу дієвості існуючих норм у чинних протоколів до рамкової угоди про військово-співробітництво з питань соціального захисту військовослужбовців, подальшого проходження служби після закінчення навчання у вищих військових закладах, забезпечення перевезень залізничним транспортом та інші. Підтверджено актуальність визначення стану сформованості договірно-правових основ співробітництва, його слабкі місця (невідповідність сьогоденню) та можливі наслідки, зокрема використання колізійних норм як у внутрішньому законодавстві, так і в міжнародних договорах України, з огляду на використання Російською Федерацією права як зброю в гібридній війні проти України та Заходу.

Виявлено нереалізований потенціал для розвитку МВСп України за таким напрямом як співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки, що є складовою у забезпеченні обороноздатності держави.

Встановлено, що у національному законодавстві не унормовано поняття “міжнародне військово-співробітництво України”. З метою удосконалення понятійно-категорійного апарату у частині наближення до стандартів НАТО автором запропоновано визначення сутності МВСп України, як зовнішньополітична діяльність центральних органів виконавчої влади, що в межах своєї компетенції реалізують державну політику у сфері оборони та безпеки, щодо встановлення і розвитку зносин з відповідними органами іноземних держав, міжнародними організаціями та іншими суб’єктами міжнародного права згідно з чинним законодавством України, принципами та нормами міжнародного права.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків можуть бути: досвід українсько-румунського, українсько-угорського, українсько-словацького, українсько-турецького міжнародного та міждержавного

військового співробітництва у 1991–2018 рр.; особливості договірно-правового забезпечення міжнародного співробітництва у сфері мобілізаційної підготовки в інтересах сил оборони; міжнародна підтримка України в її боротьбі проти російської агресії в 2014-2018 рр. та інше.

До наукового обігу введено раніше не опубліковані матеріали з фондів архівів Міністерства закордонних справ України і Міністерства оборони України, а також окремі документи та матеріали Республіки Польща та Республіки Білорусь.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розкритті процесу розроблення та ухвалення нормативно-правової бази становлення і розвитку МВСп України, у доповненні і розширенні сучасних знань з історії українсько-польського та українсько-білоруського військового співробітництва, визначенні перспективних напрямів подальших наукових пошуків, опрацюванні проблематики МВСп України та визначенні подальших напрямів результативного співробітництва.

Положення і висновки дисертації можуть бути використані при підготовці матеріалів з воєнної історії України, історії українсько-польського й українсько-білоруського співробітництва, у навчальному процесі закладів освіти..

Ключові слова: міжнародне військове співробітництво України, воєнно-політичне співробітництво, військове співробітництво, військово-технічне співробітництво, українсько-польське співробітництво, українсько-білоруське співробітництво.

ANNOTATION

A.I. Lukhtan International military cooperation of Ukraine (1991-2013). - Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

The dissertation in support of a Candidate Degree in Historical Sciences in specialty 20.02.22 - Military History. - Ivan Chemyakhovsky National Defense University of Ukraine, Kyiv, 2019.

Annotation content

The dissertation for the first time reveals the historical process of formation of international military cooperation of Ukraine (IMC of Ukraine) for the period 1991- 2013 and its development with the Republic of Poland and the Republic of Belarus, taking into account their foreign policy orientation on changes in security policy in the region.

The analysis of historiography and sources has given rise to the argument that IMC of Ukraine has become the subject of research of historians, political scientists, lawyers and remains an urgent problem of the modern historiography. However, special scientific works that in the context of historical research highlighted the formation of IMC of Ukraine with neighboring countries, in particular with Poland, as a member country of NATO, and Belarus, as a member country of the CIS

The methodological basis of the study conducted was based on the principles of historicism, objectivity and comprehensiveness. General scientific, general historical, special-legal and interdisciplinary methods of scientific knowledge are used in the paper that made it possible to reliably recreate the integral process of the formation of IMC of Ukraine in the specified chronological framework, to avoid unilateralism and inconsistency during its consideration and to solve scientific problems.

The paper for the first time reveals preconditions of the formation of IMC of Ukraine, taking into account military and political events of 1991-2013, author's periodization of this process is offered. The author proved that the processes of the formation of international military cooperation of Ukraine took place in four stages, taking into account military and political events, foreign policy of the state and related

processes of construction of the Armed Forces of Ukraine, as well as contractual and legal support of cooperation in military and political, military and military and technical areas. At the first stage of IMC of Ukraine (1991-1996) there were changes in the military and political situation in Central and Eastern Europe as a result of the dissolution of Warsaw Pact and the collapse of the USSR, the former Soviet republics gained independence that required the recognition of state borders, the implementation of international agreements on relocation and partial disarmament, renunciation of nuclear weapons, participation in international peacekeeping activities, the beginning of military and political dialogue and partnership on the principles of trust and fulfillment of obligations to NATO and the CIS. At the second stage of IMC of Ukraine (1997-2000) in the conditions of the formation of a single security space in Europe, thanks to the NATO program "Partnership for peace" the process of establishing bilateral cooperation between Ukraine and neighbouring states unfolded. This was facilitated by the active participation of units of the Armed Forces of Ukraine in peacekeeping operations and missions that made it possible to further join the participation in 9 missions under the auspices of the UN, EU, OSCE and NATO. To involve at this stage 18 thousand service members of the Armed Forces of Ukraine in peacekeeping operations and missions, to complete the formation of partnership and trust in the military sphere, to form the treaty and legal ensuring of IMC of Ukraine with 70 states of the world, as well as to improve the legal ensuring for the participation of military units (personnel) in international peacekeeping activities. Military and technical cooperation of Ukraine with partner states and participation in verification activities acquired development.

New challenges and threats to international peace and security (international terrorism and piracy) at the third stage (2001-2005) directly influenced the establishment of IMC of Ukraine, in particular the identification of its priorities and new forms of partnership with NATO and the EU. As a feature, Ukraine's active participation in international peacekeeping operations (missions) of the UN, OSCE, NATO and further development of bilateral international cooperation with states is noted.

At the fourth stage (2006-2013) there were changes in the foreign policy of Ukraine - from the policy of Euro-Atlantic integration (2005) to the non-aligned status (2012) that had a negative impact on the formation of IMC of Ukraine and required adjustment of bilateral military cooperation with states in the military and political, military and military and technical areas. Ukraine has gained important experience in participating in multinational military formations, including peacekeeping and stabilization missions, fulfilling Ukraine's arms control obligations, carrying out of verification activities and military and technical cooperation.

The state of regulatory and legal ensuring of IMC of Ukraine in 1991-2013 on the stages of establishment, development and improvement of the legislative and regulatory and legal framework of cooperation is determined. The author's periodization of evolution of the regulatory and legal ensuring is proposed: the origin and formation of the legal framework (1991-1996); legislative and regulatory and legal consolidation of the foundations and development (1996-2010); slowdown in the development of the regulatory and legal ensuring (2010-2013). At the first stage (1991-1996) was the origin and formation of the legal framework of IMC of Ukraine. At the second stage (1996-2010) the process of legislative and regulatory and legal regulation of the bases and development of IMC of Ukraine was extended, due to the adoption of the Constitution of Ukraine on June 28, 1996 that allowed to complete the formation of the legal principles of IMC of Ukraine at the constitutional level. The third stage (2010-2013) is characterized by the slowdown in the development of legal ensuring and implementation of IMC of Ukraine as a whole. The lower limit of the stage is determined by the adoption of amendments to the Law of Ukraine "On the foundations of domestic and foreign policy" and other regulatory and legal acts of Ukraine on July 2010 that partially slowed down the process of the development of legal ensuring, and in some areas artificially stopped the implementation of earlier commitments in the IMC of Ukraine. At this stage the least number of laws of Ukraine and amendments to the regulatory and legal acts of the President and the Cabinet of Ministers of Ukraine were adopted. However, the regulation of the participation of military contingents (personnel) in peacekeeping operations has been completed.

The process of formation and development of military cooperation between Ukraine and the Republic of Poland was revealed. The practical results at the first stage are: the conclusion of the first interstate treaty on the principles and main directions of the development of bilateral relations; after the first visit of Minister of Defence of Ukraine Lieutenant General K. Morozov in Warsaw (12.01.1992) the beginning of the military and political dialogue at the level of heads of defence departments and commanders of the types of troops is marked (six visits were conducted at the military and political level), the accreditation of military diplomatic personnel, the formation of the legal and treaty framework of cooperation (two interstate treaties, one intergovernmental treaty and one interdepartmental treaty were signed), carrying out of the first joint training of the units of the Armed Forces of Ukraine and Polish Troops (1994), the beginning of military and technical cooperation, Ukrainian-Polish military cooperation has acquired signs of planned nature of cooperation (1993). At the second stage the cooperation between Ukraine and the Republic of Poland was determined by the high level of trust between the political and military elite of the two states, guaranteed implementation of international commitments, practical implementation in the form of a joint military unit (UkrPolBat). It was found that by 1999 the formation of the treaty and legal framework of the bilateral cooperation between Ukraine and the Republic of Poland had been completed. At the third stage Ukrainian-Polish military cooperation is characterized by the strengthening of the military and political dialogue (31 visits were conducted at the military and political level). The joint military unit "UkrPolBat" was established and the implementation of its peacekeeping tasks within the NATO operation was ensured (as part of the KFOR forces since 2001). Also, units of the Armed Forces of Ukraine together with Polish colleagues participated in the international peacekeeping operation in Iraq (2003-2005). The extension of the treaty and legal ensuring of bilateral cooperation was continued (two interstate agreements, one intergovernmental and interdepartmental treaties were signed). Ukrainian-Polish military cooperation was characterized by the following trends: maintaining the trend of intensive development of military cooperation (2006-2007) and a decrease in joint military activities (2010-2013), the detention of the trilateral work on the establishment of the military unit ("UkrLitPolBrig"). At the same time the joint participation of Ukrainian and Polish service

members in the International Security Assistance Force in Afghanistan (2010) was launched, the interaction of the alternate forces of anti-air defence during the preparation and holding of Euro- 2012 was provided. The main content of the joint projects of military and technical cooperation at this stage were the exchange of experience in reforming the defence and industrial complex, the supply of weapons and military equipment, the use of enterprises of Ukraine for the modernization of aviation equipment.

It is established that during 1992-2013 the potential of Ukrainian-Polish cooperation was realized by 57 % (eight areas out of fourteen) through the conclusion of bilateral international treaties (protocols) that ensured the development of cooperation.

The process of formation and development of military cooperation between Ukraine and the Republic of Belarus was revealed. The tendencies of development were determined, taking into account the specifics of the military and political dialogue that allowed to formulate the following its stages: the formation of military cooperation (1991-1996), the development of military cooperation (1997- 2000), the formation of strategic partnership (2000-2013). At the first stage Ukrainian-Belarusian military cooperation was established through the formation of interstate relations on the principles of sovereignty and international law. It is proved that Ukrainian-Belarusian military cooperation was aimed at solving homogeneous problematic issues through the exchange of experience, but domestic political, economic and other factors negatively affected the development of bilateral cooperation. At the second stage Ukrainian-Belarusian military cooperation is characterized by permanent bilateral relations with a high level of dialogue and a decrease in the intensity of activities at the highest military and political level as a result of domestic political, economic and other factors. To prevent NATO's expansion to the East, the Russian Federation directly influenced the foreign policy of the Republic of Belarus (regarding the elimination of nuclear weapons, obtaining a neutral status). The result of this activity was the creation of the Union State of Belarus and Russia (1999) and the adoption from these positions of the concept of national security of the Republic of Belarus (2001). Despite the differences in strategic goals in integration areas (NATO and the EU, the opposite direction - the CIS and the CSTO), the active development of the legal and treaty ensuring of Ukrainian-Belarusian military cooperation was established, the military and political

dialogue was extended (nine visits at the level of the military and political leadership). The third stage of Ukrainian- Belarusian military cooperation is characterized by low intensity of the dialogue (2006-2009), mainly military and political events were held in the framework of multilateral activities of the CIS member states.

It is established that during 1992-2013 the potential of Ukrainian-Polish cooperation was realized by 75 % (nine areas out of twelve) through the conclusion of bilateral international treaties (protocols) that ensured the development of cooperation.

It was found that the legal and treaty ensuring of the cooperation between Ukraine and the Republic of Poland, and the Republic of Belarus actively developed and met the needs of bilateral relations. Ukrainian-Belarusian military cooperation in the number of bilateral treaties concluded in accordance with the areas of cooperation has a higher rate than Ukrainian-Polish cooperation. It is established that an identical hierarchical model that was formed through the conclusion of the framework treaty on military cooperation and the protocols that had direct communication belongs to common features. At the same time, the gaps that need improvement of the legal and treaty ensuring of military cooperation between Ukraine and the Republic of Belarus by excluding references to the treaty between the USSR and the BSSR dated 19.12.1990 were revealed that was outdated as a result of the adoption of Ukrainian-Belarusian treaty on friendship, good neighbourliness and cooperation (1995); monitoring the effectiveness of existing rules in the protocols to the framework treaty on military cooperation on social protection of service members, further service after graduation from higher military institutions, provision of rail transportation and others.

It is established that there is a potential for the development of IMC of Ukraine, including in a new direction - international cooperation in the sphere of mobilization training. This mechanism is a component of the content of mobilization training for the defence of the state.

Previously unpublished materials from the archives of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and the Ministry of Defence of Ukraine, as well as separate documents and materials of the Republic of Poland and the Republic of Belarus were introduced into scientific circulation.

The conceptual and categorical apparatus of international military cooperation of Ukraine in terms of unification with NATO standards has been improved. The author proposed to regulate at the legislative level the definition of IMC of Ukraine as a foreign policy activity of public authorities that within their competence implement the state policy in the field of defence and security, in order to establish and develop cooperation with the relevant bodies of foreign states, international organizations and other subjects of international law in accordance with the Laws of Ukraine, principles and norms of international law.

The practical significance of the results obtained is to disclose the process of development and adoption of the regulatory and legal framework for the formation and development of IMC of Ukraine, to supplement and expand the modern knowledge on the history of Ukrainian-Polish and Ukrainian-Belarusian military cooperation, to identify promising areas for further scientific researches, to study the problems of IMC of Ukraine and to determine further areas of effective cooperation. The provisions and conclusions of the dissertation can be used in the preparation of materials on the military history of Ukraine, the history of Ukrainian-Polish and Ukrainian-Belarusian cooperation, in the educational process of educational institutions.

Keywords: international military cooperation of Ukraine, military and political cooperation, military cooperation, military and technical cooperation, international treaty, legal and treaty framework, bilateral cooperation, international relations, Ukrainian-Polish cooperation, Ukrainian-Belarusian cooperation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Лухтан А. І. Досвід формування законодавчих і нормативно-правових засад сучасного міжнародного військового співробітництва України / А. І. Лухтан // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2016. – Вип. 3 (21). – С. 82–85.

2. Лухтан А. І. Становлення і розвиток українсько-польського співробітництва в галузі оборони: підсумки двадцятиріччя / А. І. Лухтан // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2016. – Вип. 4 (22). – С. 125–134.

3. Лухтан А. І., Павлунько М. Я. Військові частини, підрозділи, персонал сухопутних військ у міжнародних миротворчих операціях з підтримки миру та безпеки : міжнародно-правовий аспект / А. І. Лухтан, М. Я. Павлунько // Труди університету: зб. наук. праць. – Київ, 2016. – № 5 (138). – С. 200–205.

4. Лухтан А. І. Міжнародне військово співробітництво України: історико-теоретичний аспект / А. І. Лухтан // Військово-науковий вісник: зб. наук. праць. – Львів, 2017. – № 27. – С. 125–134.

5. Lukhtan A. The epistemology concepts of terms “military cooperation”, “military-political cooperation”, “military-technical cooperation” / A.Lukhtan // Central European Journal for Science and Research. – Praha., 2017. – № 1 (37). – P. 83–89.

6. Лухтан А. І. Українсько-білоруське міжнародне військово співробітництво: підсумки формування договірно-правових основ (1992–2013 рр.) / А. І. Лухтан // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2017. – Вип.4 (26). – С. 130–136; 2018. – Вип.1 (27). – С. 124–134.

7. Лухтан А. І. Історіографія становлення міжнародного військового співробітництва України (1991–2013 рр.): / А. І. Лухтан // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2018. – Вип.3 (29). – С. 62–74.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Лухтан А. І. Міжнародне військове співробітництво України: правовий аспект / А. І. Лухтан // Всесвітня історія та проблеми міжнародних відносин : IV Міжнар. наук.-практ. конф., 10 квітня 2013 р.: тези доп. – Луганськ, 2013. – С. 267–272.

9. Лухтан А. І. Міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України: правовий аспект / А. І. Лухтан // Гуманітарно-соціальні та правові аспекти реформування Збройних Сил України : наук. семінар у гуман. ін-ту НУОУ, 28 листопада 2013 р.: тези доп. – Київ, 2013. – С. 150–155.

10. Лухтан А. І. Досвід участі України у складі багатонаціонального військового формування високої готовності : міжнародно-правовий аспект / А. І. Лухтан // Соціально-гуманітарні та правові проблеми діяльності Збройних Сил України: наук.-практ. конф. гуманітар. ін-ту НУОУ, 24 квітня 2014 р.: тези доп. – Київ, 2014. – С. 292–295.

11. Лухтан А. І. Деякі питання з розвитку міжнародного співробітництва з питань мобілізаційної підготовки / А. І. Лухтан // Актуальні проблеми правового регулювання особливого періоду: наук.-практ. семінар гуманітар. ін-ту НУОУ, 30 березня 2016 р.: тези доп. – Київ, 2016. – С. 64–67.

12. Лухтан А. І. Психологічна реабілітація військовослужбовців як пріоритетний напрям військового співробітництва Збройних Сил України / А. І. Лухтан // Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції: VI Міжвідомча наук.-практ. конф., 26 травня 2016 р.: тези доп. – Київ, 2016. – С. 207–210.

13. Лухтан А. І., Павлушко М. Я. Міжнародне військове співробітництво України: історико-правовий аспект / А. І. Лухтан, М. Я. Павлушко // Відродження Українського війська: сучасність та історична ретроспектива: Міжнар. наук. конф. Київ, 1-2 грудня 2016 р.: тези доп. – Київ, 2016. – С. 108–109.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	21
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	27
1.1. Історіографія теми дослідження	27
1.2. Характеристика джерельної бази дисертації	47
1.3. Методи дослідження	56
Висновки до розділу 1.....	67
Список використаних джерел до розділу 1.....	71
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ.....	100
2.1. Передумови налагодження Україною міжнародного військового співробітництва	100
2.2. Нормативно-правове забезпечення міжнародного військового співробітництва України.....	138
Висновки до розділу 2.....	158
Список використаних джерел до розділу 2.....	163
РОЗДІЛ 3. ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З РЕСПУБЛІКОЮ ПОЛЬЩА ТА РЕСПУБЛІКОЮ БІЛОРУСЬ	177
3.1. Українсько-польське військово-співробітництво.....	177
3.2. Українсько-білоруське військово-співробітництво	212
Висновки до розділу 3.....	241
Список використаних джерел до розділу 3.....	246
ВИСНОВКИ.....	258
ДОДАТКИ.....	263

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВВНЗ	– вищі військові навчальні заклади
ВНЗ	– вищі навчальні заклади
ВМУ	– військово-медичні установи
ВРУ	– Верховна Рада України
ВПС	– воєнно-політичне співробітництво
ВпС	– військове повітряне судно
ВПС України;	– Військово-Повітряні Сили України
ВПС РБ	– Військово-Повітряні Сили Республіки Білорусь
ВПО	– Воєнно-політична обстановка
ВТП	– Військово-технічна політика
ВТС	– Військово-технічне співробітництво
ГДА МЗС України	– Галузевий державний архів Міністерства закордонних справ України
ГДА МО України;	– Галузевий державний архів Міністерства оборони України
ГШ ЗС України	– Генеральний штаб Збройних Сил України
ДК	– Державний кордон
ДМОС	– Департамент міжнародного оборонного співробітництва
ДПС	– державних повітряних суден
ЄАІ	– Євроатлантична інтеграція
ЄС	– Європейський Союз
ЗС України	– Збройні Сили України
КМУ	– Кабінет Міністрів України
МВСп України	– Міжнародне військово-співробітництво України
МЗС	– Міністерство закордонних справ України
ММД	– Міжнародна миротворча діяльність
ММО	– Міжнародна миротворча операція
МНО РП	– Міністерство національної оборони Республіки Польща
МССБ	– міжнародні сили сприяння безпеці

МОУ	– Міністерство оборони України
НАТО	– Організація Північноатлантичного Договору (North Atlantic Treaty Organisation)
НД та ДКР	– Науково-дослідницька та дослідно-конструкторська діяльність
НДР	– науково-дослідна робота
НІПМБ	– Національний інститут проблем міжнародної безпеки
НІСД	– Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України
НУОУ	– Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського
ОБСЄ	– Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОВТ	– озброєння і військова техніка
ОВСТ	– озброєння військової та спеціальної техніки
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
ОПП	– оборонно-промислова політика
ОПК	– оборонно-промисловий комплекс
ПЗМ	– програма “Партнерство заради миру”
РБ	– Республіка Білорусь
РНБОУ	– Рада Національної безпеки і оборони України
РП	– Республіка Польща
РФ	– Російська Федерація
СРСР	– Союз Радянських Соціалістичних Республік
СНД	– Співдружність Незалежних Держав
УНР	– Українська Народна Республіка
ЦКП	– центральний командний пункт
ЦОВВ	– центральні органи виконавчої влади

ВСТУП

Актуальність теми. Із проголошенням незалежності Україна на шляху державотворення розвиває самостійну, відкриту зовнішню політику. Наша держава спираючись на норми та принципи міжнародного права, розвиває з усіма країнами світу відносини на основі довіри та виконання міжнародних зобов'язань, насамперед зі стратегічними партнерами, державами-сусідами, а також міжнародними безпековими організаціями.

Завдяки цьому Україна утвердилась як повноправний суб'єкт міжнародних відносин, посилює свій міжнародний авторитет і демонструє миролюбиву політику та зарекомендувала себе надійним партнером. За роки своєї незалежності Україна двічі обиралася до складу Ради Безпеки ООН (у 2000 і 2015 рр.), зарекомендувала себе як надійний партнер у міжнародному військовому співробітництві (МВСп) і за обсягом завдань військово-технічного співробітництва (ВТС) входила в десятку держав світу.

Актуальність теми дисертації визначена:

стратегічним курсом України на європейську і євроатлантичну інтеграцію та подальшого розвитку двостороннього МВСп з країнами-партнерами у тому числі з суміжними-державами для протидії агресії з боку Російської Федерації;

необхідністю підвищення результативності МВСп України, ретельного вивчення й узагальнення досвіду його становлення і розвитку на двосторонньому рівні з країнами-членами НАТО та країнами-учасницями СНД;

відсутністю у вітчизняній історичній науці цілісного й об'єктивного військово-історичного дослідження цієї теми.

З огляду на вищевикладене у дисертації сформульовано *наукове завдання*, яке полягає у з'ясуванні сутності та змісту процесу становлення міжнародного військового співробітництва України та його розвитку з Республікою Польща та Республікою Білорусь з урахуванням їх зовнішньополітичних орієнтацій на зміни безпекової політики у регіоні, та узагальнені набутого досвіду для використання в сучасних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано у межах планів наукової і науково-технічної діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. Базовою для підготовки дисертації стала науково-дослідна робота “Удосконалення методологічних засад курсової підготовки національного персоналу Збройних Сил України до участі в миротворчих операціях з підтримки миру та безпеки” (шифр “Методологія”, номер державної реєстрації 0118U004498). У межах наукового проекту дисертант самостійно опрацював підрозділ “Історичний досвід Республіки Польща в миротворчих операціях ООН. Стан міжнародно-правових основ застосування, підготовки та забезпечення миротворчих операцій ООН. Перспективні методики дистанційного навчання”. Поряд з цим, узагальнив досвід Республіки Польщі у забезпеченні воєнно-політичного співробітництва під час стажування в підрозділах апарату Міністерства національної оборони Польщі, брав участь у розробленні окремих міжнародно-правових актів МВСп України (2010–2013), зокрема щодо створення спільної українсько-польсько-литовської військової частини.

Мета і завдання дослідження. Розкрити та систематизувати процес становлення міжнародного військового співробітництва України (1991–2013) та його розвиток на прикладі співробітництва з Республікою Польща, як країною-членом НАТО та Республікою Білорусь, як країною-учасницею СНД, розкрити стан нормативно-правового і договірно-правового забезпечення цього процесу та надати рекомендації щодо використання набутого досвіду в сучасних умовах.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

з'ясувати стан наукової розробленості теми та джерельної бази дослідження;

дослідити передумови становлення МВСп України з урахуванням воєнно-політичних подій 1991–2013 рр., що впливали на особливості його формування;

встановити специфіку та результативність українсько-польського та українсько-білоруського військового співробітництва за воєнно-політичним, військовим і військово-технічним напрямками;

визначити стан нормативно-правового забезпечення МВСп України;
з'ясувати особливості договірно-правового забезпечення військового співробітництва України з Республікою Польща та Республікою Білорусь;
на основі набутого досвіду розробити рекомендації щодо результативних шляхів МВСп України.

Об'єкт дослідження – міжнародне співробітництво України (1991–2013).

Предмет дослідження – становлення міжнародного військового співробітництва України та його розвиток у двосторонніх відносинах з Республікою Польща та Республікою Білорусь.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації стали загальнонаукові принципи історизму, об'єктивності, системного підходу, дослідження подій, зокрема їх виникнення та розвитку, взаємозв'язку, взаємозалежності та комплексності. Реалізація цих принципів дозволила уникнути непослідовності, неконкретності, відірваності від об'єктивного історичного процесу під час дослідження, отримати результати й узагальнити висновки. При підготовці дисертації використані загальнонаукові методи наукового пізнання: аналізі і синтез (досліджено об'єктно-предметну сферу становлення МВСп України та результати двосторонніх зустрічей і переговорів на різних рівнях), класифікація (систематизовано історіографічну та джерельну базу дослідження, визначено тематичні напрями висвітлення подій), ретроспективний (виявлено тенденцію непослідовності дій у процесі формування відносин з суміжними державами), хронологічний (відображено воєнно-політичну діяльність органів державної влади у відповідних історичних умовах). Завдяки використанню логічного методу виявлено тенденції розвитку двосторонніх відносин та узагальнено досвід розвитку договірно-правової бази, встановлено зміст і способи вирішення проблемних питань. Спеціальні історичні методи, зокрема історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-хронологічний та історико-системний, дозволили детально вивчити багатогранний і суперечливий процес становлення МВСп України та розвиток українсько-польського й українсько-білоруського військового співробітництва,

виявити основні напрями співробітництва, загальне та особливе, встановити тенденції їх еволюції, а також роль політичних і військових діячів у реалізації цього процесу. Спеціально-юридичні методи, зокрема формально-юридичний, порівняльно-правовий, дозволили узагальнити досвід договірно-правового та нормативно-правового забезпечення МВСп України, виявити позитивні результати і прогалини, з'ясувати особливості договірно-правового забезпечення військового співробітництва України з Республікою Польща та Республікою Білорусь. Поєднання зазначених принципів і методів дозволили реалізувати мету та визначені наукові завдання.

Хронологічні межі дисертації охоплюють період з 1991 до 2013 року.

Нижня межа дослідження зумовлена проголошенням у серпні 1991 р. незалежності України та визначення її зовнішньої політики, що стало підґрунтям для започаткування МВСп України відповідно до норм і принципів міжнародного права. Верхня межа зумовлена воєнно-стратегічними змінами навколо України, що обумовили рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про заходи щодо підвищення ефективності планування в секторі безпеки та оборони”, яким у 2014 році тимчасово призупинено виконання заходів Державної комплексної програми реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 р., що не відповідала тогочасній воєнно-політичній обстановці.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що автором *вперше*:

розкрито передумови становлення МВСп України з урахуванням воєнно-політичних подій 1991–2013 років, зовнішньої політики держави та пов’язаних з ними програм будівництва ЗС України, запропоновано авторську періодизацію цього процесу;

з урахуванням завдань зовнішньої політики держави визначено особливості еволюції нормативно-правового забезпечення МВСп України, запропоновано авторську періодизацію цього процесу;

узагальнено досвід МВСп України з Республікою Польща як країною-членом НАТО та Республікою Білорусь як країною-учасницею СНД з урахуванням їх зовнішньополітичних орієнтацій на розвиток безпекової політики в регіоні;

розкрито особливості договірно-правового забезпечення двостороннього співробітництва між Україною і Республікою Польща та Республікою Білорусь у воєнно-політичному, військовому та військово-технічному напрямках;

удосконалено понятійно-категорійний апарат МВСп України у частині наближення до стандартів НАТО;

набули подальшого розвитку:

історіографія за напрямом дослідження, в якій визначено три етапи накопичення історичних знань за хронологічним принципом;

за темою дисертації введено до наукового обігу раніше не опубліковані матеріали з фондів архівів Міністерства закордонних справ України і Міністерства оборони України, а також окремі документи та матеріали Республіки Польща та Республіки Білорусь.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розкритті процесу розроблення та ухвалення нормативно-правової бази становлення і розвитку МВСп України, у доповненні і розширенні сучасних знань з історії українсько-польського та українсько-білоруського військового співробітництва, визначенні перспективних напрямів подальших наукових пошуків, опрацюванні проблематики МВСп України та визначенні подальших напрямів результативного співробітництва. Положення і висновки дисертації можуть бути використані при підготовці матеріалів з воєнної історії України, історії українсько-польського й українсько-білоруського співробітництва, у навчальному процесі закладів освіти.

Особистий внесок здобувача. Результати дослідження одержано та опубліковано автором особисто, за винятком статті, підготовленої у співавторстві з М. Павлушко “Військові частини, підрозділи, персонал сухопутних військ у міжнародних миротворчих операціях з підтримки миру та безпеки: міжнародно-

правовий аспект”, де внесок здобувача становить 75% від загального змісту. У статті автор висвітлив вітчизняну та міжнародну нормативно-правову базу стосовно застосування частин (підрозділів) ЗС України у миротворчих операціях під егідою ООН. У співавторстві з М. Павлушко підготовлено також матеріали виступу на міжнародній науковій конференції “Відродження Українського війська: сучасність та історична ретроспектива” на тему: “Міжнародне військове співробітництво України: історико-правовий аспект”, в якому внесок здобувача становить 75% від змісту.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднено на наукових та науково-практичних конференціях і семінарах: IV Міжнародній науково-практичній конференції “Всесвітня історія та проблеми міжнародних відносин” (Луганськ, 9–10 квітня 2013 р.); VI міжвідомчій науково-практичній конференції “Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції” (Київ, 26 травня 2016 р.); Міжнародній науковій конференції “Відродження Українського війська: сучасність та історична ретроспектива” (Київ, 1–2 грудня 2016 р.); науково-практичній конференції “Соціально-гуманітарні та правові проблеми діяльності Збройних Сил України” (Київ, 24 квітня 2014 р.); науковому семінарі “Актуальні проблеми правового регулювання в особливий період” (Київ, 30 березня 2016 р.).

Публікації. Основні положення і результати дослідження оприлюднені у 13 працях: 7 – у фахових виданнях (у тому числі 1 – у міжнародному виданні), 6 – у матеріалах наукових і науково-практичних конференцій (семінарів) (додаток А).

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації підпорядкована меті та завданням дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і додатків (обсяг основної частини 190 арк., 14 додатків на 76 арк.). Список використаних джерел включає 330 найменувань на 50 арк. Загальний обсяг дисертації – 363 арк.).

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія з теми дослідження

У сучасній науковій літературі триває дослідження досвіду розбудови співробітництва України з суміжними державами та державами-партнерами. Разом з тим для забезпечення національної безпеки в нових геополітичних умовах виникає потреба пошуку нових форм та способів розвитку МВСп України. Зазначене можливо реалізувати після детального дослідження й узагальнення набутого досвіду.

Встановлено, що історіографія зародження та розвитку міжнародного співробітництва між суб'єктами міжнародного права представлена значною кількістю наукових праць з міжнародного права, політології, соціології, історії. Серед них слід виокремити праці таких авторів: європейських – А. Вендта [1], Р. Кеохейна [2; 3], Х. Кеглея [4], Р. Коена [5], Дж. Мершеймера [6], Е. Чемпіля [7], Дж. Шерра [8] та інших; американських – З. Бжезинського [9], К. Дойча [10], Г. Моргентау [11] Дж. Руджі [12], К. Уолтса [13] та інших; російських - І. Лукашука [14], П. Циганкова [15], М. Ушакова [16], В. Федорова [17; 18] та інших; українських – В. Бруза [19], В. Буткевича [20], В. Василенка [21; 22], С. Рябова [23], Л. Чекаленка [24], Т. Циганкова [25] та інших. Зазначені автори висвітлюють процес зародження і розвитку міжнародного співробітництва, розкривають внутрішні механізми міжнародних відносин, досліджують окремі питання міжнародної, регіональної та національної безпеки, проблеми гуманітарної інтервенції, ведення операцій ООН. Ці дослідження мають велику цінність та необхідні для розуміння базових принципів міжнародного співробітництва у сучасних умовах, що далі відображено в роботі.

Для систематизації наукових праць проведено аналіз історіографії за хронологічним принципом (1994–2018) та було виявлено наявність *трьох етапів* накопичення історичних знань щодо становлення і розвитку МВСп України, а саме: на *першому етапі* (1994–1999) характеризується наявністю

перших наукових праць із проблематики (однієї монографії, однієї дисертаційної роботи та невеликої кількості наукових статей), у яких висвітлено воєнно-політичну обстановку навколо України на початковому етапі військового будівництва (1994–1996), досліджено вплив суміжних держав на національну безпеку України; коротко описано досвід МВСп України (1992–1993) [33; 42; 55; 64; 65; 223]. Значний аналітичний матеріал міститься в політологічних дослідженнях, де аспекти МВСп України висвітлено дуже стисло, проілюстровано лише певні положення та зроблено загальні висновки [55, с. 25];

другий етап (2000–2009) характеризується появою робіт із філософських, політичних, історичних, психологічних, юридичних наук (п'ять дисертаційних робіт та п'ять монографій), більше 40 публікацій і двох збірок матеріалів наукових конференцій [26 – 29; 31; 32; 36 – 38; 40–41, 44; 50 – 53; 56; 57; 59 – 63; 65; 68 – 70; 72; 74 – 76; 81; 82; 83 – 85; 91; 92; 96; 219 – 220; 224–227; 233];

третій етап (2010–2018) характеризується послабленням інтересу з боку науковців, але продовженням наукового опрацювання проблематики в історичних, юридичних, політологічних працях (шість дисертаційних робіт), більш ніж 10 публікаціях та одному збірнику круглого столу [30; 35; 39; 43; 45 – 49; 54; 58; 67; 71; 73; 77; 93–95; 97; 232; 234; 239].

Отже, аналіз історіографії за хронологічним принципом дає ретроспективне уявлення про пріоритети у науковців у питаннях вирішення проблем МВСп України. Разом з тим різниця у кількісному співвідношенні між другим і третім етапами формування української історіографії наводить на думку про можливість впливу політичних рішень керівництва держави про повернення України до позаблокової зовнішньої політики (2010), що на певний час призвело до зменшення серед науковців актуальності цієї тематики.

За тематичним принципом історіографія теми дослідження умовно поділена на чотири групи:

перша група – наукові праці, присвячені аналізу проблем національної безпеки та оборони держави, ролі і місця МВСп України та її складових [27; 29; 32 – 34; 40 – 43; 45; 46; 48 – 66; 69; 70; 82; 83; 223 – 227; 219; 234];

друга група – наукові праці, в яких досліджено проблеми участі України в ММО відповідно до мандатів Ради Безпеки ООН [19; 26; 28; 30; 31; 35 – 39; 44; 47; 67; 68; 233];

третья група – представлена працями, в яких розглянуто окремі питання верифікаційної діяльності ЗС України та аспектів військово-технічного співробітництва [51; 71–74];

четверта група – наукові роботи з проблем МВСп України [75–77].

З огляду на значну кількість наукових робіт проаналізовано історіографію за хронологічними етапами її утворення і тематичних груп. Це дало змогу синтезувати основні її здобутки та використати їх у дослідженні.

До *першої групи* історіографії належать наукові праці вітчизняних науковців, які досліджували аспекти зовнішньої політики України через призму національної безпеки та оборони нашої держави: І. Артёмова [61], В. Венгера [64], В. Горбуліна [52; 53], В. Грубова [55]; О. Джус [234], В. Ліпкана [29], О. Маначинського [33], В. Мандрагелі [32], О. Палія [27], В. Пашинського [34], Г. Перепелиці [51], О. Покотила [43], Ю. Пунди [58], І. Храбана [40; 41], Б. Якимовича [42] та ін. Досить ґрунтовно питання воєнно-політичного співробітництва (ВПС), а саме партнерства України з НАТО в межах ПЗМ, розглядали В. Балабін [59; 60], О. Власюк [50], Д. Велігодський [63], Ю. Недзельський [49], Є. Мальцева [63], С. Речич [48], та ін. Автори приділяли увагу діяльності органів державної влади щодо забезпечення національної безпеки й інтеграції в системи європейської та євроатлантичної безпеки. До *першого етапу* належить монографія О. Маначинського “Сучасні воєнно-політичні відносини України із суміжно-прилеглими державами”, у якій автор об’єктивно оцінив воєнно-політичну обстановку навколо України (на початковому етапі військового будівництва в 1994 – 1996 рр.) [33]. У науковій праці, зокрема, автор досліджує вплив суміжних держав на національну безпеку України, аналізує воєнні доктрини держав-сусідів та стан і проблеми їх збройних сил. Автор слушно зазначає, що після закінчення “холодної війни” на перший план вийшли субконвенціональні конфлікти, або

“війни без флангів”, лінії потенційних фронтів яких розмито у просторі і часі, тому стабільність в Європі значною мірою визначатиметься взаємовідносинами України із суміжними державами, а також їх внутрішнім політичним розвитком [33, с. 6].

У дослідженні В. Грубова “Військова політика України: сутність і механізм реалізації в сучасних умовах” автор у розділі “Військова доктрина України та її реалізація” доходить висновку, що співробітництво ЗС є важливим чинником військової політики України [55, с. 25].

Цінною є стаття В. Венгера “Основні напрями міжнародного військового співробітництва ЗС України (минуле, сучасність і майбутнє)”, де визначено напрями співробітництва, а саме: розвиток відносин із суміжними державами і країнами – учасницями СНД; співпраця з регіональними міжнародними структурами; курс на повномасштабну інтеграцію України в європейські і трансатлантичні структури. Водночас автор досліджує короткий історичний період, тому обмежує нас в оцінюванні наслідків та виявленні можливих проблем, які виникали на етапі формування МВСп України [64].

До *другого етапу* належить колективна монографія “Воєнна безпека України на межі тисячоліть” учених Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України (НІСД) під керівництвом Г. Перепелиці [51]. У монографії проаналізовано зміни, які відбулись у сфері воєнної безпеки (1991–2001) та розглянуто актуальні проблеми. Так, у четвертому розділі розкрито воєнно-економічні аспекти воєнної безпеки держави, передусім вперше на науковому рівні досліджено проблеми ВТС та пропозиції щодо його формування [51, с. 285 – 320]. У п’ятому розділі автори привертають увагу до внеску нашої держави у зміцнення міжнародної безпеки, активної участі у створенні і розвитку європейської та світової системи безпеки, одним із найважливіших елементів якої є контроль над озброєнням. Окремо розглянуто внесок України в миротворчу діяльність ООН та ОБСЄ, зокрема участь ЗС України в миротворчих операціях 1992 – 2000 рр. [51, с.321–388].

У докторській дисертації В. Мандрагелі “Війна в історії цивілізацій: соціально-філософський аналіз” досліджено роль та відповідальність ЗС України в системі національної безпеки, разом з тим констатовано можливість і необхідність МВСп України. У зазначеній роботі, зокрема, вказано на негативні тенденції на рівні державного управління військовою організацією, безсистемність планування розвитку ЗС України [32].

У монографії І. Храбана досліджено вплив розвитку системотворчих процесів на гарантування національної безпеки України [41]. Автор доводить, що майбутня система європейської безпеки може бути розбудована на основі концепції кооперативної безпеки, у якій поєднуюватимуться захист національних інтересів через міжнародне співробітництво та ефективні військові важелі. Головним системотворчим чинником загальноєвропейської системи безпеки на основі співробітництва може бути усвідомлення її учасниками спільного майбутнього.

Важливе місце посідає монографія “Україна у системі міжнародної безпеки” підготовлена колективом науковців Національного інституту проблем міжнародної безпеки (НІПМБ) при Раді національної безпеки і оборони України [50, с.13–19]. Монографія містить комплексний аналіз стану та ключових тенденцій формування і реалізації внутрішньої та зовнішньої політики України на етапі системних трансформаційних перетворень. У ній проаналізовано національні пріоритети зовнішньополітичного курсу України у контексті інтеграції в європейські та євроатлантичні структури, запропоновано ефективні механізми їх реалізації. Один із розділів присвячено воєнно-політичним аспектам міжнародного співробітництва в частині формування системи міжнародної безпеки, у ньому проаналізовано здобутки та перспективи участі України в міжнародній миротворчій діяльності, у тому числі під егідою НАТО [50, с. 155 – 236].

Актуальною і науково-евристичною є колективна монографія учених інституту проблем національної безпеки “Оборонна політика України на початку XXI століття” [52]. Її автори доводять, що еволюція розвитку системи

міжнародних відносин у контексті запобігання та стримування використання військової сили під час вирішення міжнародних проблем змінює роль і місце військової складової у сфері національної безпеки в сучасних умовах.

Роль і місце України в європейській системі безпеки стали предметом розгляду І. Арт'ємова, який вивчав проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України, з'ясував передумови вибору Україною курсу до об'єднаної Європи, зокрема проаналізував механізми реалізації такого вибору [61]. Разом з тим проблеми безпекового спрямування, воєнно-політичні аспекти МВСп України з європейськими та євроатлантичними структурами ґрунтовно не були розглянуті.

Аналітичні оцінки міжнародних подій наведено у щорічнику “Зовнішня політика України: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”, започаткованому Інститутом зовнішньої політики Дипломатичної академії при МЗС України у 2006 році. У виданні 2008 року проаналізовано ключові тенденції зовнішньої політики України, властиві їй протягом 2007 року, та прогнозні сценарії їх розвитку. Спеціальні розділи присвячено дослідженню місця і ролі України в регіональних та глобальних системах міжнародної безпеки та міжнародних організаціях, двосторонніх міжнародних відносин нашої держави. При цьому питання міжнародного військового співробітництва розглянуто фрагментарно [62].

Заслуговує на увагу наукова праця Д. Велігодського і Є. Мальцевої, в якій автори дослідили нормативно-правову базу співробітництва України і НАТО протягом 1991 – 2004 рр. за різними напрямками у військовій оборонно-промисловій сферах [63, с. 13] Ця праця доповнила історіографію новими джерелами та висвітлила питання договірно-правового забезпечення воєнно-політичного співробітництва України з НАТО.

До *третього етапу* належить дисертаційна робота С. Речича “Воєнно-політичне співробітництво Збройних Сил України (1991 – 2009 рр.)”. Автор ґрунтовно проаналізував різноманітні джерела та вперше узагальнив досвід співпраці ВПС ЗС України з НАТО. Також оцінено результати

співробітництва, зокрема ВПС розглянуто як систему, елементами якої є нормативно-правова база, структура органів, відповідальних за співробітництво та механізм співробітництва, який містить інструментарій і програми (плани) співробітництва [48, с. 3].

У праці Ю.Недзельського змістовно досліджено питання участі ЗС України в ПЗМ. Автор вперше розкрив процес приєднання до ПЗМ та запропонував періодизацію такої участі, узагальнив результати розвитку оперативних можливостей визначених сил і засобів ЗС України, а також проаналізував вплив факторів на участь ЗС України в ПЗМ та визначив напрями удосконалення алгоритму планування Цілей партнерства (на теоретичному рівні) [49, с. 5].

У цілому автори *першої групи* докладно вивчали проблеми національної безпеки і оборони держави. У більшості робіт розглянуто питання МВСп України у взаємодії з міжнародними організаціями, при цьому двостороннє співробітництво не було пріоритетом досліджень науковців.

У *другій тематичній групі* історіографії досліджено питання міжнародної, регіональної та національної безпеки, проблеми гуманітарної інтервенції, проведення миротворчих операцій ООН. Так, широке коло питань з цієї проблематики досліджували В. Бруз [19], В. Заросило [26], І. Козинець [28], В. Ліпкан [29], В. Мандрагеля [32], О. Маначинський [33], О. Мещерякова [31], Г. Перепелиця [51; 65; 66], І. Печенюк [30], А. Хабчук [39] та ін. Автори істотно доповнили історіографію щодо МВСп України, зокрема, такою науковою тематикою: реформування та розвиток ЗС України та інших складових сектору безпеки і оборони України з урахуванням досвіду міжнародної миротворчої діяльності (ММД) досліджували В. Алещенко [233], Л. Голопатюка [225], С. Кириченко [68], О. Кузьмук [44; 45], О. Котелянець [67], Г. Перепелиця [65; 66], С. Попко [35 – 38], О. Пулим [69], В. Радецький [47] та ін.; правові засади проведення ММО, ресурсного та організаційного забезпечення українських миротворців у міжнародних місіях досліджували В. Заросило [26], В. Макаров [30], І. Печенюк [30], О. Мещерякова [31] та ін.

До *першого етапу* належать праці Г. Перепелиці, в яких автор розкриває проблеми європейської безпеки – регіональні та субрегіональні конфлікти, визначає тенденції їх розвитку та шляхи врегулювання, а також залученість України до цих процесів. У своїх працях автор розглянув обмежену кількість ММО, які відбувалися під егідою ООН і НАТО, що дозволяє оперувати лише кількісними показниками [65]. У статті “Про нову роль армії у врегулюванні воєнно-політичних конфліктів” Г. Перепелиця розкриває причини виникнення конфліктів, залучення військового компонента до виконання ММО, його роль у вирішенні конфліктів [66]. Автор надає правову і політичну оцінку участі України в ММД, при цьому надає висновок, що для України миротворчість – це засіб зміцнення національної безпеки [66]. Особливо цінними є підходи автора до оцінювання зовнішньополітичних пріоритетів держави, зокрема щодо співпраці з Республікою Польща та Республікою Білорусь.

На *другому етапі* важливою є колективна праця, підготовлена науковцями Національного науково-дослідного центру оборонних технологій та воєнної безпеки України за редакцією С. Кириченка, “Миротворча та антитерористична діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи”, де розкрито воєнно-політичні аспекти ММД та шляхи підвищення ефективності участі ЗС України в ММО відповідно до нових поглядів на врегулювання сучасних конфліктів [68]. Автори визначають як проблему невирішеність питання підготовки миротворців у системі бойової підготовки частин (підрозділів) ЗС України, зокрема щодо впровадження досвіду держав – членів НАТО у програми підготовки штатних підрозділів, які залучають до участі в ММО.

Окремі аспекти цієї проблеми досліджено в дисертації І. Козинця “Участь Збройних Сил України в міжнародній миротворчій діяльності (1992 – 2006 рр.)” [28]. Заслужують на увагу висновки, зроблені І. Козинцем, що одним із найважливіших напрямів подальшої розбудови ЗС України та найефективнішим механізмом підготовки військових формувань слід вважати практичну участь у ММО та спільних багатонаціональних навчаннях, які відіграють важливу роль у підготовці офіцерів, штабів і військ.

На третьому етапі розвитку історіографії у науковій праці О. Котелянця розкрито механізм прийняття рішення про участь українського контингенту в ММО. Автор робить висновок, що від запиту Секретаріату ООН до направлення контингенту схему процедури і строки прийняття рішення чітко регламентовано законодавством. Проте на практиці існує проблема із дотриманням цих норм, зокрема порушуються зафіксовані процедури та часові межі, що унеможлиблює оперативне реагування у кризовій ситуації і навіть у разі термінового надходження запиту від Секретаріату ООН [67, с. 185].

Змістовно у статті В. Макарова та І. Печенюка викладено результати дослідження правових засад ведення миротворчих операцій під егідою ООН, де визначено проблеми, які постають перед системою застосування сили у міжнародному праві та системою колективної безпеки, що нині перебувають у процесі еволюції [30, с. 104 – 107].

Питання генези законодавства України щодо участі в ММО досліджувала О. Мещерякова, проте автор розкриває питання участі органів внутрішніх справ в ММО [31, с.4].

Однією з перших спроб дослідження системи МВСп України в цілому стала праця О. Пулима “Збройні Сили України як фактор створення та забезпечення існування системи колективної безпеки у Європі” [69]. Значну увагу у ній приділено налагодженню співробітництва у військовій сфері протягом 1992 – 2000 рр. Автор досліджує процес створення нормативно-правової бази участі українських підрозділів у ММО, зокрема висвітлює дії підрозділів ЗС України у складі миротворчих контингентів ООН під час вирішення конфліктів на території колишньої Югославії. Проте автор не проаналізував факторів, які зумовили активізацію МВСп ЗС України, а хронологічні межі дослідження обмежив 1992 – 2000 рр. [69, с. 175].

До робіт *другої тематичної групи* належать філософські і політологічні праці, які є цінними із загальнонаукової і методологічної точок зору. Серед них виокремимо монографію колективу авторів “Локальні війни та збройні конфлікти другої половини ХХ століття: історико-філософський аспект”, де

розкрито причини виникнення та узагальнено досвід воєн другої половини ХХ ст., наведено їх класифікацію [70]. У п'ятому розділі науковці розкривають сутність і характер операцій з підтримання миру та аналізують участь у них ЗС України з 1992 року [70, с. 272 – 290].

Особливої уваги заслуговують наукові розробки в галузях воєнної стратегії, історії, політології та філософії фахівців Національного університету оборони України (НУОУ), в яких, зокрема, проаналізовано стан воєнної безпеки в умовах дії двох полюсів сили та йдеться про вибір варіантів під час вирішення питань воєнної безпеки держави і відповідно стану ЗС України залежно від вибору варіантів (просхідного, прозахідного або “сірої зони”) [56]. Значне місце серед публікацій НУОУ посідають підручники, підготовлені викладачами кафедри міжнародних відносин [57]. Сучасні видання НУОУ дають змогу визначити особливості зовнішньої політики держави у контексті агресії РФ, незаконної анексії АР Крим та підтримки сепаратистів на Сході України [58].

Вдалими вважаємо підручники і навчальні посібники, підготовлені у Військовому інституті Національного університету імені Тараса Шевченка, “Міжнародні відносини, перспективи і євроатлантичне майбутнє України”, “Сучасні міжнародні відносини і перспективи інтеграції України в євроатлантичну спільноту”, присвячені міжнародним відносинам [59; 60]. У них розкрито роль міжнародних організацій у процесі багатостороннього співробітництва держав, насамперед у сфері безпеки та оборони. Окремий розділ у підручнику “Міжнародні відносини, перспективи і євроатлантичне майбутнє України” (2008) присвячено темі “Україна як об’єкт і суб’єкт європейської системи безпеки”, де у загальних рисах розкрито ММД ЗС України [59].

Аналіз робіт *другої групи* показує, що питання МВСп України становлять постійний інтерес серед істориків, політологів, юристів та військових фахівців.

До *третьої тематичної групи* належать праці, в яких висвітлено питання контролю за роззброєнням, участі ЗС України у верифікаційній діяльності. Аналіз наукової літератури показав, що питання верифікаційної діяльності

висвітлено недостатньо, зокрема ці проблеми досліджували Ю. Андрієнко, А. Лойшин, О. Нестеров, Г. Перепелиця, І. Федотов та ін.

Аналіз історіографії з розвитку ВТС України, що віднесено до *третьої тематичної групи*, як складової військово-технічної політики (ВТП) та оборонно-промислової політики (ОПП), його пріоритетних напрямів у відкритих джерелах було висвітлено в роботах Р. Бондарчука [72], В. Бегми [73], В. Горбуліна [71], О. Литвиненка [73], О. Свергунова [71], І. Фаніна [74], А. Шевцова [72] та ін. У статті В. Горбуліна та О. Свергунова “Концептуальні підходи до вдосконалення військово-технічної та оборонно-промислової політики України” основну увагу приділено найважливішим напрямам удосконалення методології та механізмів формування і реалізації військово-технічної та оборонно-промислової політики (ВТП та ОПП), а саме: розвитку системи стратегічного планування з формування та реалізації ВТП та ОПП України; узгодженню системи стратегічного планування з формування та реалізації ВТП та ОПП України з бюджетним плануванням; удосконаленню ВТС з іншими державами як складової ВТП [71, с. 110]. Проблемним питанням висвітлюваним авторами, є відсутність цілісної системи законодавчих та нормативно-правових актів у цій сфері, внаслідок чого розбалансовуються методологічні підходи до формування та реалізації ВТП та ОПП, виникає необхідність формування повного переліку документів стратегічного планування у сфері оборони, що впливатиме на формування оперативно-стратегічних вимог до системи озброєнь. З урахуванням зазначених документів та прогнозу соціально-економічного розвитку держави на перспективу автори дослідження вважають за доцільне розробити і затвердити концептуальні документи – “Основи військово-технічної політики України до 2025 р. та подальшу перспективу” та “Основи оборонно-промислової політики України до 2025 року та подальшу перспективу”. Це, на думку авторів, дало б змогу доопрацювати Державну цільову оборонну програму розвитку озброєнь на 2012 – 2017 рр. та окремі програми з реалізації важливих проектів (“Сапсан”, АН-70, “Корвет” тощо), розробити і затвердити Державну цільову програму розвитку ОПК,

галузеві програми розвитку авіаційної, ракетно-космічної, суднобудівної, електронної промисловості та інших галузей машинобудування на 10–15 років. Це забезпечить залучення додаткових інвестицій на основі державно-приватного партнерства та цілеспрямований розвиток науково-технічних досліджень і систем підготовки кадрів для ОПК, особливо з принципово нових напрямів створення озброєння, військової та спеціальної техніки (ОВСТ). Для підвищення ефективності реалізації ВТП, ОПП, державних програм розвитку ОПК та окремих галузей промисловості автори запропонували опрацювати комплекс законів, правил, методик, положень та інших нормативно-правових документів, що визначають вимоги до документів, права, обов'язки, взаємодію, відповідальність органів влади, ціноутворення під час реалізації заходів Державного оборонного замовлення, контроль за якістю, розроблення та виробництва ОВСТ у сферах ВТП та ОПП [71, с. 116].

Світові тенденції в оборонно-промисловій сфері в цілому та з питань ВТС зокрема розглядали А. Шевцов і Р. Бондарчук у статті “Світові тенденції реформування та міжнародної інтеграції в оборонно-промисловій сфері” [72, с. 200]. Автори досліджували досвід Республіки Польщі у період після розпаду Варшавського договору до початку 2006 року і визначили серед нових аспектів реструктуризацію польської оборонної промисловості, у тому числі шляхом підвищення ефективності функціонування оборонних виробництв, налагодження виробництва ОВСТ за стандартами НАТО, прискорення інтеграції країн до оборонно-промислових структур Альянсу. Наприклад, наведено вимогу польського уряду до вітчизняного ОПК довести обсяги експортних контрактів до рівня обсягу внутрішнього продажу, тому що експорт є другим за важливістю джерелом фінансування [72, с. 200].

Інформативним для дослідників є аналітичні доповіді про відтворений В. Бегмою поточний стан взаємодії системи ВТС України з іноземними країнами, де проаналізовано головні проблеми й визначено головні цілі на найближчу перспективу, а також шляхи і напрями їх досягнення. У додатку наведено матеріали засідання “круглого столу”, що відбувся 18 травня 2011 року в НІСД

[73, с. 4], під час якого автори обговорюють найближчу перспективу стратегічних цілей ВТС України з іноземними державами та шляхи їх досягнення. З огляду на закінчення терміну дії Концепції військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року як базового державного орієнтуючого документа зазначено, що цей концептуальний документ не втратив актуальності, але в контексті змін, що відбулися, потребує оновлення і розроблення Стратегії військово-технічного співробітництва на найближчу перспективу, а також деталізації нормативно-правових і програмно-цільових документів, що сприятимуть вирішенню головних проблем у цьому секторі [73, с. 8].

Розвиток ВТС України з країнами пострадянського простору досліджував І. Фанін, що зокрема розглянув інтенсивність реалізації ВТС України з країнами колишнього СРСР (станом на 2009 рік). Особливістю наукової праці був розгляд можливих напрямів підтримання наявних темпів та активізація перспективних сфер співпраці у галузі ВТС у разі набуття членства в НАТО та ЄС. Важливим в межах дослідження є розкриття питання українсько-білоруського співробітництва у сфері ВТС, а саме аналіз результатів та ймовірних перспективних напрямів [74, с. 186].

Аналіз наукової літератури *третьої групи* показав, що питання верифікаційної діяльності недостатньо висвітлені у вітчизняній історіографії МВСп України, а дослідження становлення і розвитку ВТС України викликають значний інтерес серед науковців.

До *четвертої групи* належать праці, в яких розкрито проблеми МВСп України: правового регулювання, уніфікації понятійного апарату, удосконалення міжнародно-правової бази, становлення та розвитку організаційних структур міжнародного співробітництва, питання військового етикету, дипломатичного протоколу і церемоніалу тощо.

У працях І. Авдошина з проблем правового регулювання міжнародного співробітництва у військовій сфері [75; 76] запропоновано для ефективного МВСп України: удосконалити правове регулювання шляхом усунення колізії

між законами України, актами Президента України та іншими нормативно-правовими актами; унормувати МВСп України шляхом ухвалення відповідного Закону України “Про співробітництво України у військовій (оборонній) сфері”, а також визначення основних понять “оборонне співробітництво”, “військове співробітництво”, “військово-технічне співробітництво” для недопущення підміни понять [76, с. 222].

У науковій праці Л. Зіняка “Міжнародно-правові засади військового співробітництва України” відображено сутність міжнародно-правових засад військового співробітництва України. Науковець запропонував термін “міжнародно-правове військове співробітництво України”, а також розглянув його види і принципи, генезу правової регламентації, особливості імплементації міжнародно-правових норм у вітчизняне законодавство з урахуванням міжнародно-правових зобов’язань у військовій сфері, а також специфіку участі України в міжнародних інституціях військового співробітництва [77, с. 3].

Монографія “Доктринальні та концептуальні підходи до забезпечення воєнної безпеки держави”, підготовлена під загальним керівництвом І. Романова, містить антологію воєнно-політичних поглядів різних часів, аналіз воєнних доктрин України (1993–2004) та порівняльний аналіз стратегій і доктрин держав – сусідів України [82, с. 7–95].

Етапно-аналітичними можна вважати матеріали міжнародних семінарів і конференцій. Так, міжнародний семінар “Західноєвропейська модель збройних сил і досвід країн-членів та партнерів НАТО в галузі трансформації оборонної сфери: практичні можливості для України” (травень-червень 2001 року) за сприяння Атлантичної Ради України, Посольства Королівства Нідерландів в Україні, МОУ, Посольства Польщі в Україні надав поштовх для дискусії щодо досвіду нових держав-членів та країн-партнерів НАТО, системи підготовки і дій військового та цивільного контингенту миротворчих сил, концептуальних питань становлення та розвитку міжнародного співробітництва ЗС України. Учасникам міжнародного семінару було

представлено Концепцію організації міжнародного співробітництва Збройних Сил України [84].

У матеріалах міжнародної конференції “Оборонна політика України: реалії та перспективи”, що відбулась у вересні 2003 року у Києві і була організована НППМБ і Женевським центром демократичного контролю над збройними силами, розглянуто проблемні питання оборонної політики у системі забезпечення глобальної та регіональної безпеки, законодавчого забезпечення та реалізації оборонної політики України, реформування ЗС України у контексті євроатлантичної інтеграції. Зокрема проаналізовано основні положення законів України “Про оборону України”, “Про Збройні Сили України”, “Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України” та “Про участь України в міжнародних миротворчих операціях” [85].

У матеріалах міжнародної конференції “Виклики політики безпеки: історія та сучасність”, що відбулася у червні 2016 року в Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного спільно з представниками Жешувського університету (Республіка Польща) [54], висвітлено проблеми міжнародної безпеки, позамілітарні та військові аспекти політики безпеки, розглянуто кореляцію галузей широко зрозумілої політики безпеки. Окрему увагу приділено дослідженням сучасних воєнних конфліктів, проаналізовано виклики, яким має протистояти українська та польська політика безпеки в умовах “гібридних” загроз сьогодення.

Науковий інтерес становить підручник, підготовлений у Військовому інституті Національного університету імені Тараса Шевченка, “Військовий етикет і дипломатичний протокол” (автори Н. М. Волошин, М. Т. Дзюба, Я. М. Жарков, П.М. Мехед за редакцією О. Ольхового), який присвячено питанням військового етикету під час проведення заходів міжнародного співробітництва. Автори описують історичні передумови становлення дипломатичного протоколу, історичні аспекти формування інституту військового аташе та особливості його розвитку на теренах України [235].

Аналіз робіт *четвертої групи* становлення і розвитку показав, що протягом трьох етапів розбудови історіографії МВСп України автори приділяли проблемним питанням увагу тільки на третьому етапі. На нашу думку, це зумовлено набуттям досвіду такого співробітництва на перших двох етапах та винесення для обговорення їх на третьому етапі в публічних наукових колах. У цілому історіографія *четвертої групи* має значну цінність для дослідження.

За результатами аналізу польської історіографії щодо *українсько-польських відносин* визначено, що її основою праці польських авторів: Я. Драуса [86], Я. Крецикія [87], С. Кожія [94], Р. Синовського [88] та ін.

У праці Я. Драуса розглянуто українсько-польські відносини періоду 1991 – 2008 рр. Автор досліджує складні процеси двосторонніх відносин, передусім пов'язані із впливом на це третього суб'єкта міжнародних відносин – РФ, особливо щодо забезпечення геополітичних інтересів у регіоні. Позитивною визначено роль РП у відстоюванні українських інтересів, коли офіційна Варшава виступає “адвокатом” Києва на міжнародній арені у відносинах з ЄС, Вишеградською групою та іншими міжнародними організаціями [86, с. 32 – 41].

У роботі Р. Синовського “Полукрбат” визначено аспекти військового співробітництва РП й України у контексті створення спільного військового підрозділу ПолУкрБат, що виконував спільні миротворчі завдання на території колишньої Югославії [88, с. 55].

У науковій статті Я. Крецикія досліджено діяльність польського контингенту в Іраку. Автор вивчає період з січня до лютого 2004 року коли функціонувала багатонаціональна дивізія “Центр-Південь” (Multinational Division Central-South), що складалася з польської, української та іспанської бригад [87, с.55].

Цінним внеском у дослідження двостороннього співробітництва України та РП є польсько-український бюлетень, виданий у 2012 році спільно Бюро національної безпеки РП та РНБО України [94]. Передумовою видання була результативна підготовка до проведення “Євро-2012” і плідна воєнно-політична

співпраця на рівні керівництва й експертів державних установ. Як зазначив професор С. Кожіє, у 2012 році Фінальний чемпіонат “Євро-2012” став символом розвитку партнерських відносин між двома країнами. Природне лідерство в Центральній та Східній Європі РП та України дає змогу зосередити зусилля на “стратегічному партнерстві”, прискорити на політичному рівні формування його структури [94, с. 5 – 6].

Особливий інтерес становить розвиток такої форми українсько-польського військового співробітництва, як спільна участь в операціях з підтримки міжнародного миру і безпеки в колишній Югославії (2000–2003), операціях під проводом НАТО в Іраку (2001–2006), а також місії НАТО в Афганістані (2010–2013) [94, с. 83–84].

Аналіз польської історіографії підтверджує значний інтерес до питань українсько-польських відносин, особливо у військовій сфері, що позитивно відображається на об’єктивному дослідженні предмету наукової роботи.

У широкому контексті історію *українсько-польських* відносин кінця ХХ – початку ХХІ ст. досліджували українські науковці: І. Мудрієвська [90], А. Окисюк [92], О. Потоцький [84], Л. Чекаленко [91], О. Фуртес [93] та ін.

Зазначимо, що фрагментарно питання українсько-польського військового співробітництва досліджено у працях М. Алексієвця [97], О. Деркача [96], І. Ільчука [97], Л. Коберського [96], Г. Перепелиці [51; 66], О. Потоцького [93], О. Фуртеса [93] та ін. У науковій праці І. Мудрієвської обґрунтовано три етапи політичного співробітництва України і РП (1991–2013), визначено ознаки кожного з етапів та наголошено на позитивному досвіді українсько-польських відносин. Також у дослідженні детально розкрито особливості “стратегічного партнерства” України і РП, роль і місце такого співробітництва у зміцненні безпеки в Європейському регіоні в цілому [90, с. 191–195]. У праці О. Деркача і Л. Коберського виокремлено етапи становлення військового співробітництва між оборонними відомствами України й РП та відстежено по “гарячих слідах” процес формування українсько-польського батальйону. Зміст праці цих авторів однозначно підштовхує до висновку, що українсько-польське співробітництво є

не даниною моді, а об'єктивною необхідністю не лише для України та РП, й інших держав [96, с. 95]. Враховуючи період написання дослідження (1992–2004), висновки авторів є цінними для пошуку шляхів подальшого розвитку двостороннього військового співробітництва і дають можливість детально дослідити питання, пов'язані з активізацією МВСп України з РП протягом зазначеного періоду.

У статті “Безпеко-оборонний вектор співпраці України і Польщі в європейсько-атлантичному контексті (1991–2014)” М. Алексієвець та І. Ільчук доходять висновку, що співробітництво України і РП на двосторонній багатосторонній основах дає позитивні результати, впливає на рівень співробітництва “Україна – НАТО” і у рамках Вишеградської четвірки, що гарантує безпеку в регіональному й субрегіональному просторі. Україна і Польща вдало реалізують можливості, відкриті стратегічним партнерством в оборонно-безпековій сфері, використовуючи їх не лише в контексті двосторонніх контактів з питань безпеки, а й пріоритетів геополітичної взаємодії у процесі європейсько-атлантичної інтеграції і співпраці з НАТО та ЄС [97, с. 95].

Досліджуючи українсько-польське військово-співробітництво, О. Фуртес і О. Потоцький слушно зазначають, що пріоритетний розвиток добрих відносин із Республікою Польщею не випадковий. Україна і Польща – сусідні країни, сусідні народи, долі яких тісно сплелися і поєдналися від їх появи на історичній арені Європи. З огляду на це шлях України до НАТО, а згодом і ЄС лежить через Польщу [93, с. 56]. У дослідженні А. Павленка в контексті активізації українсько-польського ВТС (станом на 2000 рік) запропоновано перспективні напрями співпраці з Республікою Польща з огляду на її лідерство серед країн колишнього Варшавського блоку [51, с. 298].

Таким чином, аналіз історіографії *українсько-польських відносин* у військовій сфері вказує на значний інтерес українських та польських авторів до предмета дослідження. Автори фрагментарно висвітлювали досвід військового співробітництва, чим зумовлено звернення дисертанта до розроблення визначеної теми.

Аналіз історіографії білоруських авторів з питань історії українсько-білоруських відносин вказує на фрагментарність його розкриття, що обмежується описом спільної історії та культури східнослов'янських народів. Саме з таких позиції надруковано матеріал у щорічних збірниках “Белоруссия и Украина: история и культура” (2003–2008), де білоруські, російські та інші закордонні автори надавали результати своїх досліджень з етнічних, регіональних, конфесійних, історіографічних сюжетів та історії міжнародної політики [98, с. 95].

У наукових працях А. Тихомирова [103–105] Л. Мальцева [107], Д. Юрчака [101; 106] відображено *білорусько-українське співробітництво*, у тому числі фрагментарно окреслено питання військового та військово-технічного співробітництва.

Доцент кафедри міжнародних відносин Білоруського державного університету А. Тихомиров активно вивчав зовнішню політику РБ та її результати у контексті співробітництва з Україною [103–105], тому приділяє достатньо уваги становленню та розвитку дипломатичних, економічних та культурних зв'язків, детально описує історичні факти у під час вирішення прикордонних проблем між РБ та Україною [103, с. 69–75], проте питань становлення і розвитку білорусько-українського міжнародного військового співробітництва, у тому числі його договірно-правової бази та інституційно-організаційного механізму реалізації, не відображення в його працях.

Цінною для з'ясування українсько-білоруського співробітництва є монографія колишнього міністра оборони РБ Л. Мальцева. Автор серед широкого кола філософських питань аналізує та розкриває передумови необхідності фундаментальних перетворень воєнної організації держави, зокрема збройних сил РБ [107 с. 53– 123]. Важливим є оцінювання історичних етапів реформування Збройних Сил РБ (1992–2005), що безпосередньо впливали на становлення та розвиток двостороннього військового співробітництва між РБ та Україною.

Аналіз вітчизняної історіографії *українсько-білоруських відносин* показав, що вітчизняні науковці, зокрема: С. Васишин [108], С. Вдовенко [99], Г. Маскак [101], А. Соколов [51], В. Яценко [102] та ін. вивчали окремі аспекти.

Показовим є спільний українсько-білоруський проект у співавторстві Г. Максака та Д. Юрчака за підтримки Фонду ім. Фрідріха Еберта, який відкрив широкому колу читачів аналітичний погляд на історію двосторонніх відносин України та РБ (1991–2013) [101]. Особливістю дослідження є поєднання доповідей авторів з різних точок зору та намагання спрогнозувати можливі сценарії співробітництва на коротко- та середньострокову перспективу. Так, наприклад, Г. Маскак дослідив питання розвитку політичного діалогу, економічної кооперації, співробітництва в енергетичній та інших сферах, зокрема в загальних рисах розкрив питання військового співробітництва [101, с. 10]. У той же час Д. Юрчак з білоруської позиції дослідив окремі питання військового співробітництва й ВТС між двома державами та спрогнозував можливі негативні наслідки через припиненням ВТС у зв'язку з російською позицією [101, с. 31–32].

За результатами дослідження договірно-правової бази та інституційного забезпечення українсько-білоруських відносин С. Васишин змістовно описав процес формування джерельної бази договірно-правового забезпечення українсько-білоруських відносин (1990–2014) та встановив періодизацію її розвитку. Проте питання українсько-білоруського військового співробітництва розкрито фрагментарно, зокрема тільки згадано про укладання рамкових угод про військове та військово-технічне співробітництво [108, с. 295].

Важливими для об'єктивного дослідження українсько-білоруських відносин є оцінки вітчизняних науковців НІСД. Зокрема А. Соколов під час оцінювання воєнної політики РБ вказав на проросійські вектори формування генеральної лінії в усіх напрямках діяльності держави, у тому числі у воєнно-політичному вимірі. Одночасно зміщення акцентів інтеграції з економічних аспектів на військові та військово-технічні дає змогу Москві утримувати Мінськ у сфері свого впливу [51, с. 52–54].

За результатами розгляду науково-інформаційної бази з питань українсько-білоруських відносин зроблено висновок про обмеженість кола дослідників, які вивчали це питання. Виявлено, що висвітлення становлення і розвитку українсько-білоруського військового співробітництва, історичного досвіду розвитку договірно-правового забезпечення двостороннього співробітництва залишилося поза увагою дослідників.

Таким чином, аналіз історіографії дає змогу зробити висновок щодо повноти розробленості обраної тематики. У наукових працях висвітлені аспекти теми, як становлення МВСп України з точки зору національної безпеки й оборони держави, воєнно-політичне співробітництво України з НАТО, участь у процесах зміцнення міжнародної, регіональної та національної безпеки, у контексті розвитку військового співробітництва, участь України у проведенні міжнародних миротворчих операцій ООН та інших операцій, розвиток ВТС.

Встановлено, що питання становлення МВСп України, висвітлення досвіду співробітництва України з Республікою Польща та Республіка Білорусь були лише окреслені у наукових працях. Недостатньо висвітлено становлення МВСп України з урахуванням воєнно-політичних подій 1991–2013 рр., що впливали на особливості його формування, розвиток нормативно-правового забезпечення, характер, результативність і стан договірно-правового забезпечення українсько-польського та українсько-білоруського військового співробітництва. Це дало підстави звернутися до теми дисертаційного дослідження, визначити його структуру, провести поглиблене вивчення недосліджених та недостатньо висвітлених проблем.

1.2. Характеристика джерельної бази дисертації

Основою кожного військово-історичного дослідження є його джерельна база. Саме історичні джерела так звані “позивні історії” містять сліди минулого в діяльності людей. Саме тому у процесі військово-історичних досліджень важливими елементами пізнання є пошук, виявлення, вивчення джерел та використання інформації, на основі якої відтворюється картина минулого [109–111].

Військово-історичні джерела найбільше розвиваються та збагачуються в часи суспільних зрушень та державотворчих трансформацій. У сучасному українському джерелознавстві історичне джерело – це носій історичної інформації, що виник як продукт розвитку природи та людини і відображає певний напрямок людської діяльності. Визначається подвійний зміст джерела: з одного боку, це носій історичної пам'яті, з іншого – історичний факт, явище культури, який вивчають [112].

Джерельна база умовно об'єднана за змістом, характером її надходження та інформаційними можливостями на сім тематичних груп:

1. *Законодавчі акти, міжнародні договори та нормативно-правові акти державних органів*, які є правовою базою створення та розвитку ЗС України, можливості їх участі у процесі МВСп України. Насамперед це Конституція України [113], закони України, постанови та декларації Верховної Ради [114–127], Укази Президента України [128–137], постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України [138], відомчі накази МО України [139; 140]. Серед джерел у роботі проаналізовано закони України з оборонних питань [121; 122], Закон України “Про основи національної безпеки України” [120], Воєнну доктрину України [128; 129] тощо. Уважне і ґрунтовне вивчення положень нормативних актів, їх неупереджений аналіз сприяли розкриттю правових основ МВСп України.

Важливе місце посідають міжнародні договори України, укладені протягом двадцяти років з польською та білоруською сторонами. Статистичний аналіз договірної двосторонньої бази дав змогу виробити висновки з наявності договорів та стану імplementованості. Так, станом на початок 2014 року було створено таку договірно-правову основу МВСп України:

з РП – п'ять міждержавних угод (протоколів, декларацій), три міжурядових угоди та вісім міжвідомчих угод [141–157];

з РБ – три міждержавних угоди, дві міжурядові угоди та тринадцять міжвідомчих угод [158–176].

2. *Документи органів державної влади України.* Такими є документи і матеріали державних органів, зокрема Адміністрації та Секретаріату Президента України, Державної Ради з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України, НІСД, РНБОУ, НППМБ при РНБОУ. Більшість документів центральних органів виконавчої влади було опубліковано або принаймні розміщено на офіційних сайтах установ [121; 130; 137; 144; 160; 168; 216; 217; 218]. Так, предметом вивчення були накази і директиви МОУ [139; 140] та матеріали МОУ зокрема щорічне видання “ Біла Книга ”. У цих документах визначено та кореговано відповідно до реалій обстановки конкретні питання організації діяльності ЗС України. Щоб з’ясувати процеси МВСп України, результативність конкретних заходів співпраці, було використано інформаційні та інформаційно-аналітичні матеріали, періодичні звіти структур, які безпосередньо брали участь у вирішенні цих проблем. Вказані документи дали змогу виявити тенденції у відносинах України з РП та РБ на різних рівнях і в різних галузях діяльності, напрями, стан і перспективи співробітництва.

Дипломатичні установи України в РП та РБ також видавали відповідні інформаційно-аналітичні документи з питань співробітництва.

3. *Архівні матеріали.* Архівні фонди Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України (ГДА МЗС України) (фонд 1 – документи з основної діяльності) та Галузевого державного архіву Міністерства оборони України (ГДА МО України) (фонд 3697 – Департамент інформаційної та організаційної роботи і контролю Міністерства оборони України (до 30.06.2004 Адміністративний департамент Міністерства оборони України); фонд 3657 – Адміністративне управління Генерального штабу ЗС України (до 30.12.1991 Секретаріат Головного штабу ЗС України, до 30.04.1994 Секретаріат Генерального штабу ЗС України) дали змогу розкрити:

питання започаткування, становлення МВСп України:

– з’ясувати воєнно-політичну обстановку, яка склалася навколо України

на першому етапі (1991–1995), у тому числі питання підтримки України з боку США в намірах позбавитися ядерного озброєння [177];

- установити суть і зміст перших концептуальних документів з питань зовнішньої політики України [178;179];

- визначити роль та місце законодавчої влади у розбудові миротворчої діяльності ЗС України, зокрема вивчити результати візиту групи народних депутатів України до країн колишньої Югославії (липень 1993 року) [180];

- узагальнити результати воєнної політики (1992–1993) [181];

- встановити проблемні питання у роботі органів міжнародного співробітництва на першому етапі (1991–1995) [182];

- з'ясувати особливості формування корпусу військових аташе, їх роль у розбудові МВСп України [183];

- встановити факт започаткування та надання пропозицій з підготовки першого миротворчого підрозділу ЗС України [184];

- з'ясувати особливості підготовки та результати участі 240-го батальйону ЗС України в операції ООН [185];

- дослідити участь МОУ у розробленні міжнародної конвенції з питань охорони та безпеки персоналу ООН [186];

- з'ясувати стан обороно-промислового комплексу на першому етапі (1991 – 1995), його проблеми та перспективи розвитку [187];

- встановити перші кроки з розбудови правових основ ВТС України [188];

- встановити зміст організаційно-розпорядчих заходів з формування структурних підрозділів ВТС у МО України [189];

- обґрунтувати факт започаткування та результати реалізації домовленостей щодо контролю за звичайним озброєнням і технікою згідно з Договором про звичайні збройні сили в Європі, у тому числі проведення верифікаційних заходів [190];

- визначити стан реалізації домовленостей за Договором відкритого неба у 1993 році [191];

особливості українсько-польського співробітництва:

- визначити час започаткування та специфіку розвитку двостороннього співробітництва у військовій сфері [192];
 - дослідити зміст офіційного листування між військовими відомствами України та РП у 1992 році [193];
 - вивчити передумови започаткування офіційних контактів між представниками України та РП з питань ВТС [194];
 - на основі оригінальних документів (довідок, робочих записок від 03.05.1993 року) з'ясувати подробиці підготовки першого офіційного візиту Президента РП Л. Валенси в Україну (24–26 травня 1993 року) [195], а також першого офіційного візиту міністра оборони РП Я. Онишкевича [196];
 - установити особливості підготовки у 1992 році проекту угоди про українсько-польське військове співробітництво до підписання [197];
 - відтворити питання історичної пам'яті, а саме місця масового розстрілу польських офіцерів та інтелігенції на території України [198];
 - на основі листування відтворити проведення перших навчань на території РП у межах ПЗМ НАТО за участю підрозділу ЗС України [199];
 - засвідчити факти інтенсифікації військового співробітництва між Україною та РП і наявність її програмно-планових ознак [200];
 - підтвердити започаткування перших контактів представників військової освіти під час візиту до РП та наявність її програмно-планових ознак [201];
 - встановити передумови розвитку спільної верифікаційної діяльності на території країн Європи [202];
- особливості українсько-білоруського співробітництва:*
- визначити передумови становлення та розвитку дружніх відносин у нових геополітичних умовах на першому етапі (1991–1995), зокрема результати зустрічі урядових делегацій України і РБ [203];
 - виявити пріоритетні напрями співробітництва на першому етапі (1991–1995) [204];
 - дослідити зацікавленість Білорусі у проведенні спільної дослідно-конструкторської роботи у сфері топогеодезичного забезпечення [205];
 - встановити факт започаткування ВТС та його особливості [206];

- визначити пріоритетні напрями реалізації умов двостороннього договору про взаємні поставки ОВТ у 1995 році [207];
- дослідити стан оформлення державного кордону України з РБ [208];
- з'ясувати стан реалізації домовленостей про звичайне озброєння та військову техніку в Європі [209];
- визначити особливості відносин між воєнно-політичним керівництвом у вирішенні невідкладних завдань із захисту громадян [210];
- з'ясувати особливості підготовки проекту міжурядової угоди з питань військово-технічного співробітництва [211];
- виявити перші заходи з верифікаційної діяльності на території Республіки Білорусь [212].

4. *Довідкові видання.* Особливе місце посідає навчальний посібник “Стислий український дипломатичний довідник” (за редакцією М. Кулінича та Г. Руденка), рекомендований до видання вченою радою Дипломатичної академії при МЗС України. У ньому розкрито зміст термінів і понять, які вживають у дипломатично-правовій теорії та практиці, надано біографічні довідки про визначних українських громадсько-політичних та державних діячів, дипломатів, які безпосередньо брали участь в українському державотворенні та дипломатичній діяльності, відомості про міжнародні події, в яких брала участь Україна, та висвітлено зміст міжнародно-правових документів, що супроводжували утворення незалежної суверенної держави та перший період її становлення як повноправного суб'єкта міжнародних відносин [78].

Українська дипломатична енциклопедія [79; 80] та довідково-інформаційне видання “Українська дипломатична енциклопедія” [214, 215]. ознайомлює зі складними взаємозв'язками в сучасній світовій дипломатії, а також з історичним становленням української державності через призму розбудови вітчизняної дипломатії.

Заслуговує уваги праця наукового колективу Національного науково-дослідного центру оборонних технологій і воєнної безпеки України [81; 82].

“Словник нормативно-правових і наукових термінів” містить низку витягів з нормативно-правових актів та інших джерел з проблем воєнної безпеки і оборони України в цілому та МВСп України зокрема, а також їх тлумачення. Більшість із наведених термінів та визначень надано порівняно з термінами, прийнятими в НАТО і Військовому штабі ЄС [81, с. 7–95]. Дало змогу більш поглиблено проаналізувати нормативно-правові документи МВСп України “Довідник з питань міжнародного військового співробітництва”. У довіднику вміщено документи, що визначали організаційно-правові засади воєнно-політичного та військового співробітництва, порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України [213].

5. *Інтернет-ресурси.* Широкого висвітлення МВСп України набуло на офіційних сайтах органів державної влади, зокрема офіційний сайт Президента України (<http://www.president.gov.ua>) ознайомлював численних користувачів глобальної інформаційної мережі з його діяльністю у всіх сферах держави.

Значну увагу було приділено проблемам функціонування державних органів у сфері безпеки та оборони, що підтверджено наявністю на сайті численних інтерв'ю, заяв щодо міжнародної діяльності. Інформація, розміщена на офіційному сайті РНБОУ (<http://www.rainbow.gov.ua>), дало можливість ознайомитися з офіційними документами, які стосуються питань МВСп України, а інтерв'ю, коментарі та матеріали брифінгів дали змогу ознайомитися з інформацією стосовно ММД України.

На сервері ВРУ розміщено базу даних законодавства України (<http://www.rada.gov.ua>). З-поміж великої кількості документів, ухвалених ВРУ, було виокремлено тільки ті, що стосуються МВСп України, це скоротило час на знаходження потрібних документів у відповідному архіві.

Інформація про діяльність Уряду України, органів виконавчої влади, новини розміщено на сайті КМУ (<http://www.kmu.gov.ua>), де надано найдоцільнішу інформацію стосовно розвитку ВТС з державами - партнерами, а також роботи міжурядових комісії з ВТС. Це дало змогу якнайповніше вивчити та проаналізувати діяльність Уряду щодо заходів міжнародного співробітництва держави, зокрема співпраці у ВТС [216; 217].

Сайт МОУ (<http://www.mil.gov.ua>) містить інформацію про хід реформування та розвиток ЗС України, завдання, підготовку та участь підрозділів в міжнародних навчаннях та ММО. На сайті ДМОС відображено поточну інформацію щодо МВСп України з державами-сусідами [218].

На сайті НППМБ (<http://www.niisp.gov.ua>) надано інформацію про концепції, Інтернет-ресурси з проблем національної та міжнародної безпеки, а також розміщено монографії, збірники, публікації, які стосуються військової сфери. На сайті інформаційного центру Міністерства юстиції України (<http://www.informjust.kiev.ua/index.html>) наведено інформацію правового змісту щодо міжнародного військового співробітництва.

У розміщених на сайті НІСД при Президентові України (<http://www.niss.gov.ua>) монографіях, збірниках, журналах “Стратегічні пріоритети” та “Стратегічна панорама” розглянуто питання національної безпеки та співробітництва з міжнародними безпековими структурами.

6. *Періодичні видання.* Періодичні видання державних органів влади відображають еволюцію поглядів політичного керівництва на характер відносин України з державами-партнерами, зокрема РП та РБ. На сторінках Офіційний вісник України, Відомості Верховної Ради, газети “Голос України” та журналу “Віче” оприлюднено погляди представників Комітету ВРУ з питань оборони та національної безпеки, Закони України, Постанови ВРУ, Укази Президента України з питань МВСп України [113–119; 122–124; 125; 126; 127; 131–137; 141–143; 148–154; 155–159; 161–167; 169–176; 219]. У газеті центральних органів виконавчої влади України “Урядовий кур’єр” (<http://uamedia.visti.net/uk>) опубліковано нормативно-правові акти, постанови КМУ з проблем МВСп України, матеріали з коментарями вищого керівництва [220–222]. Військова преса дала можливість простежити проведення заходів щодо створення системи міжнародного військового співробітництва ЗС України, еволюцію поглядів державних фахівців та військового керівництва. Так, у публікаціях військових журналістів було проаналізовано результати офіційних переговорів і контактів представників військових відомств з уповноваженими представниками РП та РБ.

Найбільше інформації з цього питання містила центральна газета МОУ “Народна армія” (<http://uamedia.visti.net/army>). Інформаційно насиченими були інтерв’ю з актуальними запитаннями журналістів і відповідями на них представників військового керівництва ЗС України [223–225]. Важливим джерелом для наукового пошуку з питання МВСп України був щоквартальний науково-практичний журнал РНБОУ “Стратегічна панорама” (<http://www.niisp.gov.ua>), в якому опубліковано аналітичні статті й огляди посадових осіб держави, провідних учених та аналітиків Національної академії наук України, НІСД. Актуальні проблеми міжнародного співробітництва описано в журналах МОУ “Наука і оборона”, “Військо України” [226; 227].

Становлення, розвиток і результати українсько-польського та українсько-білоруського співробітництва епізодично було висвітлено у наукових виданнях та засобах масової інформації: вітчизняних – “Стратегічна панорама”, “Наука і Оборона”, “Національна безпека і оборона”, “Військо України”, “Воєнно-історичний вісник”, “Атлантична панорама”, “Камуфляж” тощо; польських – “Polska Zbrojna”, “Zolnierz Polski”, “Mysl Wojskova”, “Wojskowy Przegląd Historyczny”, “Oborony Naranowej Zeszyty Naukowe” [87] тощо; білоруських – “Белорусский журнал международного права и международных отношений”, “Беларускі гістарычны часопіс”, “Вестник военной академии Республики Беларусь”, “Армия” [228] тощо.

7. *Мемуарні джерела* – спогади, щоденники, військові мемуари, в яких описано заходи міжнародного військового співробітництва. З огляду на те, що мемуарна література є досить суб’єктивною, під час роботи було враховано дані про її автора: його службове становище, погляди, зацікавленість. Особливе місце посідають військові мемуари і спогади В. Петріва [229], А. Коркішка [230], А. Лопати [231] і В. Гвоздя [232].

Отже поєднання документів і матеріалів органів державної влади, науково-довідкових видань, преси, мемуарів та архівних джерел значно розширило джерельну базу дослідження і допомогло уникнути однобічного висвітлення подій.

1.3. Методи дослідження

Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові принципи історизму, об'єктивності, системності, дослідження явищ у їх розвитку, взаємозв'язку та взаємозалежності [109–111]. Реалізація цих принципів дала змогу уникнути непослідовності, неконкретності, відірваності від об'єктивного історичного процесу під час дослідження матеріалу, отримання результатів, узагальнень і висновків.

Для досягнення визначеної мети та виконання поставлених завдань було використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів історичного дослідження, що дало змогу вивчити історичну реальність, узагальнити і класифікувати факти та події, відобразити їх вплив на формування та розвиток МВСп України з РП та РБ.

Важливе місце у роботі належить історичному методу дослідження, завдяки якому послідовно і детально відтворено процес формування і розвитку МВСп України, участь у ньому структурних підрозділів МОУ, видів ЗС України, окремих військових формувань. Історичний метод дав змогу накопичити факти про предмет дослідження, його властивості, відтворити сутність і особливості діяльності ЗС України як суб'єкта реалізації державної політики у МВСп України, з'ясувати загальну тенденцію обох сторін до поглиблення й укріплення відносин і переходу в нову якість – стратегічного партнерства України з РП та РБ.

Разом з тим, цей метод допоміг виявити в явищах та подіях загальне, закономірне і випадкове, що дало змогу об'єктивно описати процес розвитку двосторонніх відносин України з РП та РБ.

З історичним методом тісно пов'язаний логічний метод, що став інструментом відтворення подій, які відбувалися протягом визначеного часу, основою поділу на етапи становлення двосторонніх відносин, у процесі яких сформувалися необхідні умови подальшого переходу до якісно нового формату відносин України з РП та РБ на двосторонньому рівні. Завдяки використанню логічного методу виявлено тенденції розвитку у перспективі

сприятливих та несприятливих наслідків у двосторонніх відносинах і необхідність корегування воєнної політики, а також узагальнено досвід розвитку договірно-правової бази, встановлено зміст і способи вирішення проблемних питань. За допомогою історичного методу (у поєднанні з логічним) встановлено вплив об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх чинників на прийняття керівництвом держави рішень про МВСп України загалом та на двосторонньому рівні з РП та РБ зокрема.

Для розгляду воєнно-політичних відносин України з РП та РБ на різних історичних етапах застосовано порівняльно-історичний та проблемно-хронологічний методи. Це дало змогу об'єктивно оцінити конкретні історичні умови, що були найголовнішими чинниками особливостей такої діяльності. Так, за допомогою проблемно-хронологічного методу було виявлено тенденцію непослідовності дій українського керівництва у процесі формування відносин з РП та РБ. Порівняльно-історичний метод дав змогу показати воєнно-політичну діяльність органів державної влади країни у відповідних історичних умовах, проаналізувати переваги та недоліки в реалізації МВСп України. У ході проведення дисертаційного дослідження використано загальнонаукові методи дослідження: аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, класифікацію тощо. Їх застосування у ході вивчення й узагальнення значної кількості джерел допомогло зробити висновки стосовно еволюції відносин з РП та РБ на етапах, аналізованих у дисертації, і визначити фактори ефективності державних рішень.

Аналіз було застосовано на всіх етапах дослідження. У процесі з'ясування й опису фактів їх було осмислено з позиції безпосереднього чи опосередкованого впливу на процес становлення і розвитку МВСп України з відповідними уповноваженими органами в РП та РБ. Цей метод став основою для визначення етапів розвитку відносин України з РП та РБ, їх особливостей. Крім того, було проаналізовано результати двосторонніх зустрічей і переговорів на різних рівнях, експертні оцінки тощо. Закономірним результатом аналізу в роботі є вироблення відповідних оцінок,

визначення об'єктивних і суб'єктивних факторів, що впливали на розвиток МВСп з відповідними уповноваженими органами в РП та РБ.

За допомогою синтезу зроблено узагальнення, встановлено закономірності і тенденції розвитку воєнно-політичної діяльності держави та її збройних сил. На цій основі базувалися висновки та практичні рекомендації з удосконалення та поліпшення МВСп України з повноважними органами в РП та РБ.

Вагоме місце в дослідженні займає метод статистики. На основі різних джерел і наукових праць було встановлено об'єктивні тенденції, виражені кількісними показниками на конкретний час або за певний проміжок часу. Це дало змогу розглянути явища в динаміці, визначити кількісні та якісні зміни в розвитку досліджуваних процесів. Використання статистичного методу, зокрема, сприяло встановленню динаміки участі ЗС України у спланованих спільних заходах, міжнародних навчаннях, підготовці кадрів за межами країни.

Серед методів теоретичного дослідження, використаних у праці, важливе місце займають індукція, дедукція й аналогія, які дали змогу всебічно дослідити МВСп України і сформулювати деякі рекомендації щодо його розвитку з відповідними уповноваженими органами в РП та РБ.

Для дослідження стану правового забезпечення МВСп України, визначення етапів еволюції, а також особливостей договірно-правової бази українсько-білоруського та українсько-польського співробітництва було використано спеціально-юридичні методи, зокрема формально-юридичний та порівняльно-правовий. Алгоритм проведення дослідження з обраної теми побудований таким чином: з'ясування суті подій, які відбувались у процесі становлення і розвитку відносин України з РП та РБ, їх впливу на характер і рівень співпраці у МВСп України. Особливості, інтенсивність і спрямованість двосторонніх відносин дали змогу зробити висновки щодо основних етапів еволюції відносин. Хронологічні межі кожного етапу визначалися характерними новими якісними і кількісними параметрами співробітництва, новими форматами взаємодії. Сформовані на

загальнодержавному рівні підходи до МВСп України було розглянуто як основу взаємодії ЗС України з відповідними уповноваженими органами в РБ та РП. Суто військове співробітництво було досліджено як реалізацію загальнодержавної політики з урахуванням особливостей кожного з визначених етапів, а також у зв'язку з імплементацією конкретних програм, планів, функціонуванням сформованих інституцій і механізму взаємодії.

Керуючись відповідними принципами та методами наукового дослідження, які забезпечують його достовірність, у дисертації реалізовано мету систематизувати матеріал у послідовній та логічно завершеній формі, об'єктивно проаналізувати процеси формування і втілення загальнодержавними інституціями та органами військового управління у визначений період. Реалізація цієї мети потребує чіткого розуміння МВСп України як типу взаємодії відповідних суб'єктів міжнародних відносин, зокрема між суміжними державами. У сучасних умовах гармонізації законодавства України з правовою системою Європейського Союзу формування єдиних поглядів на проблему уніфікації юридичної термінології, а саме понятійно-категорійного апарату, є одним із найбільш значущих завдань теорії та практики міжнародного права. На думку академіка Національної академії наук України Ю. Шемшученка, вихідним пунктом гармонізації законодавства України з європейським правом є уніфікація термінології, використовуваної в обох правових системах [236].

Важливо дослідити еволюцію понятійного апарату та його змісту, використовуваного в міжнародно-договірних документах військового співробітництва, та проаналізувати принципи МВСп України, визначені в чинних міжнародних договорах у військовій сфері.

На сьогодні у науковій літературі та нормативно-правових актах немає єдиного підходу до тлумачення змісту терміна “військове співробітництво” як за формою, так і за змістом, що не дає змоги правильно розуміти проблеми, пов'язані з МВСп України. Це може заважати законодавцю або нормотворцю у процесі розроблення нових міжнародно-правових

документів, через наявність розбіжностей у правилах різних мов та потребує уточнення змісту або заміни термінів на синоніми. У науковій літературі тривають дискусії щодо проблем МВСп України, серед яких головним на думку І.В.Авдошина, є питання класифікації основних термінів, зокрема “оборонне співробітництво”, “військове співробітництво”, “військово-технічне співробітництво” та інших [76, с. 220–226]. Розвиток правового регулювання потребує вживання нових понять, використовуваних у державах – членах НАТО, а також традиційно у військовій сфері в інших державах.

У ході дослідження погоджуємося із пропозицією І. Авдошина розробити й ухвалити галузевий законодавчий акт України з питань співробітництва у військовій сфері, який би сприяв узгодженню нормативно-правових актів держави в частині, що стосується здійснення державними органами України співробітництва з відповідними органами інших держав у військовій сфері за всіма напрямками такого співробітництва [76].

У свою чергу Л. Зіняк у науковій праці “Міжнародно-правові засади військового співробітництва України” відображає сутність міжнародно-правових засад міжнародного військового співробітництва. Дослідник запропонував власне визначення терміна “міжнародно-правове військово співробітництво України” та дослідив поняття, види і принципи співробітництва, генезу його правової регламентації, особливості імплементації міжнародно-правових норм у вітчизняне законодавство з урахуванням міжнародно-правових зобов’язань у військовій сфері, а також специфіку участі України в міжнародних інституціях військового співробітництва. Разом із тим науковець зазначив, що міжнародне військово співробітництво ЗС України є одним із найбільш пріоритетних з огляду на необхідність підтримання миру і безпеки на національному та міжнародному рівнях. Важко не погодитися з його думкою про те, що, сприяючи стабільності та передбачуваності відносин між державами у військовій сфері, військово співробітництво створює підґрунтя для розвитку інших напрямів міжнародної співпраці [77, с. 3 – 11].

У “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” надано таке трактування змісту поняття “співробітництво”: 1) спільна діяльність, спільні дії; 2) праця в якій-небудь установі. Участь як автора в роботі якогось друкованого органу. Співпраця – спільна з ким-небудь діяльність [237, с. 29].

У “Термінологічному словнику”, підготовленому фахівцями Національного науково-дослідного Центру оборонних технологій і воєнної безпеки України, наведено таке визначення поняття “військове співробітництво” – напрям міжнародного співробітництва у сфері реформування і розвитку ЗС України, підготовка військ (сил), їх взаємодії (взаємосумісності) зі збройними силами інших країн для досягнення спроможності виконувати спільні завдання [81, с. 58].

Також у “Термінологічному словнику” роз’яснено інші напрями міжнародного військового співробітництва: *співробітництво військово-технічне* – напрям міжнародного співробітництва, пов’язаний із комплексом заходів щодо супроводження розроблення, виробництва, модернізації, знищення (утилізації) озброєння та військової техніки та участі у міжнародному переданні товарів військового призначення; *співробітництво воєнно-наукове* – сфера міжнародного співробітництва із наукового обґрунтування пропозицій та рекомендацій щодо розвитку ЗС України; *співробітництво воєнно-інформаційне* – сфера міжнародного співробітництва з питань інформаційно-аналітичного забезпечення та входження ЗС України у єдиний військовий інформаційний простір [81, с. 58].

У нормативних документах НАТО поняття “військове співробітництво” (military cooperation) визначено як сферу відносин з іноземними країнами, що включає комплекс політичних, економічних і військових заходів, спрямованих на зміцнення обороноздатності і національної безпеки країн-учасниць такого співробітництва [238, с. 164]. Крім того, поняття “військове співробітництво” роз’яснено більш повно, а саме – як військовий аспект програми діалогу і заходів, які проводять НАТО або його окремі країни-члени і країни, що не входять до його складу. Головними темами діалогу є: питання військової

реформи і розвитку стабільних відносин безпеки; проведення заходів (колоквіумів, семінарів та навчань), які сприяють оперативній сумісності під час реагування на кризові ситуації; проведення миротворчих і гуманітарних операцій, які перебувають у центрі уваги воєнно-політичної стратегії Альянсу, а їх головною метою визначено посилення стабільності у зоні відповідальності НАТО. При цьому провідні зусилля військового співробітництва спрямовані на виконання частини програми “Партнерство заради миру”, яку втілюють в життя країни-учасниці НАТО та країни-партнери НАТО [238, с.165].

У нормативних документах НАТО термін “військово-технічне співробітництво” (military-technical cooperation) визначено як складову військового співробітництва, яка передбачає: постачання озброєння та військової техніки, різного військового майна; надання послуг в освоєнні, організації експлуатації і бойового застосування озброєння та військової техніки, їх ремонті і модернізації; технічну допомогу у створенні об’єктів, призначених для забезпечення, експлуатації і бойового застосування озброєння та військової техніки; передання ліцензій і технічної документації на їх виробництво; експорт (імпорт) результатів науково-дослідних розробок щодо створення озброєння та військової техніки; направлення військових консультантів і спеціалістів; навчання національних військових та інженерно-технічних кадрів; участь у виставках озброєння і військової техніки [238, с. 180].

У національному законодавстві України, зокрема Указі Президента України “Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами”, визначено передусім мету, засади, види, повноваження та порядок регулювання суб’єктів військово-технічного співробітництва [130, с. 24]. При цьому метою ВТС України є забезпечення національних інтересів і безпеки держави, оснащення ЗС України та інших військових формувань сучасним озброєнням і військовою технікою, іншими товарами військового призначення, розвиток експортного потенціалу військово-промислового комплексу, підвищення науково-технічного і технологічного потенціалу оборонної галузі України. Проте цим указом чітко не визначено поняття “військово-технічного співробітництва України”.

Науковці НІСД зауважують, що у законодавчому полі чітко не визначено поняття “військово-технічна політика”, “військово-промислова політика” та “оборонно-промислова політика”, хоча їх використовують. Вперше ці терміни з’явилися у чинному законодавстві у 1991 році у ст. 3 Закону України “Про оборону України”, де визначено, що підготовка до оборони у мирний час передбачає формування та реалізацію військово-технічної та військово-промислової політики держави. Як наслідок, не визначені у правовому полі поняття спричиняють неузгодженість у підходах до їх формування та формування офсетної політики без урахування політичних, економічних і суто військових факторів [239, с. 255].

Вперше у 2006 році в наказі Міністра оборони України “ Про Положення з питань організації та проведення міжнародного співробітництва” (далі – Положення) надано дефініцію поняття, “*міжнародне співробітництво Міністерства оборони України та Збройних Сил*”: цілеспрямована діяльність Міністерства оборони, Генерального штабу ЗС України, видів збройних сил, об’єднань, з’єднань, військових частин, ВНЗ, установ та організацій, що не належать до видів збройних сил, щодо встановлення і розвитку зв’язків з відповідними структурами зарубіжних держав та міжнародних організацій згідно з чинним законодавством України та нормами міжнародного права [139, с. 15].

Іншими словами керівник окремої установи або командир військової частини має право встановлювати і розвивати міжнародні зв’язки з відповідними установами та військовими частинами інших держав згідно з чинним законодавством України та міжнародним правом. Також у зазначеному положенні означено мету міжнародного співробітництва МОУ та ЗС України, зокрема визначено такі завдання: зміцнення воєнної безпеки держави та забезпечення у міжнародних відносинах її національних інтересів у сфері оборони; сприяння безпеці та стабільності в регіоні та у світі в цілому; сприяння процесам європейської та євроатлантичної інтеграції; сприяння розвитку оборонної сфери та ЗС України, досягненню ними

відповідності сучасним вимогам та спроможності виконувати спільні завдання з підрозділами збройних сил держав, що входять до європейських та євроатлантичних структур безпеки; поширення у світі позитивного іміджу України та її Збройних Сил; сприяння підвищенню науково-технічного та оборонно-промислового потенціалу України, оснащенню ЗС України сучасними зразками озброєння, військової техніки та іншими видами військового майна, а також експорту товарів, робіт, послуг військового та подвійного призначення [139, с. 16]. Положенням передбачено такі види міжнародного співробітництва: двостороннє, багатостороннє (регіональне, субрегіональне) з міжнародними організаціями (в межах компетенції МОУ). При цьому, міжнародне співробітництво можливе за такими напрямками: воєнно-політичне, військове, військово-технічне, воєнно-наукове, воєнно-інформаційне та інші відповідно до специфічних сфер діяльності Міноборони та Збройних Сил.

Отже, розглянемо їх визначення та основні цілі (завдання).

Воєнно-політичне співробітництво є напрямом міжнародного співробітництва, що спрямований на реалізацію державної політики у сфері безпеки й оборони, зміцнення міжнародних основ воєнної безпеки держави, інтеграцію України до євроатлантичної системи колективної безпеки, як зазначено у статті 1 пункту 6 Положення [139, с. 17].

Основними завданнями воєнно-політичного співробітництва є: участь у підготовці та проведенні воєнно-політичних заходів щодо зміцнення воєнної безпеки та міжнародної стабільності; забезпечення гарантій безпеки України відносно зовнішніх воєнних викликів і загроз, дієвої підтримки України з боку міжнародних організацій та зарубіжних держав у разі посягання на її суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність; реалізація воєнно-політичних заходів щодо європейської та євроатлантичної інтеграції; забезпечення участі України у воєнно-політичних переговорах, консультаціях та інших формах двосторонніх і багатосторонніх контактів з питань безпеки; встановлення воєнно-політичних контактів та розвиток

партнерських відносин з оборонними відомствами зарубіжних держав та міжнародними організаціями; забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у військовій сфері, у тому числі з питань контролю над озброєнням; підвищення транспарентності шляхом обміну інформацією з іншими державами про політику України у сфері безпеки та оборони, про збройні сили і перспективу їх розвитку; обґрунтування доцільності та визначення можливості участі ЗС України у міжнародних миротворчих та інших операціях; розвиток співробітництва з комплексу питань цивільно-військових відносин та створення ефективної системи демократичного цивільного контролю над ЗС України.

Військове співробітництво – напрям міжнародного співробітництва, спрямований на розвиток ЗС України, практичну підготовку військ (сил), досягнення спроможності виконувати спільні завдання зі збройними силами інших держав, реалізацію відповідних міжнародних договорів та програм, участь України у миротворчій діяльності, а також в інших видах діяльності Збройних Сил [139, с. 18]. Військове співробітництво має такі завдання: встановлення та розвиток партнерських відносин зі збройними силами зарубіжних держав; отримання і використання світового досвіду розвитку та застосування збройних сил у сучасних умовах; сприяння розвитку ЗС України з метою досягнення ними відповідності сучасним вимогам, забезпечення їх спроможності виконувати спільно з підрозділами збройних сил зарубіжних держав-партнерів завдання, що відповідають інтересам національної безпеки та міжнародним зобов'язанням України; сприяння розвитку системи військової освіти та науки, системи підготовки кадрів; сприяння впровадженню новітніх технологій обробки інформації та підготовки прийняття рішень у системі управління ЗС України; сприяння підготовці й участі підрозділів та особового складу ЗС України в міжнародних миротворчих та інших операціях; сприяння стандартизації, досягненню взаємосумісності між збройними силами держав-партнерів НАТО та ЄС, інших провідних держав світу; організація підготовки

представників МОУ та ЗС України за кордоном та представників зарубіжних держав в Україні [139, с. 18].

Військово-технічне співробітництво – напрям міжнародного співробітництва, спрямований на розроблення, виробництво, ремонт, модернізацію, знищення (утилізацію), сприяння реалізації та міжнародному переданню товарів, надання послуг військового призначення зарубіжним державам. Основними завданнями ВТС визначено: вивчення, аналіз та урахування світових тенденцій розвитку озброєння і військової техніки; поглиблення кооперації із зарубіжними державами у галузі спільного розроблення, виробництва та просування товарів військового призначення; вирішення питань спільної модернізації існуючих та створення нових видів військової техніки й озброєння, науково-технічної та інших видів військової кооперації з відповідними структурами зарубіжних держав; сприяння розвитку експорту й імпорту товарів військового призначення; залучення міжнародної допомоги для утилізації застарілого озброєння, військової техніки, боєприпасів та компонентів ракетного палива [139, с. 19].

Поняття “військове співробітництво” Л. Зіняк визначає як складову зовнішньополітичної діяльності держави, що відображає близькість її національних інтересів до інтересів інших країн світового співтовариства та забезпечує об’єднання зусиль у військово-оборонній галузі, включаючи спільне оцінювання воєнної небезпеки, формулювання цілей, принципів оборонного будівництва, а також взаємні зобов’язання щодо забезпечення безпеки на основі рівноправності і взаємовигідних інтересів із дотримання імперативних принципів міжнародного права (*jus cogens*) й інших зобов’язань за міжнародними договорами [77, с. 7].

Вважаємо, що для трансформації міжнародної термінології та уніфікації основних напрямів зовнішньополітичної діяльності України щодо євроінтеграції й отримання статусу країни - члена НАТО понятійний апарат і термінологію у сфері міжнародного військового співробітництва потрібно чітко визначити з урахуванням не тільки цілей і завдань у межах компетенції

МОУ та ГШ ЗС України, а й охопленням усіх суб'єктів забезпечення національної безпеки та оборони держави. На нашу думку, доцільно запропонувати для використання такі поняття: міжнародне військово-співробітництво України; воєнно-політичне співробітництво; воєнно-економічне співробітництво; міжнародне співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки; військово-технічне співробітництво; цивільно-військове співробітництво.

Із дотриманням логіки подій визначеного періоду, особливостей історичного досвіду співпраці України з РП та РБ у військовій сфері визначимо стан договірно-правової основи МВСп України, важливі напрями, форми і механізм взаємодії відповідних структур, інституцій, створених у процесі двосторонніх відносин, наведемо практичні результати і спрогнозуємо перспективи такого співробітництва.

Висновки до розділу 1

Аналіз історіографії та виявлених джерел дає підстави стверджувати, що МВСп України залишається актуальною проблемою історичної науки та є предметом дослідження істориків, політологів, юристів та інших фахівців. Аналіз історіографії вказує на наявність трьох етапів накопичення знань про становлення МВСп України, а саме: перший етап (1994–1999) – поява наукових праць (одна монографія, одна дисертаційна робота та незначна кількість наукових статей); другий етап (2000–2009) – розроблення праць із філософських, політичних, історичних, юридичних наук (п'ять дисертаційних робіт та п'ять монографій, більше сорока статей і два збірники матеріалів наукових конференцій); третій етап (2010–2018) – зменшення кількості наукових видань, але продовження наукових розробок з історичних, юридичних, політологічних наук (шість дисертаційних робіт, більше десяти публікацій).

Вітчизняну історіографію за тематичним принципом розподілено на такі групи: *перша* – наукові праці, присвячені аналізу національної безпеки та оборони держави, ролі і місця МВСп України та її складових;

друга – наукові праці, в яких досліджено участь України в ММО відповідно до мандатів Ради Безпеки ООН; *третья* – праці, в яких розглянуто окремі питання верифікаційної діяльності ЗС України та ВТС; *четверта* – наукові праці з питань проблем МВСп України.

Встановлено, що в українській історичній науці не має цілісного й об'єктивного військово-історичного дослідження, в якому комплексно було б висвітлено історичний досвід становлення МВСп України із суміжними державами, що входять до складу різних воєнно-політичних організацій. Значний аналітичний матеріал міститься в політологічних, історичних, юридичних дослідженнях.

Аналіз історіографії українсько-білоруського та українсько-польського МВСп дає підстави виокремити публікації українських, польських, білоруських авторів з широкого кола питань співробітництва у військовій сфері.

Встановлено, що протягом 1990-х років та в 1991–2013 рр. про українсько-білоруське та українсько-польське міжнародне військово-співробітництво мова йшла лише у виступах і статтях представників Міністерства закордонних справ України, Міністерства оборони України та інших державних органів влади. Поза увагою залишалися історичний досвід українсько-польського та українсько-білоруського військового співробітництва, процес становлення і його розвиток. Зважаючи на недостатню кількість праць з порушеної тематики, існує потреба спеціально-історичного вивчення досвіду МВСп України з Республікою Польща та Республікою Білорусь. Недостатньо вивченими залишаються такі аспекти: передумови становлення міжнародного військового співробітництва України у воєнно-політичній, військовій і військово-технічній напругах; еволюція нормативно-правового забезпечення МВСп України; особливості і тенденції українсько-польського та українсько-білоруського міжнародного військового співробітництва (1991–2013), зокрема виявлення впливу військово-політичних факторів на становлення і розвиток двостороннього українсько-польського та українсько-білоруського співробітництва [241].

Наявна джерельна база створює можливості для повноцінного розкриття предмету дослідження, вирішення поставленого наукового завдання та досягнення передбаченої мети.

Застосування у роботі загальнонаукових, спеціально-історичних і спеціально-юридичних методів наукового пізнання дало змогу достовірно відтворити цілісний процес становлення МВСп України та його розвитку за досвідом співробітництва України з Республікою Польща і Республіки Білорусь в означених хронологічних межах, уникнути однобічності й непослідовності під час його розгляді.

Виявлено наявність прогалин в унормуванні понятійного апарату зокрема визначення таких термінів, як «оборонне співробітництво», «військове співробітництво», «військово-технічне співробітництво», та «міжнародне військове співробітництво». На нашу думку, аналізуючи досвід трансформації міжнародної термінології та уніфікації основних напрямів зовнішньополітичної діяльності України, щодо євроінтеграції та отримання статусу держави-члена НАТО, понятійний апарат потребує чіткого визначення та ієрархічну схему побудови. Зокрема, враховуючи не тільки цілі та завдання в межах компетенції МОУ, а охоплюючи широкий спектр забезпечення національної безпеки та оборони суспільства, держави. При цьому встановлено, що в національному законодавстві не унормоване такий термін тому пропонуємо авторське визначення сутності МВСп України, як зовнішньополітична діяльність центральних органів виконавчої влади, що в межах своєї компетенції реалізують державну політику у сфері оборони та безпеки, щодо встановлення і розвитку зносин з відповідними органами іноземних держав, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародного права згідно з чинним законодавством України, принципами та нормами міжнародного права. Міжнародне військове співробітництво України, як складова зовнішньополітичної діяльності держави, направлена на забезпечення національних інтересів в рамках двостороннього та багатостороннього співробітництва та поділяється на такі

основні напрями: воєнно-політичне співробітництво; військове співробітництво; воєнно-економічне співробітництво; військово-технічне співробітництво; міжнародне співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки; цивільно-військове співробітництво.

Воєнно-політичне співробітництво - це провідна складова міжнародного військового співробітництва України, яка реалізується керівництвом держави, або уповноваженими відповідними посадовими особами центральних органів виконавчої влади, дипломатичними представництвами України за кордоном, з метою реалізації державної політики у сфері національної безпеки та оборони.

Військове співробітництво - складова міжнародного військового співробітництва України, яка здійснюється центральними органами виконавчої влади, органами управління військових формувань утворених відповідно до законів України, установами та організаціями з метою імплементації зобов'язань за міжнародними договорами України. Військове співробітництво має наступні напрями: співробітництво у сфері реформування і розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань та правоохоронних органів утворених відповідно до національного законодавства; підготовка військ (сил), їх взаємодії (взаємосумісності) зі збройними силами інших країн для досягнення спроможності виконувати спільні завдання.

Військово-технічне співробітництво - це специфічна складова міжнародного військового співробітництва України, яка здійснюється центральними органами виконавчої влади, що в межах своєї компетенції забезпечують реалізацію державної політики у сферах економічного розвитку, національної безпеки та оборони, мобілізаційної підготовки з відповідними органами іноземних держав, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародного права згідно з чинним законодавством України, принципами та нормами міжнародного права [240].

Міжнародне співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки – це комплекс заходів центральних органів виконавчої влади, що здійснюється з метою забезпечення оборони держави шляхом укладання міжнародних договорів України з країнами – партнерами (контрибуторами) на виконання замовлень (потреб у міжнародної технічної допомозі) у сфері мобілізаційної підготовки, які спрямовані на розвиток міждержавної кооперації з питань військово-технічного співробітництва.

Воєнно-економічне співробітництво - це комплекс заходів (напрямів) центральних органів виконавчої влади з економічного забезпечення воєнної безпеки України шляхом формування та здійснення в рамках виконання міжнародних договорів (контрактів) України у воєнно-економічній сфері.

Цивільно-військове співробітництво - це напрям міжнародного військового співробітництва України з метою створення сприятливих умов та/або відродження (відновлення), підтримки та посилення довіри населення, громад, місцевих органів самоврядування, організацій усіх форм власності до військових формувань, а також під час залучення військових формувань до виконання завдань за межами держави у складі національних контингентів та національного персоналу.

Список використаних джерел до розділу 1:

1. Вендт А. Четыре социологии международной политики // Международные отношения: социологические подходы / Рук. авт. кол. проф. П.А.Цыганков. – М.: Гардарики, 1998. – С. 48 – 90.

2. Keohane R., Nye J.S., Hoffmann S. After the Cold War: International Institutions and State Strategies in Europe, 1989 – 1991. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1993. – 152 p.

3. Keohane R. International Institutions and State Power: Essays in International Relations Theory. – Boulder; San-Francisco; London: Routledge, 1989. – 250 p.

4. Kegley Ch.W., Jr. Cold War Myths and the New International Realities: Reconsidering Theoretical Premises // Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft, 1993. – Vol. 22. – № 2. – S. 149 – 150.

5. Коэн Р. Безопасность на базе сотрудничества: новые перспективы международного порядка [Электронный ресурс]: Интернет-сайт Европейского центра по изучению вопросов безопасности им. Дж. Маршалла. / Ричард Коэн, Майкл Михалка. – Режим доступа: <http://www.marshallcenter.org>. – Публікація № 3, оформлення та виробництво – VІВ, квітень 2001. 91 с. (дата звернення: 02.02.2013).

6. Mearsheimer J.J. The False Promise of International Institutions // International Security. – 1994/95. – Nr. 3. – P. 5 – 49.

7. Е. Чемпіль Умная власть: внешняя политика для XXI века., 1999. – 152 с.

8. Шерр Дж. Жесткая дипломатия и мягкое принуждение: влияние России за рубежом; пер. с англ./ Королевский институт международных отношений Chatham House, Центр Разумкова. Київ: Заповіт, 2013. 152 с.

9. Бжезинский З. Великая шахматная доска: господство Америки и его геостратегические императивы/ пер. с англ.]. Москва: Астрель, 2013. 702 с.

10. Deutsch K. The analysis of International relations, 1988.

11. Morgenthau H. J. Politic among nations: the struggle for power and peace / sixth edition / McGraw-Hill Education, 2005. 752 p.

12. Ruggie J.G. Multilateralism. The Anatomy of an Institution // Multilateralism Matters. The Theory and Praxis of an Institutional Form. New York,: Columbia UP, 2007. P. 3.

13. Waltz K. Theory of international Politics. Waveland Press, 2010. 251 p.

14. Лукашук И. И. Международное право. Москва, 1997. С. 286.

15. Цыганков П. А. Международные отношения. Москва, 1996. С. 320.

16. Ушаков Н. А. Проблемы теории международного права. Москва, 1988. 62 с.

17. Федоров В. Н. Совет безопасности ООН. Москва: ИМО, 1965. С. 87.

18. Федоров В. Н. Организация Объединенных Наций, другие международные организации, их роль в XXI веке. Москва: Логос, 2007. 944 с.
19. Бруз В. С., Грабажей В. М., Єлфімов В. О. та ін. Спеціалізовані установи системи ООН: навч. посібник. Київ: Либідь, 1995. С. 116.
20. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожний О. В. Міжнародне право. Основи теорії: підручник. Київ: Либідь, 2002. С. 680.
21. Василенко В. А. Международно-правовые санкции. Київ: Вища школа, 1982. С. 190.
22. Василенко В. А. Основы теории международного права. Київ: Вища школа, 1988. 288 с.
23. Рябов С. Теорія міжнародної політики // Політологічні читання. 1995. № 1. С. 171.
24. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України: Підручник. Київ: Либідь, 2006. С. 716.
25. Циганкова Т., Гордєєва Т. Міжнародні організації: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2001. С. 340.
26. Заросило В. О. Адміністративно-управлінські аспекти участі та збільшення чисельності працівників органів внутрішніх справ України у міжнародних миротворчих операціях. Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2009. № 1. С. 81–90.
27. Палій О. Навіщо Україні НАТО. Київ: Дніпро, 2006. 144 с.
28. Козинець І. П. Участь Збройних Сил України в міжнародній миротворчій діяльності (1992–2006 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22; НАОУ. Київ, 2008. 226 с.
29. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2003. 600 с.
30. Макаров В. Д., Печенюк І. С. Правові засади ведення миротворчих операцій // Воєнно-історичний вісник: зб. наук. пр. Нац. ун-ту оборони України. Київ: ЦП Компринт, 2016. Вип. 1 (19). С. 103.

31. Мещерякова О. В. Генеза законодавства України щодо участі України в міжнародних операціях // Право та безпека . 2009. № 4 (31). С. 19.

32. Мандрагеля В. А. Війни в історії цивілізацій: соціально-філософський аналіз [Електронний ресурс]: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03; АПН України, Інститут вищої освіти. Київ, 2006. 444 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe. Назва з екрана.

33. Маначинський О. Я. Сучасні воєнно-політичні відносини України із суміжно-прилеглими державами: монографія. Київ: НІСД, 1996. (Серія “Воєнна безпека”. Вип. 2). Бібліогр.: с. 80–83.

34. Пашинський В. Й. Правове регулювання міжнародної безпеки // Право військової сфери. 2009. № 7. С. 13–15.

35. Попко С. М. Застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003–2005 рр. : дис. ... канд. істор. наук: 20.02.22; НАОУ. Київ, 2010. 173 с.

36. Попко С. М. Розвиток воєнно-політичної обстановки під час застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003–2005 рр. // Труди Нац. ун-ту оборони України. 2009. № 2 (92). С. 236–242.

37. Попко С. М. Особливості переміщення українського миротворчого контингенту в зону відповідальності (за досвідом операції в Республіці Ірак у 2003–2006 рр.) // Зб. наук. праць Наук.-дослідного ін-ту українознавства. 2009. Т. XXVI. С. 383–395.

38. Попко С. М. Застосування українського миротворчого контингенту в операції для підтримання миру в Республіці Ірак (2003–2005 рр.) та особливості виконання завдань для підтримання стабільності та правопорядку в зоні відповідальності контингенту // Історичні студії Волинського нац. ун-ту імені Лесі Українки. 2009. Вип. 2. С. 102–107.

39. Хабчук А. О. Морально-психологічне забезпечення національних контингентів Збройних Сил України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (1992–2006 рр.): дис. ... канд. істор. наук: 20.02.22; НУОУ ім. Івана Черняхівського. Київ, 2016. 191 с.

40. Храбан І. А. Конфігурація європейської безпеки в контексті реалізації національних інтересів України (воєнно-політичний аспект) [Електронний ресурс]: дис. ... д-ра політ. наук: 21.01.01; Об'єднаний інститут при НАОУ. Київ, 2007. 465 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe.

Назва з екрана.

41. Храбан І. А. Система європейської безпеки і напрями воєнно-політичної інтеграції України до її структур: монографія. Київ: Варта, 2005. 544с.

42. Якимович Б. Збройні Сили України: нарис. Львів, 1996. С. 359.

43. Покотило О. І. Створення Збройних Сил України: історіографія: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22; Нац. універ. оборони України. Київ, 2012. С. 20.

44. Кузьмук О. І. На варті миру та міжнародного правопорядку // Наука і оборона. 2002. № 2 С. 3–9.

45. Кузьмук О. І. Формування та еволюція воєнної організації (сектору безпеки і оборони) України (1991–2012): монографія. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2013. 436 с.

46. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне керівництво та військове управління: монографія / Сатанюк Ф.В. та ін.; за ред. д-ра військ. наук, проф. І. С. Руснака. Київ: ЦЗ МО та ГШ ЗС України, 2018. 230 с.

47. Радецький В. Г. Стратегія міжнародної миротворчої діяльності під егідою ООН (1948–2008): монографія. Київ: НУОУ, 2010. 272 с.

48. Речич С. Л. Воєнно-політичне співробітництво Збройних Сил України з НАТО (1991–2009): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22; Нац. ун-т оборони України. Київ, 2012. С. 18.

49. Недзельський Ю. О. Участь Збройних сил України в програмі “Партнерство заради миру” (1994–2010): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22 Нац. ун-т оборони України. Київ, 2012. С. 16.

50. Україна в системі міжнародної безпеки / Нац. інс. проблем міжнародної безпеки; за заг. ред. О. С. Власюк. Київ: ПЦ “Фоліант”, ВД “Стилос”, 2009. 572 с.

51. Воєнна безпека України на межі тисячоліть / Г.М. Перепелиця та ін., Нац. ін-т стратегічних досліджень. Київ: Стилос, 2002. С. 394.
52. Оборонна політика України на початку XXI століття: монографія / Горбулін В. П. та ін.; Ін-т проблем національної безпеки; Рада нац. безпеки і оборони України. Київ: Інтертехнологія, 2009. 104 с.
53. Актуальні проблеми інтеграції України в НАТО: громадська думка та експертні оцінки: зб. наук.-аналіт. матеріалів; Горбулін В.П. (ред.); Нац. центр з питань євроатлантичної інтеграції України. Київ: ДП “НВЦ “Євроатлантикінформ”, 2005. С. 224 (Серія “Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України”. Вип. 4. Ч. 1). Стратегія і тактика, стан національної безпеки України. Вип. 35; за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ: “НВЦ “Євроатлантикінформ”, 2006. 366 с.
54. Виклики політики безпеки: історія та сучасність: зб. тез доповідей міжнар. наук. конф. 16–18 червня 2016 р. Львів: НАСВ, 2016. 196 с.
55. Грубов В. М. Військова політика України: сутність і механізм реалізації в сучасних умовах [Електронний ресурс]: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02; НАН України, Ін-т нац. відношень і політології. Київ, 1996. 221 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe. Назва з екрана.
56. Воєнна політика України: навч. посіб. Київ: НАОУ, 2006. 52 с.
57. Міжнародні відносини і євроатлантична інтеграція України: підручник / Кол. авт. Київ: НАОУ, 2005. 403 с.
58. Основи зовнішньої політики України: підручник / Ю. В. Пунда І.П. та ін. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. 240 с.
59. Міжнародні відносини, перспективи і євроатлантичне майбутнє України: підручник / Балабін В. В. та ін. Київ: Тов-во “Індрук”, 2008. 358 с.
60. Сучасні міжнародні відносини і перспективи інтеграції України в євроатлантичну спільноту: підручник / За заг. ред. В. В. Балабіна. Київ: ВГЛ “Обрії”, 2007. 300 с.
61. Артёмов І. В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навч. посіб. у 2-х кн. Кн. 1: Україна – Європейський Союз. Ужгород: Ліра, 2008. 476 с.

62. Зовнішня політика України-2007: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети [Електронний ресурс] / за ред. Г. М. Перепелиці. Київ: ВД “Стилос”, 2008. 312 с. URL: http://www.stylos.com.ua/page=shop2§ion_id=84 (дата звернення: 02.05.2014).

63. Велігодський Д. В., Мальцева Є. В. Особливості нормативно-правового регулювання співробітництва України з НАТО в 1991–2004 роках // Ученые записки Таврійського національного університета ім. В. Вернадського. Серія “Юридические науки”. Том 22 (61). 2009. № 2. С. 11–13.

64. Венгер В. С. Основні напрями міжнародного військового співробітництва Збройних Сил України (минуле, сучасність і майбутнє) // Військо України. 1999. № 5–6. С. 10–11.

65. Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі: монографія / НІСД при Адміністрації Президента України. Київ: Фоліант, 2003. 431 с.

66. Перепелиця Г. М. Про нову роль армії у врегулюванні воєнно-політичних конфліктів // Політика і час. 1994. № 2. С. 21–27.

67. Котелянець О. О. Актуальні питання розвитку міжнародної миротворчої діяльності України // Стратегічні пріоритети. 2012. № 2 (23). С. 185–190.

68. Миротворча та антитерористична діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи: тематичний збірник / за заг. ред. С. О. Кириченка. Київ: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2007. 208 с.

69. Пулим О. В. Збройні Сили України як фактор створення та забезпечення існування системи колективної безпеки у Європі [Електронний ресурс]: дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22; Нац. ун-т “Львівська політехніка”. Львів, 2001. 204 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe. Назва з екрана.

70. Локальні війни та збройні конфлікти другої половини ХХ століття (історико-філософський аспект): монографія / Гуржій О. І. та ін. Київ: Знання, 2006. 355 с.

71. Горбулін В. П., Свергунов О.О. Концептуальні підходи до вдосконалення військово-технічної та оборонно-промислової політики України // Стратегічні пріоритети. 2013. № 1 (26). С. 110–119.

72. Шевцов А. І., Бондарчук Р.В. Світові тенденції реформування та міжнародної інтеграції в оборонно-промисловій сфері // Стратегічна панорама. 2008. № 2. С. 196–210.

73. Військово-технічне співробітництво в умовах глобалізації: український вимір [Електронний ресурс]: зб. матеріалів “круглого столу” / В. М. Бегма та ін.; за заг. ред. О. В. Литвиненка. Київ: НІСД, 2011. 80 с. URL: <http://www.niss.gov.ua>. (дата звернення: 02.05.2015).

74. Фанін І. С. Військово-технічне співробітництво України з країнами пострадянського простору та перспективи його розвитку // Стратегічна панорама. 2009. № 3. С. 182–191.

75. Авдошин І. В. Удосконалення правового регулювання міжнародного військового співробітництва України з метою налагодження належного механізму функціонування системи такого співробітництва // Миротворча діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми та перспективи: тематичний збірник / за заг. ред. С. О. Кириченка. Київ: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. 297 с.

76. Авдошин І. В. Правове регулювання міжнародного співробітництва України у військовій сфері // Стратегічна панорама. 2008. № 2. С. 220–226.

77. Зіняк Л. В. Міжнародно-правові засади військового співробітництва України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків, 2015. С. 24.

78. Кулінич М. А., Руденко Г. М. Стислий український дипломатичний довідник: навч. посіб. Київ, 2006. 376 с.

79. Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (гол.) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.

80. Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (гол.) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.

81. Воєнна безпека і оборона України: тлумачний словник нормативно-правових та наукових термінів і визначень / Ф. В. Саганюк та ін. Київ: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2007. С. 186.

82. Доктринальні та концептуальні підходи до забезпечення воєнної безпеки держави: документи, факти, коментарі / І. В. Романов та ін. Київ: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2008. С. 244.

83. Делінський О. А. Європейська система безпеки: міжнародно-правові аспекти становлення і розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2003. 12 с.

84. Західноєвропейська модель Збройних сил і досвід країн-членів та партнерів НАТО в галузі трансформації оборонної сфери: практичні можливості для України: матеріали міжнар. семінару (Київ, 2001 р.) / уклад. : А. Шестаков. Київ, 2001. С. 132.

85. Оборонна політика України: реалії та перспективи: матеріали міжнар. конф. (Київ, 19 вересня 2003 р.) / уклад.: О. Бодрук; Нац. ін-т. проблем міжнар. безпеки при РНБОУ, Женевський центр демократичного контролю над збройними силами. Київ: НППМБ, 2004. 217 с.

86. Драус Я. Дослідження польсько-українських стосунків у 1991–2008 роках: нарис проблематики // Чорноморський літопис; пер. з пол. Є. Г. Сінкевича. 2010. Вип. 1. С. 32–41.

87. Krecikij J. Stabilization operation in Iraq. Participation report // Academia Obrony Naranowej Zeszyty Naukowe / Wydanie polsko-angielskie Warsaw, 2006. № 3 (64). P. 161–173.

88. Synowski R. POLUKRBAT (Polsko-ukraiński batalion) // Polska i Ukraina w kształtowaniu bezpieczeństwa europejskiego. Przemyśl, 2007. P. 142–153.

89. Polish armed forces guide 95 / Biuro Prasy i Informacji MON/ Andrzej Bogun and other. Warsaw, 1995. P. 185.

90. Мудрієвська І. І. Головні етапи політичного співробітництва України з Республікою Польща (1991–2013 рр.) // Наукові праці іст. фак.-ту Запорізького нац. ун-ту. 2013. Вип. 37. С. 191–195.

91. Чекаленко Л. Б. Без незалежної України не було б незалежної Польщі // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Вип. 1: Світова та українська дипломатія: історичний досвід, сучасний стан, перспективи: зб. наук. пр.; Дипломатична академія при МЗС України. Київ: Вавилон, 2009. 490 с.

92. Окисюк А.М. Правове регулювання двостороннього співробітництва України та Республіки Польща : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11; Нац. юрид. академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2007. С. 20.

93. Фуртес О. О., Потоцький О. О. Українсько-польське військове співробітництво – шлях до миру в Україні // Виклики політики безпеки: історія та сучасність: зб. тез доповідей Міжнар. наук. конф. (Львів, 16–18 червня 2016 р.) Львів: НАСВ, 2016. С. 55–56.

94. Polish-Ukrainian Bulletin // National Security Bureau (Poland) & National Security and Defence Council of Ukraine / Zdzislaw Lachowski, Ph.D. Editor-in-Chief. National Security Bureau. Warsaw, 2012. P. 104.

95. Українська призма. Між стратегічним партнерством і безпекою: вересень 2013 / М. Воротнюк та ін. Київ: Фонд ім. Фрідріха Берта. Представництво в Україні, 2013. 48 с.

96. Деркач О.Т., Коберський Л. В. Українсько-польський батальйон: історія і сучасність (нарис). Львів: Плай, 2001. 124 с.

97. Алексієвець М., Ільчук І. Безпеко-оборонний вектор співпраці України і Польщі в європейсько-атлантичному контексті (1991–2014 рр.) // Україна в системі міжнародних відносин. Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2015. – Вип. 16. – У 2 ч. – Ч. 1.

98. Белоруссия и Украина: История и культура: Ежегодник: 2005/2006 / гл. ред. Б. Н. Флоря. Москва: Индрик, 2008. 424 с.

99. Вдовенко С. М. Україна-Білорусь: взаємовідносини на перехресті перемін. Чернігів: Лозовий В. М., Упр. у справах преси та інформації, 2010. 446 с.

100. Украинская призма: состояние и перспектива отношений Украины с соседними государствами: ноябрь 2012 / Фонд им. Фридриха Эберта: представительство в Украине. Киев: Фонд им. Фридриха Эберта. Киев: 2013. 68 с.

101. Максак Г., Юрчак Д. Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях [Электронный ресурс]. Москва: Фонд им. Фридриха Эберта. 41 с. URL: <http://www.fes.kiev.ua> (дата звернення: 07.01.2018).

102. Яценко В. Білорусь козацька. Україно-білоруські війни (частина перша) [Електронний ресурс] 12 с. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/4493/Bilorus_kozacka_Ukrajinobiloruski_chastyna_persha (дата звернення: 07.01.2018).

103. Тихомиров А. В. Внешняя политика Республики Беларусь (1991–2015 гг.). Минск: БГУ, 2017. С. 208.

104. Тихомиров А. В. Белорусско-украинские отношения в 1991–2009 гг. // Труды факультета международных отношений: науч. сб.; ред. кол: В. Г. Шадурский. Вып. 1. Минск: Тесей, 2010. С. 43–46.

105. Ціхаміраў А. В. Беларуска-ўкраінскія адносіны ў 1991–2006 гг. // Беларускі гістарычны часопіс. 2007. № 2. С. 3–10.

106. Юрчак Д. В. Беларусь–Украина: 20 лет межгосударственных отношений: монография; М-во образования Респ. Беларусь, Витеб. Гос. ун-т. 2-е изд., перераб. и доп. Витебск: ВГУ, 2015. 294 с.

107. Мальцев Л. С. Вооруженные Силы Республики Беларусь: история и современность. Минск: Асобны Дах, 2003. 245 с.

108. Василишин С. Договірно-правова база та інституційне забезпечення українсько-білоруських відносин // Український історичний збірник; // НАНУ, Ін-т історії України, Рада молодих вчених. 2017. Вип. 19. С. 287–299.

109. Логин В. Т. Диалектика военно-исторического исследования. Москва: Наука, 1979. 220 с.

110. Бережанский В. Г. Методология военно-исторического исследования. Киев: НИЦГПВСУ, 2001. 33 с.
111. Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования / Отделение историко-филологических наук. 2-е изд., доп. Москва: Наука, 2003. 486 с.
112. Історичне джерелознавство : підручник [для студ. істор. спец. вищ. навч. закл.] / Калакура Я. С. та ін. Київ: Либідь, 2002. 488 с.
113. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 11. Ст. 143.
114. Про державний суверенітет України: Декларація Верховної Ради УРСР від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст. 502.
115. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст. 502.
116. Про військові формування на Україні: Постанова Верховної Ради України від 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст. 506.
117. Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. № 3360-ХІІ (втратила чинність) // Відомості Верховної Ради України. 1993. 14 вересня. Ст. 379.
118. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI: зі змінами, внесеними згідно із Законами № 170-VII від 27.03.2014 // ВВР. 2014. № 22. Ст. 816; № 35-VIII від 23.12.2014 // ВВР. 2015. № 4, Ст.13 // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 1452, ст. 527.
119. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. // Офіційний вісник України. 2004. № 35. Ст. 11, ст. 2317. Код акта 29955/2004.

120. Про основи національної безпеки України: Закон України від 15 грудня 2005 р. № 3200-IV: зі змінами і доп., внесеними Законом України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 05.02.2014).

121. Про оборону України: Закон України від 06 грудня 1991р. № 1932-XII (зі змінами від 16 жовтня 2010 р.). [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

122. Про Збройні Сили України: Закон України від 1992 р. № :зі змінами в ред. від 05.10.2000 № 2019-III // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 48. Ст. 410.

123. Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав: Закон України від 02.03.2000 № 1518-III (зі змінами, внесеними згідно із Законами № 686-IV (686-15) від 03.04.2003 // ВВР. 2003. № 28, Ст. 215; № 3381-IV (3381-15) від 19.01.2006 // ВВР. 2006. № 22, Ст. 189; № 3025-VI (3025-17) від 15.02.2011 // ВВР. 2011. № 36. Ст. 363 № 5286-VI (5286-17) від 18.09.2012 // ВВР. 2013. № 38. Ст. 499) // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 19. Ст. 144.

124. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: Закон України від 23.04.1999 № 613-XIV (зі змінами, внесеними згідно із Законами № 1106-IV (1106-15) від 10.07.2003 // ВВР. 2004. № 7. Ст. 50; № 1941-VI (1941-17) від 04.03.2010 // ВВР. 2010. № 20. Ст. 202; № 5286-VI (5286-17) від 18.09.2012 // ВВР. 2013. N 38. Ст. 499; № 243-VIII (243-19) від 05.03.2015 // ВВР. 2015. № 21. Ст.139; № 901-VIII (901-19) від 23.12.2015 // Відомості Верховної Ради України. 1999. №22. Ст. 202.

125. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII (зі змінами, внесеними згідно із Законами № 2388-VI (2388-17) від 01.07.2010 // ВВР. 2010. № 37. Ст. 496; № 2856-VI (2856-17) від 23.12.2010 // ВВР. 2011. № 29. Ст. 272; № 3610-VI (3610-17) від 07.07.2011 // ВВР. 2012. № 7. Ст. 53; № 4436-VI (4436-17) від 23.02.2012 // ВВР. 2012. № 42. Ст. 527; № 4496-VI (4496-17) від 13.03.2012 // ВВР. 2013. № 2. Ст.4; №

5060-VI (5060-17) від 05.07.2012 // ВВР. 2013. № 28. Ст. 295; № 5480-VI (5480-17) від 06.11.2012 // ВВР. 2013. № 50. Ст. 696; № 406-VII (406-18) від 04.07.2013 // ВВР. 2014. № 20-21. Ст. 712; № 1170-VII (1170-18) від 27.03.2014 // ВВР. 2014. № 22. Ст. 816; № 1697-VII (1697-18) від 14.10.2014 // ВВР. 2015. № 2-3. Ст. 12; № 222-VIII (222-19) від 02.03.2015 // ВВР. 2015. № 23. Ст. 158; № 905-VIII (905-19) від 24.12.2015 // ВВР. 2016. № 4. Ст. 46) // *Голос України*. 1991. № 5

126. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20.02.2003 № 549-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 2003р. № 23. Ст. 148.

127. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII зі змінами від 24.07.2015 № 507-19 // *Офіційний вісник України*. 1993. № 44. Ст. 9. Ст. 416.

128. Про Воєнну доктрину України: Указ Президента України від 15.06. 2004 № 648 / 2004 // *Офіційний вісник України*. 13.08.2004. № 30. Том 1. 210 с. (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 800/2004 від 15.07.2004; № 702/2005 від 21.04.2005; № 518/2009 від 08.07.2009. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>. Назва з екрана.

129. Воєнна доктрина України: Указ Президента України від 15.06.2004 № 648/2004 в редакції Указу Президента від 08.06.2012 № 390/2012 // *Офіційний вісник Президента України*. 2012. № 20. С. 31, Ст. 471.

130. Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин: Указ Президента України від 18.09.1996 № 841/96 (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 1188/2005 від 22.08.2005, № 648/2010 від 31.05.2010 // [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/841/96/print1456313949183051> (дата звернення: 05.02.2014).

131. Положення про Міністерство закордонних справ України: Указ Президента України від 06.04.2011 № 381 // Офіційний вісник Президента України. 2011. № 9. С. 3.

132. Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: Указ Президента України від 06.04.2011 №406/2011 (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 468/2013 від 02.09.2013, № 476/2013 від 02.09.2013) // Офіційний вісник Президента України. 2011. № 9. С. 3.

133. Про Порядок розгляду пропозицій щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях: Указ Президента України від 01.02.2000 № 153/2000 // Офіційний вісник України. 2000. № 5. С. 36.

134. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 р. “Стратегія міжнародної миротворчої діяльності України”: затв. Указом Президента України від 15.06.2009 № 435/2009 // Офіційний вісник Президента України. 2009. № 17. С. 47.

135. Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами: Указ Президента України від 21.04.1999 № 422/99 // Офіційний вісник Президента України. 1999. № 16. С. 24.

136. Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами: Указ Президента України від 30.11.2004 № 276/2002 (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 1207/2002 від 24.12.2002р, № 586/2003 від 09.07.2003, № 947/2003 від 29.08.2003, № 1368/2004 від 04.11.2004 // Офіційний вісник України. 2002. № 12. С. 23.

137. Про Міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю: Указ Президента України від 23.03.2007 № 180/07 (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 571/2007 від 27.06.2007, № 263/2008 від 24.03.2008, № 549/2008 від 17.06.2008, № 130/2009 від 06.03.2009, № 400/2009 від 04.06.2009,

№ 739/2009 від 14.09.2009, № 909/2009 від 06.11.2009, № 646/2014 від 13.08.2014, № 661/2014 від 22.08.2014, № 717/2014 від 11.09.2014, № 297/2015 від 28.05.2015 // Офіційний вісник Президента України. 2007. № 18. С. 174.

138. Про затвердження Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.1994 № 422/94 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 165 (165-98-п) від 16.02.1998, зміни втратили чинність на підставі Постанов КМ № 617 (617-2006-п) від 11.05.2006, № 1758 (1758-2001-п) від 27.12.2001). [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/422-94-п/print1456313949183051> (дата звернення: 05.02.2014).

139. Положення про організацію та проведення міжнародного співробітництва у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України: Наказ Міністра оборони України від 01.12.2006 № 506 // Нормативні та інформаційні матеріали Міністерства оборони. 2006.

140. Про затвердження Інструкції з організації участі миротворчих контингентів (персоналу) Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях: наказ Міністерства оборони України від 28.12.2011 № 840 (зі змінами, внесеними наказом МО України від 01.04.2013 № 220 // Офіційний вісник України. 2013. № 35. С. 50. Ст. 1252. Код акта 66994/2013.

141. Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво від 18.05.1992: двосторонній міждержавний договір (ратифіковано Постановою ВР № 2611-ХІІ від 17.09.1992) // Офіційний вісник України. 2005. № 13. С. 597. Ст. 696. Код акта 31927/2005.

142. Декларація про принципи формування українсько-польського партнерства від 21.03.1994: міжнародний документ // Офіційний вісник України. 2005. № 13. С. 597. Ст. 696. Код акта 31927/2005.

143. Спільної декларація Президента України та Президента Республіки Польща від 21.03.1994: міжнародний документ // Офіційний вісник України. 2006. № 43. С. 338. Ст. 2923. Код акта 37641/2006.

144. Спільна заява Президентів України і Республіки Польща “До порозуміння і єднання” від 21.05.1997: міжнародний документ [Електронний ресурс]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_005. Назва з екрана (дата звернення: 05.02.2014).

145. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво від 03.02.1993: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2004. № 17. С. 424. Код акта 28693/2004.

146. Протокол до Угоди між Міністерством оборони та Міністерством національної оборони Республіки Польща про двостороннє співробітництво відносно основ взаємного повітряного руху військових повітряних суден України та Республіки Польща у повітряному просторі обох держав від 06.05.1994: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2007. № 12. С. 140. Ст. 466. Код акта 38772/2007.

147. Угода між Україною та Республікою Польща у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій від 26.11.1997: міжнародний договір (ратифіковано Законом № 1634-III (1634-14) від 06.04.2000; Угода втратила чинність 01.05.2011 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1634-14>. Назва з екрана.

148. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємну охорону інформації від 04.09.2001: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2004. № 18. С. 134. Ст. 1303. Код акта 28813/2004.

149. Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємну охорону секретної інформації: Закон України від 26.09.2002 № 173-15 // Офіційний вісник України. 2002. № 44. С. 9.

150. Протокол до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво від 03.02.1993, щодо встановлення побратимських відносин авіаційних військових частин від 14.08.2003: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2004. № 17. С. 497. Ст. 1266. Код акта 28695/2004.

151. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністром національної оборони Республіки Польща про надання підтримки з боку МО України підрозділу збройних сил Республіки Польща під час проведення спільного українсько-польсько-британського навчання “Козацький степ–2003” від 25.08.2003: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2004. № 17. С. 499. Ст. 1267. Код акта 28709/2004.

152. Протокол до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво стосовно обміну інформацією й виконання польотів військовими повітряними суднами України та Республіки Польща в повітряному просторі обох держав від 7.09.2010: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2010. № 95. С. 161. Ст. 3390. Код акта 53867/2010.

153. Протокол про внесення змін та доповнень до Протоколу до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво стосовно обміну інформацією й виконання польотів військовими повітряними суднами України та Республіки Польща в повітряному просторі обох держав від 17.05.2012: міжнародний договір // Офіційний вісник. 2012. № 44. С. 208. Ст. 1725. Код акта 61984/2012.

154. Технічна угода між Міністерством оборони України та Міністром національної оборони Республіки Польща про направлення українського миротворчого персоналу для виконання завдань у складі польського військового контингенту в провінції Газні, що діє в рамках Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан від 16.11.2010: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2010. № 96. С. 156. Ст. 3434. Код акта 53895/2010.

155. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємні поставки озброєння, військової техніки та надання послуг у військово-технічній галузі від 10.10.1996: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2007. № 55. С. 187. Ст. 2242. Код акта 40532/2007.

156. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про торгівлю та економічне співробітництво від 04.10.1991: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2006. № 39. С. 97. Ст. 2640. Код акта 37428/2006.

157. Угода між Міністерством машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України та Міністерством промисловості і торгівлі Республіки Польща про співробітництво в галузі машинобудування від 25.06.1996: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2007. № 96. С. 128. Ст. 3520, Код акта 41814/2007.

158. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою (Україною та Республікою Білорусь): двостороння міждержавна угода від 29.12.1990 № 112_011, чинна від 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 48. Ст. 410.

159. Протокол про обмін Грамотами про ратифікацію Договору між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою від 29.12.1990 № 112_011, чинний від 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 48. Ст. 410.

160. Українсько-білоруський договір про дружбу, добросусідство та співробітництво 1995 р. [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/112_692/card5#Links (дата звернення: 05.02.2014).

161. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про військове співробітництво від 17.12.1992: міжвідомчий міжнародний документ № 112_067, чинний // Офіційний вісник України. 2005. № 12. С. 240. Ст. 606. Код акта 31889/2005.

162. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про принципи взаємного технічного і тилового забезпечення їх Збройних Сил від 17.12.1992 №112_071: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2005. № 12. С. 285. Ст. 628. Код акта 31893/2005.

163. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про порядок переведення і звільнення осіб офіцерського складу, прапорщиків та мічманів від 17.12.1992 № 112_070: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2005. № 12. С. 283. Ст. 627. Код акта 31892/2005.

164. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про порядок підготовки офіцерських кадрів у військово-навчальних закладах від 17.12.1992 № 112_069: міжвідомчий міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2005. № 12. С. 281. Ст. 626. Код акта 31891/2005.

165. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про принципи використання повітряного простору, взаємодії Військово-повітряних сил та засобів Протиповітряної оборони від 17.12.1992 № 112_068, чинний // Офіційний вісник України. 2005. № 12. С. 280. Ст. 625. Код акта 31890/2005.

166. Протокол про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь в галузі військової топографії і геодезії від 29.03.1993: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2005. № 22. С. 380. Ст. 1264. Код акта 32573/2005.

167. Угода між Урядом України та Кабінетом Міністрів Республіки Білорусь про військово-технічне співробітництво від 16.12.1994 № 112_020: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2007. № 16. С. 132. Ст. 636. Код акта 38952/2007.

168. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про взаємні поставки у 1995 році озброєння, військової техніки, інших матеріальних засобів та надання послуг для потреб оборони та безпеки від 16.12.1994 № 112_020: міжнародно-правовий документ, чинний. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_020 (дата звернення: 05.02.2014).

169. Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про організацію військових міждержавних залізничних перевезень та розрахунків за них від 18.01.1995: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2007. № 36. С. 41. Ст. 1438. Код акта 39750/2007.

170. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про співробітництво в галузі протиповітряної оборони від 31.01.1996: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2007. № 97. С. 60. Ст. 3547. Код акта 41830/2007.

171. Протокол про порозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про порядок обміну інформацією з питань забезпечення польотів, надійності авіаційної техніки і виконання спільних науково-дослідних робіт в інтересах авіації збройних сил від 31.01.1996: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2007. № 98. С. 82. Ст. 3573. Код акта 41854/2007.

172. Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про навчально-методичне і наукове співробітництво між військово-навчальними закладами і науково-дослідними установами Військово-Повітряних Сил України та Військовою академією Республіки Білорусь від 31.01.1996: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2007. № 98. С. 81. Ст. 3572. Код акта 41852/2007.

173. Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про порядок заправлення військових повітряних суден і взаєморозрахунки за видані пальне, мастильні матеріали, спеціальні рідини при посадках на військові аеродроми України і Республіки Білорусь від 31.01.1996: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2007. № 97. С. 62. Ст. 3548. Код акта 41831/2007.

174. Про ратифікацію Угоди між Україною та Республікою Білорусь про взаємне забезпечення захисту державних секретів від 19.02.2004 № 3000-IV (3000-15)] Закон України від 19.10.2005, чинний // Офіційний вісник України. 2005. № 45. С. 16. Ст. 2828. Код акта 34258/2005.

175. Угода між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь про співробітництво в галузі санаторно-курортного лікування військовослужбовців та членів їхніх сімей від 25.05.2006: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2007. № 35. С. 209. Ст. 1408. Код акта 39729/2007.

176. Угода між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь про створення системи інформаційного обміну від 23.11.2006: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2007. № 7. С. 184. Ст. 266. Код акта 38601/2007.

177. Лист Президента США від 4 грудня 1994 р. на ім'я Президента України Л. Кравчука щодо фінансової допомоги / Галузевий державний архів Міністерства оборони України (далі – ГДА МО України). Ф. 3697: Доручення Президента України, листування з міністерствами і відомствами України. Оп. 34747. Спр. 20. Арк. 501–540. Оригінал.

178. Матеріали виступу міністра закордонних справ України А. Зленка на парламентському засіданні ВР 17.03.1992 щодо концепції зовнішньої політики України / Галузевий державний архів Міністерства закордонних справ України (далі – ГДА МЗС України). Ф. 1. Оп. 4. Спр. 6971. Арк. 27–28, 42–43, 121–124.

179. Концепція зовнішньої політики України // ГДА МЗС України. Ф. 1. Оп. 4. Спр. 6973: Політичні питання за 1993 р. Арк. 110–117.

180. Звіт за результатами візиту групи народних депутатів України до країн колишньої Югославії щодо миротворчої діяльності Збройних Сил України // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. А1П Арк. 261. Оригінал.

181. Прес-реліз Міністерства оборони України щодо результатів воєнної політики у сфері міжнародного співробітництва у 1992–1993 рр. // ГДА МЗС України. Ф. 1. Оп. 172. Спр. 38. Арк. 14. Оригінал.

182. Проблемні питання у роботі органів міжнародного співробітництва на першому етапі (1991 – 1995) // ГДА МО України. Ф. 3657 Оп. 23906 Спр. 12 Арк. 81. Оригінал.

183. Про затвердження Положення про військового аташе: Указ Президента України від 07.05.1993 № 165/93 // ГДА МЗС України. Ф. 1. Оп. 4. Спр. 7044. Арк. 2–22. Оригінал.

184. Лист Міністерства оборони України на ім'я першого заступника міністра закордонних справ України щодо стану підготовки першого миротворчого підрозділу (240-го окремого спеціального батальйону Збройних сил України) до участі у миротворчій операції під егідою ООН // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 5. Арк. 80. Оригінал.

185. Доповідь командувача Одеського військового округу щодо досвіду підготовки першого миротворчого підрозділу (240-го окремого спеціального батальйону Збройних сил України) до участі у миротворчій операції під егідою ООН // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 8. Арк. 74–75. Оригінал.

186. Робочі матеріали щодо погодження зацікавленими державними органами України проекту міжнародної конвенції з питань охорони і безпеки персоналу ООН і асоційованого з нею персоналу // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 25737. Спр. 1. Арк. 422–423. Оригінал.

187. Довідка про стан воєнно-промислового комплексу України станом на 1991 рік // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. АП13. Спр. 261. Арк. 200–214. Оригінал.

188. Робочі матеріали щодо опрацювання проекту положення про військово-технічне співробітництво України з іншими державами // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 20593. Спр. 8. Арк. 51–52. Оригінал.

189. Лист начальника управління військової економіки МО України на ім'я першого заступника начальника Генерального штабу Збройних Сил України щодо створення відділу військово-технічної інтеграції // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 9. Арк. 72. Оригінал.

190. Звіт верифікаційної діяльності у період 1992–1994 рр. // ГДА МО України. Ф. 3657: Доповіді начальника Головного штабу Збройних Сил України з питань бойової підготовки, навчання, забезпечення військових підрозділів, організаційних заходів та міжнародного співробітництва Збройних Сил України. Оп. 23906. Спр. 10. Арк. 148–153. Оригінал.

191. Довідковий матеріал щодо реалізації домовленостей за Договором про відкрите небо // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 20593. Спр. 6. Арк. 29–30.

192. Лист щодо започаткування співробітництва з Міністерством національної оборони РП // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 1: Листування з міністерствами та відомствами за 1992 рік. Арк. 3. Оригінал. Рукопис.

193. Перша нота МОУ до оборонного відомства РП // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 10: Листування з міністерствами та відомствами за 1992 рік. Арк. 42. Оригінал. Рукопис.

194. Матеріали переговорів щодо започаткування офіційних контактів між представниками України та Республіки Польща з питань ВТС // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 10. Арк. 137–140.

195. Матеріали з підготовки офіційного візиту Президента Польщі в Україну // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. 34747. Спр. 29. Арк. 107–115.

196. Доповідь виконуючого обов'язки начальника управління зовнішніх зв'язків ГШ ЗС України щодо стану готовності проекту угоди про українсько-польське військово-технічне співробітництво до підписання // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 11. Арк. 163. Оригінал.

197. Матеріали щодо особливості підготовки у 1992 році проекту угоди про українсько-польське військове співробітництво до підписання // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640 Спр. 5. Арк. 80, 94–97.

198. Лист щодо вирішення питання історичної пам'яті, а саме місця масового розстрілу польських офіцерів та інтелігенції на території України // ГДА МО України. Ф. 3967. Оп. 34747 Спр. 20. Арк. 368–370.

199. Листування між оборонними відомствами РП та України з проведення перших навчань на території РП в рамках ПЗМ НАТО // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 8. Арк. 135–138.

200. Листування між МО України та МНО РП щодо виконання плану співробітництва на 1994 рік // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 9. Арк. 95.

201. Лист щодо візиту представників військової освіти // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 9. Арк. 95–98.

202. Лист Посла України в Республіці Польща Л. Старака на адресу віцепрем'єр-міністра – міністра оборони Морозова К. П. щодо участі у червні 1992 р. представників ЗС України у спільній на чолі з польською стороною верифікаційній діяльності на території Данії // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 5. Арк. 24.

203. Звіт за результатами першої зустрічі урядової делегації України та РБ, зокрема підписані міжнародні договори: протокол про принципи використання повітряного простору та взаємодії; про порядок переводу і звільнення осіб офіцерського складу, прапорщиків та мічманів; про принципи взаємного технічного і тилового забезпечення збройних сил; про військове співробітництво між Україною і Республікою Білорусь // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. 34747. Спр. 19. Арк. 365–388. Оригінал.

204. Лист на адресу Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків України від Злипня 1993 року щодо визначення пріоритетних напрямів співробітництва у військовій галузі в рамках створення Економічного союзу між Республікою Білорусь, Російською Федерацією та Україною // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 20593. Спр. 8. Арк. 11–14.

205. Листування із забезпечення контролю над роззброєнням щодо звичайного озброєння на території Республіки Білорусь // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 20593. Спр. 8. Арк. 8–9. Оригінал.

206. Доручення Прем'єр-міністра України В. Масола щодо імплементації українською стороною угоди про військово-технічне співробітництво з Республікою Білорусь в частині створення міжвідомчої комісії // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 25737. Спр. 1. Арк. 13–14.

207. Доручення Прем'єр-міністра України В. Масола щодо міжвідомчої координації виконання українською стороною зобов'язань з угоди про взаємні поставки ОВТ у 1995 році // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 25737. Спр. 1. Арк. 9–10.

208. Довідка-доповідь про стан виконання комплексної програми розбудови державного кордону України, схваленої Урядом у грудні 1993 року // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 25737. Спр. 1. Арк. 94.

209. Листування з питань погодження МО України та МЗС України відповідних квот кількості бойових літаків РБ відповідно до міжнародних зобов'язань Білорусії // ГДА МО України. Ф. 3657: Листування з МЗС України і зарубіжними організаціями. Оп. 20593. Спр. 6. Арк. 5, 8.

210. Телеграма прем'єр-міністра РБ на ім'я Президента України щодо надання допомоги з евакуації громадян Білорусії // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 11. Арк. 48. Оригінал.

211. Довідковий матеріал щодо стану опрацювання угоди між урядами України і Республіки Білорусь з питань ВТС // ГДА МЗС України. Ф.1. Оп. 4. Спр. 7397. Арк. 19–20.

212. Запит щодо проведення у березні 1992 р. інспекції території Республіки Білорусь спільно з представниками збройних сил Франції // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 5. Арк. 24.

213. Довідник з питань міжнародного військового співробітництва / Упоряд. полковник юстиції запасу В. Д. Шило. Київ: МП "Леся", 2003. 192 с.

214. Україна в міжнародних відносинах: енциклопедичний словник-довідник. Вип. 1. Предметно-тематична частина: А–Г / Відп. ред. М. М. Варварцев. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2009. 184 с.

215. Україна в міжнародних відносинах: енциклопедичний словник-довідник. Вип. 6. Бібліографічна частина: Н–Я / Відп. ред. М. М. Варварцев. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2016. 370 с.

216. Перелік міжнародних угод у сфері військово-технічного співробітництва [Електронний ресурс]: Військово-технічне співробітництво: / Міністерство економічного розвитку та торгівлі: офіційний сайт. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Viiskovo-tehnichneSpi8vrobotnitstvo> (дата звернення: 02.03.2014).

217. Перелік Українських частин комісій з питань військово-технічного співробітництва, до складу яких включені представники Мінекономрозвитку [Електронний ресурс]: Військово-технічне співробітництво / Міністерство економічного розвитку та торгівлі: офіційний сайт. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Listlang=uk-UA&tag=Viiskovo-tehnichneSpivrobotnitstvo> (дата звернення: 02.03.14).

218. Департамент міжнародного оборонного співробітництва Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.mil.gov.ua/index.phplang=ua&part=department&sub=dms> (дата звернення: 05.02.2014).

219. Грубов В. Воєнна політика України і важка хода в добу лібералізації // Віче. 2004. № 5. С. 65–70.

220. Спільне бачення спільного сусідства: Вільнюс конференція – 2006 // Урядовий кур'єр. 2006. 5 травня. С. 1–2.

221. Про забезпечення національної безпеки України у зв'язку з можливими розгортанням воєнних дій в регіоні Перської затоки і Близького Сходу: Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18.04.2003 // Урядовий кур'єр. 2003. 22 березня. С. 4.

222. Про утворення Урядової комісії з питань забезпечення обороноздатності та національної безпеки України: Постанова Кабінету Міністрів України // Урядовий кур'єр. 2009. 4 листопада. С. 10.

223. Лук'янов А. Сучасна структура європейської безпеки, місце і роль у ній України // Народна Армія. 1996. 18 грудня. С. 7.

224 Андросенко І. Міжнародне співробітництво як засіб зміцнення безпеки // Народна армія. 2006. 10 жовтня. С. 5.

225. Голопатюк Л. С. Принципи колективного захисту у побудові світової безпеки // Народна армія. 2005. 3 червня. с. 3–4.

226. Єхануров Ю. І. Забезпечення обороноздатності України. Реалії та міфи // Наука і оборона. 2009. № 3. С. 3–11.

227. Поляков В. І. Воєнна організація держави і сектора безпеки // Наука і оборона. 2008. № 1. С. 3–8.

228. Воинов О. М. Международное военное сотрудничество – основа военной политики государства // Журнал Вооруженных Сил Республики Беларусь “Армия”. 2018. Вып. 1–2 (апрель- май). 65 с.

229. Петрів В. Військово-історичні праці. Спомини. Київ: Поліграфкнига, 2002. 640 с.

230. Коркішко А. С. Карта життя. Роздуми про військову службу. Київ: ВД “Воєнна розвідка”, 2016. 564 с.

231. Лопата А. Час і свідомість. Записки начальника Генерального штабу Збройних Сил України (1993–1996 рр.). (Серія воєнних мемуарів). Київ, 2015. 584 с.

232. Екс-голова Служби зовнішньої розвідки Віктор Гвоздь: дуже мало успішних миротворчих місій ООН. Все одно все буде вирішуватися в зовсім інших місцях та в інших кабінетах [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukranews.com/ua/interview/1887-viktor-gvozd-duzhe-malo-uspishnykh-myrotvorchykh-misiy-oon-vse-odno-vse-bude-vyrishuvatysya-v> (дата звернення: 05.02.2018).

233. Алещенко В. І. Психологічне забезпечення миротворчої діяльності військовослужбовців Збройних Сил України: монографія. Харків: ХУПС, 2008. 238 с.

234. Джус О. А. Міжнародне військове партнерство та його роль у забезпеченні державного суверенітету України: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02; заклад, у якому підгот. дисертацію. Київ, 2018. 223 с.

235. Військовий етикет і дипломатичний протокол: навч. посіб. Волошина Н. М та ін.;// за заг. ред. І. О. Ольхового. Київ: ВІ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. 236 с.

236. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2007. 992 с.

237. Великий тлумачний словник сучасної української мови: з дод., допов. та CD) / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2009. 1736 с.: іл.

238. Словник основних термінів та скорочень, які використовують в НАТО. Київ: МП “Леся”. 2004. С. 165.

239. Офсетна політика держав в умовах глобалізації. Оцінки та прогнози. Монографія / В. М. Бегма та ін.; за заг. ред. В. М. Бегми. Київ: НІСД, 2011. 352 с.

240. Lukhtan A. The epistemology concepts of terms “military cooperation”, “military-political cooperation”, “military-technical cooperation” / A.Lukhtan // Central European Journal for Science and Research. – Praha., 2017. – № 1 (37). – P. 83–89.

241. Лухтан А. І. Історіографія становлення міжнародного військового співробітництва України (1991–2013 рр.): / А. І. Лухтан // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2018. – Вип.3 (29). – С. 62–74.

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

2.1. Передумови налагодження Україною міжнародного військового співробітництва

Історичні джерела свідчать, що виникнення, становлення і розвиток МВСп України відбувалося у тісному взаємозв'язку з розвитком державно-правових систем на території сучасної Центрально-Східної Європи. Періодизація воєнної історії дає змогу виокремити такі особливості розвитку військового співробітництва на теренах України.

У період воєнної справи Давньої України (до середини IX ст.) у договорі між Руссю і Візантією 911, 945, 971 рр. наведено перші згадки про військове співробітництво. Після невдалого походу на Візантію князь Ігор уклав договір 945 року, у статтях визначено зобов'язання надавати грекам військову допомогу [1, с. 251].

Воєнна історія Києво-Галицького періоду (друга половина IX ст. – 40-ві роки XIV ст.) свідчить, що військове співробітництво Великого князівства Литовського, Руського і Жемантійського (у період II половини XIV–XVII ст.) характеризувалося пошуком надійних союзників для організації опору від зазіхань сусідніх держав. Велике князівство спільно з Королівством Польським протистояло натиску Тевтонського ордену на північному заході, Московському князівству – на сході, а нападам кримських татар – на півдні [2, с. 47].

Українська воєнна історія в Литовсько-Польську добу (40-ві роки XIV ст. – 1648 рік) відзначається формуванням та підтримкою Запорізькою Січчю (у XVI ст.) тісних контактів з Туреччиною, Угорщиною, Австрією та Московським царством. У цей час наша держава набула ознак суб'єкта міжнародного права [3, с. 147]. Першими контактами із сусідами можна вважати намагання співпраці прикордонних старост литовсько-польського уряду та московських воєводств, які намагалися залучити запорожців до себе на службу. Перший документально зафіксований візит Д. Вишневецького до Туреччини дає підставу вважати

1553 рік офіційним визнанням українського козацтва в міжнародних відносинах. Авторитет Запорізької Січі серед європейських держав посилювався переможними походами українського козацтва проти степової орди (1556–1562), участю козацьких частин у французько-іспанській війні (1572 рік, Нідерланди), активним розвитком дипломатичних відносин із багатьма європейськими державами і Ватиканом (90-ті рр. XVI ст.). Так, у 1625 році згідно з Куруківською угодою Запорозька Січ одержала визнання від Швеції, послы якої з 1626 року пропонували виступити проти Польщі. У 1628 році шведи запросили запорожців втрутитися у міжусобицю претендентів на кримський престол. Надалі європейські держави домовилися і використали запорозьке козацтво в об'єднаному поході проти Туреччини, а також в австро-французькій та франко-іспанській війнах [4, с. 194].

Воєнна історія років української національної визвольної революції та доби Гетьманщини (1648 рік – кінець XVIII ст.) свідчить про активну зовнішньополітичну діяльність Української козацької держави (середини XVII – XVIII ст.), яка була спрямована на утворення незалежної держави. Переможні битви українських козацьких військ проти Речі Посполитої 1648 року змусили суміжні держави визнати Військо Запорозьке на міжнародному рівні, що офіційно засвідчив договір між Військом Запорозьким та Османською імперією про вільне мореплавство 1648 року.

Перше офіційне посольство Московської держави до Війська Запорозького було відряджене 16 березня 1649 року. Одночасно до Війська Запорозького прибув із Варшави посол польського короля [4, с. 190]. Завдяки укладанню у 1649 році Зборівського договору гетьман Б. Хмельницький доміг визнання козацької держави Річчю Посполитою, а згодом налагодив міждержавні відносини з Великим князівством Литовським, Молдавським князівством, Валахією, Трансильванією, Австрією, Бранденбургом, Швецією.

Одним із найважливіших дипломатичних кроків українського гетьмана було втягнення у війну з Річчю Посполитою Московської держави й отримання від останньої гарантій, що вона воюватиме з Варшавою до повного звільнення українських земель від іноземного поневолення. Також було підготовлено проект

угоди з 27 пунктів (“Переяславсько-Московська угода 1654”), що увійшла в історію як статті Богдана Хмельницького. Однак підписану у 1654 році Переяславську угоду московська сторона невдовзі порушила і український гетьман, не пориваючи з Московською державою відносин, перестав платити їй податки, натомість утримував значно більшу козацьку армію, ніж було передбачено угодою 1656 року, провадив переговори зі Швецією, Трансильванією, Туреччиною і Польщею. Не прислухаючись до застережень і заборон Москви, Б. Хмельницький намагався розширити кордони, приєднати історичні українські землі, внаслідок чого було укладено українсько-шведський договір 1657 року [4, с. 191].

Варто зазначити, що на формування основ правових відносин між державами Європи вплинуло укладання Вестфальського миру (січень 1648 року). Цей процес започаткування і формування міжнародних відносин не тільки надав імпульс міждержавному правовому співробітництву країн Європи, а й визначив його основну спрямованість на подальший розвиток. На той час вихідними пунктами співробітництва держав як нових політичних одиниць стали взаємна повага суверенітету, невтручання у внутрішні справи держав, а його основними цілями – свідоме прагнення урядів до подальшого закріплення питань безпеки і незалежності, що створило умови для становлення, інституалізації і подальшого розвитку міжнародного військового співробітництва. Внаслідок цього розширилося коло суб’єктів міжнародного права, що стало підґрунтям для започаткування та розвитку міжнародного військового співробітництва між арміями країн Європи у зв’язку із закінченням релігійних воєн і встановленням Вестфальського миру.

Аналіз історії боротьби українського народу за визволення від іноземного панування мав такі ознаки військового співробітництва: створення інституцій зовнішніх відносин для розроблення й ухвалення статей численних договорів і трактатів із сусідніми країнами (це належало до повноважень Генеральної ради та Старшинської ради); укладання угод про військові союзи (Раднотський договір 1656 року між Козацькою державою та Швецією, Трансильванією, Бранденбургом про військовий союз для боротьби з Річчю Посполитою);

домовленості про військову (збройну) підтримку (із кримським ханом Іслам - Гіреєм III, яку згодом він порушив); акредитація послів та розвиток дипломатичних представництв у Туреччині, Швеції, Польщі, Молдові.

Військове співробітництво у період національно-демократичної революції в Україні (1917–1921) відзначається укладанням низки міжнародних договорів, предметом яких було надання військової (збройної) допомоги. Так Брестським (Берестейським) мирним договором від 27 січня 1918 року визнали Українську Народну Республіку Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина як суб'єкта міжнародного права, що уможливило отримання від цих держав військової (збройної) допомоги для боротьби з більшовиками [4, с. 247–248; 3, с. 47]. Історично цінними є спогади першого начальника генерального штабу УНР В. Петріва, зокрема щодо українсько-німецьких та українсько-чехословацьких відносин у воєнній сфері в умовах визвольної боротьби на теренах України [5]. Варшавський договір від 21 і 24 квітня 1920 року між УНР та Польщею дав можливість об'єднати українсько-польські війська у боротьбі проти більшовиків [2, с. 247–248; 3, с. 47].

Так, 21 квітня 1920 року після 5-годинних переговорів С. Петлюри з Ю. Пілсудським керівники Міністерств закордонних справ України та Польщі підписали Угоду, головними пунктами якої були такі: 1) польський уряд визнавав право УНР на незалежне існування на території в межах, які будуть визначені договорами УНР з сусідами; 2) кордон між УНР та Польщею встановлювався вздовж р. Збруч, а далі – кордоном між Австро-Угорщиною та Росією, далі – східним адміністративним кордоном Рівненського повіту на р. Прип'ять до її гирла. Невід'ємною частиною Варшавського договору була Військова Конвенція між Польщею та Україною, підписана 24 квітня 1920 року представниками Військового Міністерства Польщі і Урядом С. Петлюри.

Ця Конвенція набирала чинності одночасно з Договором і мала діяти до моменту укладання військового договору між українським та польським урядами. Згідно з Конвенцією польські та українські війська повинні були діяти спільно, як союзні армії. У разі спільних польсько-українських дій проти радянських військ на території Правобережної України військові операції мали

проводитися під керівництвом польського командування [6, с. 111].

Встановлено, що досвід розвитку українсько-польського військового співробітництва був важливим для України, про що робить висновок у мемуарах В. Петрів [5]. Слід зазначити, що військово-історичні дослідження, зокрема архівні документи, вказують на те, що ідеї та пропозиції про створення спільних українсько-польських підрозділів виникали і в період боротьби за незалежність України на початку 20-х років ХХ ст. Так, у доповіді 1920 року шефу військової місії в Польщі генералу Зелінському, виявленій в архівах Директорії УНР львівським істориком Б. Гудем, хорунжий 6-го технічного куреня 6-ї стрілецької дивізії інженер О. Бойко пропонував створити “...перший українсько-польський дивізіон особистого призначення для державної користі, зробити досвід на цьому дивізіоні, себто перевести в життя назрівшу по сучасному моменту теорію спільної праці. Нехай би він дав нашому громадянству відповідний приклад для будучої суспільної праці в загальній боротьбі з ворожими сусідами... Дивізіон мусить бути безумовно мішаним: на пів Українським – на пів Польським.... Рахував би необхідним доручить формування цієї частини безумовно ідейним людям, а головне, тямущим... приймаючи до цього Дивізіону людей виключно ідейних... Рахував би за добре зробити цей дивізіон іменним, себто в честь двох державних Господарів: С. Петлюри та Ю. Пілсудського, цих двох найвиразніших та найпопулярніших вождів народних..” [6, с. 7].

Підсумовуючи, зазначимо, що укладання Ю. Пілсудським та С. Петлюрою союзу мало, крім політичного, ще і військове значення, що стало прикладом стратегічного погляду на вирішення актуальних на той час проблем миру і безпеки.

За відсутності державності України у період російсько-австрійського панування (кінець ХVІІІ ст. –1917 рік), в добу радянської влади (1921 – серпень 1991 року) військово співробітництво України не розвивалося.

З 1991 року розпочато становлення МВСп України після набуття незалежності внаслідок розпаду СРСР та успадкування одного з найпотужніших угруповань військ у Європі, оснащеного ядерною зброєю та сучасними зразками звичайного озброєння і військової техніки (ОВТ) розкриває

передумови становлення МВСп України. На території України на 1991 рік дислокувалися: ракетна армія, три загальновійськові та дві танкові армії, один армійський корпус, чотири повітряні армії, окрема армія протиповітряної оборони (ППО), Чорноморський флот. Усього угруповання військ і сил нараховувало близько 780 тис. чол. особового складу, 6,5 тис. танків, понад 7 тис. бойових броньованих машин, до 1,5 тис. бойових літаків, 6,5 тис. танків, понад 350 кораблів та суден забезпечення, 1272 стратегічних ядерних боєголовок міжконтинентальних балістичних ракет та понад 2,5 тис. одиниць тактичної ядерної зброї [7, с. 5].

Важливою передумовою започаткування МВСп України було ухвалення рішення Верховної Ради від 24 серпня 1991 року щодо взяття під свою юрисдикцію всіх розташованих на українських теренах військових формувань збройних сил колишнього СРСР та створення одного з важливих відомств – Міністерства оборони України. Зазначимо, що Україна стала лідером серед колишніх радянських республік у справі створення збройних сил як основи і гаранта реальної державності.

Сучасні дослідники історії ЗС України виокремлюють три етапи військового будівництва в Україні [8, с. 227].

Разом з тим за результатами аналізу процесу військового будівництва в Україні виокремлюємо чотири етапи, критерієм їх визначення стало набуття чинності стратегічними (доктринальними) державними документами (нормативно-правовими актами): *перший* (1991–1996) – формування основ ЗС України; *другий* (1997–2000) – подальше будівництво ЗС України; *третій* (2001–2005) – реформування ЗС України; *четвертий* – (2006–2013) – розвиток та подальше реформування ЗС України.

Характерними ознаками *першого етапу* були: одночасне формування правової основи діяльності ЗС України, реорганізація їх структур, створення систем управління, забезпечення, інших елементів, необхідних для їх функціонування. При цьому було значно скорочено військові структури, чисельність особового складу, кількість ОВТ.

Так, з 1992 до грудня 1996 року скорочено понад 3,5 тис. різноманітних військових структур, майже 410 тис. чол. особового складу. Значно зменшилася кількість ОБТ: бойових літаків – на 600 од., вертольотів – майже на 250 од., парк танків і бойових броньованих машин майже на 2400 і 200 од. відповідно [7, с. 5].

В основу процесу створення ЗС України було покладено політичне рішення керівництва України щодо без'ядерного й позаблокового статусу держави. Зазначимо, що при цьому були враховані обмеження з ратифікацією Договору “Про звичайні збройні сили в Європі” та виконання Ташкентської угоди 1992 року, якою встановлювалися не тільки максимальні рівні озброєння для кожної держави колишнього СРСР, а й для “флангового району” (Миколаївської, Херсонської, Запорізької областей та Автономної Республіки Крим [9; 10]. У короткі терміни Верховна Рада України ухвалила пакет критично важливих законодавчих актів стосовно військової сфери, зокрема Концепцію оборони і будівництва ЗС України, постанову ВРУ про Раду оборони України, закони України “Про оборону України”, “Про Збройні Сили України”, Военну доктрину України тощо [11–15].

На цьому етапі відбулося ядерне роззброєння нашої держави, що стало однією з найбільш значущих історичних подій ХХ ст., адже вперше в історії людства держава добровільно відмовилася від володіння ядерною зброєю. Воєнно-політичне керівництво США підтримало Україну після укладання Ліссабонської угоди та приєднання нашої держави до Угоди про стратегічне наступальне озброєння. У жовтні 1992 року адміністрація президента США підтвердила надання допомоги у розмірі \$ 175 млн за позбавлення українською стороною ядерного озброєння [16]. На 1 червня 1996 року на території України не залишилося жодного ядерного боезаряду або боеприпасів [7, с. 6]. На тлі такої роботи розвивалися перші кроки українсько-американського співробітництва у сфері оборони, які у подальшому трансформувалися у стратегічне партнерство.

Зовнішня політика на першому етап була органічно пов'язана з потребами внутрішнього розвитку нашої держави і покликана сприяти її задоволенню. У березні 1993 року виступаючи перед народними депутатами на засіданні ВРУ,

міністр закордонних справ України А. Зленко наголосив: “...поступове становлення України як великої європейської держави спроможне забезпечити добробут населення України, здатна виконувати роль одного з реальних гарантів політико-економічної стабільності в Європі. Це є генеральною лінією зовнішньої політики України. Виходячи з цих головних засад і враховуючи першочергові і довгострокові національні інтереси, українська зовнішня політика здійснюється у чотирьох головних сферах: двосторонні відносини, європейське регіональне співробітництво, співробітництво в рамках СНД, участь в ООН та інших міжнародних організаціях” [17, с. 123]. Серед воєнних факторів впливу на зовнішньополітичний курс А. Зленко визначив: зміцнення обороноздатності України; відмову від демонстрації сили і ядерного шантажу; неучасть у військових конфліктах поза межами забезпечення міжнародних регіональних та універсальних систем безпеки; політику нейтралітету, нейтралітет під час війни, відмову від війни; повну ліквідацію ядерної зброї, міжнародно-правове забезпечення визнання України без’ядерною країною; заборону і знищення хімічної, бактеріологічної і токсичної зброї; відмову від створення нових засобів масового знищення; відмова від політики участі в існуючих військових угрупованнях і створення нових; скорочення збройних сил і зброї до рівня достатнього для оборони і захисту України.

Воєнними факторами можливого негативного впливу (прямо або опосередковано) на зовнішню політику України було визнано: порушення обороноздатності країни; небезпеку військового втручання; втягнення у військові конфлікти; демонстрування сили, в тому числі ядерного шантажу; саботаж військових реформ; послаблення морально-психологічного духу особового складу Збройних Сил України; саботаж реалізації домовленостей з проблематики Чорноморського флоту тощо [17, с. 27–28].

Незважаючи на різноманітні труднощі цього етапу, було закладено основи збройних сил незалежної держави, зокрема за короткі строки створено органи військового управління (МОУ, ГШ ЗС України, види ЗС України), системи управління, підготовки і всебічного забезпечення військ (сил) тощо.

Проте, на першому етапі було чимало труднощів, зокрема відсутність системного підходу, чітко визначеного і послідовного плану вирішення проблем військового будівництва, нестача підготовлених кадрів для його розроблення та реалізації. Негативним чинником впливу на процес військового будівництва була часта зміна керівництва військового відомства. Так, з 1991 до 1996 року змінилися три міністри оборони і чотири начальники Головного штабу Збройних Сил України (надалі – Генерального штабу Збройних Сил України). З початком формування ЗС України було оновлено понад 70 % керівного склад, змінилися майже всі командувачі військ військових округів, армій, командири корпусів і дивізій. На вирішення проблем впливали труднощі, пов'язані зі значним міждержавним переміщенням військових кадрів. Так, з 1991 до 1994 року з України в інші держави СНД було переведено близько 12 тис. офіцерів і прапорщиків, понад 33 тис. осіб повернулися на Батьківщину [7, с. 7].

У 1992 році існували проблеми із кадровим забезпеченням МВСп України, зокрема у фаховій підготовці офіцерів органів міжнародного військового співробітництва, через: відсутність необхідного досвіду дипломатичної діяльності, недостатню укомплектованість фахівцями, особливо перекладачами й офіцерами, які знають дипломатичний протокол. Щоб усунути ці недоліки офіцерів залучали до проходження навчань на курсах дипломатичної та консульської служб при Українському інституті міжнародних відносин [18, с. 22].

Під час першого етапу керівництво оборонного відомства приділяло значну увагу формуванню вітчизняного інституту військових аташе. Станом на грудень 1993 року у 20 країнах світу було відкрито апарати військових аташе при посольствах України за кордоном [19, с. 22]. Це, безумовно, сприяло започаткуванню та розвитку двостороннього співробітництва і подальшій активізації двосторонніх відносин, зростанню міжнародного авторитету нашої держави, зміцненню її політичної незалежності. Серед перших суміжних держав, де почали працювати апарати військових аташе, були Республіка Польща та Республіка Білорусь.

Аналіз діяльності МОУ у сфері міжнародного військового співробітництва протягом 1992–1993 рр. показує, що було досягнуто домовленостей на двосторонньому рівні щодо співробітництва з 20 оборонними відомствами. Угода про співробітництво між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Угорської Республіки було першим серед цих документів, далі – домовленості зі Словаччиною, Польщею, Болгарією, Федеративною Республікою Німеччини та іншими державами. Під час першого етапу було підписано меморандум про взаєморозуміння з Туреччиною, Сполученими Штатами Америки, Великою Британією та Північною Ірландією. Водночас, розвивалися відносини у військовій сфері із країнами – учасницями СНД. Так, були укладені угоди з Республікою Білорусь та Узбекистаном. Імпульсом розвитку взаємовигідного співробітництва в межах СНД були зустрічі міністра оборони генерала армії України В. Радецького з міністрами оборони країн – членів СНД в Ашхабаді у грудні 1993 року. До кінця 1993 року МОУ підготувало відповідний проект угоди між урядами України та РФ щодо співробітництва у військовій сфері [20].

Отже, для забезпечення національної безпеки у воєнній сфері Україна, ставши на шлях самостійного розвитку почала розвивати добросусідські відносини з державами та міжнародними безпековими організаціями, насамперед із суміжними державами – РП та РБ. На цьому етапі було започатковано сучасне МВСп України та встановлено перші контакти з оборонними відомствами державами-партнерів, передусім РП [21–31] та РБ [32–41]. Докладніше ці питання будуть розглянуті у розділі 3.

Одним із напрямів воєнно-політичного співробітництва України стало виконання міжнародних договорів, зокрема Договору про звичайні збройні сили в Європі [9]. Згідно з цим договором до кінця 1995 року звичайне озброєння і військова техніка ЗС України підпадали під скорочення у визначених квотах щодо розміщення її на території нашої держави: танків – 4080 од., бойових броньованих машин – 5050 од., артилерії калібру більше 100 мм – 4040 од., бойових літаків – 1090 од., ударних вертольотів – 330 од. Вже на початку

1993 року в Україні було скорочено 603 од. танків, 630 од. бойових броньованих машин, 172 од. бойових літаків. Загальна квота України у 1992 – 1993 рр. становила 98 інспекцій, з них 70 не були реалізовані. Аналіз інспекційної діяльності у 1994 році показав, що відповідно до вимог Договору про звичайні збройні сили в Європі та Віденського договору 92 представники РП провели п'ять інспекційних поїздок в оголошені місця та п'ять інспекцій, натомість українська сторона провела на території РП тільки одну інспекційну поїздку та дві інспекції [42].

Зазначимо, що пасивну участь у зовнішній інспекційній діяльності іноземні партнери сприймали як неспроможність нашої держави внаслідок економічних чинників або як відсутність незалежного політичного курсу, хоча Україна шукала шляхи для досягнення відповідного рівня довіри у сфері безпеки й оборони. За цей період Україну відвідали понад 40 іноземних інспекцій [42].

Незважаючи на скрутне економічне становище, наша держава знайшла можливості виконати свої міжнародні зобов'язання стосовно скорочення обмежених договором озброєння і техніки. В Україні в межах договору про звичайні збройні сили в Європі було скорочено 1974 од. бойових танків, 1545 од. бойових броньованих машин, 550 од. бойових літаків. Період скорочення за Договором завершився 31 жовтня 1995 року, коли у присутності інспекційної групи Великої Британії, а також військових аташе багатьох європейських держав та інших поважних гостей у м. Києві відбулася урочиста церемонія ліквідації останнього танка, визначеного нормою скорочення. Процес скорочення озброєнь, а також дотримання відповідних процедур скорочення контролювали інспекційні групи держав - учасниць Договору, які провели в Україні 166 інспекцій протягом чотирьох років. На жаль, цей процес був переважно одностороннім, позаяк за відсутності коштів Україна провела тільки одну інспекцію контролю за скороченням. Складна фінансово-економічна ситуація була однією з головних перешкод для участі представників України в інспекційних заходах. Економічний чинник заважав реалізувати зобов'язання України, у тому числі під час запрошення польських колег для участі у

багатонаціональній інспекційній групі. Насамперед це призводило до втрати міжнародного іміджу (авторитету України) та зменшення її політичних можливостей у впливі на розвиток історичних подій в Європі, створювало відповідний інформаційний вакуум. Як приклад, зазначимо, що проведені інспекційні повідомлення про військову діяльність у межах визначеного району згідно з ВД-92 давали змогу оперативно отримувати воєнно-політичну та воєнно-стратегічну інформацію практично про всі важливі військові та оборонні об'єкти на території близько 10 тис. км² [42].

Для забезпечення контролю за рівнем озброєння договором передбачено щорічний обмін інформацією, яку готують у верифікаційних структурах і поширюють між державами. Для перевірки достовірності даних обмінної інформації іноземні інспекційні групи близько 500 разів інспектували вітчизняні військові частини [8, с. 346].

Новою функцією, покладеною Верховною Радою України на МОУ, стала участь підрозділів ЗС України в операціях ООН з підтримки миру. У 1992 році відповідно до пропозиції Секретаріату ООН Україна започаткувала підготовку 240-го батальйону для виконання миротворчої місії у м. Сараєво. Разом з цим була розпочата участь українського персоналу у головному штабі Сил ООН з охорони (СООНО) у м. Загребі на посадах офіцерів відділу з тилового забезпечення та оперативного відділу [43].

За спогадами В. Гвоздя, одного з перших штабних офіцерів, у складі тилового відділу головного штабу військ ООН у колишній Югославії (м. Загреб, Республіка Хорватія) у 1993 – 1995 рр., вітчизняні миротворці гідно виконували свій обов'язок: "...У 1993 році в Сараєво вже перебував 240-й окремий спеціальний батальйон, що виконував в цьому складному регіоні свої функції. Крім українського підрозділу, там були ще групи офіцерів в самому штабі сектору, у м. Сараєво. Фактично українські офіцери були не тільки штабними офіцерами UNPROFOR, й одночасно представниками українського контингенту в цьому важливому місці. Загреб був ключовою точкою, через яку проходили всі комунікації з усією місією. І найголовніше, що всі українські

військовослужбовці, які прибували або від'їжджали, переважно прямували через це місто, за винятком ротації батальйону в Боснії, тому ми надавали їм необхідну допомогу. На той час у штабних офіцерів були дипломатичні паспорти, тобто вони мали певний дипломатичний імунітет, хоча й обмежений..." [44].

Разом з тим перший досвід участі в миротворчій операції ЗС України був безцінним. Так, у 1994 році командувач Одеського воєнного округу окреслив такі аспекти, що сприятимуть участі військових частин (підрозділів) у миротворчій діяльності: визначення чіткої системи підпорядкованості командування 240 осіб (вважалося за доцільне підпорядкувати його Одеському військовому округу); підвищення штатних категорій дефіцитних спеціальностей до рівня "прапорщик", що дасть можливість не комплектувати їх військовослужбовцями строкової служби та призваними із запасу контрактниками; проведення ротації відповідно до директиви Генерального штабу ЗС України, не раніше ніж за два місяці до початку зборів; комплектування особового складу офіцерами і прапорщиками проводити за рішенням командувача Одеського воєнного округу; визначення особового складу, що залишається на другий термін для передання досвіду на місцях; визначення форми контракту на проходження служби у складі контингенту ООН; узагальнення аналізу та впровадження досвіду проходження служби у складі миротворчих сил ООН кожним військовослужбовцем напередодні повернення в Україну, шляхом написання відповідного звіту про особливості служби. Це стало основою для створення методичних посібників із підготовки особового складу та проведення ротації [45].

Питання участі українських миротворців не залишалося поза уваги представників законодавчої влади України. У липні 1993 року група народних депутатів здійснила візит у Боснію і Герцеговину, Македонію, Союзу Республіку Югославію. Під час переговорів з керівництвом цих країн та за результатами зустрічі з командуванням миротворчих сил ООН у Боснії, командуванням українського батальйону в м. Сараєво та з місцевим населенням парламентська делегація дійшла висновку про необхідність розширення участі України в операціях з підтримки миру на території колишньої Югославії та в

інших регіонах. У звіті було визнано доцільність такої діяльності, що сприятиме зміцненню миротворчого авторитету України як держави, що здійснює незалежну зовнішню політику, набуттю ЗС України досвіду взаємодії зі збройними силами країн – членів НАТО та інших країн, надходженню іноземної валюти в бюджет України (прибуток від діяльності одного батальйону становив близько \$ 5 млн на рік), отриманню українськими військовослужбовцями грошового забезпечення у валюті, що поліпшить їх матеріальне становище [46].

За підсумками візиту було сформульовано такі пропозиції для поліпшення розвитку миротворчої діяльності України: довести чисельність батальйону в м. Сараєво до 1000–1200 осіб; підтримати пропозиції Секретаріату ООН щодо розміщення українських військових підрозділів в інших регіонах світу; вдатися до нових для України форм співробітництва з ООН – здавання в оренду повітряних суден з екіпажами, цивільної і військової техніки, направлення офіцерів – військових спостерігачів ООН в усі регіони світу, цивільної і військової поліції, цивільних фахівців для роботи в місіях ООН; частину валюти, що надходить в Україну за перебування військових підрозділів у складі миротворчих сил, перераховувати МОУ [46].

Разом з тим було визначено такі завдання для МОУ: мати військові частини всіх родів військ у готовності до участі в миротворчих операціях в усьому світі; створити спеціальний навчальний центр для підготовки миротворчих підрозділів; створити управління для централізованого керівництва миротворчою діяльністю ЗС України; до прийняття спеціального законодавства дозволити здійснювати набір військовослужбовців у миротворчі контингенти на умовах контракту; державним телерадіокомпаніям інформувати громадян про миротворчі місії, в яких беруть участь військовослужбовці ЗС України [46].

Зазначимо, що інформування суспільства про миротворчу діяльність мало важливе значення, зокрема для формування єдиного погляду щодо доцільності участі та запобігання негативному резонансу, який може бути створено штучно. Прикладом цього було повідомлення у вітчизняних засобах масової інформації у грудні 1992 року про байдужість керівництва та співслужбовців до пораненого

військовослужбовця рядового Ю. Карпенка, який виконував обов'язки у складі миротворчого підрозділу в СООНО у Боснії [47].

У травні 1993 року МОУ спільно з МЗС опрацьовувала пропозицію Секретаріату ООН щодо розміщення в Хорватії мотострілецького батальйону у повному складі (чисельністю 800 – 900 осіб). Цілями участі військового підрозділу ЗС України передбачалися забезпечення захисту місцевого населення, патрулювання, супроводження конвоїв із гуманітарною допомогою. Місцем дислокації було запропоновано сектор “Північ” у Хорватії. Як зазначали експерти, цей район був безпечнішим, ніж сектор “Сараєво”, де на той час виконував миротворчі завдання 240-й окремий спеціальний батальйон [48].

У серпні 1993 року Україна отримала звернення голови Наради з безпеки і співробітництва в Європі про направлення спостерігачів і техніки для сприяння врегулюванню конфлікту в Нагірному Карабасі. Україна висловила готовність відправити спостерігачів у складі 10 військовослужбовців та відповідного технічного обладнання (трейлерів, автомобілів для перевезення води і палива, мікроавтобусів, генераторів, радіостанцій, далекомірів, а також літака АН-26 та вертольота Мі-8 з екіпажем), однак це потребувало схвалення ВРУ [49].

У листопаді 1993 року відповідно до Постанови ВРУ “Про збільшення чисельності батальйону ЗС України в миротворчих силах ООН на території колишньої Югославії та відправлення груп військових спостерігачів” до складу СООНО на території колишньої Югославії було включено український контингент, ядром якого був 240 осіб. Відповідно до Резолюції РБ ООН від 15 грудня 1995 року № 1031 були створені багатонаціональні сили з виконання Угоди щодо Боснії і Герцеговини з метою проведення операції із надання допомоги в реалізації домовленостей, досягнутих конфліктуючими сторонами і закріплених у Паризькій мирній угоді 1995 року [8, с. 369]. Відповідно до цієї резолюції наприкінці грудня 1995 року вбуло передано повноваження від СООНО до Сил з виконання Угоди.

Україна була запрошена від керівництва НАТО та відповідно до рішення Уряду України направила 240 осіб (чисельністю 550 осіб), а також ескадрилью літаків Військово-Повітряних Сил України (на комерційній основі) [8, с. 369].

У грудні 1996 року Рада Безпеки ООН одностайно схвалила резолюцію № 1088, згідно з якою було санкціоновано розгортання багатонаціональних стабілізаційних сил (SFOR) на 18 місяців як правонаступників сил з виконання Угоди. Враховуючи значний внесок України в успішно виконане проведення операції ВСУ та високо оцінений професіоналізму українських військовослужбовців керівництво НАТО знову офіційно запросило нашу державу продовжити участь її контингентом в операції SFOR.

Ще одним свідченням рішучості України зробити внесок у справу встановлення міцного і тривалого миру на Балканах стала участь у миротворчій операції ООН у Східній Славонії, до складу якої було надано танкову роту і дві ескадрильї вертольотів ЗС України. У зв'язку зі скороченням військового контингенту танкову роту змінила легка піхотна, а з двох вертолітних ескадрильї сформовано одну [8, с. 371].

Результатом здобутого досвіду стало розширення військового співробітництва між збройними силами, з якими спільно виконували миротворчі завдання у колишній Югославії. Зокрема було сформовано концептуальну ідею щодо створення українсько-польського підрозділу. Першою перевіркою дієздатності організаційно-штатної структури та концепції дій спільної військової частини у виконанні миротворчих завдань стала участь у період з 23 вересня до 4 жовтня 1996 року спільного українсько-польського батальйону у навчаннях “Тарти-96” на полігоні Нова Демба (Республіка Польща). Від польської сторони брав участь 1-й танковий батальйон 14 тбр, від української сторони – дві роти 310-го механізованого полку 24 мд зі штатним легким озброєнням у складі 180 осіб, з них 28 офіцерів [6, с. 10].

Таким чином, на першому етапі було започатковано та розпочато розвиток миротворчої діяльності України, яка зокрема, брала участь у 6 місіях ООН та одній місії у складі Сил виконання Угоди зі стабілізації ситуації у Боснії і Герцеговині (НАТО). Загальна чисельність залучених до виконання завдань військовослужбовців становила 1808 осіб (військовий контингент, штабний персонал, військові спостерігачі). На першому етапі Україна зазнала вісімнадцять безповоротних втрат у складі миротворців (Додаток Б). Вивчення проблем та здобуття миротворчого досвіду дало змогу об'єктивно визначити роль і місце України в системі міжнародних відносин, зокрема участь у забезпеченні миру і безпеки у Європі за допомогою миротворчої діяльності на початку ХХІ ст.

Безумовно, на першому етапі виникла необхідність визначення стану та перспектив розвитку оборонно-промислового комплексу (ОПК) України як важливого чинника у розвитку ЗС України та міжнародного військового співробітництва України.

На початку 1992 року Україні відійшла майже третина підприємств ОПК СРСР. Основу військового виробництва національного ОПК становили 344 організації, в тому числі 205 виробничих об'єднань та підприємств і 139 наукових виробничих об'єднань та організацій із загальною чисельністю 1,4 млн працівників. Річний обсяг випуску продукції становив близько 22 млрд руб. (у цінах 1990 року). Кількість підприємств, що випускали основну продукцію, становила 80 % [50].

На розвиток вітчизняного ОПК негативно впливала його залежність від комплектуючих і матеріалів (за деякими категоріями – 100 %) у тому числі від РФ. На той час актуальним було зменшення залежності на 20 – 40 %. Світова практика показувала, що країни з 40 % залежністю від інших країн мають критичні показники ефективності та обмежені в можливостях розвитку. З огляду на складну ситуацію було вирішено виробляти спільно з країнами колишнього СРСР кораблі, стратегічні ракети, радіоелектронне обладнання, бронетанкову техніку [50].

У червні 1993 року МОУ брало участь у відпрацюванні нормативно-правового механізму військово-технічного співробітництва з іншими державами. Передумовою для його створення стали неузгодженість і незапланованість дій міністерств і відомств України під час вирішення питань державного регулювання у військово-технічній сфері, що завдавало значних збитків не тільки воєнно-промислому потенціалу держави, й знижували потенційні можливості виробництва ОВТ і майна подвійного призначення на підприємствах України [51]. Головним розробником нормативно-правових актів стало Міністерство економіки України. Цей нормативно-правовий акт розглянемо у підрозділі 2.2.

У 1994 році для удосконалення управління у сфері військово-технічного співробітництва МОУ створило відділ військово-технічної інтеграції у складі управління військової економіки МОУ, із такими функціями: виконання завдань з обліку й аналізу результатів переговорів із ВТС; доведення рішень керівництва МОУ та аналітичних матеріалів стосовно МВСп України до відповідних посадових осіб оборонного відомства; розроблення пропозицій щодо перспектив ВТС і підготовки узагальнених матеріалів для роботи представників МОУ у складі делегацій на міжнародному рівні [52].

Причинами незадовільного виконання основних заходів становлення ЗС України було постійне зниження у Державному бюджеті України загальної частки видатків на національну оборону загалом витрати на утримання ЗС України, закупівлю ОВТ, проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НД та ДКР) зокрема.

Таким чином, для першого етапу характерна наявність можливості розпочати МВСп України з країнами-партнерами та міжнародними організаціями за воєнно-політичними, військовими та військово-технічними напрямками. Зовнішня політика України була спрямована на розвиток співробітництва з суміжними державами на принципах та нормах міжнародного права, а також на започаткування й участь у миротворчій

діяльності з урахуванням реальних економічно-фінансових можливостей держави. За результатом статистичного аналізу встановлено, що з 1 грудня 1991 року по грудень 1999 року Україна була визнана 168-ми державами світу та встановлено з ними відповідні дипломатичні відносини. Одними з перших серед суміжних держав, які визнали незалежність України були РП (02.12.1991 р.) та РБ (27.12.1991 р.) [4, с. 12].

У січні 1997 року із затвердженням “Державної програми будівництва та розвитку ЗС України на період до 2005 р.” розпочався *другий етап* військового будівництва. Це був перший комплексний документ, який окреслив мету, пріоритетні напрями та завдання військового будівництва, а головне – поєднав їх із процесами державотворення.

Із 1997 до 2000 року було ухвалено 25 законодавчих актів завдяки плідній роботі органів законодавчої і виконавчої влади держави. Дало змогу розробити і надати чинності комплексу нормативно-правових актів у сфері оборони і військового будівництва. Ухваленими законодавчими актами вдалося юридично врегулювати питання організації оборони держави, правового режиму воєнного та надзвичайного станів, мобілізації і мобілізаційної підготовки, соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей тощо [13; 53 – 56], розширити правове поле для участі підрозділів та військовослужбовців ЗС України в миротворчій діяльності та міжнародному військовому співробітництві в цілому [57; 58].

Разом з тим цілеспрямованості набув процес оптимізації структури та чисельності ЗС України. Основну увагу було зосереджено на збільшенні значущості бойових з’єднань і частин за рахунок оптимізації співвідношення між ними та структурами забезпечення. З’єднання й частини забезпечення, які не мали чітко визначених функцій та завдань на мирний час, підлягали розформуванню. У період 1997 до 2000 року у ЗС України загалом проведено майже 10 тис. організаційних заходів, пов’язаних зі скороченням, переформуванням, передислокацією та формуванням деяких нових з’єднань, військових частин. Ефективнішою стала система управління ЗС України,

зокрема процес її удосконалення тривав в усіх ланках – від МОУ до органів управління з'єднань і військових частин, що супроводжувалося переглядом їх повноважень, структури та чисельності, впровадженням удосконалених систем автоматизації і зв'язку [7, с. 10].

У 1997 році Указом Президента України було затверджено Положення про Міністерства оборони України й Генерального штабу ЗС України, що дало змогу закріпити розподіл функцій і завдань між органами військового управління. Упорядкування повноважень органів військового управління дало можливість виключити дублювання в їх роботі, значно підвищити ефективність управлінської діяльності та майже на 40 % скоротити чисельність їх працівників [59].

З 1998 року запроваджено нову систему військово-адміністративного розподілу території держави. Замість військових округів було утворено оперативні командування, що функціонально ставали постійними оперативно-стратегічними об'єднаннями, призначеними для виконання у мирний та воєнний час оперативних, мобілізаційних завдань, завдань територіальної оборони тощо.

Певних успіхів вдалося досягти в організації підготовки військ (сил), в основу якої було покладено перспективний план підготовки ЗС України. Планування і проведення заходів оперативної підготовки почали здійснювати за єдиним замислом і планом та на єдиному оперативно-стратегічному фоні [7, с. 12]. Особливе значення мали стратегічні командно-штабні навчання “Редут-97” та “Осінь-98” під загальним керівництвом Президента України – Верховного Головнокомандувача ЗС України. Метою навчань було чітке визначення місця й ролі кожної державної структури у вирішенні питань оборони держави та відпрацювання спільних дій. До навчання було залучено не лише особовий склад усіх силових структур України, а й представників цивільних міністерств та центральних органів виконавчої влади, причетних до організації оборони держави.

Така практика співпраці військових і цивільних державних органів сприяла формуванню єдиних поглядів, а також визначенню раціональних підходів до забезпечення обороноздатності нашої держави.

На цьому етапі було означено місце МВСп України в забезпеченні національної безпеки у військовій сфері та розвитку збройних сил. Зростання його ролі було зумовлено становленням і безпрецедентним поширенням між країнами Євроатлантичного регіону відносин партнерства й довіри, зокрема у військовій сфері, що дало змогу сформувати нову систему міжнародної і європейської безпеки. Активна участь ЗС України в цих процесах значно підвищила авторитет української держави на міжнародній арені, зарекомендувала її як впливового суб'єкта системи європейської безпеки. З урахуванням національних інтересів МВСп України розвивалося за такими напрямками: ВПС, військове співробітництво, ВТС, воєнно-наукове, воєнно-економічне, інформаційне, екологічне співробітництво [7, с. 17].

Спектр МВСп України на цьому етапі помітно розширився й урізноманітнівся, охоплював близько 70 держав світу, низку провідних міжнародних організацій, серед яких – НАТО, ООН, ОБСЄ, ЄС [7, с. 18]. Значну увагу у МВСп України було приділено встановленню та розвитку стабільних відносин у межах особливого партнерства з НАТО, що відіграло ключову роль у системі євроатлантичної безпеки. Саме з моменту підписання у липні 1997 року в Мадриді Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО, відносини між ними вийшли на якісно новий рівень [60]. Логічним продовженням еволюції взаємовідносин стало затвердження в 1998 році Президентом України Державної програми співробітництва України з НАТО на період до 2001 року [61]. Аналіз переліку заходів зазначеної державної програми показав, що понад 60 % з них належали до компетенції ЗС України. Це безпосередньо сприяло зміцненню зовнішніх гарантій національної безпеки України і створило умови для активної співпраці з НАТО.

На цьому етапі стало активнішим двостороннє співробітництво зі збройними силами країн – членів СНД, а також співробітництво в межах регіональних організацій, у тому числі з питань миротворчої діяльності.

Важливою особливістю другого етапу була участь військових підрозділів і персоналу ЗС України (штабних офіцерів та військових спостерігачів) у ММО під егідою ООН та ОБСЄ. Миротворча діяльність України у забезпеченні миру в різних регіонах світу відповідала національним інтересам та інтересам підтримання миру і безпеки на європейському континенті та у світі в цілому. Так, з 1992 до 2000 року близько 18 тис. військовослужбовців ЗС України брали участь у ММО. Україна в цей час розпочала участь в миротворчих операціях у Республіці Гватемала, Косово (Республіка Сербія), Грузії, Ліванській Республіці, Ісламській Республіці Афганістан (додаток Б).

З 1 вересня 1999 року український контингент загальною чисельністю 800 військовослужбовців розпочав практичну участь в ММО в Косово у складі 208-го окремого спеціального батальйону, 37-ї окремої роти забезпечення, 57-го військового госпіталю, 14-го окремого вертолітного загону [8, с. 372]. Керівництво НАТО позитивно оцінило діяльність зазначеного контингенту й особливо наголосило на високій боєздатності і спроможності виконувати завдання за призначенням. Це підтвердило необхідність створення багатонаціональних коаліційних миротворчих сил, до складу яких входили б не тільки комбіновані об'єднані тактичні сили НАТО й військові формування країн-учасниць “Програми партнерство заради миру”. Першим кроком на шляху створення багатонаціональних сил стало формування українсько-польського батальйону, що детальніше розглянемо у розділі 3.

Завдяки мужності і високому професіоналізму українські миротворці мали заслужений авторитет в очах міжнародної спільноти. Досвід врегулювання збройних конфліктів, набуття практичних навичок у бойових умовах дали змогу на практиці ознайомитися з організацією дій армій інших держав.

Станом на початок 2000 року Україна налагодила тісне співробітництво у військовій та військово-технічній сфері із 70 країнами світу, у тому числі з 40 – на підставі відповідних угод [8, с. 285].

Для ефективної реалізації потенціалу України у сфері ВТС та залучення її як активного учасника світового ринку озброєння з 1999 року було ініційовано внесення змін до системи експорту озброєння та продукції подвійного призначення. Так, відповідно до Указу Президента була створена Комісія з політики експортного контролю і військово-технічного співробітництва з іноземними державами при Президенті України, яка взяла під контроль процес прийняття рішень про укладання Україною контрактів із торгівлі зброєю. Крім того, до середини 1999 року ухвалено ще 5 нормативних документів, підписаних главою держави, про модернізацію системи експорту озброєнь. Зазначені заходи істотно підсилили роль українського генерального посередника з торгівлі озброєнням – державної компанії “Укрспецекспорт” – і значно скоротили процес прийняття рішень щодо укладання контрактів на ринку озброєнь [8, с. 287]. Оборонна спрямованість воєнної доктрини України визначала основні напрямки розвитку озброєння та військової техніки (ОВТ) ЗС України. На цьому етапі вимоги щодо пріоритетних напрямів оснащення засобами ведення бойових дій визначалися такими критеріями: спроможність озброєння ефективно уражати противника, що вчиняє агресію; максимальна уніфікація ОВТ для різних видів збройних сил; відповідність якості, кількості та номенклатури закупаваного ОВТ фінансовим можливостям України.

Водночас ОПК України на другому етапі залишався у тяжкому становищі через відсутність скоординованих дій між МОУ, Державним комітетом промислової політики та Національним космічним агентством, а також довгострокових пріоритетів, які б дали змогу створити перспективну програму розвитку оборонного комплексу на 10 – 15 років. Комісія з питань ОПК планувала створювати зразки ОВТ, які б мали попит як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Для пошуку шляхів поліпшення

забезпечення ЗС України озброєнням при Державній комісії з питань оборонно-промислового комплексу було утворено науково-технічний комітет і Раду головних конструкторів, які мали прозоро відпрацьовувати стратегію розвитку озброєнь і вдосконалення структури ЗС України [8, с. 290].

Україна як експортер військової продукції найефективніше розвивала власні спроможності на ринках Африки і Південно-Східної Азії. На ринках країн Центральної і Східної Європи вітчизняну продукцію було презентовано в ряді програм з модернізації ОВТ, зокрема зенітно-ракетних комплексів. Державна компанія “Укрспецекспорт” досить успішно виконувала зовнішньоекономічні контракти з Польщею, Словаччиною, Чехією, Угорщиною. У 2000 році Україна не поступилася своїми позиціями в межах СНД, а збільшила обсяги експорту озброєння, переважно на азійському напрямку (Туркменістан та Узбекистан були лідерами серед імпортерів широкого спектру послуг ВТС) [8, с. 292].

На відміну від головних західних виробників спеціальної продукції, Україна не висувала будь-яких політичних умов до потенційних партнерів, чим досить вигідно відрізнялася від інших експортерів. Одним із варіантів виходу зі скрутного становища, в якому перебував вітчизняний ОПК, було об’єднання зусиль з іншими країнами, які раніше входили до Варшавського блоку та на початку 2001 року набули членства НАТО, у розробленні проектів модернізації, створенні нової військової техніки, а також виробництві й експорті у треті країни. З точки зору економічного потенціалу найперспективнішою була РП. Детальніше розглянемо це питання у розділі 3.

На *третьому етапі* (2001 – 2005) суттєві зміни у воєнно-політичній обстановці у світі та навколо України, специфіка воєнних конфліктів сучасності, форм і способів застосування у них збройних сил, досвід і результати реалізації Державної програми за 1997–1999 рр. і, безумовно, соціально-економічні зміни в державі зумовили внесення змін до неї.

У листопаді 1999 року Президент України прийняв рішення про внесення коректив у Державну програму будівництва та розвитку ЗС України

на період до 2005 року. Головною метою діяльності міжвідомчої робочої групи із залученням представників від інших державних органів стало приведення основних заходів цієї програми до наявних фінансово-економічних можливостей держави та політичних реалій у світі. Результатом роботи стала підготовка Державної програми реформування та розвитку ЗС України на період до 2005 року схваленої РНБОУ та затверджена відповідним Указом Президента України від 28 липня 2000 року [62].

Отже, на третьому етапі розвитку ЗС України у чинній державній програмі, на відміну від попередньої, був уточнений прогноз воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки у світі та поблизу кордонів України, яким визначено, що в найближчій перспективі можливість широкомасштабного застосування воєнної сили проти України малоімовірна. Як засвідчив досвід 2014 року такий прогноз був недалекоглядний та хибний.

Проте за певних обставин зберігалася ймовірність розв'язання на окремих ділянках (напрямах) державного кордону локального конфлікту або втягування нашої держави у регіональні воєнні конфлікти. Саме тому вперше у зазначеній програмі викладено рішення про відмову від організації “рівномірної кругової оборони” території держави і зосередження зусиль на відбитті можливої агресії лише на кількох оперативних напрямках, на яких за певних обставин виникненням воєнної загрози не можна нехтувати [7, с. 21].

Цим було розширено функції і перелік завдань щодо досягнення ЗС України спроможності складом військ (сил) мирного часу нейтралізувати воєнний конфлікт низької інтенсивності та забезпечити належний рівень мобілізаційної готовності до ведення локальної або регіональної війни. Одночасно ЗС України мали бути постійно готовими до участі у миротворчих та гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій силами до однієї бригади (чисельністю 2 – 3 тис. чол.).

Враховуючи зростання ролі МВСп України у зміцненні національної безпеки, у зазначеній державній програмі було визначено конкретні напрями

та завдання його розвитку, зокрема продовження співробітництва здійснення у воєнно-політичній, військовій, воєнно-науковій, воєнно-економічній, інформаційній, військово-технічній та екологічній сферах.

Основними завданнями МВСп України було визначено: сприяння створенню навколо України надійної смуги миру і безпеки; забезпечення гарантій безпеки України від зовнішніх воєнних викликів і загроз, дієвої підтримки міжнародних організацій та іноземних країн у разі посягання з боку будь-якої держави на її територіальну цілісність; встановлення та розвиток дружніх і взаємовигідних партнерських відносин між збройними силами держав; забезпечення виконання міжнародних зобов'язань у галузі контролю над озброєннями, проведення заходів, спрямованих на розширення консультацій і діалогу щодо військових інцидентів; підвищення прозорості діяльності шляхом обміну інформацією про збройні сили з країнами – партнерами, забезпечення політичного, демократичного контролю над збройними силами.

На цьому етапі характерними були такі напрями МВСп України: розвиток відносин з НАТО і ЄС на основі довіри та партнерства; розвиток контактів із країнами СНД та двосторонніх відносин із державами-партнерами; активна миротворча діяльність ЗС України; неухильне дотримання нашою державою зобов'язань за міжнародними договорами з питань роззброєння та нерозповсюдження зброї. Важливим результатом структурної перебудови ЗС України стало розформування у 2002 році 43-ї ракетної армії. Тим самим Україна продемонструвала світовій спільноті обов'язковість у дотриманні міжнародних зобов'язань з без'ядерного статусу держави [62].

Протягом 2005 року відмічалася активізація зовнішньополітичних контактів, зокрема рівні військового керівництва проведено більше 30 міжнародних заходів за участю Міністра оборони України, під час яких були підписані 7 міжнародних, міжурядових і міжвідомчих договорів, 15 робочих зустрічей і візитів за участю начальника ГШ ЗС України, за результатами яких було досягнуто домовленостей у військовій сфері [61].

У 2001–2005 рр. відбулося подальше розширення й удосконалення участі України та її Збройних Сил у міжнародних миротворчих операціях. Україна відправила миротворчі підрозділи та персонал для участі у складі миротворчих операцій до Республіки Сьєрра-Леоне, Республіки Ліберії, Демократичної Республіки Конго, Держави Кувейт, Грузії, Республіки Судан (додаток Б). Зазначимо, що участь українського контингенту в миротворчій операції в Республіці Сьєрра-Леоне була високо оцінена і вважається однією з успішних ММО в історії світової миротворчої діяльності [44].

У Сьєрра-Леоне, Ліберії і Демократичній Республіці Конго тривали громадянські війни і країнами-контрибуторами переважно були азійські країни: Пакистан, Індія, Бангладеш та ін. Важливу роль у Сьєрра-Леоне, Ліберії і Демократичній Республіці Конго виконали вітчизняні вертолітні загони, які працювали в особливих фізико-географічних і природно-кліматичних умовах, де переміщували вантажі і перевозили пасажирів.

Як зазначав В. Гвоздь, який перебував на посаді військового радника в місії України при ООН та члена делегації України у Раді Безпеки ООН, виконував обов'язки координатора між Департаментом миротворчих операцій Секретаріату ООН та МОУ, "... при технічному опрацюванні нашої участі в цій місії (Сьєрра-Леоне) ми домовилися, що Україна надасть для азійських контингентів техніку. У нас в той час була така можливість. ООН зобов'язалася все це компенсувати. На практиці це мало такий вигляд: є перелік майна країни, що використовується в місії, а представник тилу ООН, раз на півроку його обліковує, так званий in – та out survey. Якщо майно втрачено чи знищено, ООН це компенсує. За кожну втрачену одиницю бойової техніки країна отримує серйозне відшкодування. Ми постачили туди понад сотню БТР і проводили їх матеріально-технічне забезпечення, адже цю техніку необхідно було обслуговувати..." [44].

У цей період розвитку ЗС України тривало удосконалення національної навчально-тренувальної бази, доведення її до світових стандартів та створення на території держави міжнародних центрів підготовки

миротворчих сил (108-го навчального центру підготовки особового складу для участі в миротворчих операціях, Міжнародного навчального центру підготовки багатонаціональних підрозділів і персоналу на базі Яворівського полігону). Як зазначив у спогадах В. Гвоздь “...у центрі підготовки миротворчих операцій у Яворові, на Львівщині, повністю опрацьовуються всі елементи, які можуть виникати під час виконання миротворчих місій. Наприклад, робота на блокпостах, супроводження колон, участь у гуманітарних питаннях тощо. Там створені навчальні бази, умови для радіообміну, щоб військовослужбовці могли правильно вести радіообмін англійською мовою...” [44]. Принциповою ознакою цієї програми було те, що її не обмежено суто військовими аспектами, а значну увагу приділено чіткому визначенню ролі та місця ЗС України у загальній системі держави та створенню реального механізму цивільного контролю. Цією програмою передбачалося залучення до цивільного контролю над ЗС України широкого кола державних та громадських організацій із чітким визначенням їх прав та обов’язків. На відміну від попередніх років, коли домінував переважно парламентський контроль, було посилено роль у цій сфері діяльності засобів масової інформації. Це сприяло зростанню поінформованості широких верств населення про діяльність ЗС України, а загалом – подальшій демократизації цивільно-військових відносин [7, с. 47].

Отже, підсумовуючи результати розвитку третього етапу, встановлено стійку тенденцію розвитку МВСп України в межах реалізації зовнішньополітичних цілей держави та досягнення належного рівня миротворчої діяльності ЗС України.

Четвертий етап (2006–2013) пов’язаний з реалізацією “Державної програми розвитку ЗС України на 2006–2011 роки”. Важливим воєнно-політичним чинником було внесення змін до Воєнної доктрини після проведення президентських виборів у квітні 2005 року.

Так, було визначено кінцеву мету політики євроатлантичної інтеграції України – вступ до НАТО як основу загальноєвропейської системи безпеки.

Особливістю попередніх етапів було насамперед удосконалення системи управління ЗС України шляхом утворення МОУ як цивільного відомства, де керівні посади займатимуть державні службовці, а також розмежування функцій і повноважень між МОУ та ГШ ЗС України. Ефективність і якість управління військами (силами) значно підвищилася завдяки структурним трансформаціям у системі органів управління, насамперед внаслідок створення Об'єднаного оперативного командування (далі – ООК) – нового органу оперативної ланки, призначеного для управління міжвидовими угрупованнями військ (сил) і миротворчими контингентами [63]. Це був орган військового управління, аналогічний наявним у державах – членах НАТО Великій Британії, Нідерландах, Німеччині, Польщі та ін. управлінським структурам збройних сил.

У 2006–2013 рр. було значно збільшено кількість офіцерів, які здобули військову освіту у вищих навчальних закладах держав – членів НАТО. Підвищувалася якість відбору офіцерів для такого навчання: відбір відбувався на конкурсній основі, кандидатів затверджувала вища атестаційна комісія МОУ. Дипломи іноземних вищих військових навчальних закладів отримали офіційний статус, а військовослужбовців з 2005 року відповідно до єдиних стандартів освіти з державами – членами НАТО не направляли до НАОУ для здобуття відповідних дипломів магістрів.

Залишалось актуальним питання оснащення ЗС України ОВТ з огляду на його старіння внаслідок перебування в експлуатації більше 15 років. Станом на початок 2005 року до такої категорії належало понад 60 % від загальної номенклатури ОВТ ЗС України: 55 % бойових літаків і зенітних ракетних комплексів Повітряних Сил, 97 % бойових кораблів Військово-Морських Сил, 84 % ракетно-артилерійського озброєння, 97 % автомобільної техніки, 53 % автоматизованих систем управління та 45 % радіоелектронної техніки потребували ремонту. Виходом із цієї ситуації МОУ передбачило визначення пріоритетів військово-технічної політики, зокрема розвиток ВТС із країнами – партнерами. Так, у межах ВТС основними пріоритетними

напрямами розвитку ОВТ були: створення нових і модернізація наявних автоматизованих інформаційних систем управління та зв'язку, засобів розвідки, радіоелектронної боротьби, захисту об'єктів від високоточної зброї; створення і модернізація комплексів високоточної зброї та артилерійських систем, озброєнь, що діють на нетрадиційних фізичних принципах, авіаційного ОВТ; модернізація озброєння і техніки ППО, кораблів класу “корвет” і “фрегат”, інших ОВТ для підвищення їх бойових можливостей та відновлення встановленого ресурсу; виробництво нових високоточних авіаційних засобів ураження, радіолокаційної техніки і засобів автоматизованого управління, підвищення бойових можливостей зенітно-ракетних комплексів, їх живучості, мобільності та захищеності від засобів розвідки; підвищення рівня ВТС з провідними країнами світу в галузі ОВТ, оборонних досліджень і технологій, здійснення збалансованого експорту й імпорту продукції військового призначення і товарів подвійного використання. Пріоритет в оснащенні військових частин (підрозділів) ЗС України новітніми та модернізованими зразками ОВТ надавався Об'єднаним силам швидкого реагування та миротворчим контингентам [63].

Сплановані заходи із розвитку ЗС України у межах цієї програми з низки причин не було реалізовано в повному обсязі. Однією з причин було недостатнє фінансове забезпечення заходів, яке становило 55,5 млрд грн (75,6 % від планових показників) [62].

Загалом протягом 2006–2011 рр. було удосконалено структуру і скорочено чисельність ЗС України, сформовано корпус швидкого реагування Сухопутних військ, реформовано систему військової освіти, кадрового і медичного забезпечення, розширено сферу діяльності МВСп України. Практика реалізації Державної програми розвитку ЗС України показала, що темпи набуття нових якісних показників збройних сил з кожним роком її виконання все більше відставали від змін у сфері оборони, зумовлених розвитком європейської та регіональних систем колективної безпеки, сучасних інформаційних технологій, впливом економічної ситуації в країні.

Практичним результатом у масштабах ЗС України стало досягнення сумісності з підрозділами збройних сил держав – членів НАТО. У ЗС України в ході участі у Процесі планування та оцінювання сил програми “Партнерство заради миру” і реалізації Концепції оперативних можливостей НАТО у 2011 році розпочато цикл оцінювання другого рівня за Програмою перевірки та зворотного зв’язку. У цілому у 2006 – 2011 рр. проведено: самооцінювання та оцінювання НАТО першого рівня – у 10 підрозділах ЗС України (у Сухопутних Військах – 3, Повітряних Силах – 3, Військово-Морських Силах – 4); самооцінювання другого рівня – у 7 підрозділах (у Сухопутних Військах – 2, Повітряних Силах – 3, Військово-Морських Силах – 2); оцінювання НАТО другого рівня – у 4 підрозділах ЗС України (у Сухопутних Військах – 2, Повітряних Силах – 2). У 2011 році проведено 5 заходів оцінювання рівня сумісності національних підрозділів, у тому числі реалізовано два заходи самооцінювання другого рівня, що були перенесені з 2010 року (на корветі “ Тернопіль ”, санітарному літаку аеромедичної евакуації Ан-26 “Віта”) [64, с. 47].

З урахуванням обраного Україною курсу на позаблоковий статус відбулися корегування передбачених програмою заходів, зумовлених інтеграцією нашої держави в євроатлантичну систему колективного захисту (НАТО). До таких заходів належало: призупинення переформування командувань видів у штаби видів ЗС України, Командування сил підтримки – в Об’єднання сил забезпечення, а також розформування управлінь оперативних командувань; розформування ООК, оскільки позаблоковий статус держави передбачав зосередження зусиль на обороні національної території власними силами.

Водночас видатки МОУ не дали змогу в повному обсязі забезпечити ресурсні потреби ЗС України і переважно були спрямовані на утримання особового складу та виконання невідкладних заходів із відновлення технічної готовності ОВТ. Середній показник щорічних обсягів фінансування потреб оборони у 2006 – 2011 рр. становив 1,0 % від ВВП, внаслідок чого переважну більшість призначених коштів (майже 80 %) було спрямовано на утримання

військ (сил). За таких умов бюджет МОУ був так званим “бюджетом проїдання”, оскільки не залишав ресурсів на відновлення боєздатності та розвиток ЗС України [64].

Разом з тим на цьому етапі було здобуто адекватний рівень підготовки та сумісності національних підрозділів із військовими формуваннями ЄС.

У 2011 році завдяки участі підрозділів ЗС України в багатонаціональних військових навчаннях було досягнуто вагомих результатів у підготовці військ (сил). Усього протягом року передбачалося проведення 21 міжнародного навчання (12 – на території України, 9 – поза її межами). Підрозділи ЗС України взяли участь у 17 великих міжнародних військових навчаннях, з них на території України – 10, поза межами України – 7 [64, с. 45; 117, с 8-9].

У 2011 році у міжнародних військових навчаннях було задіяно найбільшу кількість військовослужбовців ЗС України за всю історію незалежної України. Безпосереднє залучення ЗС України до участі у Процесі планування та оцінювання сил у межах програми “Партнерство заради миру” і реалізації Концепції оперативних можливостей дало змогу задекларувати свої сили та засоби у Спільному фонді сил, створити систему підготовки визначених підрозділів та успішно провести сплановане оцінювання визначених підрозділів.

За результатами статистичного аналізу встановлено, що у 2006 – 2011 рр. у межах імплементації заходів МВСп України, передбачених військовим співробітництвом, проведено 4,3 тис. заходів міжнародного військового співробітництва. Понад 23 тис. військовослужбовців взяли участь у 95 міжнародних навчаннях (52 – за межами України, 43 – в Україні). Позитивна динаміка участі ЗС України в реалізації Концепції оперативних можливостей дала змогу розширити формат участі українських військовослужбовців у спільних міжнародних заходах із підтримання миру. Близько 6 тис. військовослужбовців виконували миротворчі завдання у 13 миротворчих місіях в 11 країнах світу [64].

Зазначимо, що МОУ забезпечило виконання міжнародних зобов’язань України в реалізації основних засад зовнішньої політики держави.

Так, МВСп України за змістом і досягнутими результатами було спрямоване на такі заходи: забезпечення європейської інтеграції, участі в удосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки; розвиток двосторонніх відносин з РФ на основі стратегічного партнерства, дружби і добросусідства, взаємовигідного співробітництва; забезпечення виконання положень Хартії Україна – США, формування механізмів стратегічного партнерства на засадах ефективного і взаємовигідного співробітництва; підтримання діалогу з ключовими партнерами України, країнами-сусідами, іншими провідними державами світу та міжнародними безпековими організаціями; продовження конструктивного партнерства з НАТО з питань, що становлять взаємний інтерес; використання можливостей міжнародного співробітництва для адаптації військовослужбовців до цивільного життя, забезпечення утилізації надлишкових боєприпасів, стрілецької зброї та ракетного палива, контролю над озброєнням та нерозповсюдження зброї масового знищення.

Протягом 2011 року проведено 921 захід, з яких 198 – позапланово. Переважна кількість заходів – відбувалася в межах багатостороннього співробітництва, що становило майже 50 % від загальної кількості міжнародних заходів та удвічі перевищило показник 2010 року. У цілому приблизно 3 тис. представників МОУ та ЗС України, брали участь у заходах міжнародного співробітництва [64, с. 56]. Двостороннє співробітництво з оборонними відомствами країн світу стало базовим фактором підвищення взаємної довіри держав в умовах реалізації Україною політики позаблоковості.

Протягом 2011 року з оборонними відомствами 48 країн проведено 458 заходів двостороннього співробітництва, з них найбільше з США, РФ, Великою Британією, Федеративною Республікою Німеччини, Французькою Республікою, РБ та РП. Основними напрямками співробітництва були:

у воєнно-політичній сфері – підвищення взаємної довіри держав в умовах реалізації Україною політики позаблоковості (США, РФ, Китай, Велика Британія, ФРН, Франція, РБ, РП, Туреччина та інші), дорадча допомога (Велика Британія);

у військовій сфері – навчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ) (США, РФ, Велика Британія, РП та інші), стажування військовослужбовців (РП), проведення двосторонніх навчань, командно-штабних навчань (РФ, Велика Британія, РБ та РП), спільні навчальні проекти (Велика Британія);

у військово-технічній сфері – будівництво військових житлових містечок (США), утилізація боєприпасів, ОВТ і ремонт кораблів ЧФ РФ (РФ), модернізація вертольотів Мі-24 (Франція) [64, с. 57].

На виконання зазначених завдань, зокрема участь у ММО, протягом 2011 року близько 960 військовослужбовців ЗС України взяли участь в 11 миротворчих місіях і операціях на територіях 8 країн світу. Організовано та практично проведено 63 планові ротації українського миротворчого контингенту та персоналу. Нарощено загальний внесок ЗС України у міжнародні зусилля з урегулювання криз. Додатково направлено трьох військових лікарів до складу військового шпиталю польського контингенту Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан (провінція Газні) та двох військових фахівців до складу литовської групи радників армійської авіації Афганської Національної Армії (провінція Кандагар). Загалом, кількість миротворчого персоналу в Ісламській Республіці Афганістан становить 22 особи. Крім того, на три офіцера збільшено чисельність українського миротворчого персоналу в Тренувальній місії НАТО в Іраку.

Також, у 2011 році ЗС України залучалися до виконання гуманітарних функцій. Проведено гуманітарну місію з евакуації громадян України і інших країн із зони бойових дій на території Великої Соціалістичної Народної Лівійської Арабської Джамагирії. Протягом операції, шляхом застосування великого десантного корабля “Константин Ольшанский” та літака іл-76МД, було евакуйовано 530 осіб, з яких 378 громадян України та 152 громадян з 18 країн світу [64, с.62].

Значних результатів було досягнуто у співпраці України зі США. Відповідно до Меморандуму (2009) у квітні 2011 року завершено ліквідацію ракетних комплексів 9К72 (Scud) та обладнання, матеріалів і компонентів

ракетного палива, що входили до їх складу. Продовжено співпрацю з реформування системи військової освіти України. У навчальних закладах США пройшли підготовку 79 військовослужбовців ЗС України. Відновлено переговорний процес із питань військово-технічного співробітництва [64, с.62]. .

Водночас значно розширено співробітництво з оборонним відомством РФ. Впродовж 2011 року проведено 7 зустрічей керівників оборонних відомств України і РФ та засідання Підкомітету з питань безпеки українсько-російської міждержавної комісії. У межах цих заходів досягнуто практичних результатів із подальшого використання полігону злітно-посадкових систем “Нитка”, закладено підґрунтя для залучення українських підприємств до утилізації боєприпасів, озброєння, військової техніки, ремонту і модернізації кораблів Чорноморського флоту РФ [118, с. 45]. Започатковано підготовку українських військовослужбовців у військових навчальних закладах РФ.

У 2011 році після тривалої перерви спільно з російською стороною проведено командно-штабне навчання “Фарватер миру”. Аеромобільний підрозділ ЗС України взяв участь в оперативно-стратегічних навчаннях ЗС РФ “Центр-2011”. Проведено тристороннє українсько-російсько-білоруське навчання механізованих підрозділів на полігоні “Широколанівський” та двостороннє тренування чергових сил ППО [118, с. 45-46].

Ефективно розвивалося воєнно-політичне та військово-технічне співробітництво з Французькою Республікою. Тривала реалізація контракту з модернізації вертольотів Мі-24 та підготовки їх серійного виробництва. У 2011 році конкретизовано участь Міністерства оборони Французької Республіки у програмі створення українського корвета і спільного виробництва безпілотних літальних апаратів [64, с. 56].

Уперше в історії взаємовідносин України та ЄС підрозділ морської піхоти, військово-транспортний літак Іл-76МД з екіпажем та група офіцерів ЗС України у другому півріччі 2011 року були залучені до оперативного чергування у складі багатонаціональної бойової тактичної групи ЄС HELBROC (Грецька Республіка, Республіка Болгарія, Румунія, Республіка Кіпр) [64, с.56].

Щоб уточнити повноваження структурних підрозділів апарату МОУ, було реорганізовано відділ військово-технічного співробітництва та експортного контролю в Управління військово-технічного співробітництва та експортного контролю. Для підвищення ефективності функціонування державних підприємств, які провадять господарську діяльність у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації ОВТ, зі сфери управління МОУ відповідно до постанови КМУ “Деякі питання Державного концерну “Укроборонпром” від 31 серпня 2011 року № 993 під керівництвом в державного концерну “Укроборонпром” передано 39 підприємств [64].

Разом з тим, у 2011 році за несвоєчасне виконання контракту на постачання військової техніки Україна отримала штрафні санкції від замовника (Іраку), а керівник державної корпорації “Укроборонпром” Д. Саламатін не отримав іракську візу, яка дозволила б йому обговорити проблеми, що виникли в Багдаді. Така ситуація була обумовлена на думку експертів була обумовлена намаганням великих світових гравців збройного бізнесу “поставити на місце” керівників новоствореного українського концерну [65].

У період з 2012 до 2013 року розвиток ЗС України та виконання міжнародних зобов'язань України у військовій сфері відбувалося в умовах реалізації воєнної політики, у т. ч. перегляду концептуальних документів з питань оборони держави. Було проведено заходи відповідно до ухвалених у 2012 році Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України, Стратегічного оборонного бюлетеня України та Концепції реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року [66; 118 С.52,72].

Метою ухвалення доктринальних та концептуальних документів було вирішення низки проблемних завдань: удосконалення законодавчої бази для її відповідальності викликам ХХІ ст. і створення правових умов для формування надійного військового і безпекового середовища; збільшення обсягу бюджетного фінансування потреб оборони, яке в останні роки не перевищувало 1 % від обсягу ВВП, що не забезпечувало підтримання оборонного потенціалу на рівні, який гарантував би високу бойову готовність і

боєздатність ЗС України та інших військових формувань; ефективність використання ресурсів, виділених для підтримання на належному рівні бойової готовності і боєздатності ЗС України, інших військових формувань; удосконалення державних програм реформування і розвитку ЗС України, інших складових сектору безпеки України, розвитку ОВТ, повного виконання визначених у програмах завдань та ефективного контролю за своєчасним і повним їх виконанням [66].

У червні 2012 року Указом Президента України була затверджена нова Воєнна доктрина України, що стала основою для формування державної політики та проведення заходів щодо захисту національних інтересів у воєнній сфері, забезпечення оборонного планування в державі, реформування та розвитку ЗС України, інших військових формувань та ОПК [65].

Для розвитку положень Воєнної доктрини України було розроблено Стратегічний оборонний бюлетень України, який став концептуальним документом реформування і розвитку ЗС України, інших складових сил оборони на довгострокову перспективу. У цьому документі було сформульовано основні напрями і принципи реалізації політики у сфері оборони України, пріоритети зовнішньополітичної діяльності держави в контексті гарантування воєнної безпеки, аналізовано стан сил безпеки та оборони відповідно до визначених завдань за сценаріями застосування військ (сил) і запропоновано стратегію трансформації сил безпеки та оборони.

На підставі Стратегічного оборонного бюлетеня України Указом Президента України затверджено Концепцію реформування і розвитку ЗС України на період до 2017 року (Концепція реформування і розвитку). Головною метою військової реформи стало створення в короткі строки якісно нових Збройних Сил європейського типу, професійних та мобільних, добре оснащених і підготовлених, спроможних адекватно реагувати на сучасні загрози національній безпеці у воєнній сфері.

Виконання Концепції реформування і розвитку передбачало: на першому етапі – проведення основних заходів реформування ЗС України та

позбавлення від надлишкового і непотрібного майна, посилення соціального захисту військовослужбовців та осіб, які звільнятимуться в ході реформування; на другому етапі – наближення до європейських армій за показниками підготовки, технічного оснащення та соціальних стандартів [67].

У складних економічних умовах, внаслідок падіння виробництва та зростання інфляції, у 2013 році вперше на потреби оборони були передбачені видатки менше 1% від обсягу ВВП, що не дало змоги в повному обсязі забезпечити ресурсні потреби ЗС України. Поділ видатків МОУ за такими напрямками, як утримання ЗС України, підготовка військ (сил) та розвиток ОВТ, не відповідав класичній світовій моделі і був гіпертрофованим [68].

Проте вищезазначені доктринальні документи безпосередньо кардинально впливали на ефективність співробітництва з країнами-партнерами. Як стверджують народні депутати України, від початку російської агресії у 2014–2016 рр., досвід АТО на Сході України показав, що:

національна економіка має обмежений потенціал виробництва і ремонту окремих зразків ОВТ, обладнання і запасних частин до неї;

фахова підготовка спеціалістів структурних підрозділів МО України на низькому рівні, зокрема рівень знань іноземних мов серед фахівців які залучаються до підготовки та організації заходів міжнародного військового співробітництва;

відсутній цивільний контроль над ЗС України в частині підзвітності за отримання міжнародної технічної допомоги, проведення закупівлі озброєння і військового майна [69, с. 44].

Підсумовуючи досвід становлення МВСп України (1991-2013) можливо визначити що на фоні позитивної тенденції розвитку співробітництва з країнами партнерами виявлено чинники, що негативно впливали на цей процес: суперечлива за напрямками зовнішня політика України від намірів євроатлантичної інтеграції до позаблокового статусу; часта зміна керівництва оборонного відомства; систематичне недофінансування потреб оборони та неактивна участь в інспекційній

діяльності (1992–1994); відсутність системи організаційних заходів з оптимізації структурних підрозділів МВСп України, і як наслідок, відтік кваліфікованих кадрів та як наслідок низький рівень фахової підготовки спеціалістів.

2.2. Нормативно-правове забезпечення міжнародного військового співробітництва України

У липні 1990 року Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки (ВР УРСР) ухвалила Декларацію про державний суверенітет України. Це стало підґрунтям для розбудови вітчизняного законодавства у зовнішньополітичній сфері. Зокрема Україна як суб'єкт міжнародного права має право: безпосередньо співпрацювати з іншими державами, укладати з ними договори, обмінюватися дипломатичними представництвами, брати участь у діяльності міжнародних організацій. Україна підтвердила правосуб'єктність та спроможність бути рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяти зміцненню миру і міжнародної безпеки, безпосередньо брати участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах [73].

Успадковане Україною військове угруповання було безсистемною сукупністю окремих елементів колишньої військової радянської машини. Генерал-лейтенант А. Лопата зазначав, що "...Україна отримала лише фрагменти військової міцності СРСР" [74, с. 67–80].

Визнаючи факт зникнення радянської армії з розпадом СРСР, генерал армії І. Герасимов констатував, що "разом з цією армією відійшли в минуле й інститути, що забезпечували ефективне функціонування всіх складових її організації" [75, с. 89]. Генерал-полковник І. Біжан стверджував, що Україні дісталася у спадок лише певна частина живої сили і матеріальних ресурсів найбільшої у світі армії. Потрібно було практично спочатку створювати складові стратегічного рівня управління – Міністерство оборони України, Генеральний штаб, командування родів військ ЗС України, адже більшості з цих елементів,

зазначав І. Біжан, Україна не мала, а наявні не відповідали вимогам обороноздатності України [76, с. 4].

Науковці розглядають етапи військового будівництва в Україні за хронологічних ознаками з кількох позицій, насамперед через призму формування органів військового управління ЗС України. Так, В. Литвин стверджує, що національне військове будівництво в Україні започатковане з ухваленням 16 липня 1990 року Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України, в якій заявлено про створення Міністерства оборони України [77], а також із проголошенням 24 серпня 1991 року Акту про незалежність України та проведенням референдуму 1 грудня 1991 року, в якому 94,3 % учасників підтримали незалежність нашої держави.

На думку В. Стадника з прийняттям у грудні 1991 року Концепції оборони та будівництва Збройних Сил України “розпочався відлік новітньої історії українського війська”, а на початку 1992 року Україна почала реалізовувати своє право на утворення Збройних Сил [78].

Аналіз історіографічних джерел, передусім законодавчої та нормативної бази, показує, що вже із ухваленням Декларації про державний суверенітет України вищий законодавчий орган республіки поступово почав визначати і реалізовувати самостійну політику у військовій сфері. Верховна Рада УРСР 30 липня 1990 року ухвалила постанову “Про проходження строкової служби громадянами Української РСР та використання правоохоронних органів за її межами”. Постановою заборонено проходження строкової військової служби вихідцям з України за її межами [79].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів УРСР від 23 вересня 1990 року в Уряді України створено Комітет у зв’язках з Міністерством оборони СРСР. Потреба у функціонуванні такого органу зумовлена тим, що на території України було розміщено три військових округи, а вирішення багатьох питань їх функціонування керівництво УРСР мало погоджувати з центральними відомствами у Москві. Невдовзі цей республіканський виконавчий орган дістав значно ширші повноваження і був перетворений у Державний

комітет УРСР при Раді Міністрів УРСР, а в Уряді України запроваджено посаду Державного міністра з питань оборони, національної безпеки і надзвичайних ситуацій [80, с. 114].

Військові органи управління України були утворені відповідно до норм та положень нормативно-правових актів. Під час розгляду процесу їх формування дослідники посилаються на ухвалену 11 жовтня 1991 року Верховною Радою Концепцію оборони та будівництва ЗС України, яка відображала тогочасні погляди державного та військового керівництва країни на військове будівництво. Положеннями цієї Концепції було визначено місце органів військового управління у системі державного управління. Згідно з Концепцією законодавче регулювання в галузі оборони, національної безпеки та військового будівництва здійснює ВРУ і Президент України (до обрання Президента – Голова Верховної Ради України). Вищим державним органом, який розробляє основні напрями воєнної політики та військового будівництва, мала стати Рада оборони України. Концепцією було визначено першочергові на тому етапі завдання МОУ та Головного (з часом – Генерального) штабу ЗС України [80].

Початком формування законодавчого підґрунтя МВСп України доцільно вважати ухвалену 24 серпня 1991 року Постанову ВР УРСР “Про проголошення незалежності України”, де було задекларовано чинність на території України нормативно-правових документів, Конституції, законів, постанов Уряду та інших законодавчих актів [81].

Складний процес підпорядкування численних радянських частин, з’єднань та угруповань суверенній Україні, створення її власних ЗС України передбачав формування в державі вищих органів військового управління. У Постанові Верховної Ради України від 24 серпня 1991 року було вказано на необхідність утворення Міністерства оборони, а КМУ визначено розпочати створення ЗС України та інших органів військового управління (ст. 1, 3, 4 Постанови) [82].

Таким чином, перелічені законодавчі акти стали підґрунтям для формування правового забезпечення МВСп України з іноземними державами.

У липні 1993 року ВРУ ухвалила основні напрями зовнішньої політики

України, зокрема щодо міжнародного військового співробітництва було зазначено, що за умови зникнення блокового протистояння в Європі пріоритетності набуває проблема створення загальноєвропейської структури безпеки на базі чинних міжнародних інститутів, таких як Нарада з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЕ), Рада Північноатлантичного співробітництва НАТО, Західноєвропейський союз. Безпосереднє та повне членство України в такій структурі створювало необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки [83].

Відповідно до Концепції зовнішньої політики України у 1993 році МЗС України визначило такі військові фактори впливу на зовнішньополітичний курс України: зміцнення обороноздатності України; відмова від демонстрації сили і ядерного шантажу; неучасть у військових конфліктах поза межами забезпечення міжнародних регіональних та універсальних систем безпеки; політика нейтралітету під час війни, відмова від війни; повна ліквідація ядерної зброї, міжнародно-правове забезпечення визнання України як без'ядерної держави; заборона і ліквідація хімічної, бактеріологічної і токсичної зброї; відмова від створення нових засобів масового знищення; відмова від політики участі в існуючих військових угрупованнях і створення нових; скорочення збройних сил і зброї до рівня, достатнього для зміцнення і захисту безпеки України тощо [84]. Основні напрями розбудови зовнішньої політики України оприлюднив у своєму виступі на засіданні ВРУ у 1993 році міністр закордонних справ А. Зленко, який заявив про необхідність реалізації двосторонніх відносин завдяки політичним, економічним, історичним і культурним чинникам. Вказані чинники було виокремлено в найважливіші пріоритетні напрями, дій, серед яких – співпраця із прикордонними державами та західними державами–членами ЄС і НАТО. Через те, що за часів СРСР Україна не мала традиційних союзників і партнерів, з проголошенням незалежності зовнішню політику України довелося створювати, адже міжнародне становище оцінюють насамперед залежно від того, які відносини має держава зі своїми сусідами [17 с. 121].

Відповідно до вищезазначених документів Україна проголосила прагнення набути у майбутньому позаблокового і нейтрального статусу, що, на думку А. Зленка, "...не є і не може бути курсом на ізоляцію і не виключає широкого співробітництва з будь-якими державами та міжнародними організаціями, зокрема військово-політичними, з метою підвищення передбачуваності і довіри у військово-політичній сфері, удосконалення національних засобів та отримання міжнародних гарантій своєї безпеки..." [17, с. 124].

До 1996 року Україна набула повноправного членства у НБСЄ й одразу долучилася до активної роботи. Президент України підписав Гельсінський заключний Акт НБСЄ і Паризьку Хартію для Нової Європи. Про підвищення ролі НБСЄ у розбудові загальноєвропейської системи безпеки свідчило посилення ефективності її оперативної діяльності в різних галузях, у тому числі в реагуванні на конфлікти та превентивній дипломатії [85–87].

У 1996 році основні питання зовнішньої політики України були задекларовані в положеннях Конституції України. В ній визначено такі принципи міжнародного військового співробітництва: верховенства права; обов'язковість виконання міжнародних договорів України, згоду на які надано ВРУ; чинність міжнародних договорів [88, с. 2].

Питання конституційно-правового регулювання МВСп України варто розглядати з урахуванням національних законодавчих актів, які регулюють порядок укладання, виконання та припинення дії міжнародних договорів України. Зазначимо, що міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана ВР України, становлять правову основу у сфері національної безпеки та оборони України, а також впливають на виконання законів та інших нормативно-правових актів. Аналіз нормативно-правових актів засвідчив, що на 1996 рік основними суб'єктами МВСп України стали: Президент України, ВРУ, КМУ, РНБОУ, МЗС, МОУ, ЗС України, Національна гвардія, інші військові формування відповідно до чинного законодавства України, міністерства та відомства в межах їх компетенції [70–72].

У вересні 1996 року Указом Президента України “Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин” було закріплено основні функції ЗС України та правоохоронних органів у межах їх компетенції, до яких належить забезпечення МВСп України, а саме: участь у двосторонньому і багатосторонньому співробітництві, якщо це відповідає національним інтересам України; спільне проведення планових та оперативних заходів у межах міжнародних організацій та договорів у галузі безпеки [89].

Відповідно до ст. 3 Закону України “Про оборону України” до переліку заходів з підготовки держави до оборони належить виконання у зовнішньополітичній сфері заходів, спрямованих на запобігання збройному конфлікту та відсіч збройної агресії. Цим передбачалося проведення відкритої зовнішньої політики шляхом рівноправного співробітництва з усіма суб’єктами міжнародних відносин [13]. Положеннями зазначеного закону вказано, що держава бере участь у міжнародних системах безпеки та міжнародному співробітництві у сфері оборони на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України. Також визначено головну мету державної політики у галузі безпеки та оборони: запобігання збройній агресії та збройному конфлікту; забезпечення національних інтересів і реалізації власної воєнної політики України; дотримання норм відповідальної і заснованої на співробітництві поведінки в галузі безпеки [13].

У червні 2004 року Законом України “Про право міжнародних договорів України” було встановлено, що правовим регулюванням міжнародного співробітництва є належне забезпечення національних інтересів, виконання цілей, завдань і принципів зовнішньої політики, закріплених у Конституції України та законодавстві України, зокрема визначено, що міжнародні договори з державами та міжнародними організаціями слід укладати від імені України, Уряду, міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади, державних органів [90].

У сфері національної безпеки та оборони від імені України можливе укладання міжнародних договорів для врегулювання таких питань: участі України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; військової допомоги та направлення підрозділів ЗС України в інші держави чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України.

Від імені Уряду України можуть бути укладені міжнародні договори щодо науково-технічного та військово-технічного співробітництва, охорони державної таємниці, співробітництва у сфері оборони та інших питань, що належать до повноважень КМУ. При цьому міжвідомчі міжнародні договори України, у тому числі з урегулювання широкого кола питань міжнародного військового співробітництва, є міжнародними договорами України, якими опікуються міністерства та інші центральні органи виконавчої влади [90].

Для підтвердження вищезазначеного та оцінювання стану нормативно-правового регулювання МВСп України проаналізовано договірну двосторонню базу українсько-польського та українсько-білоруського співробітництва у сфері оборони (1991–2013). Використовуючи історично-генетичний метод дослідження, результати статистичного аналізу та спеціально-юридичні методи (формально-юридичний, порівняльно-правовий), зроблено висновки про стан, предмет регулювання та особливості міжнародно-правових актів (договорів, протоколів тощо) (додатки Г і Д).

Встановлено, що у період з 1991 до 2013 року було створено договірно-правову основу українсько-польського міжнародного військового співробітництва, яка складається з п'яти міждержавних угод (протоколів, декларацій), трьох міжурядових угод та восьми міжвідомчих угод (додаток Г), що дало змогу імплементувати міжнародні зобов'язання України і Республіки Польща як держав-учасниць ООН, НБСЄ та створити умови довіри і передбачуваності на етапах розбудови незалежних держав (1992–1996). Це стало підґрунтям для розвитку воєнно-політичного діалогу на рівні президентів, міністрів оборони, начальників генеральних штабів, а також для

спільного виконання завдань у складі миротворчих контингентів у Європі (на території колишньої Югославії), коаліційних сил в Іраку й Афганістані [70–72].

Для об'єктивного дослідження становлення МВСп України з суміжними державами дисертантом визначено етап створення і розвитку договірно-правового забезпечення українсько-білоруського співробітництва у сфері оборони (1991–2013). Так, станом на грудень 2013 року договірно-правова база складалася з трьох міждержавних угод, двох міжурядових угод і тринадцяти міжвідомчих угод (додаток Д). Українсько-білоруське міжнародне військове співробітництво розвивалося за такими напрямками: воєнно-політичне, військове та військово-технічне. Як результат, отримано уявлення про ідентичність моделі правового забезпечення двостороннього МВСп України, яка складалася з ієрархічно побудованої системи міжнародних договорів (протоколів). Докладніше питання договірно-правового забезпечення українсько-польського та українсько-білоруського військового співробітництва буде розглянуто у розділі 3.

Зазначимо, що виключно законами України регулюються окремі питання реалізації МВСп України, а саме: направлення підрозділів ЗС України в інші держави; допуску та умов перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України згідно зі ст. 92 Конституції України [88].

Участь підрозділів і військовослужбовців ЗС України у ММО сприяло їх професійній адаптації до загальносвітових стандартів, досягненню всебічного взаємного сумісництва та співпраці зі збройними силами провідних держав світу, здобуттю міжнародного досвіду з військової підготовки, підтвердженню готовності до вирішення кризових ситуацій не тільки в Європейському просторі, а й в інших країнах світу. Так, починаючи з 1992 року в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки взяло участь більше 44 тис. військовослужбовців ЗС України, з яких 54 загинуло (додаток Б, Л). Враховуючи досвід участі ЗС України в ММО та зусилля держави як внесок у розбудову стабільної та безпечної Європи і світу в цілому, цей інструмент посилення національної безпеки створює стабільне зовнішньополітичне середовище для України.

Важливу роль у МВСп України відіграло Міністерство закордонних справ України, зокрема у процесі воєнно-політичного співробітництва, верифікації заходів контролю на роззброєннях та зі зміцнення міжнародного миру, забезпечення діяльності Комісії з питань партнерства України з НАТО та координації роботи зі щорічного розроблення проекту Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО, виконання функції Головного центру реєстрації документів НАТО і Центральної реєстратури документів з обмеженим доступом ЄС, оформлення повноважень на укладання міжнародних договорів та участі у роботі міжнародних організацій, сприяння в організації одержання міжнародної технічної допомоги, розроблення, подання в установленому порядку вищому керівництву держави пропозицій щодо стратегії і тактики співробітництва України з іноземними державами тощо [91].

Головну роль у системі реалізації МВСп України відіграло Міністерство оборони України. Так, відповідно до ст. 10 Закону України “Про оборону України” МОУ займає провідне місце серед ЦОВВ України у питаннях формування та реалізації в межах своєї компетенції військового співробітництва і ВТС з відповідними державними органами інших держав [13].

У травні 1993 року для забезпечення виконання визначених функцій МОУ унормувало статус військових аташе (з питань оборони, військових, військово-повітряних, військово-морських) відповідним Указом Президента України. Компетенцією військових аташе було визначено:

представлення МОУ у військових відомствах держав перебування;
підтримання офіційних відносин із військовими відомствами держав перебування;

з’ясування всіма законними засобами умов та подій у військовій сфері держави перебування та своєчасне інформування глави дипломатичного представництва України за кордоном і МОУ;

консультування глави дипломатичного представництва України за кордоном з військових питань;

координування роботи військових делегацій та посадових осіб МОУ, які прибули в державу перебування у службових справах [19].

Відповідно до вимог вищезазначеного положення військового аташе, його помічників, інших співробітників апарату військового аташе призначає Міністр оборони України за погодженням із МЗС України. Кількісний склад та перелік посад апарату військового аташе призначав КМУ за згодою з МОУ та погодженням із МЗС та Міністерством фінансів України [19].

Свідченням важливості цієї складової у розбудові МВСп України є відкриття у понад 20 державах світу апаратів аташе протягом 1993 року, у тому числі на території Республіки Польща та Республіки Білорусь [20].

Це сприяло розширенню сфер двостороннього співробітництва, подальшій активізації двосторонніх відносин, зростанню міжнародного авторитету нашої держави та зміцненню її політичної незалежності.

На основі положень Закону України “Про Збройні Сили України” визначено такі завдання МВСп України у мирний час: участі у виконанні міжнародних договорів України щодо контролю над озброєнням, у заходах з міжнародного співробітництва (на двосторонніх і багатосторонніх засадах), у міжнародних миротворчих операціях [14].

У грудні 2006 року МОУ затвердило положення “Про організацію та проведення міжнародного співробітництва у МО України та ЗС України”, яким передбачено реалізацію державної політики у сфері воєнно-політичного, військово-технічного та військового співробітництва [92].

Відповідно до цього положення головним органом міжнародного співробітництва в МОУ та ЗС України було визначено Департамент міжнародного оборонного співробітництва, який координував планування, організацію та проведення міжнародних заходів, дотримання структурними підрозділами МОУ та органами військового управління ЗС України вимог Протоколу та Церемоніалу МОУ та ЗС України, контролював виконання завдань міжнародного оборонного співробітництва [92].

У липні 2010 року відбулися зміни в зовнішній політиці держави, що відобразилося у законодавчих актах та нормативно-правових документах з питань МВСп, зокрема Засадах внутрішньої і зовнішньої політики України [93].

Так, основні завдання ЗС України, інших військових формувань під час надання військової допомоги іншим державам були визначені ст. 37 Воєнної доктрини України (2010): передання досвіду з питань будівництва і реформування збройних сил, підтримання їх у боєздатному стані та бойового застосування шляхом направлення радників і спеціалістів; виконання повітряних (морських) перевезень військ (сил) і матеріальних засобів; участь підрозділів ЗС України, інших військових формувань у виконанні бойових, миротворчих або гуманітарних завдань, пов'язаних із захистом цивільного населення від радіаційної, хімічної, біологічної небезпеки та ліквідації наслідків застосування зброї масового ураження, надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру [93; 94]. У ГШ ЗС України змінено організаційно-штатну структуру органів, до компетенції яких належало питання МВСп України, уточнено повноваження підрозділів та реорганізовано структурні підрозділи, зокрема на базі Управління євроатлантичної інтеграції та Центрального управління військового співробітництва ЗС України, створено Головне управління військового співробітництва та миротворчих операцій. Відбулися зміни в управлінні миротворчими контингентами та персоналом.

У 2011 р. змінено систему управління миротворчими контингентами ЗС України. Так, з початку року, загальне керівництво миротворчими контингентами та персоналом ЗС України здійснювалося ГШ через Головне управління військового співробітництва та миротворчих операцій (додаток В). Безпосереднє управління та координація їх застосування здійснювалися командуваннями видів ЗС України.

Система управління миротворчими контингентами та персоналом набула триступеневого рівня: стратегічний рівень – Генеральний штаб ЗС України; оперативний рівень – командування видів ЗС України; тактичний рівень – штаб миротворчого контингенту [63; 64].

У 2011 році було ухвалено Положення про Міністерство оборони України, яким унормовано завдання зі здійснення міжнародного співробітництва з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями в межах їх компетенції за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками. Крім того, на оборонне відомство покладено завдання із координації та контролю за організацією і веденням військового співробітництва. У свою чергу Міністр оборони України мав повноваження представляти оборонне відомство у відносинах за межами України з іншими органами, підприємствами, установами й організаціями [59].

З квітня 2011 року відповідно до положення “Про Генеральний штаб Збройних Сил України”, крім основних завдань на Генеральний штаб покладено виконання широкого спектру заходів МВСп України: участь у МВСп України зі збройними силами інших держав; забезпечення підготовки та участь миротворчих контингентів і персоналу ЗС України у ММО (п. 66 ст. 4 Положення); забезпечення згідно з міжнародними договорами у галузі роззброєння та контролю над озброєннями інспекційної діяльності на території України та поза її межами, збирання, опрацювання інформації та повідомлення відповідно до міжнародних договорів незалежно від підлеглості об’єктів інспектування (п. 67 ст. 4 Положення); церемоніальне забезпечення проведення прийому державних та офіційних візитів глав іноземних держав (делегацій) в Україні [59].

Встановлено, що було визначено специфічні завдання ЗС України у разі оголошення чи введення воєнного стану (особливого періоду), зокрема щодо міжнародної діяльності. Так, з’єднання, військові частини і підрозділи ЗС України, крім виконання основної функції, відповідно до законів та в межах, визначених указами Президента України, які затверджує ВРУ, можуть бути залучені до надання військової допомоги іншим державам, брати участь у МВСп України та ММО на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України [54].

Результати дослідження національного законодавства дали змогу встановити, що з липня 1992 до квітня 1999 року основні зусилля були зосереджені на правовому супроводженні міжнародних документів (резольцій РБ ООН, технічних угод, протоколів тощо), що сприяло забезпеченню участі військових підрозділів і персоналу в ММО на відповідному рівні. Через втрати серед миротворців необхідно було створити правовий механізм соціального захисту щодо надання виплат військовослужбовцям та членам їхніх сімей внаслідок отримання інвалідності чи смерті. У травні 1995 року постановою Кабінету Міністрів України № 290 було затверджено положення про порядок виплат компенсаційних сум військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, які стали інвалідами, членам сімей військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, які загинули під час виконання обов'язків військової служби, в органах внутрішніх справ у складі національних контингентів чи національного персоналу, а також в окремих інших випадках [95]. Це дало змогу створити механізм соціального захисту військовослужбовців ЗС України та працівників МВС України, які виконували завдання в миротворчих операціях, що позитивно відобразилося на ставленні суспільства до питання людських втрат України, у тому числі безповоротних, під час ММО.

У квітні 1999 року ухваленням Закону України “Про участь України в міжнародних миротворчих операціях” було унормовано питання участі України в ММД. Це перший законодавчий акт України, в якому акумульовано досвід миротворчої діяльності військових та міліцейських українських національних підрозділів (персоналу), набутий у 1992–1999 рр., та урахувати переваги і недоліки цієї діяльності. Зокрема було визначено правові, організаційні та фінансові засади участі України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, а також порядок направлення Україною військового та цивільного персоналу, організації його підготовки та забезпечення [57].

У 2000 році у Законі України “Про порядок направлення підрозділів ЗС України до інших держав” було визначено умови тимчасового перебування на території цих держав, принципи формування, організації і підготовки зазначених підрозділів та гарантії соціального захисту військового і цивільного персоналу, членів їхніх сімей [58].

У лютому 2000 року було ухвалено Указ Президента України “Про порядок розгляду пропозицій щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях”, метою якого було регламентування порядку ухвалення рішення про участь в ММО та визначення процедури його реалізації [96].

У червні 2009 року, реагуючи на нові виклики й загрози у сфері міжнародної та національної безпеки у світі та регіоні, а також на зміни у специфіці нових збройних конфліктів, Президент України схвалив Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України. Цим документом передбачалося створення багатонаціональних коаліційних сил під егідою міжнародних організацій відповідно до схваленого Радою Безпеки ООН мандату на проведення ММО [97].

У грудні 2011 року наказом МОУ затверджено Інструкцію з організації участі національних контингентів (персоналу) ЗС України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Цілями ухвалення правового акту були врегулювання порядку виконання завдань національними контингентами (персоналом) ЗС України під час їх участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, скоригування та перерозподіл функцій і повноважень органів військового управління, задіяних у системі миротворчої діяльності ЗС України [98; 99].

Зокрема у цьому нормативному документі визначено: обов’язки посадових осіб МОУ та ГШ ЗС України, інших органів військового управління з організації участі національних контингентів (персоналу); основи планування участі національних контингентів (персоналу) у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки; порядок підготовки національних контингентів (персоналу); забезпечення підготовки і діяльності

національних контингентів; порядок направлення до району виконання завдань, ротації та повернення національних контингентів (персоналу); управління діяльністю національних контингентів (персоналу) під час виконання миротворчих завдань; виконання національними контингентами (персоналом) завдань міжнародної операції з підтримання миру і безпеки; вивчення і впровадження досвіду підготовки та участі національних контингентів (персоналу) [98].

Встановлено, що з 1992 до 2013 року відбулося нормативно-правове врегулювання підготовки, направлення, участі та соціального захисту національного контингенту (національного персоналу) у ММО з підтримки миру та безпеки, з числа підрозділів та окремих військовослужбовців ЗС України, внутрішніх військ України, представників Міністерства внутрішніх справ, інших військових формувань та правоохоронних органів України.

Питання нормативно-правового регулювання ВТС як складової МВСп України доцільно розглянути з точки зору цілей і завдань державної політики у цій сфері. Так, ВТС України з іноземними державами – це сукупність цілеспрямованих заходів, пов'язаних із розробленням, виробництвом, ремонтом, модернізацією, утилізацією і міжнародним переданням товарів військового призначення на підставі законодавства України у повній відповідності з міжнародними нормами щодо нерозповсюдження зброї масового знищення та обмеження передач окремих видів товарів військового призначення і подвійного використання.

За результатами аналізу нормативно-правової бази встановлено, що у період з 1991 до 2013 року ухвалено закони, які врегулювали основні питання здійснення ВТС, насамперед закони України “Про зовнішньоекономічну діяльність” (1991) та “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” (2004) [100; 101].

Відповідно до законодавства України до суб'єктів реалізації ВТС та експортного контролю належать: ВРУ, Президент України, РНБО, КМУ,

міністерства і відомства, державні підприємства, а також представництва України за кордоном і юридичні особи, діяльність яких безпосередньо не пов'язана з державним експортним контролем, за згодою їх керівників [100].

При цьому загальне керівництво державною політикою у сфері ВТС та експортного контролю здійснює Президент України. У свою чергу РНБОУ як координаційний орган з питань національної безпеки і оборони координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері ВТС та подає Президенту України відповідні висновки і пропозиції, ініціює розроблення нормативних актів і документів з питань ВТС, узагальнює практику їх застосування та результати перевірок їх виконання.

З квітня 1999 року КМУ як вищий орган у системі органів виконавчої влади відповідно ст. 6 Указу Президента “Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами” забезпечував проведення заходів: реалізація державної політики у сфері ВТС; укладання міжнародних договорів; створення української частини двосторонніх та багатосторонніх міжурядових комісій з питань ВТС; забезпечення відшкодування збитків, завданих суб'єктам ВТС внаслідок припинення, зупинення експорту, імпорту товарів військового призначення; визначення і затвердження державних замовників на постачання (закупівлю) товарів військового призначення; визначення цінової політики формування внутрішніх та зовнішніх цін на товари військового призначення; за поданням Міжвідомчої комісії з політики ВТС та експортного контролю (ЕК) надання повноважень суб'єктам ВТС на право здійснювати експорт та імпорт товарів військового призначення; координацію діяльності учасників ВТС в організації міжнародних виставок [102]. У грудні 2002 року Указом Президента України було визначено заходи щодо вдосконалення ВТС України з іноземними державами, зокрема передбачено створення механізму спільних міжурядових комісій для вирішення перспективних питань та контролю за реалізацією раніше досягнутих домовленостей у військово-технічній сфері. Головним органом від Уряду України було визначено Міністерство промислової політики [102].

Із листопада 2004 року відповідно до Указу Президента України МОУ мало організовувати проводити ВТС України з іноземними державами, а також звітувати про їх результати [103].

Із березня 2007 року Указом Президента України “Про міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю” визначено, що міжвідомча комісія з політики ВТС та ЕК (далі – Комісія) є робочим органом, який розробляє пропозиції стосовно основних напрямів державної політики у сфері ВТС і виконує такі завдання: готує матеріали на засідання РНБОУ з концептуальних засад, пріоритетних напрямів політики ВТС та ЕК, у тому числі проекти рішень; опрацьовує пропозиції, щодо встановлення, обмеження, припинення, зупинення та відновлення ВТС України з іноземними державами; аналізує ефективність державного регулювання діяльності у сфері ВТС та ЕК, розробляє пропозиції стосовно його вдосконалення; виробляє рекомендації щодо координації дій на міжнародних ринках озброєнь, військової та спеціальної техніки органів виконавчої влади і суб’єктів здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання [104].

Відповідно до Указу Президента України “Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами” ЦОВВ беруть участь у ВТС і наділені такими загальними повноваженнями: підготовка пропозицій щодо розроблення і реалізації єдиної державної політики у сфері ВТС; розроблення проектів законів, інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів з питань ВТС; організація роботи українських частин міждержавних комісій з питань ВТС, голів яких призначено від відповідного ЦОВВ [103].

З 1993 до 2011 року укладено 41 міждержавну двосторонню угоду з питань військово-технічного співробітництва з іноземними країнами, що стало підґрунтям для створення дієвого механізму співробітництва у сфері ВТС шляхом засідання міждержавних комісій з питань ВТС та експортного контролю [105].

За інформацією Міністерства економічного розвитку і торгівлі України на кінець 2011 року були сформовані і діяли 24 міжурядових (спільних, міждержавних) комісій з питань ВТС [106]. Таким чином встановлено, що протягом 1991–2011 рр. Україна створила відповідну міжнародно-договірну основу та досягла вагомих здобутків в реалізації державної політики у ВТС.

При цьому специфіка ВТС потребує дотримання інтересів обох сторін співробітництва, насамперед захисту інформації щодо товарів та послуг, надаваних за угодами, що супроводжується додатковим нормативно-правовим регулюванням у міждержавних угодах внутрішньому законодавстві держави.

Наприклад, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща від 04.09.2001 передбачала нормативно – правове регулювання питань співробітництва з дотриманням вимог взаємної охорони секретної інформації [107], тому цей договір українська сторона ратифікувала відповідним законом і визначила його як міжнародний міжурядовий договір [108].

Встановлено, що у законодавстві наявні норми щодо такого різновиду МВСп України, як міжнародне співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки, що є складовою змісту мобілізаційної підготовки, яка разом із мобілізацією (крім цільової) є частиною комплексу заходів з оборони держави. Передбачено в Законі України про мобілізаційну підготовку та мобілізацію зазначено, що співробітництво з іншими державами у сфері мобілізаційної підготовки здійснюється відповідно до міжнародних договорів України, тобто передбачено укладання міжнародних договорів у сфері мобілізаційної підготовки на міждержавному, міжурядовому та міжвідомчому рівнях [55]. Відповідно до ст. 12 Закону України про мобілізаційну підготовку та мобілізацію до повноважень КМУ належать організація виконання зобов'язань за міжнародними договорами України про співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки, а також міждержавної кооперації з питань військово-технічного співробітництва у сфері мобілізаційної підготовки.

Аналіз наявної договірно-правової бази МВСп України із відкритих джерел показав відсутність напрацювань та практичних кроків за цим напрямом співробітництва протягом 20 років [55; 109].

Слід врахувати, що українське законодавство періодично змінювалося і вдосконалювалося. Законодавчі акти й акти органів державної влади з різних причин були непослідовними і в багатьох випадках неузгодженими та суперечливими. Така особливість розвитку української державності і формування основ воєнної політики істотно впливала на специфіку МВСп України (наприклад, у 2009 році – ВРУ відмінила сплановане, відповідно до схваленого нею рішення міжнародне навчання на території України, ухвалила рішення про введення миротворчого контингенту в Ірак).

Аналіз, проведений Національним науково-дослідним центром оборонних технологій і воєнної безпеки України, стосовно норм Законів України “Про оборону України”, “Про Збройні Сили України” та нормативно-правових актів Президента України та КМУ показав, що їх положення логічно не узгоджуються між собою в частині, що стосується міжнародного військового співробітництва, яке проводило МОУ. Головною проблемою стали колізії на рівні “закон – підзаконний акт”, тобто, регулятивний вплив законів може бути нівельований підзаконними нормативно-правовими актами, виданими державними органами “на виконання законів” [111].

Міжнародне військове співробітництво як процес, що характеризує взаємодію міжнародних акторів, де домінують спільні пошуки можливостей реалізації інтересів усіх зацікавлених сторін, безперечно, ґрунтується на наявності довіри у відносинах між партнерами. Традиційно міжнародне військове співробітництво розгортається на двосторонніх і багатосторонніх засадах. Залежно від засобів реалізації (імплементатії) співпраця передбачає координації зовнішньополітичної діяльності держав: два види дискретну та інституційну. Так, *дискретна координація* (співробітництво типу ad hoc) – це узгодженість, якої досягають так званими дискретними (окремими) діями, коли в кожному конкретному випадку держави (інші суб’єкти міжнародного

середовища) домовляються самостійно застосовувати певні заходи, інструменти, методи для досягнення належної єдності дій у певній сфері міжнародних відносин. Погодження дій, вироблене на засадах міжнародного режиму, тобто з використанням певних усталених норм, правил, звичаїв і практики, функціональних структур належить до *інституційної координації*. Міжнародні режими створюють, за ініціативою міжнародних суб'єктів завдяки узгодженості і реалізації їх очікувань, сукупності пов'язаних із певними проблемами міжнародних інститутів, які зумовлено фундаментальними принципами, нормами і процедурами ухвалення рішень [112, с. 56].

Усвідомлення наявних проблем, у тому числі збереження міжнародного миру і безпеки в цілому, дає змогу сформуванню ще один важливий елемент світосприйняття – набір цінностей, які визначають мету створення відповідного міжнародного режиму. Так, наприклад, ООН, НАТО, ЄС та інші міжнародні організації визначають себе передусім як об'єднання держав на основі спільних цінностей. Водночас такі цінності містяться у міжнародно-правових документах, проте їх джерелом може бути також міжнародний звичай чи традиції [113–116].

З огляду на вищевикладене надалі МВСп України розглядатимемо, як складову міжнародного співробітництва з питань національної безпеки та оборони, пов'язану з іншою складовою – міжнародне співробітництво у сфері безпеки. Джерельна база правового регулювання сфер національної безпеки та оборони вказує на існування такого поділу, про що зазначає законодавець і нормотворець в окремих положеннях законів України та інших нормативно-правових актах.

Аналіз джерел, документальних архівних матеріалів та моделі правового забезпечення двостороннього МВСп України вказують на існування тісного взаємозв'язку між воєнно-політичним та військовим співробітництвом як базовими напрямками МВСп України.

Взаємозв'язок між ними підтверджено існуванням таких умов: *по-перше*, формулюванням та декларуванням зовнішньої політики держави (цілей правлячої еліти), а саме її воєнно-політичної складової;

по-друге, імплементацією домовленостей шляхом укладання договорів та проведення заходів військового співробітництва (військовими навчаннями, участю у миротворчих операціях, направленням на навчання за кордон тощо) та корегуванням сторонами існуючого стану військового співробітництва.

Висновки до розділу 2

Таким чином, в результаті аналізу визначено безпосередню пов'язаність передумов становлення МВСп України із проблемами, що постали після розпаду СРСР і проголошення в 1991 році незалежності, коли Україна успадкувала одне з найпотужніших угруповань військ у Європі, оснащене ядерною зброєю та досить сучасними зразками звичайного озброєння і військової техніки та першими кроками становлення міжнародного військового співробітництва із суміжними державами, стратегічними партнерами та міжнародними організаціями.

За результатом аналізу виявлено передумови становлення МВСп України з урахуванням воєнно-політичних подій 1991–2013 років, зовнішньої політики держави та пов'язаних з ними програм будівництва ЗС України, запропоновано авторську періодизацію цього процесу.

Так, характерною ознакою *першого етапу* (1991–1996) була реалізація ядерного роззброєння нашої держави, що стала однією з найбільш значущих історичних подій ХХ ст. Незважаючи на труднощі того періоду, було створено основи збройних сил незалежної держави: Міністерство оборони, Генеральний штаб (на той час Головний штаб), види ЗС України, системи управління, підготовки і всебічного забезпечення військ (сил) тощо. Для забезпечення національної безпеки, зокрема у воєнній сфері, спираючись на норми і принципи міжнародного права, Україна з 1991 року розпочала розвиток добросусідських відносин із країнами та міжнародними безпековими організаціями. У цей час започатковано сучасне МВСп України, налагоджено контакти з військовими відомствами держав – партнерів, передусім суміжних держав – РП та РБ.

З січня 1997 року розпочався *другий етап*, в ході якого розвиток МВСп України сприяв забезпеченню національної безпеки та оборони держави. Зростання ролі України у цей період зумовлено встановленням і безпрецедентним поширенням між країнами Євроатлантичного регіону відносин партнерства й довіри. У військовій сфері поступово формувалася нова система міжнародної і європейської безпеки. Міжнародне військове співробітництво України розвивалося за такими напрямками: воєнно-політичне, військове, військово-технічне, воєнно-наукове, воєнно-економічне, інформаційне, екологічне співробітництво. Міжнародне військове співробітництво було охоплено близько 70 держав світу, низку провідних міжнародних організацій, серед яких НАТО, ООН, ОБСЄ, ЄС. Динамічним було двостороннє співробітництво зі збройними силами країн-учасниць СНД. Важливою складовою *другого етапу* була участь підрозділів і персоналу ЗС України в ММО під егідою ООН та ОБСЄ. Миротворча діяльність України в забезпеченні миру в різних регіонах світу відповідала національним інтересам та інтересам підтримання миру і безпеки на європейському континенті та у світі, у ході ММО було набуто досвід із врегулювання збройних конфліктів, здобуто практичні навички у бойових умовах, вивчено досвід організації дій армій інших держав [70–72].

Третій етап (2001–2005) характеризується розвитком відносин з НАТО та ЄС на основі довіри та партнерства, розвитком контактів із країнами СНД та налагодженням двосторонніх відносин із державами-партнерами, активною ММД ЗС України, неухильним дотриманням зобов'язань за міжнародними договорами з питань роззброєння та нерозповсюдження зброї, активізацією зовнішньополітичних контактів, зокрема на вищого військового рівні.

На хід *четвертого етапу* (2006–2013) впливали зміни, що внесені у Воєнну доктрину у квітні 2005 року, після проведення президентських виборів. Кінцевою метою політики євроатлантичної інтеграції України було визначено вступ до НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки. У цей час було удосконалено систему управління ЗС України, утворено оборонне

відомство відповідно до вимог стандартів НАТО щодо цивільного контролю за ЗС України та розмежовано функції і повноваження МОУ та ГШ ЗС України, що дозволило підвищити ефективність управління миротворчими підрозділами та персоналу ЗС України (додаток Д). Разом з тим з 2012 до 2013 року розвиток ЗС України та відповідно виконання міжнародних зобов'язань України у військовій сфері відбувалися в умовах кардинальних змін у зовнішньої політики з набуттям позаблокового статусу.

З'ясовано, що з 1991 до 2013 року МВСп України пройшло етапи становлення та формування концептуальних основ, започатковано відносини з 89 оборонними відомствами держав за відповідною договірно-правовою основою та окремими домовленостями, набуло світового визнання у ММД, набуття оперативної та бойової сумісності ЗС України зі збройними силами держав-членів НАТО, що становить 382 міжнародно-договірних документи з питань військового та військово-технічного співробітництва.

Встановлено три етапи становлення та розвитку нормативно-правового забезпечення МВСп України, в основу яких покладено зміни у внутрішній і зовнішній політиці України та їх вплив на національне законодавство.

На першому етапі (1991–1996) відбулося формування правових основ МВСп України. Були ухвалені перші закони та підзаконні акти України, Укази Президента України та урядові акти, які визначили коло суб'єктів МВСп України, сформували підґрунтя для укладання міжнародних договорів, створили передумови для участі у миротворчих операціях з підтримки миру та безпеки, започаткували розроблення програм і планів за основними напрямками військового співробітництва.

На другому етапі (1996–2010) продовжено процес законодавчого і нормативно-правового забезпечення МВСп України, що зумовлений ухваленням Конституції України (28.06.1996) та дозволило завершити формування правових засад МВСп України. Особливостями цього етапу стали: ухвалення низки законів і підзаконних актів; внесення доповнень до правової бази, які деталізували коло суб'єктів МВСп України та визначили

повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, міністерств (відомств), Збройних Сил України та інших військових формувань і правоохоронних органів у воєнно-політичному, військовому та військово-технічному співробітництві; унормування права міжнародних договорів у державі; схвалення Стратегії міжнародної миротворчої діяльності України (2009), що визначила участь ЗС України у багатонаціональних коаліційних силах під егідою міжнародних організацій відповідно до мандату Ради Безпеки ООН.

Третій етап (2010–2013) характеризувався уповільненням розвитку правового забезпечення МВСп України. Ухвалені у липні 2010 року зміни до Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” уповільнили процес розвитку правового забезпечення, а в деяких напрямках штучно зупинило імплементацію раніше взятих зобов’язань України у МВСп. На цьому етапі ухвалено найменшу кількість законів України та змін до нормативно-правових актів Президента України і Кабінету Міністрів України. Проте, завершено унормування на відомчому рівні питання участі національних контингентів (персоналу) ЗС України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (2011) та скориговано перерозподіл функцій і повноважень органів військового управління, які залучаються до миротворчої діяльності. Встановлено, що протягом 1992–2013 рр. в законодавстві сформовано системні підходи до участі в операціях з підтримки миру та безпеки (миротворчих операціях) під егідою ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ.

Україна виробила протягом 1991–2011 рр. відповідну міжнародно-договірну основу та досягла значних здобутків у реалізації державної політики у військово-технічній сфері, що створило підґрунтя та утворило дієвий механізм співробітництва у сфері ВТС шляхом засідання міжурядових комісій з питань військово-технічного співробітництва та експортного контролю.

З’ясовано, що з 1991 до 2013 року Україна виробила відповідну міжнародно-договірну основу та досягла вагомих здобутків у реалізації державної політики у військово-технічній сфері з іноземними країнами, що

створило підґрунтя для створення дієвого механізму співробітництва шляхом засідання 24 міжурядових (спільних, міждержавних) комісій з питань ВТС та експортного контролю.

Підтверджено, що головними завданнями держави є проведення ефективної зовнішньої політики і реформування існуючої системи сектору безпеки та оборони. При цьому актуальними питаннями визначено прогнозування можливих варіантів розвитку воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки на випадок “замороження” збройного конфлікту або одночасної появи загрози на іншому напрямку чи іншій територіальній одиниці України.

Досвід застосування військ (сил) під час проведення операції Об’єднаних сил (досвід АТО у 2014–2018 рр.) на Сході України продемонстрував, що національна економіка має обмежений потенціал виробництва і ремонту окремих зразків ОВТ, обладнання і запасних частин до неї. У той же час державна політика переорієнтації ВПК та окремих галузей промисловості з ринків РФ спричинила створення “бар’єрів” у відносинах з країнами СНД, які перебувають під прямим або опосередкованим впливом РФ, у тому числі в межах Митного союзу. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми може бути розвиток МВСп України у сфері мобілізаційної підготовки. У цьому контексті доцільно розпочати пошук потенційних інтересів (потреб) та використовувати правовий механізм міжнародного співробітництва, у сфері мобілізаційної підготовки – розвивати співробітництво з суміжними державами – членами ЄС, а також іншими державами на принципах взаємної вигоди, поваги до суверенітету для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Історія держави і права України: У 2т/ за ред. В.Я. Тація. К., 2000.– Т.1.

2. Захарченко П.П. Історія держави і права України: підручник .– К.: Атіка, 2005. – с.368
3. Кузьминець О., Калиновський В. Історія держави та права України. – К., 2002.
4. Кулінич М.А. Стислий український дипломатичний довідник, навчальний посібник / Кулінич М.А., Руденко Г.М. – К., 2006. – 376 с.
5. Петрів Всеволод. Військово-історичні праці. Спомини. – К.: Поліграф книга, 2002.– 640с.
6. Деркач О.Т. Українсько-польський батальйон історія і сучасність (нарис) / О.Т.Деркач, Л.В.Коберський. – Львів: Плай, 2001 – 124 с.
7. Державна програма реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 р. Київ: Преса України, 2000. С. 48
8. Воєнна безпека України на межі тисячоліть / Г.М. Перепелиця та ін.; Нац. інститут стратегічних досліджень. Київ: Стилос, 2002. С. 394.
9. Про ратифікацію Договору про звичайні збройні сили в Європі та Угоди про принцип і порядок його виконання: Постанова Верховної Ради України від 01.07.1992 № 2526-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 57. С. 145
10. Договор о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года // [Електроний ресурс]. URL : http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=126
11. Про Концепцію оборони та будівництва Збройних Сил України: Постанова Верховної Ради України від 17.12.1991 // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 51. С. 140.
12. Про утворення Ради оборони України: Постанова Верховної Ради України від 11.10.1991 № 1658-ХІІ.
13. Про оборону України: Закон України від 06 грудня 1991р. № 1932-ХІІ (зі змінами від 16 жовтня 2010 р.). [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

14. Про Збройні Сили України: Закон України від 1992 р. № :зі змінами в ред. від 05.10.2000 № 2019-III // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 48. Ст. 410.

15. Про Военну доктрину України: Указ Президента України від 15.06. 2004 № 648 / 2004 // Офіційний вісник України. 13.08.2004. № 30. Том 1. 210 с. (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 800/2004 від 15.07.2004; № 702/2005 від 21.04.2005; № 518/2009 від 08.07.2009. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>. Назва з екрана.

16. Лист Президента США від 4 грудня 1994 р. на ім'я Президента України Л. Кравчука щодо фінансової допомоги // ГДА МО України. Ф. 3697: Доручення Президента України, листування з міністерствами і відомствами України. Оп. 34747. Спр. 20. Арк. 501–540. Оригінал.

17. Матеріали виступу міністра закордонних справ України А. Зленка на парламентському засіданні ВР 17.03.1992 щодо концепції зовнішньої політики України // ГДА МЗС України. Ф. 1. Оп. 4. Спр. 6971. Арк. 27–28, 42–43, 121–124.

18. Лист начальника управління зовнішніх зв'язків МОУ щодо проблемних питань // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 12. Арк. 81.

19. Про затвердження Положення про військового аташе: Указ Президента України від 07.05.1993 № 165/93 // ГДА МЗС України. Ф. 1. Оп. 4. Спр. 7044. Арк. 2–22. Оригінал.

20. Прес-реліз Міністерства оборони України щодо результатів військової політики у сфері міжнародного співробітництва у 1992–1993 рр. // ГДА МЗС України. Ф. 1. Оп. 172. Спр. 38. Арк. 14.

21. Лист щодо започаткування співробітництва з Міністерством національної оборони РП // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 1: Листування з міністерствами та відомствами за 1992 рік. Арк. 3. Оригінал. Рукопис.

22. Перша нота МОУ до оборонного відомства РП // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 10: Листування з міністерствами та відомствами за 1992 рік. Арк. 42. Оригінал. Рукопис.

23. Матеріали переговорів щодо започаткування офіційних контактів між представниками України та Республіки Польща з питань ВТС // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 10. Арк. 137–140.

24. Матеріали з підготовки офіційного візиту Президента Польщі в Україну // ГДА МО України. Ф. 3697: Доручення Президента України, листування з міністерствами і відомствами України. Оп. 34747. Спр. 29. Арк. 107–115.

25. Доповідь виконуючого обов'язки начальника управління зовнішніх зв'язків ГШ ЗС України, щодо стану готовності проекту угоди про українсько-польське військове співробітництво до підписання // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 11. Арк. 163. Оригінал.

26. Матеріали щодо особливості підготовки у 1992 році проекту угоди про українсько-польське військове співробітництво до підписання // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640 Спр. 5. Арк. 80, 94–97.

27. Лист щодо вирішення питання історичної пам'яті, а саме місця масового розстрілу польських офіцерів та інтелігенції на території України // ГДА МО України. Ф. 3967. Оп. 34747 Спр. 20. Арк. 368–370.

28. Листування між оборонними відомствами РП та України з проведення перших навчань на території РП в рамках ПЗМ НАТО // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 8. Арк. 135–138.

29. Листування між МО України та МНО РП щодо виконання плану співробітництва на 1994 рік // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 9. Арк. 95.

30. Лист щодо візиту представників військової освіти // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 9. Арк. 95–98.

31. Лист Посла України в Республіки Польща Л. Старака на адресу віцепрем'єр-міністра – міністра оборони Морозова К.П. щодо участі у червні 1992 р. представників ЗС України у спільній, на чолі із польською стороною верифікаційній діяльності на території Данії // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 5. Арк. 24.

32. Звіт за результатами першої зустрічі урядової делегації України та РБ, зокрема підписані міжнародні договори: протокол про принципи використання повітряного простору та взаємодії; про порядок перевезення і звільнення осіб офіцерського складу, прапорщиків та мічманів; про принципи взаємного технічного і тилового забезпечення збройних сил; про військове співробітництво між Україною і Республікою Білорусь // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. 34747. Спр. 19. Арк. 365–388. Оригінал.

33. Лист на адресу Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків України від 3 липня 1993 року щодо визначення пріоритетних напрямів співробітництва у військовій галузі в рамках створення Економічного союзу між Республікою Білорусь, Російською Федерацією та Україною // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 20593. Спр. 8. Арк. 11–14.

34. Листування із забезпечення контролю над розброєнням щодо звичайного озброєння на території Республіки Білорусь // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 20593. Спр. 8. Арк. 8–9. Оригінал

35. Доручення Прем'єр-міністра України В. Масола щодо імплементації українською стороною угоди про військово-технічне співробітництво з Республікою Білорусь в частині створення міжвідомчої комісії // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 25737. Спр. 1. Арк. 13–14.

36. Доручення Прем'єр-міністра України В. Масола щодо міжвідомчої координації виконання українською стороною зобов'язань з угоди про взаємні поставки ОВТ у 1995 році // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 25737. Спр. 1. Арк. 9–10.

37. Довідка-доповідь про стан виконання комплексної програми розбудови державного кордону України, яка була схвалена Урядом у грудні 1993 року // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 25737. Спр. 1. Арк. 94.

38. Листування з питань погодження МО України та МЗС України відповідних квот кількості бойових літаків РБ відповідно до міжнародних зобов'язань Білорусії // ГДА МО України. Ф. 3657: Листування з МЗС України і зарубіжними організаціями. Оп. 20593. Спр. 6. Арк. 5, 8.

39. Телеграма прем'єр-міністра РБ на ім'я Президента України щодо надання допомоги з евакуації громадян Білорусії // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр.11. Арк. 48. Оригінал.

40. Довідковий матеріал щодо стану опрацювання угоди між урядами України і Республіки Білорусь з питань ВТС // ГДА МЗС України. Ф. 1. Оп. 4. Спр. 7397. Арк. 19–20.

41. Запит щодо проведення у березні 1992 р. інспекції території Республіки Білорусь спільно з представниками збройних сил Франції // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 5. Арк. 24.

42. Звіт верифікаційної діяльності у період 1992–1994 рр. // ГДА МО України. Ф. 3657: Доповіді начальника Головного штабу Збройних Сил України з питань бойової підготовки навчання, забезпечення військових підрозділів, організаційних заходів та міжнародного співробітництва Збройних Сил України. Оп. 23906. Спр. 10. Арк. 148–153. Оригінал.

43. Лист Міністерства оборони України на ім'я першого заступника міністра закордонних справ України щодо стану підготовки першого миротворчого підрозділу (240-го окремого спеціального батальйону Збройних Сил України) до участі у миротворчій операції під егідою ООН // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 5. Арк. 80–82. Оригінал.

44. Екс-голова Служби зовнішньої розвідки Віктор Гвоздь: Дуже мало успішних миротворчих місій ООН. Все одно все буде вирішуватися в зовсім інших місцях та в інших кабінетах [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukranews.com/ua/interview/1887-viktor-gvozd-duzhe-malo-uspishnykh-myrotvorchykh-misiy-oon-vse-odno-vse-bude-vyrishuvatysya-v> (дата звернення: 05.02.2018).

45. Доповідь командувача Одеського військового округу щодо досвіду підготовки першого миротворчого підрозділу (240-го окремого спеціального батальйону Збройних Сил України) до участі у миротворчій операції під егідою ООН // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 8. Арк. 74–75. Оригінал.

46. Звіт за результатами візиту делегації України до Боснії і Герцеговини, Македонії, Союзної Республіки Югославії // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. 34747. Спр. 26. Арк. 75–79. Оригінал.

47. Лист заступника голови МЗС України Б. Тарасюка на адресу ГШ ЗС України // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 5. Арк. 197.

48. Лист МОУ за погодженням МЗС на адресу Президента України // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. 34747. Спр. 26. Арк. 79–80. Оригінал.

49. Запит НБСЄ щодо участі у врегулюванні конфлікту в Нагорному Карабасі // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. 34747. Спр. 26. Арк. 180–183. Оригінал.

50. Довідка про стан воєнно-промислового комплексу України станом на 1991 рік // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. АП13. Спр. 261. Арк. 261. Оригінал.

51. Пояснювальна записка до проекту Положення про військово-технічне співробітництво України з іншими державами // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 20593. Спр. 8. Арк. 51–52. Оригінал.

52. Лист начальника управління військової економіки МО України на ім'я першого заступника начальника Генерального штабу Збройних Сил України щодо створення відділу військово-технічної інтеграції // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 9. Арк. 72. Оригінал.

53. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 2000 (зі змінами від 05.10.2000) // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 48. С. 410.

54. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 09.06.2000 № 23 (зі змінами від 23.12.2015) // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 48. Ст. 410.

55. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-ХІІ (зі змінами від 24.07.2015) // Офіційний вісник України. 1993. № 44. С. 9. Ст. 416.

56. Про соціальний захист військовослужбовців і членів їхніх сімей: Закон України від 14.04.1992 № 23 (зі змінами від 23.12.2015) // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 15. С. 190.

57. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: Закон України від 23.04.1999 № 613-XIV (зі змінами, внесеними згідно із Законами № 1106-IV (1106-15) від 10.07.2003 // ВВР. 2004. № 7. Ст. 50; № 1941-VI (1941-17) від 04.03.2010 // ВВР. 2010. № 20. Ст. 202; № 5286-VI (5286-17) від 18.09.2012 // ВВР. 2013. N 38. Ст. 499; № 243-VIII (243-19) від 05.03.2015 // ВВР. 2015. № 21. Ст.139; № 901-VIII (901-19) від 23.12.2015 // Відомості Верховної Ради України. 1999. №22. Ст. 202.

58. Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав: Закон України від 02.03.2000 № 1518-III (зі змінами, внесеними згідно із Законами № 686-IV (686-15) від 03.04.2003 // ВВР. 2003. № 28, Ст. 215; № 3381-IV (3381-15) від 19.01.2006 // ВВР. 2006. № 22, Ст. 189; № 3025-VI (3025-17) від 15.02.2011 // ВВР. 2011. № 36. Ст. 363 № 5286-VI (5286-17) від 18.09.2012 // ВВР. 2013. № 38. Ст. 499) // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 19. Ст. 144.

59. Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: затв. Указом Президента України від 06.04.2011 №406/2011 (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 468/2013 від 02.09.2013, № 476/2013 від 02.09.2013 // Офіційний вісник Президента України. 2011. № 9. С. 3.

60. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору // Офіційний вісник України. 2006. № 34. С. 203. Ст. 2453. Код акта 37233/2006.

61. Про Державну програму співробітництва України з Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО) на 2001–2004 роки: : затв. Указом Президента України від 27.01.2001 № 58/2001// Офіційний вісник України від 16.02.2001 — 2001 р., № 5, стор. 11, стаття 175, код акта 17680/2001.

62. Біла книга–2005: оборонна політика України: щорічник / Мін. оборони України. Київ: 2006. С. 133.

63. Кириченко О. С. Реалізація Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 рр. в напрямі створення ефективної системи всебічного забезпечення // Наука і оборона. 2008. № 2. С. 3–9.

64. Біла книга–2011: оборонна політика України: щорічник / Мін. оборони України. Київ: 2012. С. 83.

65. Ивженко, Т. Киев снова ссорится с Багдадом / Т. Ивженко, А. Майоров // Независимая газета. – М., 02.08.2011.

66. Военна доктрина України: Указ Президента України від 15.06.2004 № 648/2004; в редакції Указу Президента від 08.06.2012 № 390/2012 // Офіційний вісник Президента України. 2012 р. № 20. С. 31, Ст. 471.

67. Біла книга–2012: оборонна політика України: щорічник / Мін. оборони України. Київ: 2013. С. 73.

68. Біла книга–2013: оборонна політика України: щорічник / Мін. оборони України. Київ: 2014. С. 74.

69. Оцінка ефективності управління у сфері безпеки і оборони за результатами парламентського контролю / О.Сироїд, О.Сотник, Т.Пастух, Р.Семенуха. Київ: 2016. С.51

70. Лухтан А. І., Павлуцько М. Я. Військові частини, підрозділи, персонал сухопутних військ у міжнародних миротворчих операціях з підтримки миру та безпеки : міжнародно-правовий аспект / А. І. Лухтан, М. Я. Павлуцько // Труды університету: зб. наук. праць. – Київ, 2016. – № 5 (138). – С. 200–205.

71. Лухтан А. І. Міжнародне військове співробітництво України: історико-теоретичний аспект / А. І. Лухтан // Військово-науковий вісник: зб. наук. праць. – Львів, 2017. – № 27. – С. 125–134.

72. Досвід участі України у складі багатонаціонального військового формування високої готовності : міжнародно-правовий аспект / А. І. Лухтан // Соціально-гуманітарні та правові проблеми діяльності Збройних Сил України: наук.-практ. конф. гуманітар. ін-ту НУОУ, 24 квітня 2014 р.: тези доп. – Київ, 2014. – С. 292–295.

73. Про державний суверенітет України: Декларація Верховної Ради УРСР від 16.07.1990 // Відомості Верховної Ради. 1991. № 38. С. 502.

74. Лопата А. В. Одинадцять років Збройних Сил України. Думки про сучасне з огляду на минуле // Військово-історичний альманах. 2002. № 2 (5). С. 67–80.

75. Герасимов І. Гортаючи сторінки недавнього минулого // Військово-історичний альманах. 2000. Ч. 1. С. 89.

76. Біжан І. У нас немає агресивних планів // Військо України. 1995. № 7–8. С. 4–5.

77. Литвин В. М. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). Київ: Наукова думка, 2001. С. 108–129.

78. Стадник В. В. Розвиток Збройних Сил України в умовах сучасної воєнно-політичної обстановки в Європі // Військово-науковий вісник “Львівська політехніка”. 2000. Вип. 2. 177 с.

79. Про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами: Постанова Верховної Ради Української РСР від 30.07.1990 // Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 33. С. 459.

80. Горелов В. Генерал-полковник К. Морозов – перший Міністр оборони незалежної України (вересень 1991 – жовтень 1993 р.). Діяльність на тлі становлення Збройних Сил України // Військово-історичний альманах. 2007. № 2 (5). С. 106–127.

81. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. С. 502.

82. Про військові формування на Україні: Постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. С. 506.

83. Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 № 3360-ХІІ (втратила чинність) // Відомості Верховної Ради України. 14.09.1993, № 37, С. 379.

84. Концепція зовнішньої політики України // ГДА МЗС України. Ф. 1. Оп. 4. Спр. 6973. Політичні питання за 1993 р. Арк. 110–117.

85. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе от 01.08.1975 // Офіційний вісник України. 2005. № 4. С. 403. Код акта 31515/2005.

86. Парижская хартия для новой Европы от 21 ноября 1990 года: итоговый документ Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, состоявшегося в Париже в 1996 р. [Електронный ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_058. Назва з екрана.

87. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї: міжнародний документ від 05.12.1994.

88. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 (зі змінами, внесеними згідно із законом № 742-VII від 21.02.2014 // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 11. С. 143.

89. Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин: Указ Президента України від 18.09.1996 № 841/96 (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 1188/2005 від 22.08.2005, № 648/2010 від 31.05.2010 від 31.05.2010 // [Електронный ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/841/96/print1456313949183051>. Назва з екрана.

90. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // Офіційний вісник України. 2004. № 35. С. 11. Ст. 2317. Код акта 29955/2004.

91. Положення про Міністерство закордонних справ України: Указ Президента України від 06.04.2011 № 381 // Офіційний вісник Президента України. 2011. № 9. С. 3.

92. Положення про організацію та проведення міжнародного співробітництва у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України: Наказом Міністра оборони України від 01.12.2006 № 506, втратив чинність // Нормативні та інформаційні матеріали Міністерства оборони. 2006.с 56.

93. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI (зі змінами, внесеними згідно із законами № 1170-

VII від 27.03.2014 // ВВР. 2014. № 22. Ст. 816; № 35-VIII від 23.12.2014 // ВВР. 2015. № 4. Ст.13) // Відомості Верховної Ради України. 2010р. № 40. С. 1452. Ст. 527.

94. Про основи національної безпеки України: Закон України від 15.12.2005 № 3200-IV (зі змінами і доп., внесеними Законами України від 01.07.2010 № 2411-VI. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>. Назва з екрана.

95. Про порядок виплат компенсаційних сум військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, які стали інвалідами, членам сімей військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, які загинули під час виконання обов'язків військової служби, в органах внутрішніх справ у складі національних контингентів чи національного персоналу, а також окремих інших випадках: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.05.1995 № 290. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/290-95>. Назва з екрана.

96. Про Порядок розгляду пропозицій щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях: Указ Президента України від 01.02.2000 № 153/2000 // Офіційний вісник України. 2000. № 5. С. 36.

97. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24.04.2009 “Стратегія міжнародної миротворчої діяльності України”: Указ Президента України від 15.06.2009 № 435/2009 // Офіційний вісник Президента України. 2009 . № 17. С. 47.

98. Про затвердження Інструкції з організації участі миротворчих контингентів (персоналу) Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях: наказ Міністерства Оборони України від 28.12.2011 № 840 (зі змінами внесеними наказом МО України від 01.04.2013 № 220) // Офіційний вісник України. 2013. № 35. С. 50. Ст. 1252. Код акта 66994/2013.

99. Котелянець О. О. Актуальні питання розвитку міжнародної миротворчої діяльності України // Стратегічні пріоритети. 2012. №2 (23). С. 185–190.

100. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ (зі змінами, внесеними згідно із Законами № 2388-VІ (2388-17) від 01.07.2010 // ВВР. 2010. № 37. Ст. 496; № 2856-VІ (2856-17) від 23.12.2010 // ВВР. 2011. № 29. Ст. 272; № 3610-VІ (3610-17) від 07.07.2011 // ВВР. 2012. № 7. Ст. 53; № 4436-VІ (4436-17) від 23.02.2012 // ВВР. 2012. № 42. Ст. 527; № 4496-VІ (4496-17) від 13.03.2012 // ВВР. 2013. № 2. Ст.4; № 5060-VІ (5060-17) від 05.07.2012 // ВВР. 2013. № 28. Ст. 295; № 5480-VІ (5480-17) від 06.11.2012 // ВВР. 2013. № 50. Ст. 696; № 406-VІІ (406-18) від 04.07.2013 // ВВР. 2014. № 20-21. Ст. 712; № 1170-VІІ (1170-18) від 27.03.2014 // ВВР. 2014. № 22. Ст. 816; № 1697-VІІ (1697-18) від 14.10.2014 // ВВР. 2015. № 2-3. Ст. 12; № 222-VІІІ (222-19) від 02.03.2015 // ВВР. 2015. № 23. Ст. 158; № 905-VІІІ (905-19) від 24.12.2015 // ВВР. 2016. № 4. Ст. 46) // *Голос України*. 1991. № 2.

101. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20.02.2003 № 549-ІV // *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 23. С. 148.

102. Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами: Указ Президента України від 21.04.1999 № 422/99 // *Офіційний вісник Президента України*. 1999. № 16. С. 24.

103. Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами: Указ Президента України від 30.11.2004 № 276/2002 (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 1207/2002 від 24.12.2002, № 586/2003 від 09.07.2003, № 947/2003 від 29.08.2003, № 1368/2004 від 04.11.2004 // *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. С. 23.

104. Про Міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю: Указ Президента України від 23.03.2007 № 180/07 (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 571/2007 від 27.06.2007, № 263/2008 від 24.03.2008, № 549/2008 від 17.06.2008, № 130/2009 від 06.03.2009, № 400/2009 від 04.06.2009, № 739/2009 від 14.09.2009, № 909/2009 від 06.11.2009, № 646/2014 від 13.08.2014, № 661/2014 від 22.08.2014, № 717/2014 від 11.09.2014, № 297/2015 від 28.05.2015 // *Офіційний вісник Президента України*. 2007. № 18. С. 174.

105. Перелік міжнародних угод у сфері військово-технічного співробітництва [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку та торгівлі, офіційний сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Viiskovo-tekhnichneSpivrobotnitstvo>. Назва з екрана.

106. Перелік Українських частин комісій з питань військово-технічного співробітництва, до складу яких включені представники Мінекономрозвитку [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку та торгівлі, офіційний сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Viiskovo-tekhnichneSpivrobotnitstvo>. Назва з екрана.

107. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємну охорону інформації від 04.09.2001: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2004. № 18. С. 134. Ст. 1303. Код акта 28813/2004.

108. Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємну охорону секретної інформації: Закон України від 26.09.2002 № 173-15 // Офіційний вісник України. 2002. № 44. С. 9.

109. Лухтан А. І. Деякі питання з розвитку міжнародного співробітництва з питань мобілізаційної підготовки / А. І. Лухтан // Актуальні проблеми правового регулювання особливого періоду: наук.-практ. семінар гуманітар. ін-ту НУОУ, 30 березня 2016 р. : тези доп. – Київ, 2016. – С. 64–67.

110. Департамент міжнародного оборонного співробітництва Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=department&sub=dms>.

111. Доктринальні та концептуальні підходи до забезпечення воєнної безпеки держави: документи, факти, коментарі / І.В. Романов та ін. Київ: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2008. С. 244.

112. Циганкова Т., Гордєєва Т. Міжнародні організації: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2001. С. 340.

113. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН: міжнародний документ від 26.06.1945, чинний, остання версія – редакція від 16.09.2005. [Електронний ресурс] URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

114. Північноатлантичний договір: міжнародний документ від 04.04.1945. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/950_008.

115. Боршарт К. Д. Абетка законодавства Європейського співтовариства; пер. з англ. Київ: ТОВ “Вірксам”, 2001. С. 112.

116. Спеціалізовані установи системи ООН: навч. посібник / В. С. Бруз та ін.; за ред. В. С. Бруза. Київ: Либідь, 1995. С. 116.

117. Україна у відгуках зарубіжної преси / Інформаційно-бібліографічний бюлетень національна бібліотека України імені В.І.Вернадського Фонд президентів України. Під редакцією О.С.Онищенка. випуск 1 Київ: 2011 С.37

118. Україна у відгуках зарубіжної преси / Інформаційно-бібліографічний бюлетень національна бібліотека України імені В.І.Вернадського Фонд президентів України. Під редакцією О.С.Онищенка. випуск 5 Київ: 2011 С.69

119. Україна у відгуках зарубіжної преси / Інформаційно-бібліографічний бюлетень національна бібліотека України імені В.І.Вернадського Фонд президентів України. Під редакцією О.С.Онищенка. випуск 12 Київ: 2012 С.88

РОЗДІЛ 3. ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З РЕСПУБЛІКОЮ ПОЛЬЩА ТА РЕСПУБЛІКОЮ БІЛОРУСЬ

3.1. Українсько-польське військове співробітництво

Республіка Польща є одним із найважливіших партнерів України. Довжина спільного кордону з Україною – 542 км, площа країни – понад 312 тис.км², населення – близько 39 млн осіб (на 2010 рік) (додаток Р).

Розвиток відносин стратегічного партнерства з Республікою Польща став одним з основних пріоритетних напрямів зовнішньої політики України. Широкі можливості для міжнародного військового співробітництва зумовлені не лише геополітичним розташуванням, а й глибокими історичними, культурними та економічними зв'язками. Розвиток цих відносин має для України провідне значення, адже Польща активно сприяє просуванню інтересів України в напрямку європейської інтеграції, що підвищить вплив і авторитет обох країн на міжнародній арені.

Насамперед проаналізуємо досвід двостороннього міжнародного військового співробітництва за воєнно-політичним, військовим і військово-технічним аспектами.

У вересні 1990 року було встановлено перші контакти на рівні міністра закордонних справ УРСР А. Зленка та міністра закордонних справ РП К. Скубішевського у штаб-квартирі ООН. Було досягнуто домовленостей про започаткування співробітництва на двосторонньому рівні [1, с. 105].

Уже в жовтні 1990 року під час візиту офіційної делегації РП в Україну було підписано декларацію про принципи й основні напрями розвитку українсько-польських відносин, як результат домовленостей між міністрами закордонних справ УРСР А.Зленком та РП К Скубішевським. Декларація заснувала українсько-польські відносини, зокрема закріпила прагнення до утвердження добросусідських відносин, підтримки та розвитку взаємовигідного співробітництва, яке відповідає національним інтересам і не спрямоване проти інших країн [2, с. 105].

Договірні сторони визнали, що основою цих відносин є принципи, визначені у Статуті ООН, Гельсинському Заключному акті та інших документах НБСЄ, зокрема принципи суверенної рівності, непорушності кордонів, територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи, мирного врегулювання спорів. При цьому договірні сторони спиралися на те, що всебічний розвиток мирних добросусідських українсько-польських відносин є конкретним внеском у зміцнення регіонального співробітництва та будівництво “загальноєвропейського дому”. Було задекларовано, що обидві держави не мають одна до одної жодних територіальних претензій і не будуть висувати таких претензій у майбутньому. При цьому існуючий державний кордон, закріплений у Договорі між СРСР і Польською Республікою про радянсько-польський державний кордон від 16 серпня 1945 року та скорегований у Договорі між СРСР і Польською Республікою про обмін ділянками державних територій від 15 лютого 1951 року, розглядається як непорушний тепер і в майбутньому, і вважатиметься важливим елементом миру та стабільності в Європі. Було висловлено спільну позицію щодо зміцнення довіри в Європі та сприяння процесам послаблення воєнного протистояння, скорочення озброєнь, виключення назавжди воєнної небезпеки і загрози застосування сили із міждержавних відносин на континенті [2, с. 105].

У серпні 1991 року польська сторона засвідчила підтримку заявлених принципів співробітництва, чим підтримала проголошення Україною незалежності. Сейм Польщі 31 серпня 1991 року ухвалив резолюцію, в якій зазначалося: “.. визнаючи право всіх народів на самовизначення. Сейм ... з радістю вітає Декларацію України від 24 серпня 1991 р. Польща, для якої воля і незалежність власної країни є першорядною вартістю, повністю розуміє та цінує значення того історичного рішення українського парламенту...” [3].

Першою серед держав світу, яка визнала незалежність України була РП, яка зробила це 2 грудня 1991 року.

На запрошення польського оборонного відомства 12 січня 1992 року відбувся перший візит Міністра оборони України генерал-полковника К. Морозова у Варшаву.

Для реалізації українсько-польських домовленостей Головний штаб ЗС України у березні 1992 року надіслав лист на адресу Посольства РП в Україні із переліком першочергових заходів: створення змішаної українсько-польської військово-експертної групи з питань військового співробітництва; підготовка проекту плану перспективного військового співробітництва на 1993 рік; підготовка і підписання у 1992 році умов про військове співробітництво; обговорення питань обміну військовими аташе (додаток Е).

У травні 1992 року президент України Л. Кравчук і Республіки Польща Л. Валенса у Варшаві підписали українсько-польський договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, який у вересні ратифіковано постановою ВРУ, а у грудні 1992 року цей договір набув чинності [4; 5].

Після набрання чинності договір було надано до Секретаріату ООН для реєстрації та опублікування. Відповідно до зазначеного договору держави зобов'язалися в нових політичних умовах розвивати відносини в дусі дружби, співробітництва, взаємної поваги, взаєморозуміння, довіри і добросусідства на основі міжнародного права [4].

Україна і РП визнали непорушними існуючі кордони та відсутність територіальних претензій, наголосили на намірах зміцнення безпеки, довіри, стабільності і співробітництва держав, а також домовилися активно співпрацювати у відповідних європейських механізмах і структурах, приділяючи особливу увагу регіональній безпеці і підтримуючи процес роззброєння. Разом з тим договірні сторони відмовилися від володіння, набуття, виробництва зброї масового знищення і гарантували повний контроль над виробництвом, зберіганням та експортом речовин і матеріалів, що можуть бути використані для виробництва такої зброї. Держави зобов'язалися розв'язувати суперечливі питання між собою лише

мирними засобами і не застосовувати силу або погрози. При цьому жодна зі сторін не дозволить, щоб з її території третя держава вчинила акти збройної агресії проти іншої сторони. У разі вчинення третьою державою нападу на одну із сторін інша держава не надаватиме ніякої підтримки такій державі і прагнучиме до врегулювання конфлікту згідно з міжнародним правом. Одночасно сторони зобов'язалися: проводити систематичні консультації з проблем міжнародної безпеки на всіх рівнях; розвивати взаємовигідне військово-співробітництво на основі окремих угод; проводити консультації на різних рівнях для забезпечення гармонійного розвитку взаємних відносин та співробітництва; створювати сприятливі умови для розвитку міжпарламентських зв'язків, співробітництва між відповідними органами державної влади і управління [4, с. 5].

Користуючись правом паритету, українська сторона запросила відвідати Україну з офіційним візитом міністра національної оборони РП Я. Онишкевича у жовтні 1992 року. [6, арк. 80].

Слід зазначити, що протягом червня – жовтня 1992 року тривала активна підготовки договору про військово-співробітництво. Проект угоди був узгоджений у жовтні в МОУ, проте тільки у грудні МЗС України повідомило про його погодження та надало згоду на укладання [7, арк. 163]. На перенесення візиту на пізніший термін вплинули внутрішньополітичні чинники в РП, адже саме в цей час на державному рівні тривало обговорення проекту стратегії безпекової політики РП.

У листопаді 1992 року Президент РП Л. Валенса підписав остаточний варіант Стратегії безпекової політики РП, розроблений за результатами обговорення у Комітеті національної оборони та Парламентському комітеті з питань оборони. Цей документ визначав “..основні завдання внутрішньої та зовнішньої політики РП. Так, у частині реалізації регіонального співробітництва в умовах отримання незалежності, насамперед Україною, зовнішня політика РП мала бути зосереджена на посиленні безпеки у Східній Європі. Це було зумовлено наявністю величезного військового

потенціалу на цій території та можливістю сплеску локальних конфліктів, що у разі збільшення їх масштабу можуть торкнутися РП. Збройні конфлікти, як зазначено у стратегії безпекової політики РП від 1992 року, можуть бути головною причиною появи “хвилі” біженців зі сходу, що загрожуватиме національній безпеці, у тому числі призупинить або частково обмежить отримання стратегічної сировини для виробництва. У таких умовах співробітництво РП з Україною, РФ та Білорусією, засноване на двосторонніх угодах, забезпечить відведення таких загроз..” [8, с. 7–29; 9].

За результатами воєнно-політичних домовленостей, досягнутих 12 січня 1992 року між міністрами оборони України і РП, українська сторона надіслала на адресу Посольства РП в Україні перелік першочергових заходів з організації військового співробітництва, а саме: створення змішаної українсько-польської військово-експертної групи з питань військового співробітництва; підготовка проекту плану перспективного військового співробітництва на 1993 рік; підготовка та підписання у 1993 році умови про військове співробітництво; обговорення питань обміну військовими аташе двох держав [6].

Одночасно Управління воєнної освіти МОУ сформувало пропозиції щодо розвитку співробітництва у сфері військової освіти і підготовки військових кадрів, зокрема встановлення тісної взаємодії з відповідним органом у РП, обміну делегаціями вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) з метою вивчення досвіду підготовки військових фахівців, обговорення питань підготовки військових фахівців для збройних сил РП у ВВНЗ України у зв'язку з тим, що велику кількість ОВТ збройних сил РП вироблено на території колишнього СРСР, взаємний обмін студентами ВВНЗ Польщі і України [10]. Започаткування та становлення двостороннього українсько-польського військового співробітництва свідчило про наявність взаємозв'язку між воєнно-політичними домовленостями та практичними заходами військового співробітництва.

У лютому 1993 року під час офіційного візиту до України, міністри оборони України К. Морозов і РП Я. Онишкевич підписали двосторонній міжвідомчий міжнародний договір про військове співробітництво, який набув чинності з дня його підписання [9].

У договорі визначено такі напрями міжнародного військового співробітництва:

- оборонна політика та оборонне планування;
- роззброєння і контроль над озброєнням;
- реформування збройних сил;
- підготовка професійних військовослужбовців для підрозділів, які беруть участь в операціях з підтримки миру;
- військова освіта, професійна освіта й підготовка професійних військовослужбовців;
- проведення спільної підготовки і навчання;
- військова авіація і протиповітряна оборона;
- законодавство і правові аспекти діяльності збройних сил;
- військово-технічне співробітництво;
- військова топографія та геодезія; логістика;
- зв'язок і частоти; військова історія;
- стратегічно-тактичні авіаційні перевезення.

Договірні сторони визначили такі форми військового співробітництва: офіційні, робочі зустрічі і консультації на всіх рівнях управління та командування; взаємні візити; навчання і курси у ВНЗ; участь військових спостерігачів у військових навчаннях; конференції та семінари; обмін викладачами і стажерами; взаємний обмін інформацією і досвідом на професійному рівні. У свою чергу, для реалізації військового співробітництва було досягнуто домовленостей про визначення конкретних форм співробітництва у річних планах двостороннього військового співробітництва [9].

Міністр закордонних справ України А. Зленко під час виступу на ВРУ заявив, що “наша зовнішньополітична діяльність постійно спрямована на те, щоб прикордонні держави утворювали навколо України надійну смугу миру і стабільності, тому тут не може бути “плям двозначності” : всіх сусідів України ми розглядаємо як пріоритетних партнерів. Одним із серйозних пріоритетів є розвиток відносин із Польщею – стратегічним партнером у Центрально-Східній Європі, які здатні відіграти важливу роль як стабілізаційний чинник у цьому регіоні...” [1, с. 121].

Протягом 24-26 травня 1993 року відбувся візит Президента РП Л. Валенси в Україну під час якого він висловив історичну фразу: “незалежна Україна є умовою існування незалежної Польщі”.

За результатами зустрічі президентів двох держав було прийнято рішення про утворення консультативного комітету Президентів обох держав для розроблення пропозицій щодо розвитку двосторонніх відносин та співпраці у міжнародній політиці.

Відповідно до принципів політики безпеки Польщі, оприлюднених на початку 90-х років ХХ ст., одним із її стратегічних орієнтирів визначено інтеграцію в ЄС і НАТО.

Підтвердженням вищезазначеного є те, що міністр закордонних справ РП А. Олеховський у статті “Як вийти із сірої зони безпеки?” у газеті “Жечпосполита” за 29 грудня 1993 року розглянув основні положення стратегії і тактики закордонної політики РП на найближче майбутнє з урахуванням нових геополітичних умов, що склалися в Центрально-Східноєвропейському регіоні. Серед іншого А. Олеховський зазначив : “...історичне завдання Польщі в умовах побудови нового світового порядку, де одним із архітекторів є США, запевнити собі безпечне місце відповідно до вибору...” [10, арк. 32].

У зв’язку з цим постсоціалістична Польща однією з перших, ще у 1994 році, приєдналася до програми “Партнерство заради миру”. На її території відбулися перші спільні з НАТО військові маневри.

Так, 9–18 вересня на полігоні Бідруско (20 км на північ від м. Познань) було проведено навчання, у яких вперше в новітній історії у межах програми “Партнерство заради миру” брали участь українські представники – два офіцери зв’язку та механізований взвод. Разом від України було залучено 36 військовослужбовців, з них 28 – військовослужбовці строкової служби [11, арк. 137].

Президент Польщі Л. Валенса 12 вересня 1994 року особисто прибув на церемонію відкриття зазначених навчань. Зауважимо, що польська сторона прийняла рішення про часткову компенсацію відповідних витрат з боку України [11, арк. 139].

Під час візиту до Польщі у липні 1995 року тогочасний міністр оборони США У. Перрі запевнив польське військово-політичне керівництво, що “адміністрація Б. Клінтона має намір нарощувати чисельність членів НАТО і Республіка Польща стане однією із перших держав, які поповнять лави Альянсу”. Тоді ж, Варшава і Вашингтон досягли домовленостей з питань обміну інформацією у військовій сфері. Після схвалення Верховною Радою України тристоронньої заяви президентів України, РФ і США польська сторона привітала рішення, як “...історичний крок у напрямку зміцнення світової та європейської безпеки, що відкриває широкі можливості всебічного співробітництва України із західним світом...” [10, арк. 41].

Міністр закордонних справ Польщі А. Олеховський, 18 лютого 1994 року на засіданні комісії закордонних справ Сенату РП зазначив: “... серед пріоритетів зовнішньої політики Польщі є сусідні країни, у тому числі Україна. Росія і Україна займають особливе місце з уваги на їх економічний потенціал та політико-військове значення. Особливо бажано, залучити Україну до інтенсивного військово-політичного співробітництва у рамках програми “Партнерство заради миру”. Разом з тим, ми занепокоєні тими голосами, які говорять “про особливий інтерес” та “спеціальні ролі” Росії в Україні, що не сприяють стабільності в Європі”. У свою чергу Польща аналізувала ініціативи та пропозиції в галузі безпеки регіону, серед яких

плани “Балладюра та Кравчука” щодо створення зони безпеки в регіоні Центрально-Східної Європи [10, арк. 46].

Позиція Президента України Л. Кравчука щодо укладання Європейського пакту була оголошена 15 квітня 1993 року. Метою створення документа було зміцнення регіональної безпеки у Центрально-Східній Європі, особливо щодо не порушення кордонів. Польська сторона вважала, що це може бути корисним як додатковий механізм у справі налагодження організаційного входження країн регіону в майбутню європейську систему безпеки [10, арк. 100].

У березні 1994 року міністри закордонних справ України і Польщі підписали Декларацію про принципи формування українсько-польського партнерства, яка набула чинності з дня підписання. Цією декларацією було сформовано основи українсько-польського партнерства, адже договірні сторони підтвердили взаємне бажання і прагнення сприяти зміцненню безпеки в Центрально-Східній Європі та стабілізації політичної ситуації в регіоні. У цей час обидві держави приєдналися до програми НАТО ПЗМ, визнали “життєву необхідність” всебічного співробітництва між Україною та РП як держав, які можуть і повинні відіграти істотну роль в регіоні Центральної та Східної Європи для спільного розв’язання складних проблем на засадах рівноправного демократичного партнерства [12].

У травні 1994 року міністри оборони України і РП під час візиту до м. Демблін підписали протокол до угоди між МОУ та міністерством національної оборони Республіки Польща (МНО РП) про двостороннє співробітництво з питань взаємного повітряного руху військових повітряних суден України та РП у повітряному просторі обох держав, який набув чинності у серпні 1994 року [13]. У протоколі визначено: загальні принципи; організацію польотів військових повітряних суден повітряному просторі; обмеження перевезень військовими повітряними суднами; польоти військових повітряних суден в ідентифікаційній зоні (шириною 15 км або 8 морських миль з обох сторін кордону); обмін інформацією про повітряний

рух військових суден; надання послуг, допомоги та авіаційного рятування тощо. Протокол втратив чинність у 2010 році [13].

На формування нових відносин серед країн колишнього Варшавського договору та країн–учасниць СНД вплинула нова позиція РФ, яка відповідала відновленню її статусу як наддержави. Так, у 1994 року у виступі міністра закордонних справ РФ А. Козирева були надані прямі свідчення “особливої ролі” РФ у миротворчій діяльності на території колишнього СРСР, а також висловлені наміри російської сторони використовувати як привід до втручання у внутрішні справи інших країн питання “захисту російськомовного населення” [10, арк. 100].

Для поглиблення відносин і переходу на новий рівень співробітництва під час офіційного візиту у червні 1996 року до м. Варшаву президенти України та РП підписали Спільну декларацію, яка засвідчила переведення українсько-польського співробітництва на рівень “стратегічного партнерства” [14].

У цьому контексті український вчений Г. Перепелиця зазначає, що головним критерієм для визначення “стратегічного партнерства” вважають спільність довготривалих стратегічних інтересів. Їх реалізація вирішально впливає на внутрішній розвиток країни, її зовнішньополітичний та воєнополітичний курс. Такі інтереси пов’язані насамперед із забезпеченням ресурсами, необхідними для підтримання життєдіяльності суспільства та розвитку країни. До таких ресурсів належать: забезпечення енергоносіями, продовольством та іншими видами стратегічної сировини, природними ресурсами, безпечний доступ до життєво важливих регіонів світу, національна безпека країни [15].

Науковець також зазначає, що стратегічне партнерство у воєнополітичній сфері може передбачати надання військової допомоги, підтримки у розвитку та зміцненні оборонної сфери. Хоча при цьому стратегічне партнерство не зобов’язує жодну країну до таких дій, як це прийнято у разі укладання союзницьких договорів. Водночас стратегічне партнерство

спонукає країни-учасниці враховувати національні інтереси одна одної і йти на компроміси для досягнення спільних стратегічних цілей [15].

У травні 1997 року президенти України і РП підписали “спільну заяву до порозуміння і єднання”, засвідчивши роль України та РП у зміцненні безпеки і стабільності у Центрально-Східній Європі, а також важливість поглиблення стратегічного партнерства. Метою офіційної заяви глав держав було підкреслення важливості будувати майбутнє українсько-польських відносин на правді і справедливості, а також глибокому і щирому порозумінні і єднанні, спільному прагненні до остаточного подолання складної українсько-польської історичної спадщини. У заяві зазначено: “...проте що неможливо оминати трагічні сторінки історії – військове протистояння у XVII–XVIII ст., прояви антиукраїнської політики польської влади у 20–30-х роках ХХ ст., переслідування польського населення в Радянській Україні у період сталінських репресій, жорстокість українсько-польських конфліктів у перші повоєнні роки...”. Сторони наголосили: “...замовчування чи однобічний виклад цих фактів не пом’якшить болю скривджених і їх близьких і не сприятиме поглибленню порозуміння між народами”. Зазначимо, що у документі є посилання на те, що інтерпретацією спільної історії, її непростих періодів мають займатися фахівці, які у атмосфері відкритості ретельно вивчать події минулого й дадуть їм об’єктивні оцінки...” [16].

У листопаді 1997 року міністр оборони України і РП у межах робочого візиту в м. Варшаву підписали угоду між Україною та РП у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій [17].

Через низку внутрішньополітичних чинників зазначену угоду ВРУ ухвалила лише у квітні 2000 року Законом України “Про ратифікацію Угоди між Україною та РП у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій”. Метою укладання міждержавного договору було

створення спільного батальйону для участі у ММО відповідно до мандату РБ ООН та інших міжнародних організацій, відповідальних у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки, а також у складі багатонаціональних сил, сформованих за згодою РБ ООН.

У договорі було врегульовано питання підготовки, управління і забезпечення виконання завдань, а також обов'язки договірних сторін. У січні 2010 року польська сторона денонсувала угоду, про що повідомила дипломатичними каналами. Після відповідних процедур у травні 2011 року цей двосторонній міждержавний міжнародний договір втратив чинність.

Слід наголосити на цінності цього договору для розвитку стратегічного партнерства в цілому та українсько-польського військового співробітництві зокрема. Для повного дослідження цього питання ми проаналізуємо його за двома складовими – військово-політичною та військовою.

Для відтворення умов договору доцільно врахувати зовнішньополітичний вектор РП, а саме те, що членство в НАТО (березень 1999 року) створювало для Польщі реальні підстави для належного гарантування безпеки та оборони країни. На той час основним документом, що визначав воєнну політику РП, була Стратегія безпеки Республіки Польща (ухвалена на засіданні Ради міністрів 4 січня 2000 року). Згідно з документом “Польща тісно пов’язує свою безпеку з безпекою держав НАТО і країнами Європейського Союзу. Польща реалізує власні суспільні інтереси безпеки, насамперед, у рамках північноатлантичної системи співробітництва і солідарності... ..Польща прагне відігравати значну – відповідно до свого потенціалу і потреб – роль у формуванні і реалізації політико-оборонної стратегії Союзу, використовує свою позицію і роль у Центральноевропейському регіоні. З огляду на своє положення, Польща життєво зацікавлена в конструктивному розвитку стосунків з державами Східної Європи, а також у рамках Договору НАТО–РФ, Хартія НАТО – Україна, а також програми “Партнерство заради миру... ..Одним з найважливіших чинників безпеки в Європі, Польща вважає добрий розвиток

співпраці НАТО – Україна і підтримку через Союз зусиль і реформ, започаткованих у цій країні...” [18].

Із 2001 року відмічається тенденція до інтенсифікації двосторонніх контактів на рівні міністрів та заступників міністрів оборонних відомств. Так, протягом року, було проведено п'ять візитів (воєнно-політичних зустрічей), а саме:

з 22 до 24 січня 2001 року – офіційний візит в Україну Міністра національної оборони РП;

29 березня 2001 року у м. Львові – зустріч Державного секретаря – першого заступника Міністра національної оборони РП та заступника Міністра оборони України з озброєння;

у період з 29–30 квітня 2001 року – прикордонна зустріч міністрів оборони України та РП;

27 липня 2001 року за участю міністрів оборони України та РП – урочиста церемонія проведів українсько-польського батальйону до місця виконання миротворчої місії в м. Косово під час Дня високоповажних гостей навчання

“Щит миру-2001” на Яворівському полігоні;

28 липня 2001 року – відбулася церемонія проведів українсько-польського батальйону у м. Жешув (Польща) за участю очільників оборонних відомств України та РП.

Це є достатнім доказом розвитку українсько-польського стратегічного партнерства у військовій сфері метою забезпечення спільних інтересів на шляху демократичних перетворень у Центрально-Східній Європі.

Разом з тим для забезпечення відповідного рівня захисту інформації, яку отримували під час двостороннього співробітництва українська і польська сторони, у вересні 2001 року під час офіційного візиту української урядової делегації в м. Варшаві було підписано Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом РП про взаємну охорону інформації, що набула чинності 2002 року відповідно до закону України “Про ратифікацію угоди

між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємну охорону секретної інформації”. Метою укладення договору було забезпечення взаємної охорони всієї інформації, класифікованої як секретної, відповідно до чинного законодавства держави і передання її компетентними органам або уповноваженим особам іншої держави, встановлення у сфері взаємної охорони секретної інформації правил, які будуть обов’язковими для всіх угод про співробітництво, що укладатимуться між Україною та РП для наданих замовлень, пов’язаних з обміном секретною інформацією.

Відповідно до цієї угоди та чинного законодавства сторони вживають заходів для охорони інформації, яку передають або створюють за результатами спільної діяльності, а також забезпечують заходи з охорони секретної інформації стосовно своєї інформації відповідного ступеня секретності [19; 20].

У договорі врегульовано такі питання: визначені суб’єкти, їх відповідальність, категорія інформації, порядок подання замовлень, виконання замовлень пов’язаних із доступом до інформації, передання, доступ і допуск, зберігання та знищення секретної інформації [19].

Статистичний аналіз заходів у 2002 році підтвердив, що відповідно до плану двостороннього співробітництва було проведено чотири заходи воєнно-політичного співробітництва: офіційні візити міністрів оборони проведені двічі за рік, дотримання паритетності місця проведення у м. Варшаві (з 27 до 28 березня) та відповідно м. Києві (у листопаді); з 10 до 13 вересня з робочим візитом відвідав Україну Державний секретар МНО РП; у грудні – візит в Україну Державного секретаря – першого заступника Міністра національної оборони РП. У 2003 році відповідно до плану двостороннього співробітництва було проведено шість воєнно-політичних заходів: 16 липня – робочий візит Міністра оборони України до м. Кракова, 14–15 серпня – офіційний візит Міністра оборони України до РП, під час якого підписано низку договорів, які набули чинності з дня підписання: протокол до Угоди між МОУ та МНО РП про військове

співробітництво від 3 лютого 1993 року, щодо встановлення побратимських відносин авіаційних військових частин [21]; меморандум про взаєморозуміння між МОУ та МНО Республіки Польща про надання підтримки з боку МО України підрозділу збройних сил Республіки Польща під час проведення спільного українсько-польсько-британського навчання “Козацький степ – 2003” [22]; 2–3 вересня – зустріч міністрів оборони України та РП в Республіці Ірак; 24 вересня – прикордонна зустріч Міністра оборони України з Міністром національної оборони РП (м. Жешув); у листопаді – візит в Україну Міністра національної оборони Республіки Польща; 25–26 листопада – візит першого заступника Міністра оборони України у РП.

У 2004 році було проведено тільки два заходи воєнно-політичного співробітництва: 22–25 серпня – візит в Україну Державного підсекретаря МНО РП із соціальних питань, 30–31 серпня – візит начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України у РП. Відповідно до плану двостороннього співробітництва на 2005 рік було проведено п’ять заходів на рівні керівників оборонних відомств та їх заступників: 17 лютого – візит Міністра національної оборони РП; 3–4 березня – візит Міністра оборони України; на території РП; 5–7 травня – візит до РП першого заступника Міністра оборони України; 18–19 серпня – зустріч начальників генеральних штабів ЗС України та Війська Польського (м. Львів) 31 серпня – Міністр оборони України брав участь у Дні високоповажних осіб у межах щорічних польсько-українсько-британських військових навчань “Козацький степ”. Відповідно до плану двостороннього співробітництва на 2006 рік було проведено чотири заходи воєнно-політичного співробітництва, один з яких – у межах багатостороннього міжнародного заходу: 19 січня – зустріч глав оборонних відомств під час засідання міністрів оборони країн Вишеградської четвірки; 28 лютого – 1 березня Міністр національної оборони РП відвідав Україну у складі делегації на чолі з Президентом РП; 8–10 серпня – візит начальника Генерального штабу – Головнокомандувача

ЗС України у РП; 15 листопада – візит в Україну Державного секретаря – першого заступника Міністра національної оборони РП у складі урядової делегації.

Протягом 2007 року відмічено тенденцію до проведення воєнно-політичних зустрічей під час міжнародних заходів та заходів двостороннього співробітництва на державному рівні: 2 лютого – зустріч віце-міністра національної оборони РП з першим заступником Міністра оборони України під час засідання консультативного Комітету президентів України і РП (м. Київ); 22 жовтня – зустріч першого заступника Міністра оборони України з віце-міністром національної оборони РП у межах засідання Ради міністрів оборони Південно-Східної Європи.

Особливістю воєнно-політичного співробітництва у 2006–2007 рр., так за словами директора Департаменту міжнародного співробітництва МОУ І. Андросенка, стало те, що: “...Для Міністерства оборони України пріоритетним залишається розвиток співробітництва з державами – стратегічними партнерами, країнами – сусідами, державами регіону Східної та Південно-Східної Європи і всього євроатлантичного простору. Значно активізувалися двосторонні контакти у військовій сфері”.

Так, за результатами аналізу, виявлено стійку тенденцію до зростання обсягів та підвищення ефективності міжнародного співробітництва з оборонними відомствами та збройними силами. Кількість спланованих заходів двостороннього українсько-польського співробітництва сягнула другого місця серед інших країн (51 захід), поступившись США [23, с. 16].

Протягом 2008 року було проведено два воєнно-політичних заходи на рівні міністрів оборони та їх заступників: 9–10 квітня – офіційний візит Міністра оборони України до РП; 14–15 травня ТВО першого заступника Міністра оборони України взяв участь у IV Міжнародній конференції “Сучасні технології для безпеки держави і її кордонів” (м. Варшава).

У вересні 2010 року міністри оборони України і РП під час робочого візиту міністра оборони України в м. Варшава підписали Протокол до Угоди

між МОУ та МНО РП про військове співробітництво стосовно обміну інформацією і виконання польотів військовими повітряними суднами України та Республіки Польща в повітряному просторі обох держав, який набув чинності 7 грудня 2010 року [24]. У листопаді 2010 року міністри оборони України і Республіки Польща підписали Технічну угоду між Міністерством оборони України та Міністром національної оборони Республіки Польща “Про направлення українського миротворчого персоналу для виконання завдань у складі польського військового контингенту у провінції Газні, в межах Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан”, яка набула чинності з дня підписання [25].

У 2011 році відповідно до плану двостороннього співробітництва було проведено 14 заходів, що становило 3 % від загальної кількості заходів співробітництва протягом року з оборонними відомствами країн світу. Воєнно-політичні заходи не проводилися [26, с. 48].

У 2012 році відповідно до плану двостороннього співробітництва було проведено 18 заходів, що становило 4,6% від загальної чисельності заходів співробітництва з оборонними відомствами країн світу протягом року. Започатковано “стратегічний діалог” на рівні заступників глав оборонних відомств двох країн, який розпочався з візиту першого заступника Міністра оборони України до РП [27, с.50].

У 2013 році відповідно до плану двостороннього співробітництва було проведено 36 заходів, що становило 9,3% від загальної чисельності заходів співробітництва з оборонними відомствами країн світу протягом року. Воєнно-політичні заходи не проводилися [28, с. 52].

Отже, становлення і розвиток українсько-польського воєнно-політичного співробітництва підтримувався та відбувався на рівні президентів двох держав з моменту визнання незалежності України. На рівні міністрів оборони та уповноважених ними представників оборонних відомств у 1992–2010 рр. тривав розвиток конструктивний діалог та пошук спільних інтересів для забезпечення довіри, відкритості і формування моделі

у стратегічного партнерства між державами. У 2010–2013 рр. послабилася воєнно-політична активність що, ймовірно, пов'язано із внутрішньополітичними змінами в Україні та поверненням її політики до ідеї позаблокового статусу. Договірні-правове забезпечення двостороннього співробітництва розвивалося на основі перших міжнародних договорів, укладених у 1990 році, що не завадило у подальшому його удосконалення.

Досліджуючи військове співробітництво, доцільно спочатку оцінити стан Війська Польського на початку 1990 року. Після розпаду Варшавського договору Військо Польське мало велику кількість ОВТ. Станом на 1988 рік співвідношення облікової ОВТ країн Варшавського договору і НАТО становило у танках – 2:1, бойових броньованих машин – 2,5:1, артилерії – 3:1 на користь країн Варшавського договору [8, с. 59]. Щоб виконати міжнародні зобов'язання у сфері скорочення звичайного озброєння Війська Польського, у 1992 році РП розпочала процедуру скорочення озброєння та військової техніки на: танків – 1120 од., бойових броньованих машин – 297 од., артилерійських систем – 705 од., бойових літаків – 57 од. Провести зазначені заходи передбачалося у три етапи. На вересень 1995 року РП повністю завершила процес роззброєння та залишила у Війську Польському: танків – 1730 од., бойових броньованих машин – 2150 од.; артилерійських систем – 1610 од., бойових літаків – 130 од. [8, с. 61].

Станом на листопад 1995 року чисельність Війська Польського становила 234 тис. військовослужбовців, з них сухопутний компонент – 177,8 тис. осіб., ВМС – 17,5 тис. осіб, ПС – 63 тис. осіб. [8, с. 64, 78, 81].

За територіальним принципом РП було поділено на військові округи: Краковський, Померанський, Сілезький, Варшавський. На той час бойовий склад сухопутних військ становив 8 механізованих дивізій, 1 танкову дивізію, 1 дивізію транспортної авіації, 17 бригад (3 механізовані, 1 танкову, 1 мотострілецьку, 1 територіальної оборони, 1 берегової охорони, 1 повітрянодесантну, 3 артилерійські, 3 інженерні, 2 зв'язку, 1 гірськопіхотну), інші військові частини і підрозділи [8, с.83–92].

Після вступу РП у НАТО (12 березня 1999 року) станом на 2000 рік чисельність Війська Польського становила: 198,7 тис. чол. (сухопутний компонент – 118,8 тис. осіб, ВМС – 14,8 тис. осіб, ПС – 43 тис. осіб), танки – 1675 од.; бойові броньовані машини – 1405 од.; артилерійські системи – 1558 од., літаки – 298 од. [14, с. 61].

У 2000 році у бойовому складі сухопутних військ Війська Польського були: 8 механізованих дивізій, 1 повітрянодесантна дивізія, 1 дивізія охорони узбережжя, 12 бригад (2 артилерійські і 2 гарматно-артилерійські, 1 бронетанкова, 1 десантно-штурмова, 1 гірськопіхотна, 4 інженерні), а також матеріально-технічна база. Відповідно до програми “Армія – 2012” у складі Сухопутних військ передбачалося мати: 2 механізованих корпуси з дивізіонною структурою та 1 повітряно-механізований корпус із бригадною структурою, які здійснюватимуть оперативне управління військами, а також два військові округи – Північний і Південний, які виконуватимуть адміністративні функції. Військово-повітряні сили об’єднували 2 корпуси ППО та 1 авіаційний корпус, дислоковані таким чином: 2-й корпус ППО – у м. Бидгощ, 3-й корпус ППО – у м. Вроцлав, 4-й авіаційний корпус – у м. Познань. В цілому вся територія була поділена на 2 райони відповідальності корпусів ППО – північний і південний [14, с. 62].

За результатами аналізу визначено: з огляду на зміни у 1990–1994 рр. воєнно-політичної обстановки в Європі перед Військом Польським постали проблеми збройних сил, тотожні для армій країн колишнього Варшавського договору. Це стало підґрунтям для розвитку українсько-польського співробітництва на основі довіри, прагнення РП до вступу в НАТО, а членство РП в Альянсі дало змогу ЗС України визнати важливість розвитку стратегічного партнерства і розвинути спільну участь у навчаннях, але й у міжнародних миротворчих операціях.

Зазначимо, що відсутність до лютого 1993 року українсько-польського міжнародно-договірного акта не заважала наданню пропозицій із питань військового співробітництва, якщо вони становили спільний інтерес, та їх

реалізації [29–31]. Після ухвалення угоди про військове співробітництво у лютому 1993 року кількість і результативність заходів військового співробітництва збільшилися.

Відповідно до згаданої угоди планування здійснювалося на наступний рік, тобто для співробітництва була властива плановість, що неодноразово засвідчено у відповідних архівні джерела [29–32].

Розглянемо найвагоміші досягнення українсько-польського військового співробітництва та їх договірно-правове забезпечення.

У жовтні 1992 року відбулися переговори між виконуючим обов'язків начальника Головного штабу ЗС України генерал-лейтенантом А.В.Лопатою і начальником Генерального штабу Війська Польського генералом броні Тадеушем Велецьким. У переговорах також брали участь: від української сторони – командувач військ Прикарпатського військового округу генерал-лейтенант В.Т. Собков, генерал-майор А.С. Коркішко, генерал-майор В.П. Рябець, генерал-лейтенант А.В. Напольський, полковник А.Ю. Магальяс; від польської сторони – генерал бригади М. Робелек, командувач Краківського військового округу генерал бригади М. Івашкевич, генерал броні Б. Грачик.

У спогадах учасника переговорів генерал-майора А. Коркішка зазначено що “.. у ході переговорів обговорювалися пропозиції генерала броні Т. Велецький про встановлення зв'язку між ГШ Війська Польського та ГШ ЗС України, між Краківським військовим округом Війська Польського та Прикарпатським військовим округом ЗС України, а також щодо співпраці прикордонних військових частин Війська польського та ЗС України. Генерал-лейтенантом А.Лопата була висловлена пропозиція, щодо обміну інформацією, яка стосується зміни дислокації, як прикордонних військових частин, так і військових частин інших формувань. Було наголошено про доцільність мати прямий зв'язок між ГШ ЗС та ГШ Війська Польського (між керівниками органі військового управління). У свою чергу польські колеги (генерал броні Т.Велецький) звернули увагу на те, що у Війська Польського не

буде ніяких передислокацій без попереднього оповіщення командування ЗС України, також було відмічено про постійний обмін інформацією між штабами. Серед узгоджених пропозицій розвитку військового співробітництва були сформульовані наступні напрями, а саме: обмін досвідом реформування ЗС України та реструктуризації Війська Польського; обмін досвідом, щодо ремонту бронетанкової техніки та озброєння; обмін досвідом щодо вирішення завдань з обміну розвідувальної інформації...” [33, с.367].

З 22 до 24 червня 1994 року згідно з Угодою про співробітництво між міністерствами оборони України та РП відбувся візит військової делегації Прикарпатського військового округу до Краківського військового округу для встановлення дружніх добросусідських контактів та обговорення плану співробітництва між військовими округами на 1994–1995 рр. Під час візиту українську делегацію на чолі з генерал–полковником П.І.Шуляком командувачем військ Прикарпатського округу прийняло керівництво Краківського військового округу на чолі з командувачем військ округу генералом дивізії Зеноном Бриком. За результатами візиту було підтверджено прагнення встановити добросусідські, дружні відносини між військовими, у тому числі на рівні підрозділів та окремих військовослужбовців. Досягнуто домовленості про встановлення товариських відносин між військовими частинами десантно-штурмових бригад, танковими бригадами (полками), гірськострілецькими (мотострілецькими) бригадами, на рівні з’єднань, частин та підрозділів з метою обміну досвідом бойової підготовки і виховання особового складу. Польська сторона надала можливість ознайомитися з процесом бойової підготовки у трьох бригадах на полігоні Нова Демба (додаток К).

Висловлена пропозиція була реалізована тільки у серпні 2003 року, коли міністри оборони на договірно-правовому рівні врегулювали питання встановлення побратимських відносин між авіаційними військовими частинами. Таким чином, було встановлено і нормативно врегульовано побратимські відносини між 243-м змішаним полком транспортної авіації

Військово-Повітряних Сил ЗС України, що дислокувався у м. Львові, та 13-ю ескадрою транспортної авіації Військово-повітряних сил і протиповітряної оборони РП, яка дислокувалася у м. Кракові. Серед форм співробітництва між військовими частинами було визначено: взаємний обмін візитами особового складу авіаційних частин за участю або без участі військових повітряних суден; обмін досвідом та інформацією щодо організації і функціонування військових частин транспортної авіації; обмін досвідом щодо обслуговування транспортних повітряних суден, питань безпеки польотів військової авіації; навчання і тренування членів екіпажів транспортних літаків; участі представників побратимських авіаційних частин сторін в організації та проведенні військових навчань; навчання або короткочасне стажування переважно льотного і технічного складу; спільну участь у військових урочистостях, культурних і спортивних заходах; інші форми співробітництва за взаємною письмовою згодою сторін [21].

Підтримка та забезпечення спільного українсько-польсько-британського навчання “Козацький степ – 2003”, проведеного з 29 серпня до 12 вересня 2003 року на території України, зокрема стосовно надання підтримки з боку МОУ підрозділу Війська Польського з питань матеріально-технічного забезпечення, засвідчило належний рівень довіри і стратегічного партнерства. Зміст угоди охоплював такі питання: загальні положення; безпека; харчування; проживання та розміщення; медичне обслуговування; система інформації та зв'язку; транспортування; митні процедури; фінансове забезпечення. Усі згадані питання було деталізовано у додатках до меморандуму, які становлять невід'ємну його частину[22].

Важливим аспектом співробітництва з РП стали стажування представників МОУ та ГШ ЗС України у структурних підрозділах МНО РП та Генерального штабу Війська Польського.

Стажування відбулися у 2011 році (п'ять представників ЗС України) та у 2012 році (сім представників ЗС України) [26; 27].

Налагодження контактів на рівні військового керівництва дає змогу зробити висновок про спрямованість цієї діяльності на встановлення дружніх відносин, сприяння конструктивному діалогу та створення підґрунтя для розвитку інших напрямів, що становили спільний інтерес.

Особливе місце у військовому співробітництві посідає спільне успішне виконання завдань українсько-польським миротворчим підрозділом у ММО.

Варто звернути увагу на досягнення і проблеми в ході реалізації воєнно-політичного завдання президентів України і Польщі. На рівні міністрів оборони, начальників генеральних штабів, командувачів округів, командирів відповідних військових частин (підрозділів), звідки призначали особовий склад та ОВТ, було проведено робочі зустрічі для вирішення організаційних, оперативних, правових та інших питань життєдіяльності підрозділів.

У січні 1998 року президенти України і РП відвідали українсько-польський батальйон та ознайомилися із результатами співпраці між збройними силами двох держав, зокрема злагожденістю дій, стройовим вишколом та побутовими умовами спільного українсько-польського підрозділу.

Протягом 1997–1998 рр. 208-й українсько-польський окремий спеціальний батальйон набував спроможностей для участі в багатонаціональних операціях, зокрема під час: багатонаціональних комп'ютерних командно-штабних навчань “Бравий орел” (вересень 1997 року, полігон Дравсько, РП); “Щит миру –98” (вересень 1998 року; навчань підрозділ набував), двох командно-штабних навчань з проблем оперативних процедур ООН (квітень і червень 1998 року, на базі 14 тбр Краківського ВО, РП); тактичного навчання під час комп'ютерних командно-штабних навчань “Щит миру – 98”[6, с.18–20].

Дієвим фактором було залучення до участі у миротворчій операції штатного підрозділу. Так, у березні 1998 року штатний підрозділ зі складу 208-го українсько-польського окремого спеціального батальйону у складі 77 військовослужбовців, у тому числі 6 офіцерів і три прапорщиків, почав виконувати миротворчі завдань у Боснії.

На відміну від 60 осіб, зазначений підрозділ відбув зі своїм штатним складом, 9 березня 1998 року прибув у м. Мостар у зону відповідальності 240 осіб. Зону відповідальності було визначена миротворцям у складі багатонаціональних сил із виконання мирних домовленостей щодо Боснії, досягнутих у м. Детройті (так званий IFOR). З початку 1999 року підрозділ виконував завдання командування стабілізаційних сил (CFOR) та організаційно підпорядковувався командуванню німецької бригади “Центр”, яка входила до складу французької дивізії “Саламандра”. Українські миротворці контролювали зону відповідальності площею 400 км², у якій перетиналися інтереси боснійських мусульман, хорватів і сербів, перебували на ділянці стратегічно важливої дороги Мостар – Сараєво, охороняли міст через р. Неретва. Так званий Алексін міст на півдорозі від м. Мостар до м. Сараєво столиці (Боснії та Герцеговини) мав стратегічне значення тому що з’єднував Північну та Південну Європу. Охорона цього об’єкту була однією з найважливішим завданням міжнародних Стабілізаційних сил і покладалася на особовий слайд “Укрполбату”. Підсумовуючи зазначимо важливість цього етапу відносин у розвитку довіри між суміжними державами, де ключовою точкою дотику був досвід миротворчої діяльності для досягнення миру і безпеки в Європі [6, с. 30].

Протягом 1996–1998 рр. тривало активне обговорення та узгодження основних напрямів створення спільної військової частини. Було визначено українську та польську складові, які взяли участь у проведенні перших спільних навчання “Татри-96” з миротворчої тематики. Це стало підґрунтям до підготовчих заходів зі створення спільного українсько-польського батальйону [34, с. 95]. Правовим підґрунтям для формування спільного українсько-польського батальйону стала угода між Україною та РП про створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій, яку було укладено 26 листопада 1997 року між міністрами оборони обох країн. З липня 2000 року військовослужбовці спільного українсько-польського

миротворчого батальйону “УкрПолбат” почали виконувати завдання у складі багатонаціональної бригади “Схід” сил KFOR, а саме : патрулювання; несення служби на блокпостах; несення служби на спостережних постах; супроводження конвоїв та місцевого населення; охорону шкіл та церков [34].

Як зазначив аташе з питань оборони Посольства РП в Україні В. Ярушевський “ військовослужбовці українсько-польського батальйону надають допомогу населенню м. Косово, здійснюючи гуманітарні акції для мешканців населених пунктів, які входять до зони відповідальності української складової “УкрПолбат”. Приміром, один із таких благодійних заходів відбувся в центрі “Лахор”, де мешкали десятки родин сербських біженців з усіх куточків м. Косова (додаток С). Саме для дітей з малозабезпечених сімей українські, польські й американські військовослужбовці зі складу багатонаціональної бригади “East” сил KFOR і презентували солодкі подарунки ” [35, с. 15].

Пізніше, у січні 2010 року, польська сторона денонсована угоду, про що повідомила дипломатичними каналами. У травні 2011 року цей двосторонній міждержавний міжнародний договір втратив чинність.

Вже з червня 2005 року було розпочато робота щодо створення спільного литовсько-польсько-українського підрозділу. У квітні 2008 року у м. Варшаві відбулася чергова робоча зустріч експертів збройних сил України, РП і Литовської Республіки. За результатами зустрічі опрацьовано проект Технічної угоди щодо створення спільного військового підрозділу “ЛитПолУкрбат”.

Протягом 2008 року було проведено низку зустрічей експертів України, РП і Литви, за результатами яких підготовлено концепцію про створення *спільного українсько-польсько-литовського миротворчого підрозділу* та попередньо обговорено графік-схему термінів опрацювання проекту тристоронньої Угоди стосовно створення спільного батальйону (перша половина 2008 року), технічної угоди (кінець 2008 року), створення спільного штабу батальйону та проведення спільного навчання (кінець червня 2009 року), злагодження підрозділів шляхом теоретичної та

практичної підготовки батальйону (кінець 2009 року). Концепцією створення “ЛитПолУкрбату” передбачалося розмістити спільний штаб батальйону на території України.

У 2009 році тривала подальша робота з внутрішньовідомчого погодження проекту Угоди між КМУ, Урядом Литовської Республіки та Урядом РП щодо створення спільного військового підрозділу “ЛитПолУкрбат”.

У листопаді 2009 року керівництво оборонних відомств України, РП і Литви підписало у Брюсселі Лист намірів щодо створення спільної литовсько-польсько-української миротворчої бригади – “ЛитПолУкрбриг”. Для реалізації цієї багатосторонньої ініціативи передбачалася підготовка пропозицій стосовно організаційно-штатної структури, механізму її фінансування, а також ротацій її командування на всіх рівнях. Головною місією передбачалася участь у миротворчих і гуманітарних операціях під егідою ООН, НАТО і ЄС [35, с. 15].

Надалі за ініціативою сторін передбачалося сформувати “ЛитПолУкрбриг” для виконання наступних завдань: запобігання розвитку збройних конфліктів; врегулювання або створення умов для врегулювання міждержавних конфліктів за згодою сторін конфлікту; набуття спроможності брати участь в операціях та місіях під егідою ООН, НАТО та ЄС відповідно до міжнародних договорів між країнами-учасницями. На рівні оборонних відомств було визначено: до кінця березня 2011 року – опрацювати та підписати Меморандум; до кінця 2011 року – опрацювати та підписати Технічну угоду; до кінця 2012 року – створити штаб бригади та досягнути початкових оперативних спроможностей; протягом 2013 року – провести командно-штабне навчання бригади з метою оцінювання її готовності взяття участі в операціях відповідно до стандартів НАТО та ЄС; до кінця 2013 року – досягнути повної оперативної спроможності; протягом 2014 року досягнути готовності брати участь в операціях і місіях.

Протягом 2010–2011 рр. тривало створення литовсько-польсько-української бригади “ЛитПолУкрбриг”. За результатами тристоронніх переговорів досягнуто домовленості завершити роботу над Угодою про формування багатонаціонального з’єднання у 2012 році [26].

Важливим аспектом співробітництва з РП стали щорічні стажування представників МОУ та ГШ ЗС України у структурних підрозділах Міністерства національної оборони РП та Генерального штабу Війська Польського.

Протягом 2011 року стажування пройшли п’ять представників ЗС України. Тривало створення литовсько-польсько-української бригади “ЛитПолУкрбриг”. За результатами тристоронніх переговорів досягнуто домовленості щодо завершення роботи над Угодою про формування багатонаціонального з’єднання у 2012 році.

Підсумовуючи зазначимо, що створення спільного військового підрозділу (окремої військової частини) стало практичним втіленням воєнно-політичної волі керівництва держав, плідної роботи для належного забезпечення міжнародного миру і безпеки в регіоні та світі.

З прикладної точки зору обмін досвідом здобуття нових теоретичних і практичних навиків під час занять, тренувань і навчань сприяло набуттю спроможностей до спільних дій підрозділів за стандартами НАТО.

У вересні 2010 року у місті Варшаві міністри оборони України і РП уклали Протокол до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони РП про військове співробітництво стосовно обміну інформацією і виконання польотів військовими повітряними суднами України та Республіки Польща в повітряному просторі обох держав, який набув чинності 7 грудня 2010 р. [24].

Було зміцнено співробітництво і подальше сприяння у сфері управління повітряним простором. Протоколом було визначено центральні командні пункти (КП): в Україні – Командний центр Повітряних Сил ЗС України; у РП – Центр повітряних операцій РП. Сторони домовилися

обмінюватися інформацією через відповідні КП з таких питань: усіх запланованих польотів поблизу державного кордону (ДК); польотів військовими повітряними суднами (ВпС), що виконують оперативні завдання поблизу ДК; не ідентифікованих повітряних суден та повітряних суден-порушників на маршрутах польоту на напрямку ДК на відстані ближче 50 км від нього. Також у разі ненавмисного порушення ДК ВпС будь-якої сторони внаслідок аварійної ситуації в польоті, несприятливих метеорологічних умов або інших форс-мажорних обставин командувачі Повітряних Сил як України, так і РП (оперативні чергові КП) уживають належних погоджених заходів, що забезпечують безпечне повернення або посадку ВпС. Договірні сторони домовилися сприяти у наданні допомоги в аварійних ситуаціях чи безпечному супроводженні інших повітряних суден відповідно до Правил Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО). Також у протоколі визначено механізм розслідування інцидентів та захисту інформації [24].

Для забезпечення всебічного двостороннього співробітництва під час проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу “УЄФА Євро-2012” було внесено зміни до протоколу, в частині обміну інформацією щодо проведення пошуково-рятувальних операцій, а також метеорологічні данні. Зазначені зміни були укладені 17 травня 2012 року та діяли на період проведення заходу з 7 червня до 2 липня 2012 року [36].

У межах проведення чемпіонату Європи з футболу “Євро-2012” збройні сили країн забезпечили з повітря безпеку масових заходів під час проведення його фінальної частини [28].

У листопаді 2010 року міністри оборони України і РП підписали Технічну угоду між Міністерством оборони України та Міністром національної оборони Республіки Польща про направлення українського миротворчого персоналу для виконання завдань у складі польського військового контингенту у провінції Газні, що діє в межах Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан, яка набула чинності з дня підписання [25]. Метою договору є унормувати

домовленості про належні загальні обов'язки, принципи і процедури, згідно з якими український миротворчий персонал виконуватиме завдання в межах контрольованої Польщею провінцією Газні в Ісламській Республіці Афганістан.

Станом на 2013 рік збройні сили України та Республіки Польща спільно брали участь у таких заходах: міжнародних багатонаціональних навчаннях, зокрема навчанні Сил реагування НАТО “Стедфаст Джаз-2013”; міжнародних миротворчих операціях – Міжнародних силах сприяння безпеці в Афганістані (ISAF), Міжнародних силах з підтримання миру в м. Косово (KFOR) формуванні бойової тактичної групи (БТГ) країн Вишеградської четвірки – В4 (Республіка Польща, Словацька Республіка, Угорщина, Чеська Республіка) [28].

Отже, зміцнення українсько-польського військового співробітництва завдяки участі України у програмі НАТО Партнерство заради миру і набуттю членства РП у НАТО дали змогу спільно виконувати завдання у складі багатонаціональної бригади “Схід” сил KFOR з 2001 року, в Іраку – у 2003–2005 рр., у межах Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан у провінції Газні – з 2010 року, а також взаємодіяти черговим силам повітряних компонентів збройних сил двох держав, під час проведення “Євро-2012”.

Як зазначено вище, протягом 1992–1995 рр. Військо Польське відповідно до вимог міжнародних зобов'язань мало зменшити чисельність ОВТ до встановлених норм. Більше того, 1999 року (після вступу до НАТО) військове керівництво Альянсу висловило невдоволення станом реформування Війська Польського, зокрема стосовно заміни радянських зразків озброєння на західні. Мова йшла про “списання” танкового парку. На той час за відповідне польське замовлення вже розгорнулася “танкова війна” між американськими, французькими і німецькими концернами, які займалися виробництвом зброї [14, с. 64].

У цих умовах формувалися основи майбутнього українсько-польського військово-технічного співробітництва. Так, у березні 1992 року відбулися перші українсько-польські переговори та консультації з ВТС на урядовому рівні. Від МОУ у них брав участь начальник відділу міждержавних зв'язків управління виробництва, замовлення і зв'язків з промисловістю [36].

У 1994 році за результатами візиту делегації Прикарпатського військового округу польська сторона висловила пропозицію надати запасні частини до танків, зокрема на підставі бартерних угод на взаємовигідних умовах забезпечити війська Прикарпатського військового округу акумуляторними батареями та парашутами в обмін на запчастини до танків Т-55 та Т-72 необхідних польській стороні (додаток К).

У жовтні 1996 року між урядами України і РП було укладено Угоду про взаємне постачання озброєння, військової техніки та надання послуг у військово-технічній галузі, яка набула чинності 28 січня 1999 року. Уряди двох держав висловили глибоке переконання у необхідності активізації українсько-польських відносин у сфері взаємних постачань ОВТ та надання послуг у військово-технічній галузі з урахуванням використання наукових і технічних досягнень кожної з договірних сторін у галузі військової техніки, в тому числі для невійськових цілей [38].

Водночас сторони домовилися сприяти співробітництву яке охоплювало постачання ОВТ та іншої військової продукції, забезпечення експлуатації, ремонту і модернізації ОВТ, а також надання інших послуг у військово-технічній галузі, надання послуг із модернізації, ремонту й експлуатації ОВТ, виготовленої у третіх країнах, тощо.

Для імплементації положень договору уряди держав утворили спільну підкомісію з питань співробітництва оборонних галузей промисловості, яка діяла в межах існуючої Українсько-Польської комісії з питань економічного співробітництва і торгівлі, створеної на підставі “Угоди про торгівлю і економічне співробітництво” від 1991 року. [39].

Для забезпечення захисту інформації, отриманої у процесі співробітництва в межах цієї угоди, було взято зобов'язання не передавати її третій стороні без письмової згоди, яка надала таку інформацію.

У червні 1996 року між Міністерством машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України і Міністерством промисловості і торгівлі Республіки Польща було укладено угоду про співробітництво в галузі машинобудування. Цілями її укладання були необхідність активізації українсько-польських виробничих, науково-технічних і торговельно-економічних зв'язків, прагнення до розширення та поглиблення ефективності взаємовигідної виробничої і науково-технічної співпраці між промисловими підприємствами держав [40].

Для цього сторони домовилися співпрацювати у створенні сприятливих умов для розвитку кооперації, промислового і науково-технічного співробітництва між підприємствами, фірмами і науковими установами, створенні та вдосконаленні коопераційних зв'язків, заохоченні взаємних інвестицій, створенні спільних підприємств, у тому числі за участю третіх країн, розширенні товарообміну в межах своєї компетенції та згідно з чинним законодавством кожної з країн.

У 2000 році на думку експертів, найперспективнішими напрямками у сфері ВТС були: модернізація і створення нових зразків бронетехніки; розроблення і виробництво крилатих ракет універсального базування; розроблення і виробництво зенітних ракетних комплексів середнього класу; спільне виробництво вертольотів [14, с. 290].

Зазначимо, що на європейських ринках озброєння тривало виконання вітчизняних контрактів із постачання широкого переліку військового майна для сухопутних військ РП, акумуляторних батарей – для військово-повітряних сил РП. Разом з тим було розглянуто можливості розвитку кооперації з Польщею, яка мала великий досвід кораблебудування, для розвитку експорту військово-морської техніки в умовах існуючої на той час глибокої кризи у військовому кораблебудуванні. За оцінками експертів,

зберігався значний попит на придбання нової військово-морської техніки, зокрема катери та допоміжні судна. З огляду на це вітчизняний ВПК мав обмежені спроможності щодо забезпечення власними силами необхідної номенклатури військово-морського озброєння і військової техніки [8, с. 290].

Позитивними чинником МВСп України стали залучення вітчизняних виробників до поглиблення практичного співробітництва у військово-технічній сфері, проведення у 2013 році в Польщі та Україні двох форумів співпраці оборонно-промислових комплексів. [28, с. 52].

Основною спрямованістю політики РП було відродження власного оборонно-промислового комплексу (ОПК). У 80-ті рр. ХХ ст. РП мала досить потужний військово-промисловий потенціал, здатний забезпечити чималі потреби збройних сил країни в ОВТ. Протягом часу дії Варшавського договору ОПК РП забезпечував 70–80 % потреб армії. Так, у 1988 році у Польщі нараховувалося 128 підприємств з виробництва військового продукції та комплектації. Загалом в ОПК працювали до 176 тис. осіб [41, с. 230].

Протягом 1992–1998 рр. воєнно-політичне керівництво РП вживало заходів для оздоровлення польського воєнно-промислового сектору, що, однак, не давали позитивних результатів.

З набуттям членства в НАТО (1999) на рівні законодавчої та виконавчої гілок влади було ухвалено низку законів, зокрема щодо офсетної політики інвестування іноземних коштів у національну промисловість, а також здійснення зовнішньоторговельних операцій з військовою продукцією на офсетній основі під час постачання озброєння для збройних сил РП.

Згідно із законом будь-яке постачання в Польщу ОВТ іноземного виробництва на суму понад \$ 5 млн мало бути пов'язане з укладанням офсетного договору, що також передбачав накладання на іноземного постачальника ОВТ зобов'язання щодо інвестування 100 % коштів у розвиток промисловості, у т. ч. в інтересах аерокосмічних та оборонних галузей промисловості та суму, що становила не менше 50 % від суми ухваленого

контракту – на закупівлю товарів місцевого виробництва [41, с. 232].

Аналіз офсетних угод потягом 2002–2004 рр. вказує на можливість за рахунок використання цих угод оновлювати парк дефіцитного ОВТ (було постачено 48 од. винищувачів F-16, 690 од. колісних бронетранспортерів AMV, 2700 од. протитанкових керованих ракет Spike).

Проте, доцільність спільного українсько-польського виробництва та кооперації неодноразово були у полі зору воєнно-політичного керівництва. Так, наприкінці 2009 року міністр оборони РП Б. Кліх відвідав низку підприємств ОПК України та оглянув модернізований бойовий вертоліт Мі-24П, обладнаний вітчизняним двигуном, розробленим ВАТ “Мотор Січ”. Членам польської делегації продемонстрували приціл українсько-французької розробки, який давав змогу розпізнавати ціль на відстані 8–9 км. За підсумками візиту в Україну Б. Кліх наголосив, що “співпраця і кооперація українського заводу “Авіакон” та ремонтного підприємства у польському місті Лодзь матиме політичну підтримку. Нам багато що є робити разом. Наша мета – вигідний бізнес та експансія на світові ринки” [35, с. 14].

Станом на 2009 рік у Війську Польському на озброєнні залишалася чимала кількість бойових вертольотів Мі-24. За словами аташе з питань оборони Посольства РП в Україні В. Ярушевського “..нещодавно в Україні у стислі терміни були відремонтовані п’ять вертольотів для Війська Польського. Техніку приймали фахівці лабораторії Варшавського інституту військової авіації, які залишилися цілком задоволеними якістю проведеного ремонту...ми й досі використовуємо багато техніки та озброєння, які мали до вступу в Альянс. Наприклад, сьогодні в наших ангарах чимало вертольотів радянського виробництва. Це ж можна сказати і про бронетехніку, але завдяки вступу в НАТО ми продукуємо (виробляємо) сьогодні більш сучасне обладнання для нашої армії, а також для потреб інших армій, які хочуть його купувати. І це – великий зиск для нашого ОПК. Адже, маючи доступ до сучасних технологій і ноу-хау, ми можемо підкорювати ринки збуту...” [35, с. 14].

Отже, польський досвід показує, що офсет є складним та багатовимірним явищем, використання якого порушує низку економічних, політичних і соціальних проблем. У цьому контексті з огляду на стан ОВТ Збройних Сил і компаній (підприємств) ОПК України потрібно формувати механізм закупівлі великої номенклатури високотехнологічного озброєння за кордоном. У таких умовах найдоцільнішим механізмом імпорту товарів військового призначення є використання офсетних угод.

У 2006 році за ініціативи Міністерства закордонних справ РП, у МОУ спільно з МЗС України започатковано українсько-польський проект з утилізації запасів компонента рідинного ракетного палива – окислювача “меланж”. У 2007 році для реалізації спільного проекту створено українсько-польський консорціум “Еко Технолоджіз”, до складу якого увійшли ДП МОУ “Укроборонлізинг” (м. Київ) та польське товариство з обмеженою відповідальністю “Jednostka Ratownictwa Chemicznego” (м. Тарнов). Польська сторона у вигляді гуманітарної допомоги передала консорціуму мобільну установку з утилізації меланжу, яку в червні 2007 року було доставлено в Україну і змонтовано у військовій частині А1642 Західного оперативного командування. У вересні 2007 року було проведено експериментальну утилізацію 4 т некондиційного меланжу АК-271, під час якої освоєно технологію утилізації. У листопаді 2007 року Міністерство закордонних справ Республіки Польща звернулося до МОУ з пропозицією реалізувати пілотний проект утилізації 215 т меланжу за кошти, надані Урядом Республіки Польща. У грудні 2007 року розпочато нейтралізацію 40 т ракетного палива. До кінця 2007 року було нейтралізовано 8 т меланжу й отримано 14 т проміжного продукту, а станом на січень 2008 року – 5,5 т палива. [76, с. 54].

У період з 1992 до 2013 року основними напрямками українсько-польського ВТС були: ремонт та модернізація ОВТ, зокрема вертольотів типу “Мі” усіх модифікацій, двигунів до них та засобів ППО; ремонт, переобладнання кораблів, озброєння і військової техніки ВМС виробництва

колишнього СРСР та РП на польських судноремонтних підприємствах; постачання ремонтного запасного майна та комплектуючих виробів для кораблів ВМС ЗС України (проектів 773, 775, 861М, УК-3), побудованих у РП; проведення спільних розробок у галузі ОВТ; продовження термінів технічної придатності ОВТ, ракет і боєприпасів радянського виробництва; утилізація запасів компонента рідинного ракетного палива типу “меланж” на території України; продовження консультацій у галузі стандартизації, кодифікації та сертифікації.

Таким чином, за результатами дослідження українсько-польських військового співробітництва у період з 1992 до 2013 роки виокремити такі події: створення міжнародно-правової основи українсько-польського військового співробітництва за воєнно-політичним, військовим і військово-технічним напрямками, що дало змогу ефективно розвивати відносини у сфері оборони; еволюцію воєнно-політичного діалогу на рівні президентів (керівників оборонних відомств, начальників генеральних штабів, командувачів видів), що розвивалася поступово й інтенсивно.

Особливістю її є реалізація на усіх рівнях довіри і гарантування взятих зобов'язань у сфері безпеки та оборони у регіоні, в умовах наявних політичних реалій і формування нових принципів колективної безпеки після вступу Польщі в ЄС і НАТО, а також реалізація національних інтересів України у сфері безпеки та оборони. Це дозволило виділити такі його етапи: від співіснування в рамках “соціалістичного табору” до започаткування міжнародного військового співробітництва (1991–1996), становлення військового співробітництва (1997–2000), формування стратегічного військового партнерства (2000–2013).

Визначено, що протягом 1992–2013 рр. українсько-польське військово-співробітництво реалізовано на 57% (вісім напрямів з чотирнадцяти через укладання двосторонніх міжнародних договорів (протоколів). Встановлено, що особливістю договірно-правового забезпечення українсько-польського співробітництва було укладання двосторонніх міжвідомчих договорів з

ієрархічною моделлю, що мало переваги: створення належних умов для відносин “стратегічного партнерства” з огляду на розширення суб’єктів військового співробітництва від керівників оборонних відомств, начальників генеральних штабів, командувачів видів, командирів військових частин, чергових командних пунктів; процедура укладання міжвідомчого протоколу до “рамкової угоди” стала найкоротшим шляхом до укладання міжнародних договорів відповідно до законодавства України та Республіки Польща.

Договірною-правова основа та існуючий механізм їх реалізації дозволили розвиватися із використанням потенціалу оборонно-промислового комплексу України та Польщі. Водночас така ієрархічна модель мала негативний аспект, що допускав механізм втрати чинності її протоколів усіма в разі денонсації або призупинення дії рамкової угоди [42, с. 134]. Це питання було вирішено шляхом прийняття Генеральної угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері оборони (підписана 02.12.2016, набула чинності 06.09.2018). [43, с. 134].

3.2. Українсько-білоруське військово-співробітництво

Республіка Білорусь – північний сусід нашої держави. Після схвалення декларації про державний суверенітет РБ оголосила себе без’ядерною, нейтральною державою. Довжина спільного кордону з Україною становить 952,7 км, (площа країни – понад 207,6 тис.км², населення – близько 10,27 млн осіб (станом на 2010 рік)) (додаток Р). Республіка Білорусь однією з перших серед новостворених держав, що утворилися в наслідок розпаду СРСР, визнала Україну як незалежну країну. Розвиток відносин стратегічного партнерства з РБ є одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики України. Широкі можливості для співробітництва сусідніх держав зумовлені глибокими історичними, культурними та економічними зв’язками [44], тому розвиток цих відносин має для України провідне значення.

Разом з тим РБ має величезне воєнно-політичне значення для РФ, адже на тлі складних відносин РФ з країнами Балтії (Литовською Республікою, Латвійською Республікою та Естонією) Україною, Білорусь залишається

єдиним стратегічним союзником у проведенні російської зовнішньої політики на Заході.

На думку Г. Перепелиці, “...її територія стала своєрідним комунікаційним коридором, через який здійснюється основний товарообмін Росії з Європою. За свідченням фахівців, до 70 % російського експорту до країн ЄС проходить через Білорусь. Популярну в націоналістичних колах країн ідею створення Балтійсько-Чорноморського союзу Москва розглядає як спробу створити у себе на заході “санітарний кордон”. Утримання Білорусі у сфері російського впливу дозволяє Москві перешкоджати поглибленню Балтійсько-Чорноморської інтеграції, оскільки перспективи товарообміну між країнами Балтії та Україною напрямують залежать від позиції офіційного Мінську” [14, с. 50].

Зазначені факти підштовхнули до аналізу досвіду двостороннього міжнародного військового співробітництва за воєнно-політичним, військовим та військово-технічним аспектами. Історично українсько-білоруські відносини спиралися на відверті і дружні контакти вищої політичної еліти двох держав.

У грудні 1990 року під час офіційного візиту Голови Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) Л. Кравчука та зустрічі з Головою Верховної Ради Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки (БРСР) М. Демента було підписано договір між УРСР і БРСР (чинний міжнародно-правовий документ). У договорі визначено, що договірні сторони розвиватимуть свої міждержавні відносини на основі “...принципів суверенної рівності; невтручання у внутрішні справи; відмови від застосування сили; економічних та будь-яких інших методів тиску; врегулювання спірних проблем погоджувальними засобами; інших загально визнаних принципів і норм міжнародного права...” [44].

Договірні сторони підтвердили важливість подальшого розвитку і зміцнення відносин дружби, добросусідства та взаємовигідного співробітництва між ними, що відповідають корінним національним

інтересам народів обох держав та служать справі миру і безпеки, та керуються прагненням сприяти створенню і розвитку на добровільній основі союзу суверенних держав, цілям і принципам Статуту ООН, а також Гельсінкського Заключного акта, Паризької хартії для нової Європи та інших документів Ради з безпеки та співробітництва в Європі.

Важливими нормами договору є визнання сторонами одна одної суверенними державами, а також надання зобов'язання утримуватися від дій, що можуть завдати шкоди їхньому державному суверенітету та повага територіальної цілісності кожної в існуючих кордонах [44].

У серпні 1991 року відбулася зустріч міністра закордонних справ України А. Зленка та міністра закордонних справ БРСР П. Кравченка з метою обміну грамотами про ратифікацію договору між УРСР і БРСР від 29 грудня 1990 року [44].

Початком розвитку дипломатичних відносин між Україною і РБ можна вважати 27 грудня 1991 року, коли білоруська сторона визнала результати референдуму про незалежність України. У подальшому були відкрито посольство України в РБ (30 червня 1992 р.) та РБ в Україні (12 жовтня 1993 р.) відповідно.

Підтвердженням фактичного стану відносин між президентами двох держав стало реагування на історичні події із залученням підрозділів ЗС України для евакуації громадян РБ з пансіонату Шнукварі під м. Сухумі у серпні 1992 року. Об'єктивно ситуацію, яка склалася на Півночі Кавказу, можна вважати початком першої грузино-абхазької війни (серпень – жовтень 1992 року). Так, 18 серпня відповідно до звернення глави Уряду Республіки Білорусь М. Демчука Президент України Л. Кравчук доручив Міністру оборони К. Морозову надати допомогу у координації з Росією. Відповідне доручення було надано начальнику Головного штабу ЗС України щодо організації доставки громадян РБ до місць стоянки кораблів Чорноморського Флоту (додаток П) [46]. Встановити факти про кількість залучених сил та засобів ЗС України і результати такої допомоги не вдалося.

У грудні 1992 року відбувся перший офіційний візит урядової делегації на чолі з Головою Ради Міністрів РБ В. Кебичем у Київ. За результатами переговорів укладено протокол зустрічі, у якому серед ключових питань закріплено прагнення до розвитку співробітництва у військовій сфері [47]. Встановлено, що під час офіційного візиту делегації Міністерства оборони РБ (МО РБ) у Київ відбулася зустріч міністрів оборони двох держав. За результатами переговорів було укладено рамкову угоду про військове співробітництво, що дала змогу започаткувати договірно-правове забезпечення МВСп України з РБ [48].

Одночасно 17 грудня 1992 року міністри оборони двох держав підписали чотири протоколи до вищезазначеної угоди: про домовленість між МОУ та МО РБ щодо порядку переведення і звільнення осіб офіцерського складу, прапорщиків та мічманів; про порядок підготовки офіцерських кадрів у військово-навчальних закладах; про принципи використання повітряного простору, взаємодії військово-повітряних сил і засобів протиповітряної оборони; про принципи взаємного технічного і тилового забезпечення їх збройних сил [49–52].

У березні 1993 року відбувся офіційний візит міністра оборони України до м. Мінська. За результатами переговорів українська і білоруська сторони підписали протокол про співробітництво між МОУ та МО РБ у галузі військової топографії і геодезії [53].

У січні 1995 року міністр оборони РБ відвідав м. Київ з робочим візитом. За результатами переговорів міністри оборони підписали протокол між МОУ та МО РБ про організацію військових міждержавних залізничних перевезень та розрахунків за них [54].

У липні 1995 року відбувся перший офіційний державний візит президента України Л. Кучми до м. Мінська. За результатами переговорів Президенти України Л. Кучма і РБ О. Лукашенко підписали Українсько-білоруський договір про дружбу, добросусідство та співробітництво (чинний міжнародно-правовий документ) [55]. Договір був ратифікований Верховною

Радою України 16 травня 1997 року та набув чинності 6 серпня. Зазначений договір надав нові якості традиційним відносинами, зміцнив правову основу співпраці між державами в нових міжнародних умовах та в межах договору між УРСР і БРСР від 1990 року. Держави зобов'язалися розвивати свої відносини на взаємній повазі, довірі і згоді, керуючись такими принципами: "...поваги до державного суверенітету; рівноправності і невтручання у внутрішні справи одна одної; не застосування сили чи загрози силою, включаючи економічні та інші засоби тиску; мирного урегулювання спорів; поваги до прав людини і основних свобод; сумлінного виконання зобов'язань з міжнародним правом; а також іншими загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права..." [55]. У договорі визнано непорушність існуючих державних кордонів та підтверджено, що договірні сторони не мають і не порушуватимуть жодних територіальних претензій одна до одної, а також сприятимуть обмеженню озброєнь і роззброєнню, зміцненню ролі ООН щодо підтримання у світі миру та безпеки, створенню системи колективної безпеки в Європі, також зобов'язалися утримуватися від участі або підтримки будь-яких дій, спрямованих проти іншої сторони, не допускати використання її на взаємну шкоду їх територій. У договорі було визначено, що відносини у сферах військового співробітництва і забезпечення державної безпеки формуватимуться на основі окремих угод [55].

У січні 1996 року відбувся офіційний візит міністра оборони України В. Шмарова до м. Мінська. Під час зустрічі міністра оборони України В. Шмарова з міністром оборони РБ генерал-лейтенантом Л. Мальцевим було підписано протокол про розширення співробітництва у військовій галузі між МОУ і МО РБ, який набув чинності з дня підписання [56]. Під час візиту відбулися окремі зустрічі Міністра оборони України з Президентом і Прем'єр-міністром РБ. У ході зустрічей було обговорено питання двостороннього співробітництва, європейської безпеки, реформування збройних сил, співробітництва в межах програми "Партнерство заради миру". Керівники оборонних відомств домовилися про доцільність обміну досвідом з питань утилізації ракетного палива і боєприпасів. Разом з тим на зустрічах Міністра

оборони РБ із Міністром оборони України, під час пленарних засідань делегацій міністерств оборони РБ і України і засідань робочих груп найдетальніше були обговорені питання ВТС на взаємовигідній основі, контактів у військово-науковій галузі та підготовки військових кадрів, матеріально-технічного забезпечення збройних сил, взаємодії в галузі ППО, співробітництва військово-повітряних сил РБ і України.

Крім цього, сторони обговорили подальші напрями двостороннього співробітництва, а саме: у воєнно-науковій галузі та галузі підготовки військових кадрів; матеріально-технічного забезпечення збройних сил; співробітництва з урахуванням можливостей сторін та до 01.04.1996 року здійснення взаєморозрахунків за видане паливо на заправку літаків; санітарно-курортного забезпечення військовослужбовців, пенсіонерів збройних сил РБ, членів їхніх родин у санаторіях МОУ; співробітництво в галузях ППО і військово-повітряних сил тощо. Зокрема досягнуто домовленості про проведення щорічних робочих зустрічей експертів для аналізу реалізації протоколу про співробітництво в галузі ППО та погоджено питання взаємного обміну відремонтованою технікою ППО на підприємствах промисловості сторін, створення графіка спільного чергування (протягом 1996 року) радіотехнічних засобів ППО сторін у прикордонній зоні, а також положення про порядок обміну інформацією про повітряну обстановку чергових сил.

Керівники оборонних відомств двох держав домовилися про необхідність встановлення безпосередніх, дружніх зв'язків на рівні частин та об'єднань збройних сил України і РБ, визнання доцільним розширення взаємного обміну інформацією з питань положення у збройних силах України і РБ. З цією метою було визначено необхідність регулярно обмінюватися делегаціями військових журналістів, а також створити добірки матеріалів і публікацій з військової та військово-політичної тематики між прес-службами оборонних відомств. Також міністри оборони визнали за необхідне розширити контакти в галузі культури, зокрема у 1996 році здійснити обмін ансамблями ЗС України і РБ для виступів у військових

частинах і з'єднаннях [56].

У січні 1996 року за результатами зустрічі міністрів оборони України і РБ було підписано чотири протоколи: про домовленість щодо співробітництва в галузі ППО; про порозуміння між МОУ та МО РБ щодо порядку обміну інформацією з питань забезпечення польотів, надійності авіаційної техніки і виконання спільних НДР в інтересах авіації збройних сил; про порядок заправлення військових повітряних суден і взаєморозрахунки за видане пальне, мастильні матеріали, спеціальні рідини при посадках на військові аеродроми України і РБ; про навчально-методичне і наукове співробітництво між військово-навчальними закладами і науково-дослідними установами Військово-повітряних сил України та Військовою академією РБ [27–30].

Одним із важливих питань щодо реалізації договору стало правове оформлення державного кордону (ДК) України і РБ. Зазначимо, що у грудні 1993 року ДК України не був визначений у договірно-правовому полі. Від закріплення декларацій у договірно-правових актах до імплементації правових норм та інших питань було докладено немало зусиль з української боку [57] (додаток Р).

У травні 1997 року Президенти України Л. Кучма і РБ О. Лукашенко за результатами зустрічі підписали Договір між Україною та Республікою Білорусь про державний кордон [58]. Договір був ратифікований ВРУ 18 липня 1997 року, але через ряд суб'єктивних факторів білоруські партнери відклали його ратифікацію [59–61].

Результати досліджень вітчизняних та білоруських науковців вказують на значний вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на воєнно-політичний діалог між Україною і РБ (1994–2013), зокрема формування інтенсивності воєнно-політичного діалогу [59–63].

За хронологічним принципом визначити три етапи воєнно-політичного діалогу та їх особливості. У 1990–2004 рр. діалог був перманентним, воєнно-політична еліта України підтримувала керівництво РБ, особливо під час проведення виборів (1994).

Протягом 1994–2004 рр. Президент України Л. Кучма зустрічався з Президентом РБ О. Лукашенком 19 разів, з них більша частина зустрічей відбулися під час офіційних двосторонніх візитів [59, с. 3].

Одночасно продовжувалася конкуренція між державами на міжнародній арені за преференції від світових лідерів, у тому числі РФ (щодо ліквідації ядерного озброєння, отримання нейтрального статусу тощо). Наявність різних стратегічних цілей за інтеграційними напрямками між державами (НАТО і ЄС, протилежний напрямі – СНД і ОДКБ). Підтвердженням цього є насамперед ухвалення у липні 2001 року Концепції національної безпеки РБ, у якій воєнною загрозою було визначено: розширення НАТО на схід, проголошення Північноатлантичним альянсом можливості застосування військової сили без санкції ООН і ОБСЄ, створення європейських сил швидкого реагування, формування сусідніми державами угруповання військ безпосередньо біля ДК, а також збільшення цими державами витрат на військові потреби. Одночасно як пріоритет було зазначено розвиток військового співробітництва РБ із РФ у межах Союзної держави (*“Договор о создании Союзного государства” від 8 грудня 1999 року*), що дало змогу створити єдину систему протиповітряної оборони, розпочати реалізацію планів із формування регіонального угруповання військ, ухвалення програми забезпечення узгодженої мобілізаційної підготовки на період до 2005 року; провести спільну програму озброєння Союзної держави на період 2001–2005 рр. Факторами зміцнення оборонного потенціалу РБ можна вважати її участь у *Договорі про колективну безпеку* від 15 травня 1992 року [64, с. 174–197].

У 2006 році в межах участі Міністра оборони України А. Гриценка у статусі спостерігача в засіданні Ради міністрів оборони держав – учасниць СНД відбулася зустріч з міністром оборони РБ [65, с. 59]. У травні 2006 року відбувся офіційний візит Міністра оборони України А. Гриценка до м. Бреста. За результатами переговорів підписано угоду між МОУ і МО РБ про співробітництво в галузі санаторно-курортного лікування військовослужбовців та членів їхніх сімей (чинний міжнародно-правовий документ) [65; 66].

У листопаді 2006 року в межах офіційного візиту Міністра оборони України А. Гриценка до м. Бреста було підписано угоду між МОУ і МО РБ про створення системи інформаційного обміну (чинний міжнародно-правовий документ) [65; 67].

У грудні 2007 року в межах офіційного візиту прем'єр-міністра РБ в м. Київ було підписано угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом РБ про співробітництво в галузі безпеки польотів державних повітряних суден (чинний міжнародно-правовий документ) [68].

У травні 2009 року в межах офіційного візиту міністра оборони України Ю. Єханурова до м. Мінська було підписано Угоду між МОУ та МО РБ щодо обміну інформацією про польоти повітряних суден від 18.05.2009 (чинний міжнародно-правовий документ) [69].

Протягом 2004–2009 рр. інтенсивність заходів на вищому воєнно-політичному рівні зменшилася внаслідок внутрішньополітичних, економічних та інших чинників. Відсутність стабільного українсько-білоруського діалогу була спричинена: посиленою підготовкою України до отримання плану дій для набуття членства в НАТО (2008); слабкою зацікавленістю білоруської сторони у розвитку спільних енергетичних проєктів, ініційованих українською стороною; незгодою України приймати боргові зобов'язання корпоративних суб'єктів перед РБ. У цей період президенти України і РБ зустрічалися тричі під час проведення заходів багатостороннього співробітництва (саміт глав держав–учасниць СНД 26–27 серпня 2005 року, Казань; 28 листопада 2006 року, Мінськ; 10 червня 2007 року Санкт-Петербург) [59, с. 3].

Протягом 2010–2013 рр. воєнно-політичний діалог частково активізувався. Так, 24–25 лютого 2010 року президент РБ здійснив робочий візит до м. Києва для участі в церемонії інавгурації президента В. Януковича. 29 квітня 2010 року Президент України В. Янукович відвідав м. Мінськ. За результатами переговорів на рівні президентів двох держав було проголошено про наміри інтенсифікації двостороннього співробітництва. Водночас у травні було відкладено візит президента О. Лукашенка в Україну,

де передбачався обмін ратифікаційними грамотами щодо Договору про державний кордон [59, с. 3].

Зауважимо, що у 2010 році білоруська сторона урегулювала питання воєнно-політичного співробітництва шляхом ухвалення концепції міжнародного військового співробітництва Міністерства оборони РБ (схвалена наказом МО РБ від 10.11.2010 №1010). У концепції воєнно-політичне співробітництво було визначено, як складову воєнно-політичного співробітництва РБ, яка охоплює питання, що належать до компетенції оборонного відомства, та пов'язана з воєнно-політичними аспектами забезпечення воєнної безпеки держави і міжнародної безпеки [71, с. 64].

У квітні 2012 року відбулася зустріч міністрів оборони України та Республіки Білорусь під час якої було підтверджено наміри розвивати відносини у військовій сфері [90, с. 20].

У червні 2013 року в ході офіційного візиту в Україну Президента РБ відбувся обмін ратифікаційними грамотами від 1 червня 2013 року щодо набуття чинності Договору про державний кордон від 1997 року [72, с. 95].

У 2013 році Президент РБ О.Лукашенко під час щорічного послання оцінив відносини з Україною як такі, що "...засновані на взаємних інтересах двох держав і народів. Шляхом налагодження діалогу білоруська сторона на практиці демонструє повагу суверенного права України на вибір власної політичної і соціально-економічної моделі ", а також зазначив, що "...реалізована двома державами урівноважена політика, дозволила сформувати атмосферу поваги, вийти на вагомі результати у торгівлі, визначити перспективні проекти майбутнього. Є усі підстави кваліфікувати рівень відносин РБ і України, як довгострокове стратегічне партнерство, засноване на взаємній повазі, розумінні у багатьох спільних інтересах та характеризується активним діалогом у всіх сферах співробітництва..." [72, с. 95].

Досліджуючи військовий аспект доцільно спочатку оцінити стан збройних сил РБ на початку 1992 року, які отримали у спадок після розпаду

СРСР війська Червонопрапорного Білоруського військового округу, одного з найбільш військово-оснащених із 17 військових округів колишнього Союзу. Згадане ударне угруповання військ на західному напрямку нараховувало 1410 військових формувань штатною чисельністю у 250 тис. чол. Угруповання стратегічних ядерних сил, які надалі отримали статус тимчасово розташованих на території Білорусії, нараховували 180 з'єднань, частин та установ чисельністю 40 тис. осіб. На території держави перебувала 81 од. носіїв з ядерними зарядами. На озброєнні з'єднань та частин Червонопрапорного Білоруського військового округу було найсучасніше ОВТ з наявного на той час в Радянській Армії [70, с. 80].

З метою виконання міжнародних зобов'язань у сфері скорочення звичайного озброєння збройні сили РБ у 1992 році розпочали процедуру скорочення озброєння та досягнення встановленого ліміту: танків – 1778 од.; бойові броньованих машин – 2531 од.; артилерійських систем – 1515 од.; бойових літаків – 74 од.; 152 од. бойових літаків, 60 оперативно-тактичних ракет Р-300 і 36 тактичних ракет “Точка” [14, с. 56].

Станом на 2000 рік чисельність збройних сил РБ становила 80,9 тис. військовослужбовців, з них Сухопутний компонент – 43,35 тис. осіб., ПС – 12,25 тис. осіб, війська ППО – 10,2 тис. осіб [14, с. 55].

Серед основних положень в угоді про військове співробітництво (грудень 1992 року) було визначено, що “...договірні сторони керуючись положенням ст. 7 Договору між УРСР та БРСР від 29 грудня 1990 р., та з огляду на військово-економічну ситуацію, що склалася в обох державах, прагнули встановити тісне співробітництво у військовій галузі на якісно новому рівні, враховуючи традиційні зв'язки у військовій галузі...”. Сторони визнали основні принципи військового співробітництва та зобов'язалися: “...будувати свої відносини на принципах рівноправності і взаємної вигоди; не торкатися інтересів третіх держав; гарантувати збереження одержаних в рамках військового співробітництва відомостей, що складають державну та військову таємницю, а саме дозволяти передачу зазначених відомостей

тільки з письмової згоди відповідних органів іншої сторони; розбіжності в інтерпретації і виконанні положень угоди усувати шляхом взаємних консультацій та переговорів; надати додаткову можливість змінювати, конкретизувати або доповнювати угоду протоколами, шляхом підписання їх сторонами; всі дії, які пов'язані із військовим співробітництвом, здійснювати з дотриманням законів країни перебування та у разі їх порушення винні особи нести відповідальність за законами цієї сторони, якщо інше не передбачено міжнародно-правовими актами...” [48].

Основними напрямками військового співробітництва визнані: роззброєння та заходи з питань зміцнення довіри; співробітництво в забезпеченні взаємної європейської та міжнародної безпеки; військова економіка (виробництво ОВТ, пального, мастил та інших матеріальних засобів і забезпечення ними військ); співробітництво між ремонтними підприємствами; конверсія військової промисловості, демонтаж зброї і техніки; розбудова збройних сил та управління ними в мирний час; військові перевезення; НД та ДКР у збройних силах; військова, військово-технічна та військово-правова інформація; забезпечення у збройних силах; соціальні питання; житлові, фінансові, майнові, медичні та інші питання [48].

Практична реалізація домовленостей між оборонними відомствами у 1997–2004 рр. тривала відповідно до планів двостороннього співробітництва. Проте джерел, які підтверджують їх результати, доволі обмежена кількість. Це питання частково було вирішено завдяки виданню щорічника “Біла книга: оборонна політика України”, що дало змогу встановити поточний стан ЗС України, у тому числі у сфері реалізації МВСп України і РБ.

Протягом 19–30 червня 2005 року до проведення тактичного навчання батальйонного рівня “Cooperative Best Effort” на території Яворівського полігону залучалися від української сторони 540 військовослужбовців та представник від збройних сил РБ як спостерігач. Метою навчання було практичне виконання завдань за стандартами НАТО під час миротворчої (антитерористичної) операції [73, с. 118].

Договірно-правова основа МВСп України та РБ станом на грудень 2006 року становила 18 двосторонніх актів. Протягом року був підписаний протокол про співробітництво щодо обміну нетаємними електронними картами. Відповідно до плану двостороннього співробітництва МОУ та МО РБ було виконано 20 заходів, зокрема у сфері спільної підготовки військовослужбовців для участі в миротворчих операціях, а на 2007 рік сплановано близько 30 спільних заходів [65, с. 59].

Протягом 2007 року відповідно до Плану двостороннього співробітництва МОУ та МО РБ проведено 21 захід двостороннього співробітництва, серед пріоритетних були взаємодія у підготовці сил спеціального призначення та інженерних підрозділів, обмін викладачами вищих військових навчальних закладів, миротворча та наукова діяльність [74, с. 87].

Протягом 11–18 липня 2008 року на Яворівському загальновійськовому полігоні було проведено двостороннє українсько-білоруське тактичне навчання, в ході якого відпрацьовували спільні дії у зоні відповідальності миротворчого контингенту. Склад учасників: від ЗС України – 35 військовослужбовців у складі парашутно-десантного підрозділу; від ЗС РБ – взвод миротворчої роти окремої гвардійської механізованої бригади [75].

У 2010 році після тривалої перерви були проведені спільні навчання і тренування з підрозділами ЗС РБ. Загалом відповідно до Плану двостороннього міжнародного військового співробітництва було проведено 17 заходів, що становило 14 % від загальних заходів МВСп України (7 місце у світі після США (88), Великої Британії (44), Канади (26), РФ (25), Литви (22), ФРН (18)) [76, с. 33]. Протягом 2010 року було проведено тренування чергових підрозділів ППО з перетином ДК літаками збройних сил та двостороннє тактичне навчання. Також тривала договірно-правове врегулювання створення і діяльності українсько-білоруського інженерного батальйону, призначеного для проведення спільних дій з ліквідації наслідків природних і техногенних аварій і катастроф [76, с. 55].

У 2011 році українсько-білоруське двостороннє співробітництво займало шосте місце серед загальної кількості заходів МВСп України. Усього було виконано 16 заходів відповідно до плану двостороннього співробітництва МОУ і МО РБ на 2011 рік. Розширено співпрацю у двосторонніх та багатосторонніх навчаннях (“Безпечне небо”, “Рапід Трайден-2011”, “Центр-2011”) проведено українсько-білоруське навчання чергових сил з ППО [26, с. 56-57].

Протягом 3–8 жовтня 2011 року на полігоні Сухопутних військ “Широколанівський” проведено тристороннє українсько-білорусько-російське навчання механізованих підрозділів. Метою навчання було удосконалення тактичної взаємодії під час виконання бойових завдань механізованими підрозділами. Склад учасників: від України - 90 військовослужбовців, від РБ - 32 військовослужбовців, від РФ - 74 військовослужбовці [26, с. 80].

Протягом 14–23 вересня 2011 року на території РФ українські та білоруські військовослужбовці брали участь в оперативно-стратегічному навчанні “Центр”, метою якого було відпрацювання завдань у складі багатонаціональних військових контингентів під час миротворчих операцій [26, с. 80].

У 2012 році зменшилася активність українсько-білоруського МВСп порівняно з попередніми двома роками, а співробітництво залишилася у сфері миротворчої діяльності [42, с. 50–51]. З 23 до 27 липня 2012 року на полігоні Сухопутних військ “Широколанівський” проведено тристороннє українсько-білорусько-російське тактичне навчання “Слов’янська співдружність-2012”, метою якого було удосконалення тактичної взаємодії під час виконання завдань у складі механізованих підрозділів. Склад учасників: від України – 140 військовослужбовців; від РБ – 74 військовослужбовці; від РФ – 101 військовослужбовець [27, с. 71].

У 2013 році МВСп України з РБ відбувалося відповідно до плану двостороннього співробітництва. Проведено 22 заходи двостороннього

співробітництва з оборонними відомствами держав світу (шосте місце у світі після США (118), РФ (97), РП (36), Великої Британії (31) і Туреччини (23)). Основними напрямками співробітництва стали заходів на рівні військово-політичного керівництва, українсько-білоруського навчання із залученням чергових сил ППО, утилізації боєприпасів та їх компонентів, вивільнення збройних сил від надлишкового майна [28, с. 53].

Протягом 1–10 липня 2013 року на території РФ проведено тристороннє українсько-білорусько-російське тактичне навчання “Слов’янська співдружність-2013”, метою якого було удосконалення тактичної взаємодії під час виконання завдань у складі механізованих підрозділів. Склад учасників: від України – 76 військовослужбовців; від РБ – 107 військовослужбовців, від РФ – 161 військовослужбовець [42, с. 72].

У межах імплементації міждержавної угоди щодо заходів зміцнення довіри та безпеки проведено робочі зустрічі представників МОУ та МО РБ [28, с. 55].

Отже, розглянемо окремі напрями українсько-білоруського військового співробітництва їх правове забезпечення та найбільш вагомі досягнення. Питання дотримання вимог щодо роззброєння та заходів з питань зміцнення довіри було актуальним як для країн колишнього СРСР, так і для Заходу.

У березні 1992 року до Головного штабу ЗС України було надіслано запрошення від Франції щодо направлення двох військовослужбовців ЗС України для участі у пробній інспекції на території РБ [77, арк. 24].

У серпні 1993 року питання дотримання норм та домовленостей щодо звичайного ОВТ за Договором про звичайні збройні сили в Європі перебувало у полі зору двох суміжних держав. Так, між МЗС України і МЗС РБ відбувся обмін нотами про перегляд квот, а саме збільшення максимального рівня для наявної кількості бойових літаків на 75 од. за рахунок зменшення максимального рівня для наявності літаків РФ (додаток О) [78, арк. 8].

Зазначимо, що у серпні 1993 року за ініціативою МЗС України Генеральний штаб ЗС України в межах домовленостей із реалізації Договору з відкритого неба і спільного використання літаків та апаратури

спостереження була розпочалася підготовки військово-повітряних сил. Робота передбачала два етапи: перший етап – підготовка літака Ан-30 з кадровими фотоапаратами для польоту в Україні та за кордоном, перевірних тестових об'єктів для визначення розрізненої здатності фотоапаратів; другий етап – придбання та розроблення на спільних умовах апаратури спостереження й обладнання актуалізації даних та обладнання ними літака спостереження Ан-7, який виробляють в Україні, що має сертифікати для польотів на міжнародних трасах. За результатами роботи вже у 1994 році літак Ан-30 був готовий до виконання вищезгаданих завдань. Це дало змогу у повному обсязі виконувати зобов'язання за Договором про відкрите небо, захищати державні та військові інтереси й отримати фінансово-економічні прибутки від оренди такого літака іноземними партнерами [79, арк. 29–30].

17 грудня 1992 року було підписано протокол про принципи використання повітряного простору, взаємодію військово-повітряних сил та засобів протиповітряної оборони. Метою цього міжнародного договору було збереження порядку використання повітряного простору, а також на взаємовигідних умовах використання аеродромних мереж, полігонів, систем зв'язку, інформаційного та інших видів забезпечення, об'єктів інфраструктури частинами військово-повітряних сил і протиповітряної оборони сторін до ухвалення відповідного національного законодавства. Додатково МОУ та МО РБ домовилися, що продовжуватимуть взаємодію сил і засобів військово-повітряних сил і протиповітряної оборони та співробітництво у сфері обміну інформацією з питань повітряно-космічної обстановки, надаватимуть допомогу повітряним суднам, які потрапили в аварійну ситуацію або втратили орієнтацію, запобігатимуть випадкам угону або захоплення повітряних суден, на договірній основі використовуватимуть аеродроми (запасні) для проведення планових польотів і перельотів, ПУ, авіаційні бази і полігони для підготовки льотного складу авіації як контрольні цілі для перевірки чергових сил ППО та оперативної підготовки. Договірні сторони зобов'язалися своєчасно інформувати про повітряну обстановку в 25-кілометровій прикордонній смузі. У протоколі було

засвідчено намір збереження й удосконалення систем зв'язку між ПУ МОУ та ПУ МО РБ. Додатково сторони зобов'язалися надавати одна одній технічну допомогу в ремонті і поновленні авіаційної техніки та засобів ППО, а також здійснювати їх обслуговування на ремонтних підприємствах [51].

У березні 1993 року було укладено протокол про співробітництво між МОУ та МО РБ в галузі військової топографії і геодезії [53]. Відповідно до протоколу передбачено співробітництво за такими напрямками: проведення топографічно-геодезичних і картографічних робіт; підготовка та видання карт, атласів та іншої картографічної продукції; виготовлення приладів та устаткування; обмін матеріалами аерокосмічних зйомок, топографічно-геодезичних і картографічних робіт; інші напрями за взаємною домовленістю.

У 2006 році на виконання Віденського документа від 1999 року, двостороннього договору України з РБ та відповідно до Плану верифікаційної діяльності України представники МОУ відвідали авіаційні бази і сухопутні об'єкти у РБ [65, с. 62].

Отже, підсумовуючи, доцільно зазначити наявність зацікавленості сторін до встановлення рівня довіри у питаннях роззброєння та контролю над повітряним простором як важливою складовою територіальної цілісності будь-якої суверенної держави. 17 грудня 1992 року укладено протоколи до угоди про військове співробітництво (від грудня 1992 року) : про домовленість між МОУ та МО РБ про порядок переведення і звільнення осіб офіцерського складу, прапорщиків та мічманів (чинний міжнародно-правовий документ); про порядок підготовки офіцерських кадрів у військово-навчальних закладах (чинний міжнародно-правовий документ); про принципи взаємного технічного і тилового забезпечення їх Збройних Сил (чинний міжнародно-правовий документ) [49– 52].

У протоколі про домовленість між МОУ та МО РБ про порядок переведення і звільнення осіб офіцерського складу, прапорщиків та мічманів встановлено, що згідно з положеннями угоди про військове співробітництво від 1992 року сторони засвідчили взаємну зацікавленість у питаннях координації переведення та звільнення осіб офіцерського складу,

прапорщиків і мічманів (далі – військовослужбовців). Сторони домовилися з таких питань : процедури і порядку переведення військовослужбовців, а також їх звільнення з військової служби; обміну об'єктивною інформацією про кількість військовослужбовців, які проходять службу у збройних силах України та РБ, а також тих, хто має право й бажання перевестися для подальшого проходження служби в іншу державу; надання відомостей, які підтверджують службу у пільгових районах, та про інші пільги військовослужбовців; визнання дійсними присвоєних військових звань, нагороджень державними нагородами, дипломів про освіту і документів про проходження військової служби у збройних силах колишнього СРСР, України та РБ; вибору місця проживання у разі звільнення з військової служби (додаток Н) [49]. У протоколі про порядок підготовки офіцерських кадрів у військово-навчальних закладах визначено погоджувальні дій щодо підготовки офіцерських кадрів за замовленням, які були розпочаті з набору 1992 року на договірній основі українськими та білоруськими ВНЗ відповідно для ЗС України і РБ. Положеннями протоколу було встановлено : надання права безкоштовного продовження та закінчення навчання у ВНЗ і науково-дослідних установах особам, що вступили до 1992 року; процедури розроблення і зміст річних планів прийому для навчання у ВНЗ курсантів, слухачів, ад'юнктів і докторантів; відповідальність за відбір кандидатів; проведення фінансових розрахунків, пов'язаних із реалізацією протоколу; порядок і правила поведінки в державі перебування під час навчання; визнання еквівалентності документів з питань освіти українських та білоруських ВНЗ на території своїх держав; порядок присвоєння першого офіцерського звання [50].

Відповідно до принципів взаємного технічного і тилового забезпечення їх Збройних Сил сторони зобов'язалися посилити співробітництво, ґрунтуючись на положеннях угоди про військове співробітництво від 1992 року, та домовилися про порядок і процедури здійснення ВТС, враховуючи існуючу кооперацію у виробництві та постачанні ОВТ, конструкторській та експлуатаційно-технічній документації; дотримання умов стандартизації та уніфікації ОВТ; здійснення НД та ДКР; надання технічної допомоги для поновлення та ремонту ОВТ; передачі

ОВТ, які перебувають у ремонті; взаєморозрахунків, щодо забезпечення військ, військових перевезень і послуг транспортних організацій, постачання паливом і мастилами тощо; використання і зберігання каналів зв'язку між ПУ МОУ і ПУ МО РБ; надання аеродромних послуг для літальних апаратів збройних сил та інших послуг, пов'язаних з екіпажами повітряних суден; забезпечення команд та підрозділів, які перебувають у відрядженні на території України і РБ; здійснення санаторно-курортного лікування і відпочинку військовослужбовців, які проходять військову службу, осіб офіцерського складу запасу та у відставці, а також членів сімей військовослужбовців [52].

У січні 1995 року було укладено протокол між МОУ та МО РБ про організацію військових міждержавних залізничних перевезень і розрахунків, що дали змогу врегулювати на двосторонньому рівні питання, пов'язані з міждержавними залізничними перевезеннями військових ешелонів, транспортів, команд ЗС України та ЗС РБ, а також порядок розрахунків за перевезення військовослужбовців, членів їхніх сімей та домашніх речей. Угодою передбачено виконання перевезень з України в РБ чи транзитом через територію РБ, з РБ в Україну чи транзитом через територію України [54]. Угодою врегульовано такі питання: порядку планування військових перевезень та управління військовими перевезеннями; обов'язків особового складу військових ешелонів, команд і військових варт для охорони та супроводження військових транспортів з питань матеріально-технічного забезпечення; процедури перевезення військ та військових вантажів через митний (державний) кордон України та РБ; розрахунку за транзитні військові перевезення по територіях України та РБ; переміщення військовослужбовців сторін для подальшого проходження служби у складі збройних сил іншої сторони; переміщення військовослужбовців сторін, які звільняються в запас або у відставку, а також виплату коштів або видачу військових перевізних документів на перевезення до обраного місця проживання; перевезення членів сім'ї та домашніх речей до обраного військовослужбовцем у разі звільненні в запас або відставку постійного місця проживання [54].

У травні 2006 року було підписано угоду між МОУ і МО РБ про

співробітництво в галузі санаторно-курортного лікування військовослужбовців та членів їхніх сімей [66]. Метою укладання угоди була взаємна зацікавленість сторін у поліпшенні якості санаторно-курортного лікування та організованого відпочинку військовослужбовців і членів їхніх сімей, враховуючи, що співробітництво між сторонами в галузі санаторно-курортного лікування військовослужбовців держав сторін та членів їхніх сімей здійснюватиметься з урахуванням принципів взаємної вигоди і відповідно до законодавства України та РБ [70].

Для реалізації положень угоди визначено коло уповноважених суб'єктів: з української боку – Департамент охорони здоров'я МОУ, з білоруського боку – військово-медичне управління МО РБ. Для імплементації угоди міністри оборони погодилися із щорічним (до 1 листопада поточного року) наданням одна одній інформації про своїх можливості з надання лікувально-профілактичних послуг у військово-медичних установах (ВМУ) і вартість санаторно-курортних путівок – станом на 1 січня наступного року, виділенням одна одній путівок відповідно до заявок уповноважених органів сторін рівномірно по місяцях року, забезпеченням прийому, розміщення і лікування осіб, які прибули на лікування і відпочинок, незмінність кількості осіб, які направляються на лікування, і термінів заїздів за плановими путівками без письмової згоди іншої сторони, взаємним визнанням висновків санаторно-відбіркових комісій та епікризів лікарів (лікарських комісій) ВМУ сторін [70].

Спрямованість напряму військового співробітництва реалізовувала нагальні потреби того часу з огляду на велику кількість військовослужбовців, що переміщувалися до місць подальшої служби (колишніх радянських республік), а також звільнених із військової служби та членів їхніх сімей, тому, на нашу думку, актуальність цих угод втрачена. У частині надання преференцій, щодо відпочинку, у тому числі санітарно-курортного лікування, перевезення залізничним транспортом, вважаємо це рудиментом з огляду на реальні можливості ринкових умов будь-якої держави. Після розпаду СРСР не

реалізованими залишилися проекти науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Так, у травні 1993 року до Головного штабу ЗС України звернулася білоруська сторона про розгляд тактико-технічного завдання на дослідно-конструкторську роботу “Розробка та створення інтегрованої геоінформаційної системи для вирішення спеціальних задач топогеодезичного забезпечення “Розбої АН”. Передбачалося спільне фінансування цієї роботи, що дасть змогу забезпечити переоснащення сучасного топогеодезичного забезпечення військ [84]. У липні 1993 року ГШ ЗС України надав згоду на проведення удосконалення засобів і методів топогеодезичного забезпечення, зокрема у листі на адресу начальника Генерального штабу збройних сил РБ генерал-лейтенанта Н. П. Чуркіна було зазначено: “... для вирішення фінансових і технічних завдань запропоновано провести нараду експертів України і РБ для вирішення таких завдань: визначити завдання, для вирішення яких будуть залучені організації України; визначити строки виконання робіт, обсяги та порядок фінансування; вирішити питання щодо авторського права на систему та її компоненти...” [84].

У січні 1996 року за результатами зустрічі міністрів оборони України і РБ було підписано чотири протоколи: про домовленість щодо співробітництва в галузі ППО; про порозуміння між МОУ та МО РБ щодо порядку обміну інформацією з питань забезпечення польотів, надійності авіаційної техніки і виконання спільних НДР в інтересах авіації збройних сил; про порядок заправлення військових повітряних суден і взаєморозрахунки за видане пальне, мастильні матеріали, спеціальні рідини у разі посадок на військові аеродроми України і РБ; про навчально-методичне і наукове співробітництво між військово-навчальними закладами і науково-дослідними установами військово-повітряних сил України та Військовою академією РБ [56–59].

У лютому 2004 року під час офіційного візиту делегації України в м. Брест було підписано угоду між Україною та РБ про взаємне забезпечення захисту державних секретів, яка була ратифікована та набула чинності з 20 січня 2006 року [83]. Метою укладання угоди була реалізація спільних

інтересів взаємного забезпечення захисту відомостей, що становлять державні таємниці України або РБ, які передають (одержують) в процесі двостороннього співробітництва, та прагнення зміцнювати традиційні дружні відносини і розвивати взаємовигідне співробітництво, а також взаємна зацікавленість у реалізації Угоди про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів держав-учасниць СНД від 1993 року. Предметом угоди є взаємне забезпечення захисту державних таємниць. Уповноваженими органами щодо реалізації цієї Угоди були визначені: в Україні – Служба безпеки України, у РБ – Комітет державної безпеки. Стосовно взаємодії сторони домовилися: узгоджувати дії з уповноваженими органами сторін під час розміщення секретного замовлення; під час виконання секретного замовлення діяти безпосередньо в порядку, передбаченому національним законодавством сторін і відповідним контрактом (договором), укладеним між ними [16].

У листопаді 2006 року було підписано угоду між МОУ і МО РБ про створення системи інформаційного обміну (чинний міжнародно-правовий документ) [35]. Предметом угоди стало створення системи інформаційного обміну щодо таких питань: нормативно-правових актів зі створення, реформування і функціонування збройних сил; виконання договорів у військовій галузі; науково-технічних програм і проектів співробітництва в галузі військової науково-технічної інформації; зразків ОВТ, що перебувають в експлуатації, пропонувані для розроблення, модернізації, ремонту і продажу; проведення миротворчих операцій; нормативно-правових актів у галузі роззброєння і конверсії; формування інформаційних ресурсів спільного користування, що містять відомості про науково-дослідну, дослідно-конструкторську та військову діяльність установ, організацій, окремих військових учених і фахівців сторін; спільного використання інформації про розвиток військової науки сторін.

Сторони зобов'язалися протягом року з дня набуття чинності в силу цієї угоди погодити структуру системи і порядок інформаційного обміну і, використовуючи власні інформаційні ресурси, організувати вихідні бази даних.

У 2007 році Уряди України і РБ уклали угоду про співробітництво в галузі

безпеки польоту державних повітряних суден та погодилися на спільну зацікавленість у забезпеченні безпеки польотів та ефективності заходів із запобігання авіаційним подіям, зважаючи на однотипність експлуатованих авіаційних парків, керуючись принципами взаємної довіри щодо порядку розслідування та запобігання авіаційним подіям та авіаційним інцидентам, визнаючи взаємну зацікавленість щодо удосконалення порядку розслідування і надання відомостей про авіаційні події та інциденти українських і білоруських державних повітряних суден (ДпС). Уряди двох держав домовилися здійснювати співробітництво на принципах рівноправності і партнерства відповідно до норм міжнародного права і законодавства України та РБ. Для реалізації положень цієї Угоди уповноваженими органами сторін визначено: від України – МОУ; від РБ – МО РБ. Уряди через свої уповноважені органи домовилися: обмінюватися інформацією про авіаційну подію протягом доби після такої події, про її причини – протягом 5 діб після завершення розслідування; направляти одна одній інформацію про серйозний авіаційний інцидент, у тому числі пошкодження державного повітряного судна протягом 5 діб після його виявлення, про його причини – протягом 15 діб після завершення розслідування; передавати одна одній кожне півріччя інформацію про авіаційні події та серйозні авіаційні інциденти із пошкодженням ДпС, авіаційні інциденти; надавати одна одній допомогу у проведенні НДР з питань безпеки польотів; контролювати за дотримання вимог безпеки польотів ДпС під час проведення спільних навчань спільними групами контролю.

Також було визначено порядок створення і роботи спільних груп контролю, яким було надано право визначати уповноважені органи та оформляти окремі протоколи до цієї угоди. Сторони зобов'язалися забезпечити проведення розслідування спільною комісією авіаційних подій, авіаційних інцидентів, серйозних авіаційних інцидентів з пошкодженням ДпС, до яких залучено авіаційний персонал держав сторін відповідно до національного законодавства держав. Правила створення спільних комісій і порядок розслідування зазначених авіаційних подій та авіаційних інцидентів визначалися окремою угодою між

уповноваженими органами сторін. Сторони домовилися забезпечити надання одна одній допомоги у розслідуванні авіаційних подій та авіаційних інцидентів шляхом залучення фахівців та літаючих лабораторій сторін за наявності таких можливостей. У ході реалізації угоди уповноважені органи сторін зобов'язалися забезпечити захист інформації, що містить дані, які становлять державну таємницю сторін відповідно до Угоди про взаємне забезпечення захисту державних секретів від 2004 року [72].

Угоду між МОУ та МО РБ щодо обміну інформацією про польоти повітряних суден було підписано 18 травня 2009 року [73]. Враховуючи положення угоди про співробітництво в галузі безпеки польотів державних повітряних суден від 2007 року, ґрунтуючись на положеннях угоди про військове співробітництво від 1992 року та беручи до уваги положення протоколу про домовленість щодо співробітництва в галузі ППО від 1996 року договірні сторони домовилися зміцнити та надалі розвивати співробітництво між оборонними відомствами. Також було визначено пункти управління (ПУ): в Україні – КЦ ПС ЗС України, КП ПвК “Захід”, “Центр” ПС ЗС України; в РБ – ЦКП військово-повітряних Сил і ВППО ЗС РБ, КП Західного ОТК ВПС і ВППО ЗС РБ [73]. Міністри оборони домовилися співпрацювати у сфері обміну інформацією про польоти повітряних суден (ПвС) з такими цілями: взаємного оповіщення про всі заплановані польоти ПвС поблизу ДК держав сторін; взаємного оповіщення про всі незаплановані польоти ПвС поблизу ДК держав сторін, у тому числі, тих, які виконують завдання авіаційного пошуку та рятування, охорони ДК держав сторін, надання медичної допомоги, охорони громадського порядку; взаємного оповіщення про не ідентифіковані польоти та порушення порядку використання повітряного простору на маршрутах польотів, що ведуть до ДК держав сторін у повітряному просторі на відстані ближче 50 км від нього; взаємного оповіщення про перетин у повітряному просторі ДК держав сторін ПвС; взаємного оповіщення про польоти ПвС під час виникнення з ними надзвичайних (форс-мажорних) обставин на маршрутах польотів, що ведуть до державного кордону держав сторін на відстані ближче 50 км від нього; надання допомоги ПвС, які зазнали аварії або втратили орієнтування, а також надання їм

інформації про запасні аеродроми; взаємного обміну (за відповідним запитом), аеронавігаційними даними та метеорологічною інформацією на аеродромах, на які здійснюється запит; негайного інформування про викрадення ПвС або його захоплення для вчинення терористичного акту, вжиття взаємопогоджених заходів протидії цьому ПвС; взаємного обміну інформацією про літерні польоти, виконувані з перетином ДК сторін.

Існувала також домовленість про взаємодію між ПУ відповідно до національного законодавства своїх держав, а саме: вживати заходів щодо запобігання порушенням ДК у повітряному просторі та порядку використання повітряного простору; вживати заходів щодо не ідентифікованих польотів повітряних суден у повітряному просторі своїх держав; організувати тренування чергових сил з ППО, у тримісячний термін після підписання цієї угоди інформувати один одного щодо порядку взаємного обміну інформацією про польоти ПвС; організувати та здійснювати взаємодію між ПУ каналами зв'язку, у тому числі із застосуванням АСУ; здійснювати обмін інформацією між ПУ, радіообмін між екіпажами ПвС та наземними службами сторін, обмін кореспонденцією російською або англійською мовами. За письмовою згодою обох сторін угода могла бути змінена. Зміни та доповнення оформлятимуться протоколами, які становитимуть невід'ємну частину угоди і набуватимуть чинності в порядку, визначеному ст. 7 цієї угоди [73].

Так, 8 червня 2011 року у повітряному просторі у межах відповідальності за місцями дислокації чергових сил ППО проведено українсько-білоруське навчання із залученням чергових сил ППО ПС ЗС України та ВПС і ВПО РБ. Метою було удосконалення взаємодії під час виконання завдань бойового чергування. Склад учасників: від України – 150 військовослужбовців чергових сил радіотехнічних бригад та дивізіонів зенітних ракетних військ, пунктів наведення авіації, 6 літаків; від РБ – 10 літаків [26, с. 80].

Так, 30 жовтня 2013 року у повітряному просторі у межах відповідальності за місцями дислокації чергових сил ППО проведено українсько-білоруське навчання із залученням чергових сил ППО ПС ЗС України та ВПС і ВПО РБ. Метою було удосконалення взаємодії чергових сил з ППО під час виконання

бойового чергування. Склад учасників: від України – 100 військовослужбовців чергових сил радіотехнічних бригад та дивізіонів зенітних ракетних військ, пунктів наведення авіації, 3 літаки; від РБ – 3 літаки [28, с. 72].

Питання ВТС було актуальним для обох держав, проте його постійно контролювала третя сторона – РФ. У липні 1993 року МОУ відпрацювала пропозиції до проекту Договору про створення Економічного союзу між Республікою Білорусь, Російською Федерацією та Україною, у третьому розділі якого було сформульовано такі напрями співробітництва: “...виробництво ОВТ, запасних частин, пального, мастил, інших матеріальних засобів і забезпечення ними військ; співробітництво між ремонтними підприємствами; конверсія військової промисловості, демонтаж зброї і техніки; військові перевезення; проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт у збройних силах; військова, військово-технічна та військово-правова інформація; використання аеродромних мереж, повітряного і космічного простору; система зв’язку, її організація і використання засобів автоматизації системи управління та інших технічних засобів; соціальне питання, житлове, фінансове, майнове, продовольче, медичне та інші види матеріального забезпечення військовослужбовців і членів їхніх сімей; переміщення на територію іншої договірної сторони, забезпечення соціально-правового захисту; питання підготовки військових кадрів на умовах взаємних розрахунків...” [85].

Як пропозицію МОУ було висловлено припущення про можливість укладання додаткових угод для врегулювання відповідних напрямів МВСп.

У грудні 1994 року під час візиту офіційної урядової делегації України на чолі з Прем’єр-міністром України до м. Мінська було підписано міжурядову угоду: про військово-технічне співробітництво від 16 грудня 1994 року; про взаємні поставки у 1995 році озброєння, військової техніки, інших матеріальних засобів та надання послуг для потреб оборони та безпеки [86; 87].

Передумовою укладання міжурядової угоди про ВТС було рішення урядів держав підтримувати оптимальний рівень обороноздатності і безпеки країн та необхідність збереження і розвитку кооперації, економічних зв’язків, що склалися під час розроблення, виробництва, ремонту і постачання ОВТ й

інших матеріальних засобів і послуг. Сторони домовилися здійснювати взаємовигідне ВТС шляхом збереження та розвитку кооперованих зв'язків, які склалися під час розроблення, виробництва та ремонту військової продукції, здійснення взаємного постачання військової продукції та надання послуг військового призначення. З цією метою сторони зобов'язалися забезпечити створення необхідних організаційних, правових та інших умов для укладання між уповноваженими суб'єктами господарської діяльності договорів (контрактів), при цьому здійснювати спільні НД та ДКР в інтересах оборони та безпеки держав тільки на основі програм розвитку ОВТ, узгоджених відповідними органами державного управління. Фінансування НД та ДКР передбачалося здійснювати на договірній основі з безпосередньою або частковою участю сторін. Угодою було врегульовано: процедуру виробництва і постачання ОВТ, інших матеріальних засобів та надання послуг в інтересах сторін; закупівлю ОВТ, матеріальних засобів і надання послуг понад прийняті замовлення, в тому числі реекспорту; ремонт і відновлення ОВТ, військово-технічного майна; визнання нормативно-технічних умов щодо стандартизації; військовий контроль за якістю розроблення та виробництва продукції на підприємствах, а також її прийняття для потреб збройних сил сторін; порядок технічного і гарантійного обслуговування продукції, яку постачають, тощо [86]. Сторони зобов'язалися не передавати без взаємного погодження фактично чи формально ОВТ, інші матеріальні засоби та послуги, в тому числі документацію, фізичним чи юридичним особам і державним органам третіх країн, за винятком випадків, коли надання інформації передбачено міжнародними зобов'язаннями сторін. У разі виникнення такого випадку сторони проводитимуть необхідні консультації [86]. Угоду укладено на невизначений термін, при цьому кожна зі сторін має право денонсувати угоду шляхом письмового повідомлення іншої сторони.

Міжурядова угода про взаємне постачання у 1995 році озброєння, військової техніки, інших матеріальних засобів та надання послуг для потреб

оборони та безпеки від 16 грудня 1994 року відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про торговельно-економічне співробітництво від 1993 року врегулювала питання подальшого зміцнення обороноздатності обох держав та забезпечення у 1995 році постачання ОВТ, військово-технічного майна, надання послуг військового призначення за номенклатурою і в обсягах згідно з додатками. Взаємне постачання спеціального майна передбачалося здійснювати без сплати мита за ліцензіями (дозволами). Сторони врегулювали такі питання: процедур виконання взаємних поставок та формування цін на спеціальне майно; заборони на передання майна та інформації фізичним або юридичним особам і урядам третіх країн, за винятком випадків надання інформації, передбачених міжнародними зобов'язаннями сторін; здійснення на своїх підприємствах прийняття спеціального майна; процедур вирішення суперечливих питань; захисту авторських та інших прав на використання винаходів, ноу-хау та іншу науково-технічну продукцію; контролю та координації діяльності з реалізації цієї угоди.

Сторони домовилися, що одностороння зміна умов угоди недопустима. При цьому всі зміни та доповнення до цієї угоди набувають чинності в тому ж порядку, що й сама угода [87].

У січні 1996 року за результатами переговорів міністрів оборони України та РБ укладено протокол про наміри в галузі ВТС між МОУ і МО РБ. Під час обговорення питань ВТС на взаємовигідній основі сторони підписали також План ВТС між МОУ та МО РБ на 1996 рік, а також домовилися до 10 лютого 1996 року створити спільну робочу групу для узгодження конкретних заходів відповідно до Плану військово-технічного співробітництва. Керівники оборонних відомств у протоколі про наміри в галузі ВТС відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про ВТС від 19 грудня 1994 року визнали ВТС одним із найважливіших напрямів забезпечення безпеки і оборони обох держав і погодилися продовжити співробітництво у військово-технічній галузі за

такими напрямками: розроблення пропозицій щодо проведення спільних НД та ДКР із модернізації і розвитку ОВТ; розроблення та організація на договірній основі спільних фундаментальних наукових досліджень у галузі створення новітніх військових технологій; взаємне постачання ОВТ, комплектуючих виробів, запасних частин, технічної документації та військово-технічного майна за наявності у погоджених переліках на еквівалентній основі; організація і проведення капітального ремонту і модернізації озброєння та військової техніки на договірній основі; розроблення пропозицій щодо взаємодії в особливий період і під час формування завдань на розрахунковий рік, збереження мобілізаційних потужностей підприємств промисловості; погашення заборгованості між МОУ і МО РБ за відремонтоване ОВТ; обмін досвідом у галузі робіт з утилізації непридатних до використання озброєння, військової техніки і боєприпасів; підготовка пропозицій за висновком прямих договорів з підприємствами-виготовлювачами на розроблення і постачання ОВТ; удосконалювання нормативно-правової бази ВТС.

Сторони вирішили створити спільну робочу групу для підготовки пропозицій із зазначених напрямів співробітництва. Перша організаційна нарада робочої групи була проведена у м. Києві в березні 1996 року. Відповідальність за координацію і виконання робіт з реалізації цього Протоколу було покладено: з боку МОУ – на заступника міністра оборони з озброєння, з боку МО РБ – на заступника міністра оборони з озброєння [88].

У 2006 році з метою імплементації домовленостей у сфері ВТС українська сторона успішно завершила виконання контракту з ремонту і модернізації 10 літаків Л-39, поставлених збройним силам РБ разом із комплектом наземного обладнання. Надалі, планувалося укладання наступного контракту на модернізацію 20 од. аналогічних літаків [68, с. 62].

За результатами дослідження договірно-правової основи МВСп України з РБ (1992–2013) за змістом укладених договірно-правових документів розкрито загальні риси різних форм двостороннього

співробітництва та їх особливості, що дало змогу зробити такі висновки: договірно-правову основу українсько-білоруського МВСп за воєнно-політичним, військовим і військово-технічним напрямками [89].

Висновки до розділу 3

Встановлено, що процес становлення українсько-польського військового співробітництва супроводжувався поступовим та інтенсивним воєнно-політичним діалогом на рівні Президентів двох держав, керівників оборонних відомств, начальників генеральних штабів, командувачів видів. Це дозволило виділити три етапи: від співіснування в рамках “соціалістичного табору” та започаткування міжнародного військового співробітництва (1991–1996), становлення військового співробітництва (1997–2000), формування стратегічного військового партнерства (2000–2013).

Практичними результатами на першому етапі (1991–1996) стало: укладання першого міждержавного договору щодо принципів та основних напрямів розвитку двосторонніх відносин; після першого візиту Міністра оборони України у Варшаву (12.01.1992) відмічається початок воєнно-політичного діалогу на рівні керівників оборонних відомств і командувачів видами військ (проведено шість візитів на воєнно-політичному рівні); проведення акредитації військового дипломатичного персоналу; формування договірно-правової бази співробітництва (укладено два міждержавних, один міжурядовий та один міжвідомчий договори); встановлення товариських відносин між військовими частинами; проведення першого спільного навчання підрозділів Збройних Сил України та Війська Польського (1994); початок ВТС та набуття плановості заходів військового співробітництва (1993).

На другому етапі (1997–2000) співробітництво України та Республіки Польща визначалося зростанням рівня довіри між політичною та військовою елітою двох держав, гарантованим виконанням взятих міжнародних зобов'язань, активною роботою у 1997–1998 рр. зі створення спільної військової частини (УкрПолБат) та укладання Угоди між Україною та Польщею у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і

гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій (1997).

Проте через низку внутрішньополітичних чинників зазначену угоду Верховна Рада України ухвалила закон України лише у квітні 2000 р.

З'ясовано, що до 1999 р. завершено формування договірно-правових засад двостороннього співробітництва між Україною та Республікою Польща.

На третьому етапі (2000–2013) українсько-польське військове співробітництво характеризувалося посиленням воєнно-політичного діалогу (проведено 31 візит на вищому рівні). Практичними результатами на цьому етапі стало: створення та виконання миротворчих завдань у межах операції НАТО (KFOR з 2001 р.) спільної військової частини “УкрПолБат”; участь військових частин (підрозділів) Збройних Сил України спільно з польськими колегами в операції багатонаціональних сил в Іраку (2003–2005); розширення договірно-правового забезпечення двостороннього співробітництва (укладено два міждержавних, один міжурядовий і п'ять міжвідомчих договорів). Українсько-польське військове співробітництво характеризувалося такими тенденціями: 2006–2007 рр. – збереження темпів інтенсивного розвитку двостороннього військового співробітництва (загалом 51 захід на рік); 2010–2013 рр. – зменшення спільних заходів військового співробітництва (в середньому до 15 заходів на рік) та уповільнення тристоронньої роботи зі створення військової частини (“УкрЛитПолБриг”). Водночас була розпочата спільна участь українських і польських військовослужбовців у складі Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані (2010), забезпечена взаємодія чергових сил протиповітряної оборони під час підготовки та проведення “Євро-2012”. Основним змістом спільних проектів ВТС, на цьому етапі були обмін досвідом з реформування оборонно-промислового комплексу, постачання озброєння та військової техніки, використання підприємств України для модернізації авіаційної техніки. Зазначимо, що договірно-правова основа та існуючий механізм реалізації ВТС дають змогу розвиватися за найперспективнішими напрямками із використанням потенціалу оборонно-промислового комплексу України та РП. Польський досвід показує, що офсет є складним та багатовимірним

явищем, використання якого порушує низку економічних, політичних і соціальних проблем. У цьому контексті з огляду на стан ОВТ збройних сил і компаній (підприємств) ОПК України потрібно формувати механізм закупівлі великої номенклатури високотехнологічного озброєння за кордоном. У таких умовах найдоцільнішим механізмом імпорту товарів військового призначення є використання офсетних угод. Визначено, що протягом 1992–2013 рр. українсько-польське військове співробітництво реалізовано на 57% (вісім напрямів з чотирнадцяти через укладання двосторонніх міжнародних договорів (протоколів). Встановлено, що особливістю договірно-правового забезпечення українсько-польського співробітництва було укладання двосторонніх міжвідомчих договорів з ієрархічною моделлю, що мало переваги: створення належних умов для відносин “стратегічного партнерства” з огляду на розширення суб’єктів військового співробітництва від керівників оборонних відомств, начальників генеральних штабів, командувачів видів, командирів військових частин, чергових командних пунктів; процедура укладання міжвідомчого протоколу до “рамкової угоди” стала найкоротшим шляхом до укладання міжнародних договорів відповідно до законодавства України та Республіки Польща. Договірно-правова основа та існуючий механізм їх реалізації дозволили розвиватися із використанням потенціалу оборонно-промислового комплексу України та Польщі. Водночас така ієрархічна модель мала негативний аспект, що допускав механізм втрати чинності її протоколів усіма в разі денонсації або призупинення дії рамкової угоди. Це питання було вирішено шляхом прийняття Генеральної угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері оборони (підписана 02.12.2016, набула чинності 06.09.2018).

Встановлено, що договірно-правова основа та наявний механізм реалізації ВТС дає змогу розвиватися за найперспективнішими напрямками із використанням потенціалу оборонно-промислового комплексу України та РП.

Виявлено тенденції розвитку військового співробітництва України з Республікою Білорусь, як країни-учасниці СНД з урахуванням специфіки воєнно-політичного діалогу, що дозволило встановити три етапи:

становлення військового співробітництва (1991–1996), розвиток військового співробітництва (1997–2000), формування стратегічного партнерства (2000–2013).

На першому етапі (1991–1996) започатковано українсько-білоруське військове співробітництво шляхом формування міждержавних відносин на принципах суверенності та міжнародного права. Особливістю такого співробітництва стала наявність тісних зв'язків між різними гілками влади та військового керівництва, що значно пришвидшувало реалізацію спільних інтересів і вирішення проблемних питань, у тому числі із залученням можливостей збройних сил. Після першого візиту урядової делегації Республіки Білорусь до Києва, під час якої проведено офіційні переговори міністрів оборони двох держав (17.12.1992), відмічається активність воєнно-політичного діалогу (проведено чотири візити). Не зважаючи на новий статус України та Республіки Білорусь, як незалежних держав, продовжено тісну кооперацію з ВТС між підприємствами й організаціями оборонно-промислового комплексу колишнього СРСР. Разом з тим, відмічається активна робота зі створення договірно-правової бази співробітництва (укладено один міжурядовий, один міжвідомчий договір і вісім протоколів). Доведено, що українсько-білоруське військове співробітництво, було спрямовано на вирішення однорідних проблемних питань через обмін досвідом, проте негативно впливали на розвиток двостороннього співробітництва внутрішньополітичні, економічні та інші чинники.

На другому етапі (1997–2000) українсько-білоруське військове співробітництво характеризувалося перманентністю двосторонніх відносин із високим рівнем діалогу та зменшенням інтенсивності заходів на вищому воєнно-політичному рівні. Для запобігання розширення НАТО на Схід, Російська Федерація безпосередньо впливала на зовнішню політику Республіки Білорусь (щодо ліквідації ядерного озброєння, набуття нейтрального статусу). Результатом такої діяльності стало утворення союзної держави Білорусь і Росія (1999) та ухвалення з цих позицій концепції

національної безпеки Республіки Білорусь (2001).

Незважаючи на наявність розбіжностей у стратегічних цілях за інтеграційними напрямками (НАТО і ЄС, протилежний напрямі – СНД і ОДКБ) встановлено активний розвиток договірно-правового забезпечення українсько-білоруського військового співробітництва, продовжено воєнно-політичний діалог (дев'ять візитів на рівні воєнно-політичного керівництва держав).

На третьому етапі (2000–2013) українсько-білоруське військово-співробітництво характеризувалося низькою інтенсивністю діалогу (2006–2009), переважно воєнно-політичні заходи відбувалися в рамках багатосторонніх заходів країн-учасниць СНД.

Відсутність стабільного діалогу спричинена посиленою підготовкою України до отримання Плану дій для набуття членства в НАТО (2008), наявністю економічних і фінансових аспектів, що посилювали розбіжності у відносинах України та Республіки Білорусь. На цьому етапі пріоритетним напрямом був обмін досвідом у ММД, розвиток ВТС, реалізація двосторонніх домовленостей.

Водночас відмічено активізацію воєнно-політичного, військового та військово-технічного співробітництва (2010–2013), що обумовлено зміною зовнішньої політики України на позаблоковий статус (проведено два візити на рівні воєнно-політичного керівництва держав, понад 100 заходів військового співробітництва).

Загалом, протягом 1992–2013 рр. українсько-білоруське військово-співробітництво реалізовано на 75% (дев'ять напрямів з дванадцяти через укладання двосторонніх договорів (протоколів)). Договірно-правова основа ВТС забезпечила реалізацію відповідних напрямів співробітництва, дозволила планувати заходи на перспективу й узгоджувати їх імплементацію через спільні робочі групи. Особливістю договірно-правової системи стало укладання двосторонніх міжвідомчих договорів за ієрархічною моделлю, основою яких була угода про військово-співробітництво, протоколи, укладені

в межах реалізації спільних інтересів. Угода про військове співробітництво у свою чергу має пряме посилення на договір між УРСР і БРСР 19.12.1990, який застарів з огляду на ухвалення в 1995 році Українсько-білоруського договору про дружбу, добросусідство та співробітництво .

Разом з тим, міжурядова угода про співробітництво в галузі безпеки польотів державних повітряних суден має пряме посилення на міжвідомчі договори як на першоджерело, що є неприйнятним. Підтверджено актуальність визначення стану сформованості договірно-правових основ співробітництва, його слабкі місця (невідповідність сьогоденню) та можливі наслідки, зокрема використання колізійних норм як у внутрішньому законодавстві, так і в міжнародних договорах України, з огляду на використання Російською Федерацією права як зброю в гібридній війні проти України та Заходу.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Зленко А. Дипломатія і політика України в процесі динамічного геополітичних змін / худ. оформ. Б.Р. Бублич, В.А.Муриніч – Харків . Фоліо, 2003, 559с.

2. Декларації про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин, від 13 жовтня 1990 р., міжнародно-правовий документ (чинний), – Зібрання чинних міжнародних договорів України.- Офіц. вид.-К. 1990 р., № 1, стор. 105.

3. Gill W., Gill N. Stosunki Polski z Ukrainą w latach 1989-1999 – Toruń – Poznań, 1994, с.21

4. Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво 1992 р. (чинний) – двохстороння міждержавна угода, Офіційний вісник України від 15.04.2005 – 2005 р., № 13, стор. 597, стаття 696, код акту 31927/2005.

5. Протокол про обмін Грамотами про ратифікацію Договору між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і суспільство, 30 грудня 1992 р. // Офіційний вісник України. 2005. № 13. С. 597. Ст. 696. Код акта 31927/2005.

6. Матеріали щодо особливості підготовки у 1992 році проекту угоди про українсько-польське військове співробітництво до підписання // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640 Спр. 5. Арк. 80, 94–97. Оригінал.

7. Доповідь виконуючого обов'язки начальника управління зовнішніх зв'язків ГШ ЗС України щодо стану готовності проекту угоди про українсько-польське військове співробітництво до підписання // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 11. Арк. 163. Оригінал.

8. Polish armed forces guide 95 / Biuro Prasy i Informacji MON/ Andrzej Bogun and other. Warsaw, 1995. P. 185.

9. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво від 03.02.1993: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2004. № 17. С. 424. Код акта 28693/2004.

10. Лист щодо візиту представників військової освіти // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 9. Арк. 95–98.

11. Листування між оборонними відомствами РП та України з проведення перших навчань на території РП в рамках ПЗМ НАТО // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 8. Арк. 135–138.

12. Декларації про принципи формування українсько-польського партнерства (березень 1994 р.) // Офіційний вісник України. 2004. № 12. С. 418. Код акта 28693/2004.

13. Протокол до Угоди між Міністерством оборони та Міністерством національної оборони Республіки Польща про двостороннє співробітництво відносно основ взаємного повітряного руху військових повітряних суден України та Республіки Польща у повітряному просторі обох держав від 06.05.1994 : міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2007. № 12.

С. 140. Ст. 466. Код акта 38772/2007.

14. Спільна декларація Президента України та Президента Республіки Польща (червень 1996 р.). [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/117-14>. Назва з екрана.

15. Воєнна безпека України на межі тисячоліть / Г.М. Перепелиця та ін.; Нац. інституту стратегічних досліджень. Київ: Стилос, 2002. С. 394.

16. Спільна заява Президентів України і Республіки Польща “До порозуміння і єднання”: міжнародний документ від 21.05.1997 [Електронний ресурс]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_005. Назва з екрана.

17. Угода між Україною та Республікою Польща у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій від 26.11.1997: міжнародний договір (угоду ратифіковано Законом № 1634-III (1634-14) від 06.04.2000; втратила чинність 01.05.2011) [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1634-14>. Назва з екрана.

18. Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej (przyjeta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4 stycznia 2000 roku) / Стратегія безпеки Республіки Польща (ухвалена на засіданні Ради міністрів Польщі 04.01.2000.

19. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємну охорону інформації від 04.09.2001: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2004. № 18. С. 134. Ст. 1303. Код акта 28813/2004.

20. Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємну охорону секретної інформації: Закон від 26.09.2002 № 173-15 // Офіційний вісник України. 2002. № 44. С. 9.

21. Протокол до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво від 03.02.1993, підписаний у Києві, щодо встановлення побратимських відносин авіаційних військових частин від 14.08.2003:

міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2004. № 17. С. 497. Ст. 1266. Код акта 28695/2004.

22. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністром національної оборони Республіки Польща про надання підтримки з боку МО України підрозділу збройних сил Республіки Польща під час проведення спільного українсько-польсько-британського навчання “Козацький степ-2003” від 25.08.2003: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2004. № 17. С. 499. Ст. 1267. Код акта 28709/2004.

23. Андросенко І. Міжнародне співробітництво як засіб зміцнення безпеки // Військо України. 2007. №8 (89). С. 16-19.

24. Протокол до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво стосовно обміну інформацією й виконання польотів військовими повітряними суднами України та Республіки Польща в повітряному просторі обох держав від 7.09.2010: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2010. № 95. С. 161. Ст. 3390. Код акта 53867/2010.

25. Технічна угода між Міністерством оборони України та Міністром національної оборони Республіки Польща про направлення українського миротворчого персоналу для виконання завдань у складі польського військового контингенту в провінції Газні, що діє в рамках Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан, від 16.11.2010: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2010. № 96. С. 156. Ст. 3434. Код акта 53895/2010.

26. Біла книга-2011: оборонна політика України: щорічник. Київ, 2012. С. 83.

27. Біла книга-2012: оборонна політика України: щорічник. Київ, 2013. С. 73.

28. Біла книга-2013: оборонна політика України: щорічник. Київ, 2014. С. 74.

29. Лист Посла України в Республіці Польща Л. Старака на адресу віце-

прем'єр-міністра – міністра оборони Морозова К.П. щодо участі у червні 1992 р. представників ЗС України у спільній, на чолі з польською стороною верифікаційної діяльності на території Данії // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 5. Арк. 24.

30. Лист щодо візиту представників військової освіти // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 9. Арк. 95–98.

31. Листування між оборонними відомствами РП та України з проведення перших навчань на території РП в рамках ПЗМ НАТО // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 8. Арк. 135–138.

32. Листування між МО України та МНО РП щодо виконання плану співробітництва на 1994 рік // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 23906. Спр. 9. Арк. 95.

33. Коркішко А. С. Карта життя. Роздуми про військову службу. Київ: ВД “Воєнна розвідка”, 2016. 564 с.

34. Деркач О. Т., Коберський Л. В. Українсько-польський батальйон: історія і сучасність (нарис). Львів: Плай, 2001. 124 с.

35. Ярушевські В. Як колишній льотчик зі стажем, можу сказати: пілотувати гелікоптери, які модернізували на ваших авіазаводах, одне задоволення // Військо України. 2010. №4 (118). С. 14–19.

36. Протокол про внесення змін та доповнень до Протоколу до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво стосовно обміну інформацією й виконання польотів військовими повітряними суднами України та Республіки Польща в повітряному просторі обох держав від 17.05.2012: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2012. № 44. С. 208. Ст. 1725. Код акта 61984/2012.

37. Участь представника МОУ в урядовій делегації на переговорах з ВТС // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. 23906. Спр. 10. Арк. 36.

38. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємні поставки озброєння, військової техніки та надання послуг у військово-технічній галузі від 10.10.1996: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2007. № 55. С. 187. Ст. 2242. Код акта 40532/2007.

39. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польщі про торгівлю та економічне співробітництво від 04.10.1991: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2006. № 39. С. 97. Ст. 2640. Код акта 37428/2006.

40. Угода між Міністерством машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України та Міністерством промисловості і торгівлі Республіки Польща про співробітництво в галузі машинобудування від 25.06.1996: міжнародний договір // Офіційний вісник України. 2007. № 96. С. 128. Ст. 3520. Код акта 41814/2007.

41. Офсетна політика держав в умовах глобалізації. Оцінки та прогнози: монографія / В. М. Бегма та ін.; за заг. ред. В. М. Бегми. Київ: НІСД, 2011. 352 с.

42. Лухтан А. І. Становлення і розвиток українсько-польського співробітництва в галузі оборони: підсумки двадцятиріччя / А. І. Лухтан // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2016. – Вип. 4 (22). – С. 125–134.

43. Генеральної угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері оборони (підписана 02.12.2016, набула чинності 06.09.2018). // Офіційний вісник України. 2019 . № 78. С. 324.

44. Белоруссия и Украина: История и культура: ежегодник 2005/2006; гл. ред. Б. Н. Флоря. Москва: Индрик. 2008. С. 424.

45. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою Україною та Республікою Білорусь: двостороння міждержавна угода від 29.12.1990 № 112_011 (чинний) // ВВР. 2000. № 48. Ст. 410.

46. Протокол про обмін Грамотами про ратифікацію Договору між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою від 29.12.1990 № 112_011 (чинний) //

ВВР. 2000. № 48. Ст. 410.

47. Телеграма прем'єр-міністра РБ на ім'я Президента України щодо надання допомоги з евакуації громадян Білорусії // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 11. Арк. 48. Оригінал.

48. Звітування за результатами першої зустрічі урядової делегації України та РБ // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. 34747. Спр. 19. Арк. 365–388.

49. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про військове співробітництво від 17.12.1992 № 112_067: міжвідомчий міжнародний документ (чинний) // - Офіційний вісник України. 2005. № 12. С. 240.

50. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про порядок переводу і звільнення осіб офіцерського складу, прапорщиків та мічманів від 17.12.1992 № 112_070: міжнародно-правовий документ (чинний) // Офіційний вісник України. 2005. № 12. С. 283.

51. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про порядок підготовки офіцерських кадрів у військово-навчальних закладах від 17.12.1992 № 112_069: міжвідомчий міжнародно-правовий документ (чинний) // Офіційний вісник України. 2005. № 12. С. 281.

52. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про принципи використання повітряного простору, взаємодії Військово-повітряних сил та засобів Протиповітряної оборони від 17.12.1992 № 112_068, чинний // Офіційний вісник України. 2005. № 12. С. 280.

53. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про принципи взаємного технічного і тилового забезпечення їх Збройних Сил від 17.12.1992 №112_071: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2005. № 12. С. 285.

54. Протокол про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Беларусь в галузі військової топографії і геодезії від 29.03.1993: міжнародно-правовий документ, чинний // Офіційний вісник України. 2005. № 22. С. 380.

55. Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про організацію військових міждержавних залізничних перевезень та розрахунків за них від 18.01.1995: міжнародно-правовий документ (чинний) // – Офіційний вісник України. 2007. № 36. С. 41.

56. Протокол про розширення співробітництва у військовій галузі між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь від 18.01.1995: міжнародно-правовий документ (чинний) // Офіційний вісник України. 2007. № 97. С. 64.

57. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про співробітництво в галузі протиповітряної оборони від 31.01.1996: міжнародно-правовий документ (чинний) // Офіційний вісник України. 2007. № 97. С. 60.

58. Протокол про порозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про порядок обміну інформацією з питань забезпечення польотів, надійності авіаційної техніки і виконання спільних науково-дослідних робіт в інтересах авіації збройних сил від 31.01.1996: міжнародно-правовий документ (чинний) // Офіційний вісник України. 2007. № 98. С. 82.

59. Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про навчально-методичне і наукове співробітництво між військово-навчальними закладами і науково-дослідними установами Військово-Повітряних Сил України та Військовою академією Республіки Білорусь 31.01.1996: міжнародно-правовий документ (чинний) // Офіційний вісник України. 2007. № 98. С. 81.

60. Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про порядок заправління військових

повітряних суден і взаєморозрахунки за видані пальне, мастильні матеріали, спеціальні рідини при посадках на військові аеродроми України і Республіки Білорусь від 31.01.1996: міжнародно-правовий документ (чинний) // Офіційний вісник України. 2007. № 97. С. 62.

61 Українсько-білоруський договір про дружбу, добросусідство та співробітництво 1995 р. від 17.07.1995 № 121-122, чинний від 1997 р. // ВВР. 1997. № 48. Ст. 410.

62. Листування з питання оформлення державного кордону між Україною та РБ // ГДА МО України. Ф. 3697. Оп. 34747. Спр. 18. Арк. 427.

63. Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон від 12.05.1997 № 112_004 (ратифіковано Законом № 491/97-ВР від 18.07.97, чинний від 18.06.2013 // ВВР. 2013. № 66. С. 466.

64. Максак Г, Юрчак Д. Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях. [Електронний ресурс]. Москва: Фонд им. Фридриха Эберта. 41 с. URL: <http://www.fes.kiev.ua> (дата звернення: 07.01.2018).

65. Тихомиров А. В. Внешняя политика Республики Беларусь (1991–2015). Минск: БГУ, 2017. С. 208.

66. Тихомиров А. В. Белорусско-украинские отношения в 1991–2009 гг. // Труды факультета международных отношений: науч. сб.; ред. кол.: В. Г. Шадурский [и др.]. Вып. 1. Минск: Тесей, 2010. С. 43–46.

67. Вдовенко С. М., Максак Г. А. Состояние и перспективы развития двусторонних украинско-белорусских отношений. [Електронний ресурс]. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=47909. Назва з екрана (дата звернення: 02.02.2018).

68. Ціхаміраў А. В. Беларуская-ўкраінскія адносіны ў 1991–2006 гг. // Беларускі гістарычны часопіс. 2007. № 2. С. 3–10.

69. Мальцев Л. С. Вооруженные Силы Республики Беларусь: история и современность. Минск: Асобны Дах, 2003. 245 с.

70. Біла книга - 2006: оборонна політика України: щорічник. Київ, 2007. С. 95.

71. Угода між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь про співробітництво в галузі санаторно-курортного лікування військовослужбовців та членів їхніх сімей від 25.05.2006: міжнародно-правовий документ (чинний) // Офіційний вісник України. 2007. № 35. Ст. 209.

72. Угода між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь про створення системи інформаційного обміну від 23.11.2006 : міжнародно-правовий документ (чинний) // Офіційний вісник України. 2007. № 7. Ст. 184.

73. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі безпеки польотів державних повітряних суден від 10.12.2007: міжнародно-правовий документ (чинний) Офіційний вісник України. 2008. № 14. Ст. 58.

74. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь щодо обміну інформацією про польоти повітряних суден від 18.05.2009 № 112_151 : міжнародно-правовий документ (чинний) // Офіційний вісник України. 2009. № 43. Ст. 170.

75. Концепция международного военного сотрудничества Министерства обороны Республики Беларусь: утверждена приказом Министра обороны Республики Беларусь от 10.11.2010. № 1010. [Електронний ресурс]. URL: http://www.mil.by/ru/military_policy/international/ (дата звернення: 05.02.2018).

76. Лукашенко О. В. Столетия совместной истории / журнал Народний депутат: Киев. 2013. № 93. [Електронний ресурс]. URL: <http://nardepjournal.com/article/2013/93/>. Назва з екрана (дата звернення: 05.02.2018).

77. Біла книга - 2005: оборонна політика України: щорічник. Київ, 2006. С. 133.

78. Біла книга - 2007: оборонна політика України: щорічник. Київ, 2007. С. 119.

79. Біла книга - 2008: оборонна політика України: щорічник. Київ, 2009. С. 99.

80. Біла книга - 2010: оборонна політика України: щорічник. Київ, 2011. С. 74.

81. Запит щодо проведення у березні 1992 р. інспекції території Республіки Білорусь спільно з представниками збройних сил Франції // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 18640. Спр. 5. Арк. 24.

82. Листування з питань погодження МО України та МЗС України відповідних квот кількості бойових літаків РБ відповідно до міжнародних зобов'язань Білорусії // ГДА МО України. Ф. 3657: Листування з МЗС України і зарубіжними організаціями. Оп. 20593. Спр. 6. Арк. 5, 8.

83. Довідковий матеріал щодо реалізації домовленостей за Договором відкрите небо // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 20593. Спр. 6. Арк. 29–30.

84. Про ратифікацію Угоди між Україною та Республікою Білорусь про взаємне забезпечення захисту державних секретів. Закон України від 19.02.2004 № 3000-IV (3000-15) // Офіційний вісник України. 2005. № 45. С. 16.

85. Лист щодо про розгляд тактико-технічного завдання на дослідно-конструкторську роботу “Розробка та створення інтегрованої геоінформаційної системи для вирішення спеціальних задач топогеодезичного забезпечення “Розбої АН”. // ГДА МО України. Ф. 3657 Оп. 20593 Спр.4 Арк. 8–9.

86. Пропозиції до проекту Договору про створення Економічного сектору між Республікою Білорусь, Російською Федерацією та Україною // ГДА МО України. Ф. 3657. Оп. 20593. Спр. 11. Арк. 14. Оригінал.

87. Угода між Урядом України та Кабінетом Міністрів Республіки Білорусь про військово-технічне співробітництво від 16.12.1994: міжнародно-правовий документ № 112_111 (чинний) // Офіційний вісник України. 2007. № 16. С. 132.

88. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про взаємні поставки у 1995 році озброєння, військової техніки, інших матеріальних засобів та надання послуг для потреб оборони та безпеки від 16.12.1994 № 112_020: міжнародно-правовий документ (чинний).

[Електронний ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_020.

Назва з екрана (дата звернення: 05.02.2018).

89. Лухтан А. І. Українсько-білоруське міжнародне військове співробітництво: підсумки формування договірно-правових основ (1992–2013 рр.) / А. І. Лухтан // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2017. – Вип.4 (26). – С. 130–136; 2018. – Вип.1 (27). – С. 124–134.

90. Україна у відгуках зарубіжної преси / Інформаційно-бібліографічний бюлетень національна бібліотека України імені В.І.Вернадського Фонд президентів України. Під редакцією О.С.Онищенка. випуск 4 Київ: 2012 С.80

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено актуальне наукове завдання, що полягало у з'ясуванні сутності та змісту процесу становлення міжнародного військового співробітництва України та його розвитку з Республікою Польща та Республікою Білорусь з урахуванням їх зовнішньополітичних орієнтацій на зміни безпекової політики у регіоні, та узагальнені набутого досвіду для використання в сучасних умовах.

1. Аналіз історіографії та виявлених джерел дає підстави стверджувати, що МВСп України залишається актуальною проблемою історичної науки та є предметом дослідження істориків, політологів, юристів та інших фахівців. Водночас в українській історичній науці не має цілісного й об'єктивного військово-історичного дослідження, в якому комплексно було б висвітлено історичний досвід становлення та розвитку МВСп України із суміжними державами, що входять до складу різних воєнно-політичних організацій.

Використання широкої джерельної бази дозволило комплексно дослідити предмет дослідження, надало обґрунтованості та достовірності науковим положенням і висновкам дисертації.

2. Встановлено, що процеси становлення МВСп України проходили у чотири етапи з урахуванням воєнно-політичних подій, зовнішньої політики держави та пов'язаних з ними програм будівництва Збройних Сил України, а також договірно-правового забезпечення співробітництва за воєнно-політичним, військовим і військово-технічним напрямками. На цей процес негативно впливали такі чинники: суперечлива за напрямками зовнішня політика України від намірів євроатлантичної інтеграції до позаблокового статусу; часта зміна керівництва оборонного відомства; низький рівень фахової підготовки службових осіб органів МВСп; відсутність системи організаційних заходів з оптимізації структурних підрозділів (органів) МВСп, і як наслідок, відтік кваліфікованих кадрів; систематичне недофінансування потреб оборони та неактивна участь в інспекційній діяльності (1992–1994).

3. Визначено, що еволюція нормативно-правового забезпечення МВСп України у 1992–2013 роках відбувалася під впливом зміни зовнішньої політики України та визначається етапами: створення (1991–1996); розвитку і удосконалення (1996–2010); уповільненням розвитку (2010–2013). Встановлено, що прийнята нормативно-правова база МВСп України загалом сприяла реалізації національних інтересів України. Вона була сформована протягом першого та другого етапів, що дозволило визначити повноваження суб'єктів МВСп України (Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, міністерств (відомств), Збройних Сил України та інших військових формувань і правоохоронних органів) у воєнно-політичному, військовому та військово-технічному співробітництві; унормувати право міжнародних договорів; створити механізм планування та програмування двостороннього співробітництва за основними напрямками співробітництва; удосконалити участь Збройних Сил України та інших військових формувань і правоохоронних органів у ММД України у складі багатонаціональних коаліційних сил. Разом з тим, на третьому етапі як особливість відмічено уповільнення темпів розвитку нормативно-правового забезпечення після визначення на політичному рівні позаблокового статусу України. Однак, існувало ряд проблемних питань нормативно-правового забезпечення: відсутність уніфікованого понятійного апарату до стандартів НАТО; нерегульованість на законодавчому рівні питань військово-технічного та цивільно-військового співробітництва.

4. Встановлено, що військове співробітництво України з Республікою Польща та Республікою Білорусь почалося одночасно у 1992 році на принципах і нормах міжнародного права та досягло до рівня стратегічного партнерства (1996 р. і 2013 р.), з урахуванням їх зовнішньополітичної орієнтації на розвиток безпекової політики в регіоні. З'ясовано, що українсько-польське й українсько-білоруське військово-співробітництво набуло планово-програмного характеру (1993 р. і 1997 р.), що дозволяло ефективно координувати та виконувати заходи військового співробітництва.

Особливістю українсько-польського військового співробітництва є стрімкий перехід від співробітництва до стратегічного партнерства (1997) завдяки: тісним контактам між дипломатами та керівництвом обох держав, налагодженню воєнно-політичного діалогу на рівні керівників оборонних відомств, начальників генеральних штабів, командувачів видів; довірі та гарантованому виконанню взятих зобов'язань у сфері безпеки та оборони; формуванню нових принципів колективної безпеки у регіоні після вступу Республіки Польща в ЄС та НАТО (1999). Дієвим результатом такого партнерства було: створення та виконання миротворчих завдань під егідою НАТО спільної військової частини “УкрПолБат” (2001–2009), спільна участь в Іраку (2003–2005), в Афганістані (2010–2014); забезпечення підготовки та проведення “Євро-2012”; обмін досвідом реформування оборонно-промислового комплексу, поставки озброєння та військової техніки; використання підприємств України для модернізації авіаційної техніки.

Особливістю українсько-білоруського військового співробітництва, була наявність тісних зв'язків між різними гілками влади та військового керівництва, зокрема цьому сприяло активний воєнно-політичний діалог після першого візиту (1992), спільні інтереси в будівництві збройних сил, залучення військових підрозділів для вирішення гуманітарних завдань та інші. Разом з тим, з 2005 року відмічено тенденцію послаблення стабільного воєнно-політичного діалогу, що обумовлено підготовкою України до отримання Плану дій для набуття членства в НАТО (2008), наявністю економічних і фінансових чинників. Через посилення розбіжностей у зовнішньополітичних пріоритетах двосторонні воєнно-політичні заходи відбувалися в рамках багатосторонніх заходів СНД, при цьому заходи військового та військово-технічного співробітництва виконувалися. Спостерігається активізація воєнно-політичного, військового співробітництва у 2010–2013 рр. Розвитку ВТС між підприємствами й організаціями сприяла наявність тісних зв'язків у рамках оборонно-промислового комплексу колишнього СРСР та однотипність номенклатури озброєння та військової техніки.

5. З'ясовано, що договірно-правове забезпечення співробітництва України з Республікою Польща та Республікою Білорусь розвивалося активно та відповідало потребам двосторонніх відносин. Українсько-білоруське військове співробітництво за кількістю укладених двосторонніх договорів відповідно до напрямів співробітництва має вищий показник, ніж українсько-польське співробітництво. Встановлено, що до спільних рис належить ідентична ієрархічна модель, яка формувалася через укладання рамкових угод про військове співробітництво та протоколи, що мали прямий зв'язок. Водночас, розкрито прогалини, що потребують: удосконалення договірно-правового забезпечення військового співробітництва України та Республіки Білорусь шляхом виключення посилянь на договір між УРСР і БРСР від 19.12.1990, який застарів унаслідок ухвалення Українсько-білоруського договору про дружбу, добросусідство та співробітництво (1995); проведення моніторингу дієвості існуючих норм у чинних протоколах до рамкової угоди про військове співробітництво з питань соціального захисту військовослужбовців, подальшого проходження служби після закінчення навчання у вищих військових закладах, забезпечення перевезень залізничним транспортом та інші.

6. Виявлено нереалізований потенціал для розвитку МВСп України за таким напрямом як співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки, що є складовою у забезпеченні обороноздатності держави.

Встановлено, що у національному законодавстві не унормовано поняття “міжнародне військове співробітництво України”. З метою удосконалення понятійно-категорійного апарату у частині наближення до стандартів НАТО автором запропоновано визначення сутності МВСп України, як зовнішньополітична діяльність центральних органів виконавчої влади, що в межах своєї компетенції реалізують державну політику у сфері оборони та безпеки, щодо встановлення і розвитку зносин з відповідними органами іноземних держав, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародного права згідно з чинним законодавством України, принципами та нормами міжнародного права.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків можуть бути: досвід українсько-румунського, українсько-угорського, українсько-словацького, українсько-турецького міжнародного та міждержавного військового співробітництва у 1991–2018 рр.; особливості договірно-правового забезпечення міжнародного співробітництва у сфері мобілізаційної підготовки в інтересах сил оборони; міжнародна підтримка України в її боротьбі проти російської агресії в 2014-2018 рр. та інше.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Лухтан А. І. Досвід формування законодавчих і нормативно-правових засад сучасного міжнародного військового співробітництва України / А. І. Лухтан // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2016. – Вип. 3 (21). - С. 82–85.

2. Лухтан А. І. Становлення і розвиток українсько-польського співробітництва в галузі оборони: підсумки двадцятиріччя / А. І. Лухтан // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2016. – Вип. 4 (22). – С. 125–134.

3. Лухтан А. І., Павлунько М. Я. Військові частини, підрозділи, персонал сухопутних військ у міжнародних миротворчих операціях з підтримки миру та безпеки : міжнародно-правовий аспект / А. І. Лухтан, М. Я. Павлунько // Труды університету: зб. наук. праць. – Київ, 2016. – № 5 (138). – С. 200–205.

4. Лухтан А. І. Міжнародне військово співробітництво України: історико-теоретичний аспект / А. І. Лухтан // Військово-науковий вісник: зб. наук. праць. – Львів, 2017. – № 27. – С. 125–134.

5. Lukhtan A. The epistemology concepts of terms “military cooperation”, “military-political cooperation”, “military-technical cooperation” / A.Lukhtan // Central European Journal for Science and Research. – Praha., 2017. – № 1 (37). – P. 83–89.

6. Лухтан А. І. Українсько-білоруське міжнародне військово співробітництво: підсумки формування договірно-правових основ (1992–2013 рр.) / А. І. Лухтан // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2017. – Вип.4 (26). – С. 130–136; 2018. – Вип.1 (27). – С. 124–134.

7. Лухтан А. І. Історіографія становлення міжнародного військового співробітництва України (1991–2013 рр.): / А. І. Лухтан // Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць. – Київ, 2018. – Вип.3 (29). – С. 62–74.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Лухтан А. І. Міжнародне військове співробітництво України: правовий аспект / А. І. Лухтан // Всесвітня історія та проблеми міжнародних відносин : IV Міжнар. наук.-практ. конф., 10 квітня 2013 р.: тези доп. – Львів, 2013. – С. 267–272.

9. Лухтан А. І. Міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України: правовий аспект / А. І. Лухтан // Гуманітарно-соціальні та правові аспекти реформування Збройних Сил України : наук. семінар у гуман. ін-ту НУОУ, 28 листопада 2013 р.: тези доп. – Київ, 2013. – С. 150–155.

10. Лухтан А. І. Досвід участі України у складі багатонаціонального військового формування високої готовності : міжнародно-правовий аспект / А. І. Лухтан // Соціально-гуманітарні та правові проблеми діяльності Збройних Сил України: наук.-практ. конф. гуманітар. ін-ту НУОУ, 24 квітня 2014 р.: тези доп. – Київ, 2014. – С. 292–295.

11. Лухтан А. І. Деякі питання з розвитку міжнародного співробітництва з питань мобілізаційної підготовки / А. І. Лухтан // Актуальні проблеми правового регулювання особливого періоду: наук.-практ. семінар гуманітар. ін-ту НУОУ, 30 березня 2016 р. : тези доп. – Київ, 2016. – С. 64–67.

12. Лухтан А. І. Психологічна реабілітація військовослужбовців як пріоритетний напрям військового співробітництва Збройних Сил України / А. І. Лухтан // Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції: VI Міжвідомча наук.-практ. конф., 26 травня 2016 р.: тези доп. – Київ, 2016. – С. 207–210.

13. Лухтан А. І., Павлушко М. Я. Міжнародне військове співробітництво України: історико-правовий аспект / А. І. Лухтан, М. Я. Павлушко // Відродження Українського війська: сучасність та історична ретроспектива: Міжнар. наук. конф. Київ, 1-2 грудня 2016 р.: тези доп. – Київ, 2016. – С. 108–109.

Додаток Б

Участь Збройних Сил України в миротворчих операціях з підтримки миру та безпеки (1992-2018)

Починаючи з 1992 р. в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки взяло участь більше 44 000 українських військовослужбовців, з яких 54 загинуло. Станом на 01.05.2018 ЗС України беруть участь в 8 міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки у 6 країнах світу та районі Аб'єй.

Таблиця 1

№	Роки	Назва	Місце	Чисельність	Втрати
1.	1992–1995	Сили ООН по охороні	Югославія	753	15
2.	1994–2000	Місія ООН у Таджикистані	Республіка Таджикистан	21	-
3.	1995–1999	Сили Виконання Угоди, Сили Стабілізації у Боснії і Герцеговині	Боснія і Герцеговина	400	2
4.	1995–1999	Місія ООН превентивного розгортання в Македонії	Республіка Македонія	1	-
5.	1996–1998	Місія ООН у Східній Славонії	Славонія	415	-
6.	1996–1999	Місія ООН в Анголі	Республіка Ангола	216	1
7.	1996–2002	Місія ООН на півострові Превлака, Хорватія	Республіка Хорватія	2	-
8.	1997	Місія ООН у Гватемалі	Республіка Гватемала	8	-
9.	1998–2001	Місія ОБСЄ з верифікації у Косово	Косово, Республіка Сербія	23	-
10.	1999–2003	Міжнародні сили з підтримки миру в Косово – КФОР	Косово, Республіка Сербія	174	1
11.	1999–2005	Місія ОБСЄ у Грузії	Грузія	5	-
12.	2003–2005	Багатонаціональні сили у Іраку	Республіка Ірак	1629	18
13.	2000–2006	Тимчасові сили ООН у Лівані	Ліванська Республіка	657	-

№	Роки	Назва	Місце	Чисельність	Втрати
14.	2000–2001	Спеціальна Місія ООН в Афганістані	Ісламська Республіка Афганістан	1	-
15.	2001–2005	Місія ООН у Сьєрра-Леоне	Республіка Сьєрра-Леоне	680	6
16.	2003	Гуманітарна місія в Державі Кувейт	Держава Кувейт	448	-
17.	2000–2008	Місія ООН в Ефіопії та Еритреї	Ефіопія та Еритрея	7	-
18.	2005–2011	Тренувальна місія НАТО у Республіці Ірак	Республіка Ірак	10	-
19.	2001–2009	Місія ООН у Грузії	Грузія	5	-
20.	2005–2011	Місія ООН у Судані	Республіка Судан	11	-
21.	2013–2014	Операція НАТО «Океанський Щит»	Узбережжя Сомалі	249	-
22.	2007–2013	Антитерористична операція НАТО «Активні зусилля»	Середземне море	249	-
23.	2014	Операція Європейського Союзу «АТАЛАНТА»	Узбережжя Сомалі	249	-
24.	2007–2014	Міжнародні сили сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан	Ісламська Республіка Афганістан	30	-
25.	2010 – 2017	Операція ООН у Кот-д'Івуарі	Республіка Кот-д'Івуар	60	-
26.	2004 – 2018	Місія ООН у Ліберії	Республіка Ліберія	301	6

Діючі

№	Роки	Назва	Місце	Чисельність	Втрати
1.	з 2000, (контингент з 2012)	Місія ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго	Демократична Республіка Конго	264	2
2.	з 2003	Багатонаціональні сили КФОР у Косово	Республіка Сербія	40	3
3.	з 2000	Місія ООН у Косово	Республіка Сербія	2	-
4.	з 2012	Місія ООН у Республіці Південний Судан	Республіка Південний Судан	4	-
5.	з 1998	Спільні миротворчі сили	Республіка	10	-

№	Роки	Назва	Місце	Чисельність	Втрати
		в Зоні безпеки Придністровського регіону Республіки Молдова	Молдова		
6.	з 2013	Сили ООН з підтримання миру на Кіпрі	Республіка Кіпр	2	-
7.	з 2012	Тимчасові сили ООН із забезпечення безпеки в Аб'єй	Район Аб'єй	6	-
8.	з 2015	Тренувально-дорадча місія НАТО «Рішуча підтримка» в Ісламській Республіці Афганістан	Ісламська Республіка Афганістан	11	-

Джерело інформації: Інформаційні матеріали МОУ / Участь ЗС України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки// [Електронний ресурс]: – Режим доступу: [http:// www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/](http://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/).– Назва з екрану.

Додаток В

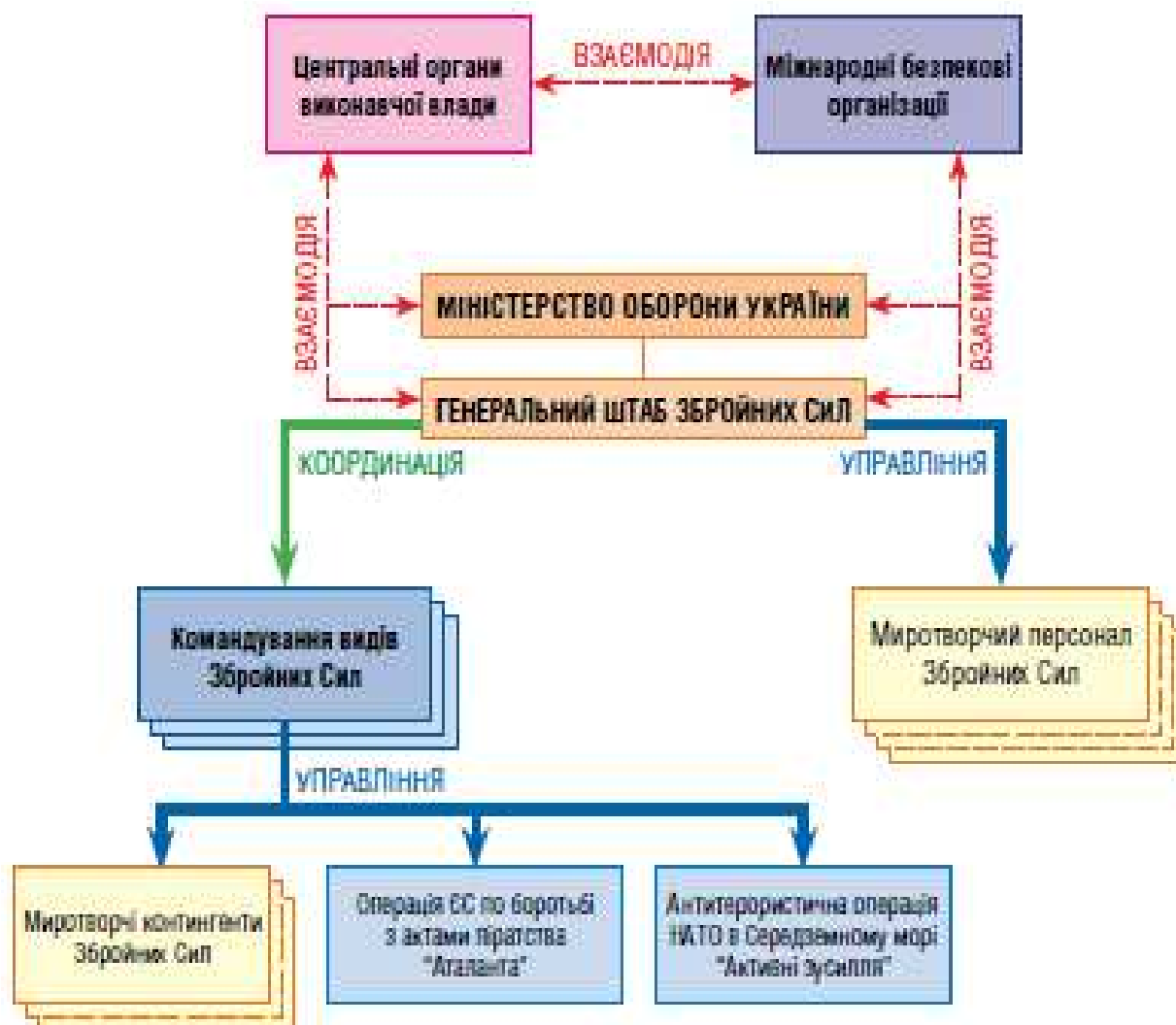

Схема. Організація управління миротворчими контингентами та персоналом

Джерело : Щорічник Біла книга – 2011: оборонна політика України. / Мін.обор. України.: – 2012.– С.24.

Додаток Г

Загальна характеристика договірно-правової основи українсько-польського двостороннього міжнародного військового співробітництва 1991-2013 рр.

1. Декларації про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин, від 13 жовтня 1990 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міждержавний міжнародний договір підписаний 13 жовтня 1990 р. міністром закордонних справ УРСР А.Зленко та Міністром закордонних справ Республіки Польща К. Скубішевським в рамках візиту офіційної делегації Республіки Польща в місто Київ. Договір складається з чотирнадцяти основних статей. У Декларації підкреслено прагнення УРСР та Республіки Польща щодо утворення між ними, як суверенними державами, добросусідських відносин і підтримання та розвитку взаємовигідного співробітництва, що відповідають їхнім національним інтересам і не спрямовані проти третіх сторін. Сторони визнали, що основою цих відносин є принципи Статуту ООН, Хельсінкського Заключного акту та інших документів НБСЄ, зокрема принципи суверенної рівності, непорушності кордонів, територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи, мирного врегулювання спорів.

При цьому держави виходили з того, що всебічний розвиток мирних добросусідських українсько-польських відносин є конкретним внеском у зміцнення регіонального співробітництва та у будівництві загальноєвропейського дому. Сторони підтвердили, що згідно з принципом самовизначення націй, український і польський народи мають невід'ємне право в умовах повної свободи визначати свій внутрішній і зовнішній політичний статус без втручання зовні і здійснювати свій політичний, економічний, соціальний та культурний розвиток.

Зокрема, Сторони задекларували, що обидві Держави не мають одна до одної жодних територіальних претензій і не будуть висувати таких претензій

у майбутньому. Існуючий між ними державний кордон, закріплений у "Договорі між СРСР і Польською Республікою про радянсько-польський державний кордон" від 16 серпня 1945 р. та скоректований у "Договорі між СРСР і Польською Республікою про обмін ділянками державних територій" від 15 лютого 1951 р., Сторони розглянули як непорушний тепер і в майбутньому і вважатимуть це важливим елементом миру та стабільності в Європі.

Сторони висловили спільну позицію щодо зміцнення довіри в Європі і заявили про своє сприяння процесам зменшення воєнного протистояння, скорочення озброєнь, виключення назавжди воєнної небезпеки і загрози застосування сили із міждержавних відносин на континенті.

Сторони домовилися проводити консультації між міністерствами закордонних справ УРСР і Республіки Польщі з усіх проблем, що стосуються їх двосторонніх відносин, співробітництва на міжнародній арені, зокрема у загальноєвропейському процесі, в рамках ООН та інших міжнародних організацій, а також з міжнародних проблем, які є предметом заінтересованості обох держав.

2. Українсько-польський договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво від 17.09.1992 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міждержавний міжнародний договір підписаний 18 травня 1992 р. президентами України Л.Кравчука і Республіки Польща Л.Валенсою під час державного візиту президентами України в місто Варшава. Договір ратифіковано Постановою ВР України від 17 вересня 1992 р. та набув чинності з 30 грудня 1992 р. Договір складається з преамбули і двадцяти однієї основної статі. Згідно з договором Україна і Республіка Польща зобов'язалися в нових політичних умовах розвивати відносини в дусі дружби, співробітництва, взаємної поваги, взаєморозуміння, довіри і добросусідства на основі міжнародного права.

Договором визнанні непорушними існуючі між державами кордони та відсутність територіальних претензій. Зокрема, Сторони наголосили про

зміцнення безпеки, довіри, стабільності та співробітництва держав та домовилися активно співпрацюватимуть у відповідних європейських механізмах та структурах, приділяючи особливу увагу регіональній безпеці та підтримуючи процес роззброєння. Сторони відмовилися від: володіння, набуття, виробництва зброї масового знищення і гарантували повний контроль над виробництвом, зберіганням та експортом речовин і матеріалів, що можуть бути використані для виробництва такої зброї.

Держави зобов'язалися розв'язувати спори між ними лише мирними засобами і не застосовувати сили або погрози сили. Жодна із сторін не дозволить, щоб з її території третя держава вчинила акти збройної агресії проти іншої сторони. У випадку вчинення третьою державою нападу на одну із сторін, інша держава не надаватиме ніякої підтримки такій державі і прагнучиме до врегулювання конфлікту згідно з міжнародним правом.

Водночас, зобов'язалися: проводити систематичні консультації з проблем міжнародної безпеки на всіх рівнях; розвивати взаємовигідне військове співробітництво на основі окремих угод; проводити консультації на різних рівнях для забезпечення гармонійного розвитку взаємних відносин та співробітництва; створити сприятливі умови для розвитку міжпарламентних зв'язків, співробітництва між відповідними органами державної влади і управління.

Договір укладено строком на п'ятнадцять років його дія автоматично продовжується на наступний 5-річний період, якщо жодна із сторін не заявить про своє бажання денонсувати його шляхом письмового повідомлення не пізніше ніж за 6 місяців до закінчення чергового терміну. Договір після набрання ним чинності було надано до Секретаріату ООН для реєстрації та опублікування.

3. Протокол про обмін Грамотами про ратифікацію Договору між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, від 30 грудня 1992 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міждержавний міжнародний договір, міністр

закордонних справ України А. Зленко та міністр закордонних справ Республіки Польща К. Скубішевській здійснили обмін Грамотами про ратифікацію Договору між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, який був підписаний 29 грудня 1990 р. в місті Мінськ та ратифікований верховними радами двох держав. Під час обміну грамотами було встановлено, що вони складені в повному порядку і в належній формі. За свідченням чого був складений Протокол та підписаний в двох примірниках, кожний українською і польською мовами.

4. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво від 3 лютого 1993 р. (чинний міжнародно-правовий документ) двосторонній міжвідомчий міжнародний договір підписаний 3 лютого 1993 р. міністрами оборони України і Республіки Польща під час офіційного візиту міністра національної оборони Республіки Польща в місто Київ та набув чинності з дня підписання. Складається з преамбули та восьми основних статей.

Відповідно до договору Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща здійснюється співробітництво за такими напрямками: оборонна політика та оборонне планування; роззброєння та контроль над озброєнням; реформування збройних сил; підготовка професійних військовослужбовців для підрозділів, які беруть участь в операціях з підтримки миру; військова освіта, професійна освіта й підготовка професійних військовослужбовців; проведення спільної підготовки та навчання; військова авіації та протиповітряна оборона; законодавства й правових аспектів діяльності збройних сил; ВТС; військова топографія та геодезія; логістика; зв'язок та частоти; військова історія; стратегічно-тактичні авіаційні перевезення.

Сторони визначили такі наступні форми військового співробітництва, як: офіційні, робочі зустрічі та консультації на всіх рівнях управління та

командування; взаємні візити; навчання та курси у ВНЗ; участь військових спостерігачів у військових навчаннях; конференції та семінари; обмін викладачами й стажерами; взаємний обмін інформацією та досвідом на професійному рівні.

У свою чергу, з метою практичного реалізації міжвідомчого співробітництва було досягнута домовленість визначати конкретні форми співробітництва у річних Планах двостороннього співробітництва. Зазначені Плани розробляються на кожний рік у визначений термін та укладаються до 31 листопада поточного року. При цьому в них зазначають наступні установчі данні, а саме: назва заходу; строк і місце його проведення; кількість учасників; кількість діб; уповноважені органи Сторін, відповідальні за проведення заходу з врахуванням того, що заходи військового співробітництва проводяться на взаємній основі.

Договір укладено строком на п'ять років, дія положень договору автоматично продовжується на наступний п'ятирічний період, якщо жодна із сторін не заявить про своє бажання денонсувати його шляхом письмового повідомлення не пізніше ніж за 6 місяців до закінчення чергового терміну.

5. Декларації про принципи формування українсько-польського партнерства від березня 1994 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міждержавний міжнародний договір підписаний міністрами оборони України і Республіки Польща у м. Києві в березні 1994 р. під час офіційного візиту делегації в м. Київ та набув чинності з дня підписання. Складається з преамбули і 41 основної статті.

Договір укладено строком на 5 років, його дія автоматично продовжується на наступний 5-річний період, якщо жодна із сторін не заявить про своє бажання денонсувати його шляхом письмового повідомлення не пізніше ніж за 6 місяців до закінчення чергового терміну.

6. Спільна декларація Президента України та Президента Республіки Польща від червня 1996 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міждержавний міжнародний договір підписаний

під час офіційного візиту Президента України Л.Кучми до м. Варшави 25-26 червня 1996 р. Складається з преамбули і 41 основної статті.

Підписання зазначеної Декларації засвідчило переведення міждержавного співробітництва на рівень стратегічного партнерства. Договір укладено строком на 5 років, його дія автоматично продовжується на наступний 5-річний період, якщо жодна із сторін не заявить про своє бажання денонсувати його шляхом письмового повідомлення не пізніше ніж за 6 місяців до закінчення чергового терміну.

7. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємні поставки озброєння, військової техніки та надання послуг у військово-технічній галузі від 10 жовтня 1996 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжурядовий міжнародний договір підписаний 10 жовтня 1996 р. прем'єр-міністрами України та Республіки Польща під час офіційного візиту урядової делегації в місто Київ.

Угода набула чинності з 28 січня 1999 р. та складається з преамбули і 41 основної статті. Уряд двох держав, керуючись рішеннями Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Польща про торгівлю та економічне співробітництво від 1991 р. підтримуючи взаємне прагнення до розвитку взаємовигідного співробітництва у сфері взаємних поставок ОВТ та надання послуг у військово-технічній галузі на основі рівноправності та поваги суверенності, а також невтручання у внутрішні справи і мирного розв'язання спірних питань, висловили глибоке переконання в необхідності активізації українсько-польських відносин у сфері взаємних поставок ОВТ та надання послуг у військово-технічній галузі з урахуванням використання наукових і технічних досягнень кожної з Договірних Сторін в галузі військової техніки, в тому числі для невійськових цілей, уклали цей міжнародний договір.

Сторони домовилися про сприяння співробітництву, яке охоплює: поставки ОВТ та іншої військової продукції; забезпечення експлуатації, ремонту і модернізації ОВТ, а також надання інших послуг у військово-технічній галузі; надання послуг з модернізації, ремонту і експлуатації ОВТ

виготовленої в третіх країнах; НД і ДКР, створення нових і модернізованих типів ОВТ, їх випробування на випробувальних полігонах України та Республіки Польща; продаж ліцензій на виробництво ОВТ і надання технічної допомоги в організації їх виробництва; обмін спеціалістами з метою надання допомоги в реалізації спільних програм у галузі військово-технічних послуг; обмін досвідом та інформацією в галузі розробок, виробництва та випробувань ОВТ; навчання персоналу згідно з потребами та можливостями Договірних Сторін; проведення ринкових досліджень з метою продажу спільно створених типів ОВТ.

З метою імплементації положень договору уряди держав утворили спільну підкомісію з питань співробітництва оборонних галузей промисловості, що діятиме в рамках існуючої змішаної Українсько-Польської комісії з питань економічного співробітництва і торгівлі, створеної на підставі Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Польща про торгівлю і економічне співробітництво від 1991 р. Сторони визначили уповноважені органами, які контролюють виконання положень Угоди: з української сторони - Міністерство машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії (Мінмашпром України) та Міністерство оборони, які представляються на рівні міністрів відомств; з польської сторони - Міністр зовнішньоекономічного співробітництва. Сторони підтвердили намір, що договір не впливатиме на зобов'язання, що виникають з інших міжнародних договорів і угод, підписаних кожною державою, і не спрямований проти будь-якої третьої сторони.

Взаємні поставки ОВТ та іншої військової продукції, а також надання послуг у військово-технічній галузі здійснюватимуться згідно з контрактами, які укладають уповноважені суб'єкти у відповідності до законодавства кожної з держав.

Також, Сторони домовилися, забезпечувати захист інформації отриманої в процесі співробітництва в рамках цієї Угоди, і не передавати її третій стороні без письмової згоди Сторони, яка надала таку інформацію.

Зокрема, такі обсяги охорони інформації обумовлюється у відповідних контрактах і угодах про співробітництво.

Договірні Сторони погодилися вирішувати спори, пов'язані із застосуванням або тлумаченням положень Угоди, шляхом консультацій на засіданні спільної комісії. При цьому спори, які можуть виникнути у зв'язку з реалізацією контрактів, підписаних у відповідності до цієї Угоди, вирішуються згідно з умовами контрактів і угод про співробітництво, які уклалися суб'єктами господарювання України і Республіки Польща.

Внесення змін або доповнень до угоди здійснюється шляхом обміну дипломатичними нотами. При цьому зміни і доповнення набувають чинності з моменту отримання ноти, що підтверджує їх прийняття. Угода укладена на невизначений термін та може бути денонсована кожною із Договірних Сторін шляхом нотифікації. У таких випадках Угода втрачає силу через шість місяців після дня денонсації. Сторони домовилися, що у випадку денонсації Угоди її положення застосовуватимуться до контрактів, укладених у період дії Угоди, до закінчення їх реалізації.

Договір укладено у двох примірниках, кожний українською та польською мовами, причому обидва тексти мають однакову силу.

8. Угода між Міністерством машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України та Міністерства промисловості і торгівлі Республіки Польща про співробітництво в галузі машинобудування від 25.06.1996 (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір підписаний 25 червня 1996 р. міністрами в м. Варшава під час офіційного візиту міжвідомчих делегації в Республіку Польща. Угода набула чинності з дати підписання та складається з преамбули і семи основних статей. Міністерство машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України та Міністерство промисловості і торгівлі Республіки Польща, враховуючи положення Угоди про торгівлю та економічне співробітництво від 1991 р. та Договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво від 1992 р.,

висловили глибоку впевненість у необхідності активізації українсько-польських виробничих, науково-технічних і торговельно-економічних зв'язків, прагнучи до розширення та поглиблення ефективності взаємовигідної виробничої і науково-технічної співпраці між промисловими підприємствами держав, уклали цей договір.

Сторони домовилися співпрацювати у створенні сприятливих умов для розвитку кооперації, промислового і науково-технічного співробітництва між підприємствами, фірмами і науковими установами, у створенні та вдосконаленні коопераційних зв'язків, заохоченні взаємних інвестицій, створенні спільних підприємств, в тому числі за участю третіх країн, у розширенні товарообміну в межах своєї компетенції та згідно з діючим законодавством кожної з країн.

Сторони домовилися періодично проводити консультації з метою обміну досвідом і актуальною інформацією щодо промислової політики та змін у законодавствах обох країн в області реструктуризації та приватизації підприємств, промислового законодавства, зовнішньоекономічного співробітництва.

При цьому Сторони домовилися сприяти: розвитку ринкової інфраструктури, механізму двосторонніх економічних зв'язків і впровадженню нових форм співробітництва; встановленню безпосередніх контактів між організаціями і підприємствами незалежно від форм власності, а також обміну делегаціями і маркетингової діяльності, в тому числі участі в ярмарках і виставках; розвитку перспективними, пріоритетними напрямками співробітництва промислових підприємств обох країн (автомобілебудування; тракторне і сільськогосподарське машинобудування; будівельно-шляхове і транспортне машинобудування; авіабудування; суднобудування, тощо). Для координації діяльності у межах цієї Угоди та здійснення безпосередніх робочих контактів Сторони призначають своїх уповноважених представників, які вирішують питань співпраці, та інформують українсько-польську Комісію з питань торговельного і економічного співробітництва.

Строк дії договору не визначено при цьому сторони можуть не менше ніж за шість місяців не повідомити письмово про свій намір припинити її дію. Положеннями договору визначена можливість внесення змін або доповнень за домовленістю сторін. Угода вчинена у двох примірниках, кожний українською і польською мовами та обидва тексти мають однакову силу.

9. Спільна заява Президентів України і Республіки Польща "До порозуміння і єднання" від травня 1997 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міждержавний міжнародний договір підписаний 21 травня 1997 р. президентами України та Республіки Польща під час державного візиту Президента Польщі А. Кваснєвського в місто Київ. Президенти України і Республіки Польща, засвідчили, історичну відповідальність перед нинішнім і прийдешніми поколіннями українців і поляків, роль України і Польщі у зміцненні безпеки й стабільності у Центрально-Східній Європі, а також важливість поглиблення стратегічного партнерства між ними, виходячи з Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво від 1992 р., що майбутнє українсько-польських відносин слід будувати на правді і справедливості, а також глибокому і щирому порозумінні і єднанні, спільному прагненні до остаточного подолання складної українсько-польської історичної спадщини.

У Спільній Заяві зазначено також, проте, що не можливо оминати трагічні сторінки історії - військове протистояння у XVII-XVIII століттях, прояви антиукраїнської політики польської влади у 20-30 роках XX століття, переслідування польського населення в Радянській Україні у період сталінських репресій, жорстокість українсько-польських конфліктів у перші повоєнні роки. Сторони наголосили, що замовчування чи однобічний виклад цих фактів не пом'якшить болю скривджених і їх близьких і не сприятиме поглибленню порозуміння між народами.

Було засвідчено, що іноді витoki цих конфліктів знаходилися за межами України та Польщі і часом були зумовлені обставинами, незалежними від українців і поляків, а також нав'язані нашим народам поза їх

волею недемократичними політичними системами. Засуджуємо винуватців їхніх страждань. Водночас, як зазначено у заяві, жодна мета не може бути виправданням злочину, насильству, застосуванню принципу колективної відповідальності.

При цьому шлях до щирої дружби та єднання пролягає, насамперед, через правду і взаєморозуміння. Сьогодні Україна і Польща є суверенними державами, добрими сусідами, стратегічними партнерами. Держави надають підтримку та відданість демократичним цінностям, повага до прав людини, основних принципів та норм міжнародного права.

У договорі визначено, що інтерпретацією спільної історії, її непростих періодів мають займатися фахівці, які у атмосфері відкритості ретельно вивчать події минулого й дадуть їм об'єктивні оцінки.

Зі свого боку, Президенти Республіки Польща і України, засвідчили наміри взяти під свій патронат утвердження ідеї українсько-польського порозуміння і єднання. З цією метою опікуватися й всіляко підтримувати розвиток української громади в Республіці Польща і польської - в Україні та докладати зусиль, щоб свідомість молодих українців і поляків не була обтяженою спогадами про трагічні періоди спільної історії.

10. Угода між Україною та Республікою Польща у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій, 26 листопада 1997 р., (втратила чинність 01 травня 2011 р, міжнародно-правовий документ) – двосторонній міждержавний міжнародний договір підписаний міністрами оборони України та Республіки Польща в рамках робочого візиту Міністра оборони України в м. Варшава 26 листопада 1997 р. Складалася з преамбули і 15 основних статей.

Україна і Республіка Польща керуючись цілями та принципами Хартії ООН, а також положеннями документів регіональних організацій, що стосуються багатостороннього співробітництва у справі підтримання міжнародного миру і безпеки; положення статей 3 і 4 Договору між

Україною та Республікою Польща про добросусідські відносини, дружні стосунки та співпрацю, від 1992 р. домовилися створити спільний військовий миротворчий батальйон (далі – Батальйон).

Структуру батальйону, його чисельний склад спосіб керування, забезпечення, а також ступінь участі Збройних Сил України та Збройних Сил Республіки Польща визначить окрема угода, укладена між міністерствами оборони Сторін. Міністерства оборони Сторін виділяють із складу збройних сил кожної із держав підрозділи, які входитимуть до складу Батальйону, та їх оснащення, які надалі іменуються "національними частинами Батальйону".

До часу підпорядкування складових частин спільному командуванню, вони залишатимуться в структурах збройних сил країн, до яких належать. Українська частина Батальйону постійно перебуватиме на території України, польська частина Батальйону постійно перебуватиме на території Республіки Польща. На період підготовки Батальйону до дії в районі операції, в якій Батальйон братиме участь, місце його дислокації узгоджується міністерствами оборони Сторін в кожному окремому випадку.

Батальйон може брати участь у міжнародних миротворчих операціях: Організації Об'єднаних Націй, мандат яких затверджується Радою Безпеки ООН та іншими міжнародними організаціями, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки згідно з положеннями розділу VIII Хартії ООН; багатонаціональних сил, створюваних за згодою Ради Безпеки ООН.

Батальйон може брати участь у міжнародних миротворчих операціях міжнародних організацій або сил, визначених у статті 2 цієї Угоди, які проводяться з метою: запобігання виникненню міждержавних і внутрішніх конфліктів; врегулювання або створення умов для врегулювання міждержавних і внутрішніх конфліктів за згодою сторін конфлікту; надання гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок міждержавних або внутрішніх конфліктів; надання допомоги країнам у ліквідації наслідків конфліктів; усунення загрози миру, порушень миру, акту агресії або

врегулювання міждержавних та внутрішніх конфліктів. Завдання, які виконуватиме Батальйон, витікатимуть з рішень тієї міжнародної організації, яка здійснює конкретну операцію, і підлягатимуть затвердженню відповідними органами Сторін.

Участь Батальйону в міжнародних миротворчих операціях здійснюється шляхом направлення його в підпорядкування органів, що визначаються мандатом відповідної міжнародної миротворчої операції після прийняття обоюстороннього рішення Сторонами.

Виведення Батальйону з операції здійснюватиметься на підставі рішень відповідних органів Сторін, причому прийняття такого рішення принаймні однією із Сторін буде підставою для виведення Батальйону в повному складі. Командуванням Батальйону є командир Батальйону і начальник - перший заступник командира Батальйону, підпорядкований командирі Батальйону. Обов'язки командира Батальйону по черзі виконуються офіцером Збройних Сил України та офіцером Війська Польського, при цьому обов'язки начальника штабу Батальйону виконуються офіцером збройних сил іншої Сторони. Зазначені офіцери призначаються на командні посади за узгодженим рішенням міністерств оборони Сторін.

До часу підпорядкування національних частин Батальйону командуванню, яке зазначене в пункті 1 цієї статті, ці частини підпорядковуються відповідному командуванню збройних сил Сторін. Командир Батальйону підпорядковується: на період підготовки Батальйону - командуванню збройних сил Сторони, до якої належить; на період злагодження та допідготовки Батальйону до дій у районі міжнародної миротворчої операції - командуванню збройних сил Сторін, призначених у кожному конкретному випадку; на період участі в міжнародній миротворчій операції - органу, визначеному пунктом 4 статті 2 цієї Угоди, підтримуючи постійний зв'язок з міністерствами оборони Сторін.

Офіційна мова спілкування в Батальйоні - англійська. Особовий склад Батальйону може також спілкуватися українською і польською мовами.

Командир Батальйону та інші представники командування в Батальйоні мають право віддавати накази військовослужбовцям незалежно від їх належності до Збройних Сил України або Збройних Сил Республіки Польща. Військовослужбовці повинні виконувати віддані накази, якщо вони не входитимуть у протиріччя з внутрішнім законодавством тієї держави, громадянами якої вони є і якщо ці накази будуть пов'язані з цілями, щодо виконання яких Батальйон був створений.

Право віддавати накази, про які йшлося в пункті 1 цієї статті, надається на період спільних навчань Батальйону, підготовки до дій в районі операції, у якій він братиме участь, а також під час взяття участі в операції. Вогнепальна зброя, а також заходи фізичного впливу військовослужбовцями Батальйону в районі проведення міжнародної миротворчої операції, в якій бере участь Батальйон, можуть застосовуватись у випадках, зазначених у міжнародних угодах, що стосуються цієї операції, за наказом командира. Військовослужбовці національних частин Батальйону проходять дійсну військову службу згідно з чинним законодавством Сторони, громадянами якої вони є.

Дисциплінарні заходи щодо військовослужбовців національних частин Батальйону застосовуються їх національними командирами згідно з чинним законодавством Сторін, громадянами якої вони є. Військовослужбовці національних складових частин Батальйону несуть дисциплінарну та кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством держави, громадянами якої вони є, а правові дії щодо цих військовослужбовців виконуватиме відповідний орган цієї держави. Виняток становить положення пункту 3 цієї статті. Якщо протиправні дії військовослужбовця не будуть пов'язані з виконанням службових обов'язків, він нести кримінальну відповідальність згідно з законодавством держави Сторони, на території якої вчинено протиправну дію, а правові дії щодо нього здійснюватиме відповідний орган цієї держави. Якщо дії військовослужбовця будуть вчинені у зв'язку з виконанням службових обов'язків: військові власті направляючої

держави мають першість у здійсненні юрисдикції по відношенню до цього військовослужбовця щодо злочинів, спрямованих виключно проти майна або безпеки цієї держави та злочинів виключно проти особи або майна іншого члена збройних сил цієї держави або їх цивільного персоналу; власті приймаючої держави мають першість у здійсненні юрисдикції по відношенню до цього військовослужбовця у випадку всяких інших злочинів. Статус та умови перебування українських військовослужбовців на польській території у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також статус та умови перебування польських військовослужбовців на українській території у зв'язку з виконанням службових обов'язків визначається окремою угодою. Порядок направлення, статус та умови перебування військовослужбовців Батальйону в районі проведення міжнародної миротворчої операції, у якій Батальйон бере участь, визначається окремою угодою, укладеною з організацією, зазначеною у статті 2 цієї Угоди.

Окрема підготовка військовослужбовців національних частин Батальйону проводиться за єдиною програмою в місцях їх постійної дислокації та в національних учбових центрах. Спільна підготовка військовослужбовців Батальйону проводиться відповідно до узгоджених планів та програм.

Детальні засади і порядок забезпечення безпеки Батальйону під час спільних навчань, а також підготовки до дій в міжнародній миротворчій операції, в якій він братиме участь, визначить окрема угода між міністерствами оборони Сторін.

Інформація, яку органи Сторін відносять до державної таємниці і яка передається у зв'язку з виконанням цієї Угоди однією Стороною іншій Стороні, підлягатиме охороні згідно з чинним законодавством Сторони, що цю інформацію отримала, відповідно до ступеня секретності, еквівалентного ступеню секретності власної інформації. Таку інформацію жодна із Сторін не має права передавати будь-якій третій стороні без попередньої письмової згоди Сторони, яка таку інформацію надала.

Конкретні принципи і засоби охорони інформації, про яку йдеться в пункті 1 цієї статті, визначає окрема угода, укладена між відповідними органами Сторін.

Забезпечення національних частин Батальйону зброєю, військовим майном, боеприпасами та матеріалами, господарсько-побутове і фінансове забезпечення на період навчання та період підготовки до дій в районі міжнародної миротворчої операції, в якій Батальйон бере участь, здійснюється відповідними органами збройних сил, до яких належать національні складові частини Батальйону. Конкретні принципи та засоби виконання питань, викладених у пункті 1 цієї статті, узгоджуються відповідними військовими органами Сторін у кожному конкретному випадку. Засади тилового (матеріального, технічного, транспортного, житлового, медичного тощо) забезпечення та забезпечення зв'язку Батальйону в районі проведення міжнародної миротворчої операції, в якій він бере участь, а також інші пов'язані з цим питання визначає окрема угода.

Батальйон фінансується Сторонами пропорційно чисельності його національних складових частин, визначених згідно з пунктом 3 статті 1 цієї Угоди. Фінансування національних складових частин Батальйону в період навчання і підготовки до дій в операції, у якій він братиме участь, здійснюється відповідними органами збройних сил, до яких належать ці частини.

При фінансуванні національних складових частин Батальйону в міжнародній миротворчій операції, в якій він візьме участь, приймається до уваги рішення міжнародної організації, яка проводить цю операцію. Конкретні принципи та способи фінансування Батальйону, в тому числі страхування особового складу, озброєння і військового майна, а також фінансові розрахунки щодо бойової підготовки та забезпечення Батальйону, і витрати, пов'язані з перебуванням польської частини Батальйону на території України у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також витрати, пов'язані з перебуванням української частини Батальйону на

території Республіки Польща у зв'язку з виконанням службових обов'язків та діями Батальйону в районі проведення міжнародної миротворчої операції, у якій він бере участь, визначається окремою угодою, укладеною між міністерствами оборони Сторін.

Відшкодування збитків, вчинених по відношенню до військовослужбовця або національного майна складової національної частини Батальйону здійснюватиметься за рахунок збройних сил, до яких належить військовослужбовець, який вчинив збиток або держава, громадянином якої є третя особа, яка вчинила цей збиток. Відшкодування збитків, вчинених по відношенню до третіх осіб або щодо їх майна, військовослужбовцем складової національної частини Батальйону здійснюватиметься за рахунок збройних сил, до яких він належить.

Не виключають можливості регресивного позову щодо відповідальності військовослужбовців і третіх осіб відповідно до внутрішнього законодавства держави, громадянами якої вони є. Обсяги відшкодування, а також детальні засади і порядок дій в питаннях визначення виплати відшкодування вчинених збитків, визначає окрема угода між міністерствами оборони Сторін. З метою вирішення всіх поточних питань, пов'язаних з утворенням, забезпеченням, навчанням, підготовкою та діями Батальйону, створюють українсько-польську робочу групу, що складатиметься з представників Міністерства оборони України та Міністерства національної оборони Республіки Польща. Співголовами цієї робочої групи будуть особи, призначені кожним з міністрів по одній особі від кожної Сторони. Суперечки стосовно тлумачення та застосування цієї Угоди, Сторони вирішуватимуть шляхом безпосередніх консультацій і переговорів без звернення до третьої сторони. Угода набирає чинності через 30 днів з моменту одержання письмового повідомлення іншою Стороною про виконання Сторонами всіх внутрішньодержавних процедур, необхідних для набрання чинності цією Угодою. Сторони спільно поінформують Організацію Об'єднаних Націй про створення цього Батальйону. За згодою

Сторін до Угоди можуть бути внесені зміни та доповнення у вигляді протоколів, які становитимуть невід'ємну частину цієї Угоди.

Ця Угода укладається на невизначений термін. Вона може бути денонсована в будь-який час кожною із Сторін шляхом письмового повідомлення про своє бажання припинити її дію. У такому випадку Угода втрачає чинність через 30 днів з дня отримання письмового повідомлення іншою Стороною, але не раніше дня повернення з міжнародної миротворчої операції, в якій бере участь Батальйон, останнього підрозділу національної складової частини Батальйону до своєї держави. Втрата чинності цією Угодою не порушує права Сторін на пред'явлення вимог щодо витрат, пов'язаних з навчанням, забезпеченням, підготовкою та діяльністю Батальйону, передбаченими статтями 7, 9 та 10 цієї Угоди, а також відшкодувань, зазначених в статті 11 цієї Угоди. Вчинено у двох примірниках, кожний українською, польською та англійською мовами, при цьому всі тексти автентичні. У разі розбіжностей в тлумаченні цієї Угоди перевага надається тексту англійською мовою.

11. Закон України Про ратифікацію Угоди між Україною та Республікою Польща у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 25, ст.202) Верховна Рада України постановляє: Угоду між Україною та Республікою Польща у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій, підписану 26 листопада 1997 р. в м. Варшаві.

12. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємну охорону інформації від 4 вересня 2001 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжурядовий міжнародний договір підписаний 4 вересня 2001 р. прем'єр-міністрами України та Республіки Польща під час офіційного візиту української урядової делегації в місто Варшава. Складається з преамбули і чотирнадцяти основних статей.

Угода набула чинності 26 вересня 2002 р. відповідно до Закону України Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємну охорону секретної інформації. Кабінет Міністрів України та Уряд Республіки Польща, далі "Сторони", з метою забезпечення взаємної охорони всієї інформації, яка була класифікована як секретна відповідно до чинного законодавства держави однієї із Сторін і передана другій Стороні компетентними органами або уповноваженими особами, керуючись прагненням встановити у сфері взаємної охорони секретної інформації правила, які будуть обов'язкові для всіх угод про співробітництво, що укладатимуться між Сторонами, та для наданих замовлень, пов'язаних з обміном секретною інформацією, уклали цей договір. Сторони надали наступні визначення терміну "Секретна інформація" та врегулювали порядок надання гриф секретності відповідно до її змісту згідно з чинним законодавством держави кожної із Сторін, а також з вимогами пункту 3 цієї Статті. Сторони погодились, що нижчезазначені ступені секретності співвідносяться таким чином: в Україні - "Цілком таємно", "Таємно"; відповідно в Республіці Польща "Scisle Tajne", "Tajne". Зокрема, інформації, яка польською Стороною позначена грифом "Poufne" та передається українській Стороні, буде надаватися українською Стороною гриф секретності "Таємно". Відповідно до цієї Угоди і чинного законодавства своїх держав Сторони будуть вживати заходів з метою охорони інформації, що передається або створюється за результатами спільної діяльності, і забезпечуватимуть такі ж заходи охорони цієї інформації, які вони вживають стосовно своєї інформації відповідного ступеня секретності. Інформація, яка передається Сторонами, буде використовуватися виключно з метою, з якою вона була передана. Сторони не надаватимуть доступ до інформації, про яку йдеться у пункті 1 цієї статті, третім сторонам без попередньої згоди компетентного органу другої Сторони.

Передана інформація може бути надана лише тим особам, завдання яких вимагають ознайомлення з нею і які отримали допуск до неї після

здійснення необхідних дій і процедур, що вимагаються чинним законодавством держави кожної із Сторін, щодо доступу до інформації. Кожна із Сторін вживатиме заходів на території своєї держави з метою здійснення необхідного контролю за охороною інформації, яка передається другій Стороні. Замовник, котрий має намір зробити замовлення, пов'язане з доступом до інформації, яке виконавець буде здійснювати на території держави Сторони замовника, звертається за посередництвом компетентного органу замовника до компетентного органу виконавця з проханням про надання письмової гарантії про те, що виконавець має повноваження на доступ до інформації, позначеної відповідним грифом секретності. У випадку, коли виконання замовлення вимагатиме передачі інформації до об'єктів виконавця на території держави другої Сторони, гарантія, про яку йдеться в пункті 1 цієї статті, буде також визначати спроможність виконавця щодо охорони цієї інформації. Гарантія, про яку йдеться в пунктах 1 і 2 цієї статті, є рівнозначною гарантії, що дії, необхідні для видачі повноваження, а також підтвердження спроможності виконавця щодо охорони інформації, були здійснені згідно з чинним законодавством держави кожної із Сторін. Компетентні органи Сторін узгодять форму, спосіб і терміни передачі подань про гарантії.

Виконання замовлень, пов'язаних з доступом до інформації. Замовник передасть виконавцю за посередництвом компетентного органу перелік видів інформації, необхідних для виконання замовлення, у тому числі таких, які виконавець створить у зв'язку з виконанням замовлення, а також повідомить його про зобов'язання дотримуватися положень власного чинного законодавства, що стосується охорони інформації. Компетентний орган Сторони, на території держави якої виконується замовлення, забезпечить контроль виконавцем цього замовлення охорони інформації, яка була передана замовником, а також тієї, яка була створена у зв'язку з виконанням замовлення, згідно зі ступенем секретності, наданим відповідно до переліку, про який ідеться у пункті 1 цієї статті. Виконання замовлення або його

частини буде можливим після того, як виконавець здійснить необхідні дії щодо забезпечення охорони інформації. Замовник інформує компетентний орган про зміну або скасування грифу секретності. Інформації, яка передається, а також інформації, яка буде створена у зв'язку з виконанням замовлення, буде надаватися гриф секретності відповідно до чинного законодавства держави кожної зі Сторін та вимог, передбачених у пунктах 2 та 3 статті 2 цієї Угоди. Гриф секретності змінюється або скасовується згідно з чинним законодавством держави кожної зі Сторін. Компетентний орган однієї із Сторін негайно повідомить компетентний орган другої Сторони про зміну або скасування грифу секретності. Інформація передаватиметься за посередництвом компетентного органу дипломатичними або військовими кур'єрами з урахуванням пунктів 2 і 3 цієї статті. Компетентний орган Сторони підтверджує отримання інформації і передає її згідно з чинним законодавством своєї держави. Компетентні органи Сторін можуть в окремих випадках встановити інший спосіб передачі інформації, який забезпечуватиме її охорону. Інформація може передаватися за допомогою захищених телекомунікаційних мереж і систем, які мають сертифікати, видані згідно з чинним законодавством держав Сторін. Компетентні органи Сторін здійснять необхідні узгодження щодо забезпечення охорони інформації, яка передається за допомогою телекомунікаційних мереж і систем, а також організаційних рішень і технічних засобів зв'язку. Особам, які прибувають з візитом з території держави однієї Сторони на територію держави другої Сторони, надається, в необхідних межах дозвіл на доступ до інформації, а також до об'єктів, де опрацьовується інформація, тільки після попереднього одержання письмового дозволу, виданого компетентним органом другої Сторони. Дозвіл, про який йдеться у пункті 1 цієї статті, надаватиметься лише особам, уповноваженим до доступу до інформації згідно з чинним законодавством держави Сторони, яка делегує цих осіб. Персональні дані осіб, які прибувають з візитом, повинні передаватися за посередництвом

компетентного органу іншої держави в обсязі, необхідному для отримання дозволу, про який йдеться у пункті 1 цієї статті, компетентному органу Сторони держави, до якої вони прибувають, згідно з чинним законодавством цієї держави. Компетентні органи кожної із Сторін взаємно будуть надавати необхідну інформацію і забезпечать охорону персональних даних. Якщо створюються передумови для несанкціонованого розголошення інформації, обмін якою здійснюється, або був встановлений такий факт, про це негайно повідомляється компетентний орган другої Сторони. Порушення положень щодо взаємної охорони інформації будуть з'ясовуватися і переслідуватися в порядку, передбаченому чинним законодавством держави тієї Сторони, на території якої відбулося порушення. Стосовно результатів дій, про які йдеться у пункті 2 цієї статті, компетентний орган однієї Сторони негайно повідомить компетентний орган другої Сторони. Витрати однієї Сторони на заходи з охорони інформації не будуть компенсуватися другою Стороною. Компетентними органами в розумінні цієї Угоди є: в Україні: Служба безпеки України; в Республіці Польща: Шеф Управління Охорони Держави - у цивільній сфері і Шеф Військових інформаційних Служб - у військовій сфері. Компетентні органи Сторін зобов'язуються повідомляти один одного про зміни в чинному законодавстві держав Сторін у сфері охорони секретної інформації. З метою забезпечення співробітництва під час реалізації положень даної Угоди компетентні органи проводять між собою консультації за поданням одного з цих органів. Кожна із Сторін надасть дозвіл представникам другої Сторони, за взаємною згодою, на проведення візитів на територію своєї держави з метою обговорення, а також перевірки процедур і заходів з охорони інформації, яка була надана другою Стороною. У випадку, про який йдеться у пункті 3 цієї статті, компетентний орган кожної із Сторін надасть особам, які здійснюють візит, допомогу при перевірці дотримання правил охорони інформації. Усі спірні питання, які стосуються тлумачення або застосування цієї Угоди, будуть вирішуватися шляхом прямих переговорів між компетентними органами Сторін. Угода

набирає чинності з першого дня другого місяця після одержання останньої ноти про виконання Сторонами внутрішньодержавних процедур, необхідних для набуття нею чинності. Угода укладається на невизначений термін. Вона може бути денонсована шляхом нотифікації кожною із Сторін. У такому разі Угода втрачає чинність через шість місяців з дати такої ноти. У разі денонсації цієї Угоди інформація, яка була передана або створена виконавцем, підлягає подальшій охороні згідно з положеннями цієї Угоди протягом терміну, який визначається замовником.

13. Протокол до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво, підписаної 3 лютого 1993 р. в Києві, щодо встановлення побратимських відносин авіаційних військових частин від 14 серпня 2003 р., (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір підписаний 14 серпня 2003 р. міністрами оборони України та Республіки Польща в рамках робочого візиту Міністра оборони України в м. Варшава. Угода набула чинності з дати підписання та складається з преамбули і чотирьох статей.

У протоколі зазначено, що міністр оборони України та Міністр національної оборони Республіки Польща, далі - Сторони, відповідно до положень статті 2 Угоди про військове співробітництво, від 1993 р., та враховуючи позитивний досвід тривалого співробітництва між збройними силами держав Сторін, а також прагнучи розширяти добросусідські, дружні зв'язки між державами Сторін шляхом встановлення побратимських відносин авіаційних військових частин Військово-Повітряних Сил Збройних Сил України (далі – ВПС ЗС УКРАЇНИ) та Військово-Повітряних Сил і Протиповітряної оборони Республіки Польща (далі – ВПС і ППО РП), уклали договір.

Предметом договору є встановлення та врегулювання побратимських відносин між 243-м змішаним полком транспортної авіації ВПС ЗС УКРАЇНИ, що дислокований у м. Львові та 13-ю ескадрою транспортної

авіації ВПС і ППО РП, яка дислокована у м. Кракові.

Сторони визначили наступні форми здійснення побратимських стосунків, а саме: взаємний обмін візитами особового складу авіаційних частин за участю або без участі військових повітряних суден; обмін досвідом та інформацією щодо організації та функціонування військових частин транспортної авіації, обслуговування транспортних повітряних суден, питань безпеки польотів військової авіації; навчання та тренування членів екіпажів транспортних літаків; участь представників побратимських авіаційних частин Сторін в організації та проведенні військових навчань; навчання або короткочасне стажування, переважно льотного і технічного складу; спільна участь у військових урочистостях, культурних або спортивних заходах; інші форми співробітництва за взаємною письмовою згодою Сторін. Сторони домовилися щорічно в рамках взаємних візитів керівного складу побратимських авіаційних частин підводити підсумки співпраці та уточнювати План намірів на наступний рік. Співробітництво побратимських авіаційних частин здійснюється на підставі двосторонніх планів, передбачених статтею 5 Угоди про військове співробітництво, від 1993 р. Протокол діє протягом терміну дії Угоди про військове співробітництво, від 1993 р. Протокол укладено у двох примірниках, кожен українською та польською мовами, при цьому всі тексти є автентичні. [103]

14. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністром національної оборони Республіки Польща про надання підтримки з боку МО України підрозділу збройних сил Республіки Польща під час проведення спільного українсько-польсько-британського навчання "Козацький степ - 2003" від 25 серпня 2003 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двохсторонній міжвідомчий міжнародний договір підписаний 25 серпня 2003 р. міністрами оборони України та Республіки Польща в рамках робочого візиту Міністра національної оборони Республіки Польща в м. Київ. Набрал чинності з дня підписання та складається з преамбули, шістнадцяти статей та дев'яти

додатків. Сторони беручи до уваги положення Угоди між державами-учасницями Північноатлантичного Договору щодо статусу їхніх збройних сил, від 1951 р. (далі - Угода НАТО/СОФА), враховуючи положення Угоди між державами-учасницями Північноатлантичного Договору та іншими державами, які беруть участь у програмі "Партнерство заради миру" щодо статусу їхніх збройних сил і Додаткового протоколу до цієї Угоди, від 1995 р. (далі - Угода ПЗМ/СОФА), ґрунтуючись на положеннях Угоди про військове співробітництво, від 1993 р., та виходячи із взаємного прагнення до подальшого розвитку й бажання зміцнювати двохстороннє військове співробітництво, уклали цей договір. Метою Меморандуму є врегулювання питань, пов'язаних із створенням можливостей щодо матеріально-технічного забезпечення МО України підрозділу збройних сил Республіки Польща під час проведення спільного українсько-польсько-британського навчання "Козацький степ - 2003", яке відбулось з 29 серпня по 12 вересня 2003 р. на території України. Сторони зазначили, що Додатки (А, В, С, D, E, F, G, H, I) до цього Меморандуму становлять невід'ємну частину цього Меморандуму і посилання на них означає посилання на цей Меморандум. Додатки (А, В, С, D, E, F, G, H, I) за змістом включали наступні питання, відповідно: загальні положення; безпека; харчування; проживання та розміщення; медичне обслуговування; система інформації та зв'язку; транспортування; митні процедури; фінансове забезпечення. Сторони погодилися, що Меморандум не може суперечити національному законодавству держав Сторін, а також їх зобов'язанням за міжнародними договорами. Зокрема, цей Меморандум може деталізувати базові норми Угоди НАТО/СОФА та Угоди НАТО/ПЗМ. Сторони погодили зміст термінів, які використовують у Меморандумі, а саме: "навчання "Козацький степ - 2003"; "район проведення навчання" (далі - РПН), "військовий контингент" (далі - ВК); "форс-мажорні обставини". Сторони врегулювали в Меморандумі такі питання, як: порядок прибуття підрозділів збройних сил в Україну до місця проведення навчання та у зворотному напрямку; проходження прикордонного та митного контролю

підрозділом збройних сил; надання транспортних послуг учасникам навчання до РПН та в ході виконання плану навчання; розміщення та забезпечення необхідним для проживання підрозділів; проведення: церемонії відкриття та закриття навчання, Дня спостерігачів і преси, Дня високоповажних осіб, організація культурної та спортивної програми для особового складу ВК держав-учасниць навчання; планування та проведення миротворчого навчання за єдиним сценарієм з виконанням навчальних вправ; проведення занять з вогневої, хімічної, інженерної, медичної підготовки, тренування зі зв'язку, проведення спільного десантування, відпрацювання ведення миротворчих дій (конвой, пошуково-рятувальні дії, дії на блокпостах); проведення тренувальних та практичних стрибки підрозділом збройних сил Республіки Польща, як зі своїх літаків, так і з літаків британської сторони, що як предмет окремої домовленості між уповноваженими представниками військових підрозділів британського та польського контингентів, а також з літаків української Сторони (при відповідній попередній підготовці). Українська сторона засвідчила готовність забезпечити: створення сприятливих умов для реалізації процедури прибуття (відбуття) ВК, прийому, переміщення до РПН, безперервне всебічне забезпечення ВК в ході проведення навчання (харчування, забезпечення пально-мастильними матеріалами, використання полігонного обладнання, медичне забезпечення та інші види послуг); розміщення ВК у РПН (забезпечення житлом та тилловими послугами особового складу) на виконання плану проведення навчання; перевезення (перенесення) зброї ВК в ході прибуття (відбуття), її використання в ході навчання у РПН здійснюватиметься згідно із законодавством України, правилами безпеки та з дотриманням вимог міжнародних угод, включаючи заборону носіння і використання зброї за межами РПН; ознайомлення особового складу ВК з процедурами прибуття (відбуття), переміщення до РПН, використання території та обладнання полігону; виконання заходів безпеки в ході проведення навчання відповідно до плану, погодженого з представниками Сторін; супроводження ВК при їх

переміщенні через територію України до РПН та в зворотному напрямку; надання узгодженого переліку цін та кошторисів на основні види послуг від Сторони, що приймає, в країні-господарі. Польська сторона погодилася дотримувати вимог законодавства України та утримуватися від будь-якої діяльності, несумісної з цим Меморандумом та окремими положеннями ПЗМ/СОФА. Приймати участь у навчанні та використовувати обладнання РПН тільки згідно із планом навчання. Враховувати фінансові умови, викладені в Меморандумі та провести фінансові розрахунки за надані згідно заявок додаткові послуги та послуги поза межами цього Меморандуму. Зокрема встановлено, що командир військового підрозділу польської сторони, який братиме участь у навчанні, керуватиме своїм підрозділом протягом навчання і буде підзвітний аташе з питань оборони своєї держави під час перебування в Україні. Сторони погодилися, що для виконання завдань навчання підрозділам віддає накази та розпорядження (обов'язкові для виконання) об'єднаний штаб багатонаціонального батальйону під командуванням українського представника. Сторона, що приймає, здійснює тилове забезпечення та надає послуги відповідно до статті 5 Меморандуму. Особливості кожного виду тилового забезпечення визначені в додатках до цього Меморандуму. Підрозділ збройних сил Республіки Польща прибуває до України на власному авіаційному транспорті і використовує військовий аеродром Кульбакіно на період навчання.

При цьому всі витрати по використанню аеродрому несе Сторона, що приймає. Польська сторона компенсує витрати, пов'язані з дозаправленням літаків військово-повітряних сил Республіки Польща для стрибків з парашутом та поверненням у Республіку Польща. Країна-господар бере на себе витрати, пов'язані з проведенням навчання, згідно з додатками до цього Меморандуму. Рахунки за надані Стороною, що приймає, додаткові послуги подаються старшому військовому представнику від польської сторони для підписання. Усі зазначені рахунки будуть передаватися до Посольства Республіки Польща в м. Києві. Рахунки повинні бути сплачені протягом 60

дів з дня їх отримання. Розрахунки з цивільними організаціями (підприємствами) України здійснюються польською стороною на підставі відповідних договорів (контрактів). Прикордонний та митний контроль на державному кордоні України (пунктах перетину) здійснюється згідно з національним законодавством України та відповідно до положень Угоди НАТО/СОФА [109] та Угоди ПЗМ/СОФА. У Меморандумі вказано порядок перетинання державного кордону та проходження митного контролю, а саме: за 45 дів до перетинання державного кордону України представники польської сторони нададуть уповноваженим представникам Сторони, що приймає, поіменний список особового складу ВК Республіки Польща та інформацію про вантаж (спорядження, зброю, боєприпаси та інше майно), який ввозиться на митну територію України, українською та англійською мовами. Для особового складу ВК польської сторони немає необхідності в паспортах та візах. Кожен військовослужбовець повинен мати дійсне національне посвідчення особи, а командир підрозділу - дійсний національний паспорт та список особового складу, що слідує разом з ним. Декларація на ввезене майно повинна бути надана представникам митних органів України одразу після прибуття. ВК польської сторони повинен вжити всіх необхідних заходів безпеки для уникнення заподіяння екологічної шкоди РПН (об'єктам, що розташовані на цій території, рослинному та тваринному світу тощо). Про заподіяну шкоду негайно інформуються представники країни-господаря. Після прибуття до України підрозділу збройних сил Республіки Польща, його особовий склад буде докладно поінформовано щодо правил поведінки у РПН, зокрема необхідності дотримання природоохоронного законодавства України, а також відповідальності за заподіяну шкоду та діяльності, несумісної з цим Меморандумом. Відшкодування заподіяної шкоди здійснюватиметься згідно із положеннями Угоди (НАТО/СОФА/ПЗМ). Претензії, які не підпадають під дію статті VIII Угоди НАТО/СОФА та не визначені в цьому Меморандумі, але будуть висунуті відповідними представниками держав Сторін, які беруть участь у

навчанні, вирішуватимуться шляхом консультацій між представниками Сторін. Кошти для вирішення спірних питань виділятимуться за взаємною згодою. Шкода, яка заподіяна безвідповідальними діями, упущеннями, навмисно або грубою недбалістю особового складу ВК, відшкодовується винною Стороною. Розслідування нещасних випадків, що сталися з особовим складом ВК під час проведення навчання "Козацький степ - 2003" покладатиметься на Сторону, що приймає, яка нестиме відповідальність за законність та об'єктивність його проведення. Таке розслідування проводиться відповідно до національного законодавства України та загальновизнаних норм міжнародного права. При цьому представники польської сторони у разі бажання можуть надіслати спостерігача для участі у розслідуванні, який не має права впливати на його результати будь-якими незаконними методами. Спостерігач не може мати вищих повноважень, ніж керівник розслідування. Уповноважені представники польської сторони можуть у подальшому проводити розслідування згідно із своїм національним законодавством. Сторона, що приймає, надасть всю необхідну інформацію стосовно нещасних випадків за запитом польської сторони. У випадку смерті на території України військовослужбовця ВК польської сторони дипломатичними каналами надсилається термінове повідомлення до Міністерства національної оборони Республіки Польща. Випадок смерті підтверджується відповідним документом про смерть, виданим лікарем України відповідно до чинного законодавства України. У разі юридичної необхідності може здійснюватися розтин тіла померлого лікарем, призначеним Україною. Лікар від Республіки Польща також може бути присутнім під час розтину тіла. Польська сторона бере на себе відповідальність за перевезення тіла з України до Республіки Польща. Перевезення тіла через територію України буде здійснюватися відповідно до вимог законодавства України. Допуск особового складу до розташування ВК у РПН здійснюватиметься відповідно до посвідчення особи. Форми зразків документів особового складу ВК польської сторони перед прибуттям повинні бути надані уповноваженим

представникам Сторони, що приймає. Командири ВК можуть вказувати на позитивні та негативні аспекти проведення навчання та поліпшувати повсякденну діяльність. У кінці навчання командири підрозділів держав-учасниць надають остаточні доповіді про результати навчання. Всім учасникам навчання дозволено користуватися обчислювальною та копіювальною технікою, як власною так і такою, що належить Стороні, що приймає, за попередньою взаємною домовленістю. Список осіб від Республіки Польща, які мають намір відвідувати навчання, включаючи високоповажних осіб, потрібно надавати не пізніше, ніж за 15 днів до початку навчання. Сторона, що приймає, бере на себе відповідальність за організацію прибуття та відбуття високоповажних осіб. Допуск особового складу ВК польської сторони до військових об'єктів РПН буде обмежений територіями, закріпленими за ними. Висвітлення навчання у засобах масової інформації здійснюватиметься Сторонами за відповідною взаємною згодою. Командування ВК польської сторони має право контролювати якість медичного забезпечення свого особового складу. У разі форс-мажорних обставин, уповноважений представник Сторони, що приймає, приймає рішення щодо зупинення навчання та якомога швидше інформує про це уповноважених представників польської сторони. Якщо розгортання ВК у РПН вже розпочалося, вживаються всі заходи щодо негайної евакуації ВК з РПН. Зміни та доповнення до цього Меморандуму можуть вноситися за письмовою згодою Сторін у вигляді окремих протоколів, які складають невід'ємну частину цього Меморандуму та набувають чинності відповідно до положень статті 16 цього Меморандуму. Спори між Сторонами щодо тлумачення та виконання положень цього Меморандуму вирішуватимуться шляхом консультацій та переговорів між Сторонами та не передаватимуться на розгляд будь-якій третій стороні. Меморандум набув чинності з дати його підписання і буде діяти до завершення всіх заходів навчання та проведення повних фінансових розрахунків між Сторонами. Меморандум втратив чинність через 30 днів після завершення навчання у разі відсутності

претензій з боку Сторін. Укладено у двох примірниках, кожний українською та англійською мовами, при цьому всі тексти є автентичні. У разі виникнення розбіжностей щодо тлумачення положень цього Меморандуму перевага надаватиметься тексту англійською мовою.

15. Протокол до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво стосовно обміну інформацією й виконання польотів військовими повітряними суднами України та Республіки Польща в повітряному просторі обох держав від 7 вересня 2010 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір підписаний 7 вересня 2010 р. міністрами оборони України та Республіки Польща в рамках робочого візиту Міністра оборони України в м. Варшаву. Набув чинності 7 грудня 2010 р. Протокол складається з преамбули і дев'яти основної статті та двох додатків. Сторони з метою зміцнення співробітництва й дальшого сприяння йому у сфері управління повітряним простором та з метою зменшення відповідних фінансових витрат; згідно із законодавством стосовно використання повітряного простору обох країн; дотримуючись положень двосторонньої Угоди про військове співробітництво від 1993 р., уклали цей договір. Сторони погодилися щодо змісту наступних вжитих термінів і визначень: "політ поблизу державного кордону"; "аварійна ситуація в польоті", "система обміну інформацією", "не ідентифіковане повітряне судно", "повітряне судно - порушник", "інцидент", "повітряне судно - загроза". Зокрема, були визначені наступні Центральні командні пункти: в Україні - Командний центр Повітряних Сил, Збройні Сили України; в Республіці Польща - Центр повітряних операцій Республіки Польща. Сторони домовилися обмінюватися інформацією через свої відповідні КП, щодо: всіх запланованих польотів поблизу державного кордону; польотів ВПС, що виконують оперативні завдання поблизу державного кордону; не ідентифікованих повітряних суден та повітряних суден - порушників на маршрутах польоту в напрямку державного кордону

на відстані ближче 50 км від нього. Зокрема ЦКП під час здійснення запланованих польотів, зазначених у пункті 1 статті 2 цього Протоколу повинні інформувати один одного про: тип та ешелон польоту повітряного судна; маршрут або район польоту; запланований час польоту (універсальний координований час). У разі виявлення не ідентифікованого повітряного судна Сторони негайно інформувати одна одну для його ідентифікації. Дії ВПС, які виконують завдання стосовно надання допомоги в аварійних ситуаціях, здійснювати відповідно до міжнародного права. Для виконання положень цього Протоколу Сторони ввели у дію систему обміну інформацією між ЦКП. Питання, що стосуються функціонування системи обміну інформацією, погоджуються Сторонами. Сторони покривають витрати на експлуатацію виділених каналів зв'язку кожна на своїй території. При цьому ЦКП Сторін перевіряють технічну справність каналів зв'язку не менше одного разу на добу. У положенні Протоколу зазначено, що запит на отримання дозволу на здійснення польоту (посадки) ВПС у межах території країн Сторін, а також подання запитів на використання повітряного простору й виконання польотів (посадок) здійснюються згідно з міжнародними правилами, законодавством країн Сторін та цим Протоколом. Запити на отримання дозволу на здійснення польоту (посадки) українських ВПС у повітряному просторі Республіки Польща й польських ВПС у повітряному просторі України подаються не пізніше, ніж за 9 діб до виконання польоту, шляхом надіслання дипломатичної ноти. У Протоколі надано зразок запитів: запит на отримання дозволу на здійснення польоту (посадки) повітряного судна (Додаток 1 до Протоколу); запит на отримання дозволу на здійснення багаторазових польотів (посадок) повітряного судна (Додаток 2 до Протоколу). Запитуючій Стороні дають відповідь не пізніше, ніж за 24 години до здійснення запланованого польоту. Запити на використання повітряного простору подаються до органів організації повітряного руху Сторін напередодні здійснення запланованих польотів, але не пізніше 10.00 (за універсальним координованим часом). Польоти українських і польських ВПС у повітряному

просторі обох країн, на борту яких знаходяться бойові засоби, вибухові матеріали та інші небезпечні вантажі, здійснюються лише після отримання належного дозволу відповідно до законодавства країн Сторін. Польоти ВПС, обладнаних розвідувальною апаратурою, забороняються. Сторони домовилися, що у разі ненавмисного порушення державного кордону ВПС будь-якої Сторони внаслідок аварійної ситуації в польоті, несприятливих метеорологічних умов або інших форс-мажорних обставин, командувачі Повітряних Сил як України, так і Республіки Польща (оперативні чергові КП) уживають належних погоджених заходів, що забезпечують безпечно повернення або посадки ВПС. Дії ВПС, спрямовані на надання допомоги в аварійних ситуаціях чи безпечного супроводження інших повітряних суден, здійснюються згідно з Правилами Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО). У Протоколі зазначено також, що будь-який час, коли ВПС або України, або Республіки Польща здійснює посадку на аеродромі іншої Сторони, Сторони зобов'язуються надавати такі послуги: безкоштовно, на умовах взаємного погашення: надані інформації про аеродроми посадки; забезпечення зльоту-посадки; надання метеорологічної інформації; використання військових навігаційних систем на маршруті, під час зльоту-посадки; надання швидкої медичної допомоги; перевезення в межах аеродрому; паркування й охорону; за плату: забезпечення паливом, мастильними матеріалами, спеціальними рідинами та газами; перебування екіпажу (харчування, розміщення, стаціонарне лікування, перевезення за межами аеродрому). Сторони врегулювали питання щодо оплати за надані послуги, а саме: здійснюється після отримання них у національній валюті Сторони, яка надає послуги. Послуги, що отримуються в цивільних аеродромах, сплачуються згідно з правилами та нормами відповідних аеродромів. За надані послуги й матеріали Сторони розраховуються на підставі документів, що складаються фінансовими органами обох Повітряних Сил. Такі розрахункові документи складаються й подаються будь-якою Стороною іншій не пізніше, ніж за 30 діб після надання послуги. Сторони

зобов'язалися здійснювати оплату в рамках двох місяців після отримання таких документів. Оплата за паливе, мастильні матеріали, спеціальні рідини, гази та інші матеріальні послуги здійснюється відповідно до ринкових цін на день розрахунку в національній валюті Сторони, яка надає послуги. У разі виникнення аварійних ситуацій Сторони зобов'язалися надавати всю необхідну допомогу екіпажам ВПС. Так, у разі виникнення аварійних ситуацій Сторони повинні забезпечувати посадку ВПС для надання допомоги на аеродромах, визначених рішенням посадових осіб ЦКП. У таких ситуаціях подається інформація про місце знаходження повітряного судна, його тип, позивний командира, причину аварійної ситуації, розрахунковий час прибуття й тривалість польоту до повного використання пального. У разі виникнення аварійної ситуації, що виникає поблизу державного кордону обох Сторін, унаслідок: інцидентів у польоті ВПС; порушення державного кордону або України, або Республіки Польща; отримання інформації про повітряне судно - загрозу або викрадене повітряне судно, які рухаються в напрямку державного кордону України або Республіки Польща; виявлення повітряного судна - порушника; виявлення не ідентифікованого повітряного судна. У цих випадках оперативні чергові в Командному центрі Повітряних Сил, Збройних Сил України та Центрі повітряних операцій Республіки Польща негайно інформують один одного про час і район порушення, висоту, швидкість, тип і напрямок повітряного судна й вживають негайних заходів для локалізації інциденту або, в разі неспроможності зробити це, для швидкого усунення шкоди й наслідків та інформування один одного про сам інцидент. Розслідування інцидентів, що сталися з ВПС будь-якої Сторони в повітряному просторі іншої Сторони, унаслідок яких цій Стороні завдано збитків, проводиться відповідно до правил країни тієї Сторони, над територією якої стався інцидент, із залученням заінтересованої Сторони з подальшим наданням їй відповідного звіту про результати розслідування. Сторони обмінюються інформацією з обмеженим доступом, необхідною для з'ясування причини й обставин авіаційних інцидентів, відповідно до

законодавства країн Сторін. Сторони вживають усіх заходів, необхідних відповідно до їхніх відповідних законодавств для запобігання порушенням використання повітряного простору повітряними суднами, що здійснюють польоти поблизу державного кордону та в межах відповідних територій країн Сторін, і припинення їх. Радіообмін між екіпажами військових повітряних суден і наземним персоналом, обмін інформацією між Сторонами через наземні канали зв'язку здійснюються англійською або російською мовою. Обмін кореспонденцією між Сторонами здійснюється або англійською, або російською мовою. Протокол укладено на 5 років й автоматично продовжується на наступні п'ятирічні періоди, якщо жодна Сторона не висловить своє бажання в письмовій формі припинити дію цього Протоколу. Таке повідомлення надсилається іншій Стороні не пізніше, ніж за 6 місяців до закінчення поточного п'ятирічного періоду. До цього Протоколу за взаємною письмовою згодою Сторін можуть уноситися зміни та доповнення. Такі зміни та доповнення оформлюються окремими протоколами, які становлять невід'ємну частину цього Протоколу. Такі протоколи наберуть чинності згідно з положеннями, викладеними в пункті 3 цієї статті. Протокол набирає чинності через 3 місяці з дати його підписання. Після набрання чинності цим Протоколом Протокол до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про двостороннє співробітництво відносно основ взаємного повітряного руху військових повітряних суден України та Республіки Польща у повітряному просторі обох держав від 6 травня 1994 р. вважається таким, що припинив дію. Укладено у двох примірниках, українською, польською та англійською мовами, при цьому кожний текст є рівно автентичним. У разі виникнення розбіжностей під час тлумачення або застосування цього Протоколу перевага віддається текстові англійською мовою.

16. Технічна угода між Міністерством оборони України та Міністром національної оборони Республіки Польща про направлення українського миротворчого персоналу для виконання завдань у складі

польського військового контингенту в провінції Газні, що діє в рамках Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан від 16 листопада 2010 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір підписаний 16 листопада 2010 р. міністрами оборони України та Республіки Польща. Набрала чинності з дня підписання та складається з преамбули та вісімнадцяти статей.

Міністерство оборони України та Міністр національної оборони Республіки Польща (далі - Сторони), беручи до уваги положення Угоди між сторонами Північноатлантичного договору щодо статусу їх збройних сил, від 1951 р. (далі - НАТО/СОФА), ураховуючи положення Угоди між державами - учасницями Північноатлантичного договору та іншими державами, які беруть участь у програмі "Партнерство заради миру" щодо статусу їх збройних сил і Додаткового протоколу до цієї Угоди, від 1995 р., а також Подальшого додаткового протоколу до цієї Угоди, від 1997 р. (далі - ПЗМ/УСЗС), ураховуючи положення Угоди щодо місії Республіки Польщі з підтримки провінції Газні в Ісламській Республіці Афганістан та статус ЗС Республіки Польща в Афганістані у формі обміну листами між МЗС Республіки Польща і Афганістану від 14 червня 2005 р. та 11 липня 2005 р., підтверджуючи та визнаючи положення Технічної угоди у військовій сфері (далі - МТУ) між Міжнародними силами сприяння безпеці та "Тимчасовою владою" Афганістану, підписаної 4 січня 2002 р. та затвердженої обміном листами між НАТО та Афганістаном 5 вересня 2004 р. та 22 листопада 2004 р., діючи у рамках власних повноважень, уклали цю угоду. Сторони визначили зміст основних термінів які використані в Технічній угоді, а саме: "міжнародні сили сприяння безпеці", "український миротворчий персонал", "національні сили", "командир національних сил", "старший національний представник", "провідна країна", "національний елемент забезпечення", "оперативне підпорядкування", "Сторони", "аеропорт розвантаження", "аеропорт завантаження". Метою договору є встановлення домовленостей про належні загальні обов'язки, принципи й процедури, згідно з якими

український миротворчий персонал (далі - УМП) виконуватиме завдання в межах провінції Газні, яка контролюється Польщею (провідною країною). Сторони зазначили в договорі процедуру обміни листами, що залишатимуться чинними й можуть здійснюватися для сприяння цілям Технічній Угоді. Зокрема, для сприяння мети договору Сторони можуть укладати двосторонні угоди та (або) домовленості. Сторони задекларували, що реалізація положень договору має відповідати національному законодавству держав Сторін та міжнародному праву і не повинні суперечити існуючим двостороннім або багатостороннім міжнародним угодам, укладеним Сторонами. У разі виникнення таких суперечностей, Сторони повинні повідомити одна одну, при цьому національне законодавство, норми міжнародного права або існуючі домовленості повинні превалювати. В договорі зазначено, що УМП залишатиметься під повним командуванням своїх відповідних органів, що здійснюється через командира національних сил та (або) старшого національного представника. Українські національні сили та польські національні сили визначають старших національних представників, які відповідатимуть за координування питань матеріально-технічного забезпечення, передбаченого договором. Усі практичні питання, пов'язані з розгортанням українських національних сил, будуть погоджуватися через контактних осіб між Оперативним командуванням Збройних Сил Республіки Польща та Генеральним штабом Збройних Сил України. Робочою мовою та мовою командування між польськими та українськими силами визначена англійська. Відповідно до чинного національного законодавства УМП діятиме, незалежно від його функціонального та оперативного підпорядкування в межах МССБ. При цьому, Українська Сторона гарантує виконання українським миротворчим персоналом наказів та директив МССБ. Старший національний представник повинен усвідомлювати, що підпорядкований йому особовий склад повинен утримуватися від будь-яких дій, які б суперечили принципам неупередженості дій та міжнародному характеру завдань, що виконуються.

Щодо питання дотримання дисципліни та виконання особовим складом Сторін поставлених завдань, командування національних сил кожної Сторони має усі права та/або повноваження, надані їм згідно з національним законодавством. Польська Сторона несе відповідальність за матеріально-технічне забезпечення УМП, у тому числі за проживання, харчування та захист, яке надається таким самим чином та в такому самому обсязі, що й для членів своїх сил.

Якщо не зроблено інших положень у ТУ чи інших домовленостях або угодах для досягнення мети цієї ТУ. Національною відповідальністю є забезпечення сил індивідуальним спорядженням. Польська Сторона надає в користування українському миротворчому персоналу легку стрілецьку зброю та боєприпаси до неї на тих самих умовах, що й для особового складу польських національних сил, тільки під час виконання завдань у ЗВ. Українська Сторона бере на себе зобов'язання щодо застосування зброї та боєприпасів, зазначених у пункті 5.2, з дотриманням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (995_004) та інших норм міжнародного права. Українська Сторона має гарантувати те, що УМП виконуватиме вимоги стосовно застосування зброї. Українська Сторона несе відповідальність за втрату чи пошкодження наданого озброєння.

Сторони домовилися, що медичне та стоматологічне обслуговування УМП забезпечуватиметься польською медичною групою таким самим чином та на тому ж самому рівні як і для особового складу власних національних сил. Після завершення курсу лікування члена УМП оригінали або копії усіх медичних документів, складених під час такого лікування (амбулаторного або стаціонарного), надаватимуться Українській Стороні. Польська Сторона несе відповідальність за перевезення до/з визначених аеропортів завантаження до/з місця призначення в Афганістані. Українська Сторона несе відповідальність за перевезення до/з України до/з аеропортів завантаження/розвантаження на території Республіки Польща. Польська Сторона забезпечуватиме оперативний зв'язок у ЗВ. Польська Сторона

нестиме відповідальність за надання українському миротворчому персоналу доступу до всесвітньої мережі Інтернет в Інтернет кафе на ПБП Газні на тих самих умовах, що й для польського персоналу.

Передбачено, що українському старшому національному представнику або командирі національних сил для вирішення службових питань дозволитиметься використання засобів зв'язку, надані Польською Стороною, у межах, визначених Польською Стороною. Об'єкти дозвілля та відпочинку, створені будь-якою Стороною, будуть доступними для персоналу інших Сторін. Українська Сторона несе відповідальність за забезпечення грошових виплат особовому складу УМП відповідно до національного законодавства України. Страхування особового складу УМП забезпечується Українською Стороною.

Сторони додатково зазначили, що беручи до уваги той факт, що Україна та Республіка Польща є учасниками програми ПЗМ/УСЗС та НАТО/УСЗС, Сторони визнають, що у разі виникнення претензій щодо нанесення однією зі Сторін шкоди майну або персоналу іншої Сторони, включаючи смерть, під час або у зв'язку з виконанням цієї ТУ, застосовуватимуться положення Статті VIII НАТО/УСЗС. Якщо обидві Сторони несуть відповідальність за претензії третьої сторони, або якщо неможливо точно визначити, яка із Сторін має відповідати за такі претензії, Сторони мають розпочати переговори. Під час виконання службових обов'язків особовий склад УМП носитиме прийняту у Збройних Силах України військову форму одягу з такими знаками розрізнення, які встановлені національним законодавством.

УМП повинен мати національні документи, що засвідчують особу (або паспорти). У разі використання ідентифікаційних карток особи, українські національні сили носитимуть їх згідно із встановленими правилами. Точний час та тривалість терміну перебування УМП у Афганістані будуть узгоджені Сторонам не пізніше ніж за місяць до розгортання. Про будь-який намір зробити заміни у складі УМП Українська Сторона повідомляє Польську

Сторону в письмовій формі якомога скоріше, але не пізніше ніж за 30 днів до такої заміни. За згодою Сторін, Польська Сторона забезпечить остаточну підготовку до операції УМП у Республіці Польща. Остаточний час та заходи підготовки, а також заходи щодо підтримки в Республіці Польща будуть узгоджені між Сторонами заздалегідь. Українська Сторона несе відповідальність за придатність особового складу УМП за медичними та стоматологічними показниками для виконання завдань у операції в Афганістані, а також за проведення усіх відповідних щеплень. Українська Сторона зобов'язалася направити УМП, щонайменше 3 військових лікарів - спеціалістів з хірургії, анестезіології та загальної терапії.

Один з членів УМП має бути призначений СНП та представляти українське командування у офіційних відносинах з Польською Стороною та іншими членами МССБ. УМП, зазначений в пункті 12.1, знаходитиметься у прямому оперативному підпорядкуванні командира польської медичної групи. Начальник військово-медичної служби Польської Сторони несе відповідальність за координацію заходів з медичного забезпечення в зоні відповідальності польського контингенту у афганській провінції Газні. Стосовно медичних аспектів, УМП, зазначений у пункті 12.1, буде виконувати такі ж обов'язки та завдання, як і польський медичний персонал. УМП, зазначений в пункті 12.1, буде виконувати такі завдання: надаватиме медичну допомогу іншим членам польських національних сил, а також, за вказівкою командира польської медичної групи, іншим членам МССБ, представникам АНСБ та місцевому населенню Афганістану у межах зони відповідальності польського контингенту у афганській провінції Газні; залежно від своєї медичної спеціалізації, УМП братиме участь у всіх заходах з медичного забезпечення, організованих польською медичною групою; виконуватиме інші завдання, пов'язані з професійною діяльністю, визначені командиром польської медичної групи; організація та надання невідкладної медичної допомоги (у випадку масових втрат, виникнення епідемій, отруень, поранень). Уся секретна інформація, обмін якою здійснюватиметься, або яка

створюватиметься у зв'язку з цією ТУ, буде використовуватися, передаватися, зберігатися, опрацьовуватися та захищатися відповідно до національного законодавства держав Сторін. Обмін секретною інформацією між Сторонами регулюватиметься Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про взаємну охорону секретної інформації, підписаною 4 вересня 2001 р. в м. Варшава, Польща.

Сторони вживатимуть усіх можливих заходів для забезпечення захисту секретної інформації, яка надаватиметься або створюватиметься згідно з цією ТУ, від подальшого розголошення, якщо Сторона, яка її створюватиме, не висловить письмової згоди щодо розголошення такої інформації.

Про смерть члена українського миротворчого персоналу на території Афганістану буде повідомлено Українській Стороні. Смерть буде засвідчено лікарем польських сил. Перевезення тіла загиблого члена українського миротворчого персоналу до України забезпечуватиметься Українською Стороною. Однак, на прохання Української Сторони, Польська Сторона на компенсаційній основі може організувати перевезення тіла загиблого з Афганістану до м. Рамштайн (Федеративна Республіка Німеччина) чи іншого пункту Європейського континенту та поінформувати Українську Сторону про вжиті заходи. Будь-які спори щодо тлумачення або застосування цієї ТУ врегульовуються шляхом консультацій та переговорів між Сторонами на якомого нижчому рівні та не передаються для вирішення будь-якому національному або міжнародному суду чи третій стороні. Зміни та доповнення до цієї ТУ вносяться за взаємною письмовою згодою Сторін і оформлюються відповідними протоколами, які є її невід'ємною частиною. Ця угода набирає чинності з дати підписання.

Дія цієї ТУ може бути будь-коли припинена кожною Стороною шляхом надіслання письмового повідомлення іншій Стороні. Таке припинення набирає чинності 30 днів з дати отримання відповідного повідомлення іншою Стороною. Інші учасники можуть приєднатися до цієї ТУ шляхом підписання ноти про приєднання.

Цю ТУ підписано у двох примірниках українською та англійською мовами, при цьому всі тексти є автентичними. У разі виникнення розбіжностей у тлумаченні положень цієї ТУ перевага віддається текстові англійською мовою.

Джерело інформації: контент-аналіз автора.

Додаток Д

Загальна характеристика договірно-правової основи українсько-білоруського двостороннього міжнародного військового співробітництва 1991-2013 рр.

1. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою від 29 грудня 1990 р. (чинний міжнародно-правовий документ), – двосторонній міждержавний міжнародний договір. Під час перебування офіційної державної делегації України в Білорусії, був підписано Головою ВР УРСР Л.Кравчуком і Головою Верховної Ради БРСР М. Дементей у місті Мінськ. 13 лютого 1991 р. договір був ратифіковано Постановою ВРУ та набув чинності з 31 серпня 1991 р. Угода складається з преамбули та двадцяти двох статей. В Договорі зазначено, що сторони висловили волю народів УРСР і БРСР та рішучість побудувати демократичні правові держави відповідно до Декларації ВР УРСР про державний суверенітет України від 16.07.90, Декларації Верховної Ради БРСР про державний суверенітет БРСР від 27.07.90, та спільність культур своїх народів, зв'язки, що історично склалися між ними. У договорі визначено, що сторони розвиватимуть свої міждержавні відносини на основі: принципів суверенної рівності; невтручання у внутрішні справи; відмови від застосування сили; економічних та будь-яких інших методів тиску; врегулювання спірних проблем погоджувальними засобами; інших загальновизнаних принципів і норм міжнародного права. При цьому сторони підтвердили, що подальший розвиток і зміцнення відносин дружби, добросусідства і взаємовигідного співробітництва між ними відповідають корінним національним інтересам народів обох держав і служать справі миру і безпеки, керуючись прагненням сприяти створенню і розвитку на добровільній основі союзу суверенних держав, цілям і принципам Статуту ООН, а також Хельсінкського Заключного акта, Паризької хартії для нової Європи та інших документів

НБСЄ. Сторони визнали одна одну суверенними державами і зобов'язалися утримуватися від дій, що можуть завдати шкоди їх державному суверенітету та поважати територіальну цілісність кожної держави в існуючих кордонах. У договорі Сторони підкреслили необхідність укласти угоди про співробітництво у відповідних галузях щодо подальшого зміцнення міжнародного миру. При цьому визнали необхідність співробітництва обох держав у галузі оборони і забезпечення безпеки на основі Декларацій про державний суверенітет Сторін та відповідно до Статуту ООН. Також зазначено, що положення договору не порушуватимуть зобов'язань Сторін щодо третіх держав і права на укладення договорів третіми сторонами про їх участь, зокрема в галузі забезпечення безпеки. Договір укладено строком на десять років та чинність його автоматично продовжується на наступний десятирічний термін, якщо жодна із Сторін не заявить про своє бажання денонсувати його шляхом письмового повідомлення не пізніше, як за шість місяців до закінчення стр. дії договору. Договір укладено в двох примірниках, кожний українською і білоруською мовами, причому обидва тексти мають однакову силу. Після набрання чинності договір було надано до Секретаріату ООН для реєстрації та публікації.

2. Протокол про обмін Грамотами про ратифікацію Договору між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою від 31 серпня 1991 р. Міністр закордонних справ України Зленко А.М. та міністр закордонних справ БРСР Кравченко П.К. здійснили обмін Грамотами про ратифікацію Договору між УРСР і БРСР, який був підписаний 29 грудня 1990 р. в місті Мінськ та ратифікований верховними радами двох держав. Під час обміну Грамотами про ратифікацію представниками Сторін було встановлено, що вони складені в повному порядку і в належній формі та за свідченням чого був складений Протокол. Він був підписаний в двох примірниках, кожний українською і білоруською мовами.

3. Українсько-білоруський договір про дружбу, добросусідство та співробітництво від 17 липня 1995 р. (чинний міжнародно-правовий документ), – двосторонній міждержавний міжнародний договір. 17 липня 1995 р. президентами України Л. Кучмою і Республіки Білорусь О. Лукашенко у м. Мінськ, під час офіційного державного візиту делегації України в Білорусь, підписали зазначений договір, який був ратифікований ВРУ 16 травня 1997 р. та набув чинності з 6 серпня 1997 р. Договір складається з десяти статей. Цей договір надав нової якості традиційним стосункам і зміцнив правову основу співпраці між двома державами в нових міжнародних умовах, в рамках чинного українсько-білоруського договору про взаємостосунки від 1990 р. Сторони зобов'язалися свої відносини розвивати на взаємній повазі, довірі і згоді, керуючись при цьому принципами: поваги до державного суверенітету; рівноправності і невтручання у внутрішні справи одна одної; не застосування сили чи загрози силою, включаючи економічні та інші засоби тиску; мирного урегулювання спорів; поваги до прав людини і основних свобод; сумлінного виконання зобов'язань з міжнародним правом; а також іншими загально визнаними принципами і нормами міжнародного права.

У договорі визнано непорушність існуючих державних кордонів, та підтверджено, що Сторони не мають і не порушуватимуть жодних територіальних претензій одна одної, а також сприятимуть обмеженню озброєнь і роззброєнню, зміцненню ролі ООН щодо підтримання у світі миру та безпеки, створенню системи колективної безпеки в Європі. Сторони зобов'язалися утримуватися від участі або підтримки будь-яких дій, спрямованих проти іншої сторони, не допускати використання її на взаємну шкоду їх територій.

В договорі було визначено, що відносини у сферах військового співробітництва та забезпечення державної безпеки будуються на основі окремих угод. Термін договору десять років.

4. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Беларусь про військове співробітництво від 17 грудня 1992 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписаний 17 грудня 1992 р. міністрами оборони України і Республіки Білорусь, під час офіційного візиту делегації Білорусії в місто Київ та набув чинності з дня підписання. Угода складається з десяти статей. Сторони керуючись положенням ст. 7 Договору між УРСР та БРСР від 29 грудня 1990 р. , та з огляду на військово-економічну ситуацію, що склалася в обох державах, прагнули встановити тісне співробітництво у військовій галузі на якісно новому рівні, урахувавши традиційні зв'язки у військовій галузі. Сторони визнали такі основні принципи військового співробітництва та зобов'язалися: будувати свої відносини на принципах рівноправності і взаємної вигоди; не торкатися інтересів третіх держав; гарантувати збереження одержаних в рамках військового співробітництва відомостей, що складають державну та військову таємницю, а саме дозволяти передачу зазначених відомостей тільки з письмової згоди відповідних органів іншої Сторони; розбіжності в інтерпретації і виконанні положень Угоди усувати шляхом взаємних консультацій та переговорів; надати додатково можливість змінювати, конкретизувати або доповнювати Угоду протоколами, шляхом підписання їх Сторонами; всі дії, які пов'язані із військовим співробітництвом, здійснювати з дотриманням законів країни перебування та у разі їх порушення винні особи нести відповідальність за законами цієї Сторони, якщо інше не передбачено міжнародно-правовими актами. Основними напрямками військового співробітництва визнані: роззброєння та заходи з питань зміцнення довіри; співробітництво в забезпеченні взаємної європейської та міжнародної безпеки; військова економіка (виробництво ОВТ, пального, мастил та інших матеріальних засобів і забезпечення ними військ); співробітництво між ремонтними підприємствами; конверсія військової промисловості, демонтаж зброї і техніки; розбудова збройних сил і

управління ними в мирний час; військові перевезення; НД та ДКР в збройних силах; військова, військово-технічна та військово-правова інформація; забезпечення в збройних силах; соціальні питання; житлове, фінансове, майнове, продовольче, медичне та інше. Формами співробітництва є: офіційні візити і робочі зустрічі на рівні міністрів оборони, начальників генеральних штабів або інших уповноважених міністрами оборони представників; консультації, обмін досвідом та інформацією; переговори постійних і тимчасових комісій та робочих груп; підготовка військових фахівців у ВНЗ; взаємні запрошення на демонстрування ОВТ та військові навчання; участь в урочистих, культурних та інших заходах, що організуються міністерствами оборони або іншими військовими структурами; прийняття узгоджених дій з питань забезпечення безпеки повітряного простору, а також надання допомоги екіпажам, що потрапили в аварійну ситуацію; запрошення фахівців на контрактній основі, як консультантів, інші форми за взаємною домовленістю. Разом з тим, конкретні питання співробітництва відобразатимуться у протоколах, які підписуються повноважними представниками міністрів оборони. Для їх підготовки Сторони створюватимуть змішані комісії або робочі групи, які на підставі угоди опрацьовують річний двосторонній план співробітництва, що підписується уповноваженими міністрами оборони особами на території однієї із Сторін почергово до 1 грудня кожного р. Право на листування з питань співробітництва мають міністри оборони і уповноважені на те ними посадові особи. Угодою визначено процедуру фінансування проведення двостороннього співробітництва, а саме фінансові розрахунки, які пов'язані з виконанням завдань, проводяться на засадах взаємності. У цьому питанні приймаюча сторона несе витрати на оплату проживання, харчування, а також іншого необхідного обслуговування делегацій та перевезення їх на території своєї країни. Фінансові витрати, які пов'язані з підготовкою військових кадрів в ВНЗ іншої сторони, направленням фахівців для надання технічної допомоги і матеріальних послуг екіпажам військових літаючих апаратів при

посадках на військові аеродроми іншої сторони, проводяться на основі окремих двосторонніх угод і контрактів. Угода укладена строком на п'ять років та чинність автоматично продовжується кожний раз на наступний рік, якщо за шість місяців до завершення відповідного стр. жодна із сторін письмово не повідомить іншу сторону про свій намір припинити її дію. У письмовій формі кожна із сторін може поставити питання про розірвання Угоди, яка при цьому втратить чинність через шість місяців після одержання іншою стороною повідомлення про такий намір.

5. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Беларусь про принципи взаємного технічного і тилового забезпечення їх Збройних Сил від 17 грудня 1992 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 17 грудня 1992 р. міністрами оборони України та РБ під час перебування офіційної делегації Білорусії в Києві та набув чинності з дня його підписання. За змістом протокол складається з тринадцяти статей. Сторони зобов'язалися посилити співробітництво, ґрунтуючись на положеннях Угоди про військове співробітництво від 1992 р. та домовились, щодо порядку та процедури здійснення ВТС, враховуючи існуючу кооперацію у виробництві та постачанні ОВТ, конструкторській і експлуатаційно-технічній документації; дотримання умов стандартизації та уніфікації ОВТ; здійснення НД та ДКР; надання технічної допомоги для поновлення та ремонту ОВТ; передачі ОВТ, що ремонтуються; взаєморозрахунків щодо забезпечення військ, військових перевезень і послуг транспортних організацій, постачання пальним і мастилами, тощо; використання і зберігання каналів зв'язку між ПУ МО України і МО РБ; надання аеродромних послуг для літальних апаратів збройних сил та інших послуг пов'язаних з екіпажами повітряних суден; забезпечення команд та підрозділів, які знаходяться у відрядженні на території України і РБ; здійснення санаторно-курортного лікування і відпочинку військовослужбовців, які проходять військову службу, осіб

офіцерського складу запасу і перебуваючи у відставці, а також членів сімей військовослужбовців. Протокол укладено у двох примірниках, кожен на українській і білоруській мовах, причому всі тексти мають однакову силу.

6. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Беларусь про порядок переводу і звільнення осіб офіцерського складу, прапорщиків та мічманів від 17 грудня 1992 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 17 грудня 1992 р. міністрами оборони України та РБ під час офіційного візиту делегації Білорусії у Київ та набув чинності з дня його підписання. За змістом протокол складається з восьми статей. Відповідно до положень Угоди про військове співробітництво від 1992 р. сторони засвідчили взаємну зацікавленість у питаннях координації переведення та звільнення осіб офіцерського складу, прапорщиків і мічманів (далі – військовослужбовців) та домовились про таке: процедуру і порядок переведення військовослужбовців, а також їх звільнення з військової служби здійснювати відповідно до національних законодавств; здійснювати обмін об'єктивною інформацією про кількість військовослужбовців, які проходять службу в збройних силах України та РБ, а також тих хто має право й бажання перевестись для подальшого проходження служби в іншу державу; надавати відомості, які підтверджують службу у пільгових районах та про інші пільги; визнавати дійсними присвоєних військових звань, нагороджень державними нагородами, дипломів про освіту і документів про проходження військової служби у збройних силах колишнього Союзу Радянського Соціалістичних Республік, України та РБ; здійснення вибору місця проживання при звільненні з військової служби. Крім того, сторони домовилися не перешкоджати військовослужбовцям з приводу їх переводу, при наявності на те підстав, передбачених чинним національним законодавством держав. Жодна із сторін зобов'язалася не допустити будь-якого тиску на військовослужбовців, бажаючих перевестись із збройних сил однієї сторони

у збройні сили іншої сторони, а також не допустити обмеження прав і свобод згаданих військовослужбовців. При цьому сторони гарантували взаємний прийом, обслуговування та забезпечення повітряного і автомобільного транспорту, залученого для перевезення військовослужбовців, їх членів сімей та домашніх речей. Також договірні сторони домовилися сприяти у розробці взаємно прийнятих рішень з питань міждержавного обміну житлом між військовослужбовцями. Протокол укладено у двох примірниках, кожен на українській і білоруській мовах, причому всі тексти мають однакову силу.

7.Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Беларусь про порядок підготовки офіцерських кадрів у військово-навчальних закладах від 17 грудня 1992 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 17 грудня 1992 р. міністрами оборони України та РБ під час перебування офіційної делегації Білорусії у Києві та набув чинності з дня його підписання. Протокол складається з восьми статей. Відповідно до положень Угоди про військове співробітництво від 1992 р., сторони домовились про здійснення погоджувальних дій щодо підготовки офіцерських кадрів, за замовленням, яка була розпочата з набору 1992 р. на договірній основі українськими та білоруськими ВНЗ, відповідно військових кадрів для ЗС УКРАЇНИ і ЗС РБ. Положеннями Протоколу було визначено наступне: надання права безкоштовного продовження та закінчення навчання в ВНЗ і в науково-дослідницьких установах, особам, що вступили до 1992 р.; процедури розробки та зміст річних планів прийому для навчання в ВНЗ курсантів, слухачів, ад'юнктів і докторантів; відповідальність за підбір кандидатів; здійснення фінансових розрахунків, пов'язані з реалізацією Протоколу; порядку та правил поведінки в державі перебування під час навчання; визнання еквівалентності документів з питань освіти українських та білоруських ВНЗ на території своїх держав; порядку присвоєння першого офіцерського звання. Протокол було укладено у двох примірниках, кожен на

українській і білоруській мовах, при цьому всі тексти мають однакову силу.

8. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Беларусь про принципи використання повітряного простору, взаємодії військово-повітряних сил та засобів протиповітряної оборони від 17 грудня 1992 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 17 грудня 1992 р. міністрами оборони України та РБ під час перебування офіційної делегації Білорусії у Києві та набув чинності з дня його підписання. Протокол складається з шості статей. Сторони, ґрунтуючись на положеннях Угоди про військове співробітництво від 1992 р., домовились про збереження порядку використання повітряного простору, а також на взаємовигідних умовах використовувати аеродромні мережі, полігони, системи зв'язку, інформаційне та інші види забезпечення, об'єкти інфраструктури частинами Військово-повітряних сил і Протиповітряної оборони сторін до прийняття відповідного національного законодавства. Додатково сторони домовилися про таке: продовжувати взаємодію сил і засобів Військово-повітряних сил і Протиповітряної оборони та співробітництво у сфері обміну інформацією з питань повітряно-космічної обстановки; надавати допомогу повітряним суднам, які потрапили в аварійну ситуацію або втратили орієнтацію; попереджувати випадки угону або захоплення повітряних суден; на договірній основі використовувати аеродроми (запасні) для проведення планових польотів і перельотів, ПУ, авіаційних баз і полігонів для підготовки льотного складу, авіації як контрольних цілей для перевірки чергових сил протиповітряної оборони та оперативної підготовки. Сторони зобов'язалися своєчасно інформувати щодо повітряної обстановки в 25-кілометровій прикордонній смузі. У протоколі було засвідчено намір збереження і удосконалення систем зв'язку між ПУ МОУ та МО РБ. При цьому, оплату оренди каналів зв'язку було визначено здійснювати на договірних умовах. Додатково сторони зобов'язалися надавати одна одній технічну допомогу у ремонті та поновленні авіаційної

техніки та засобів протиповітряної оборони, а також здійснювати гарантійне їх обслуговування на ремонтних підприємствах й технічне супроводження зазначених заходів промисловістю сторін на договірній основі. Протокол укладено у двох примірниках, кожен на українській і беларуській мовах, при цьому всі тексти мають однакову силу.

9. Протокол про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Беларусь в галузі військової топографії і геодезії від 29 березня 1993 р. (дійсний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 29 березня 1993 р. міністрами оборони України та РБ під час перебування офіційної делегації України в Мінськ та набув чинності з дня його підписання. Протокол складається з чотирьох статей.

Договірні сторони, ґрунтуючись на положеннях Угоди про військове співробітництво від 1992 р., погодились здійснювати при взаємодії з державними службами узгоджені заходи в галузі військової топографії і геодезії з метою поліпшення топогеодезичного забезпечення своїх збройних сил.

В рамках Протоколу здійснюється співробітництво за такими напрямками: проведення топографо-геодезичних і картографічних робіт; підготовка до видання та видання карт, атласів та іншої картографічної продукції; виготовлення приладів та устаткування; обмін матеріалами аерокосмічних зйомок, топографо-геодезичних та картографічних робіт; виконання НД та ДКР; обмін науково-технічною та виробничою інформацією; випуск товарів народного вжитку; інші напрями за взаємною домовленістю. Для імплементації Протоколу конкретні заходи здійснюються на основі спільних Планів співробітництва, які складаються в порядку, передбаченому ст. 3 Угоди про військове співробітництво від 1992 р. Протокол укладено в двох примірниках, кожний українською і білоруською мовами, при цьому обидва тексти мають однакову силу.

10 Угода між Урядом України та Кабінетом Міністрів Республіки Білорусь про військово-технічне співробітництво від 16 грудня 1994 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжурядовий міжнародний договір. Договір підписано 16 грудня 1994 р. прем'єр-міністрами України та Республіки Білорусь під час візиту офіційної урядової делегації України в Мінськ та набув чинності з дня підписання. Угода складається з 10 статей. Передумовою укладання міжурядової Угоди про ВСТ було рішення урядів держав підтримувати оптимальний рівень обороноздатності і безпеки країн та необхідність збереження і розвиток кооперації, економічних зв'язків, що склалися при розробці, виробництві, ремонті і постачанні ОВТ та інших матеріальних засобів і послуг. Сторони домовилися здійснювати взаємовигідне ВТС шляхом: збереження та розвитку кооперованих зв'язків, що склалися при розробці, виробництві та ремонті військової продукції; здійснення взаємних поставок військової продукції та надання послуг військового призначення. З цією метою зобов'язалися забезпечити створення необхідних організаційних, правових та інших умов для укладення між уповноваженими суб'єктами господарської діяльності договорів (контрактів). При цьому, здійснювати спільні НД та ДКР в інтересах оборони та безпеки держав тільки на основі програм розвитку ОВТ, які узгоджуються відповідними органами державного управління. Фінансування НД та ДКР передбачено здійснювати на договірній основі з безпосередньою або частковою участю сторін. Угодою було врегульовано наступні питання ВТС, а саме: процедура виробництва та поставки ОВТ, інших матеріальних засобів та надання послуг в інтересах Сторін; закупівля ОВТ, матеріальних засобів та надання послуг понад прийняті замовлення, в тому числі реекспорту; ремонт і відновлення ОВТ, ВТМ; визнання нормативно-технічних умов щодо стандартизації; військовий контроль якості розробки та виробництва продукції на підприємствах, а також її прийомку для потреб збройних сил сторін; технічне і гарантійне обслуговування продукції, що постачається, тощо.

Сторони зобов'язалися не передавати без взаємного погодження фактично чи формально ОВТ, інші матеріальні засоби та послуги, що поставляються за цією Угодою, в тому числі документацію, фізичними чи юридичними особами і державними органами третіх країн за винятком випадків, коли надання інформації передбачено міжнародними зобов'язаннями сторін. При виникненні такого випадку сторони проводитимуть необхідні консультації. Спори щодо тлумачення та застосування Угоди передбачено вирішувати шляхом консультацій і переговорів між сторонами або у інший прийнятний для них спосіб. Угоду укладено на невизначений термін при цьому кожна із сторін має право денонсувати Угоду шляхом письмового повідомлення іншої сторони. Денонсація набуватиме чинності через шість місяців з дати отримання відповідною стороною повідомлення про денонсацію. Угода підписана у двох примірниках, кожний українською та білоруською мовами, при цьому обидва тексти мають однакову силу.

11. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про взаємні поставки у 1995 році озброєння, військової техніки, інших матеріальних засобів та надання послуг для потреб оборони та безпеки 16 грудня 1994 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжнародний міжурядовий договір. Договір підписаний 16 грудня 1994 р. прем'єр-міністрами України та Республіки Білорусь під час офіційного візиту урядової делегації в Мінськ. Угода набула чинності з дня укладання та за змістом складається з 10 статей та двох додатків. Положеннями цієї Угоди уряди двох держав відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про торговельно-економічне співробітництво від 1993 р., врегулювали питання подальшого зміцнення обороноздатності обох держав та домовились забезпечити у 1995 році поставки ОВТ, ВТМ, надання послуг військового призначення, за номенклатурою і в обсягах згідно з додатками. Взаємні поставки спеціального майна передбачалося здійснювати без сплати мита за ліцензіями (дозволами). Сторони

врегулювали питання щодо: процедури виконання взаємних поставок та формування цін на спеціальне майно; заборони на передачу майна і інформації фізичним або юридичним особам і урядам третіх країн, за винятком випадків надання інформації, передбачених міжнародними зобов'язаннями Сторін; здійснення на своїх підприємствах прийомку спеціального майна; процедури вирішення спірних питань; захисту авторських та інших прав на використання винаходів, ноу-хау та іншу науково-технічну продукцію; контролю та координації діяльності з реалізації цієї Угоди. Сторони домовились, що одностороння зміна умов угоди недопустима. При цьому всі зміни та доповнення до цієї угоди набувають чинності в тому ж порядку, що й сама Угода. Угоду укладено в двох примірниках українською та білоруською мовами та ці тексти є автентичними.

12. Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про організацію військових міждержавних залізничних перевезень та розрахунків за них від 18 січня 1995 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 18 січня 1995 р. міністрами оборони України та РБ під час перебування офіційної делегації Білорусії у Києві. Протокол набув чинності з дня його підписання та за змістом складається з двадцяти однієї статті. Глави оборонних відомств двох держав на підставі положень Угоди про принципи та порядок виконання військових перевезень між державами - учасницями СНД, підписаної 1992 році в місті Ташкенті, Рішення Ради Міністрів оборони СНД про порядок і організацію військових міждержавних залізничних перевезень, підписаного 4 листопада 1992 р. в Москві, та керуючись положеннями статей 7 і 8 Протоколу про принципи взаємного технічного та тилового забезпечення їх збройних сил (СНД), підписаного 17.12.1992 р., врегулювали на двосторонній основі питання, пов'язані з міждержавними залізничними перевезеннями військових ешелонів, транспортів, команд ЗС УКРАЇНИ та ЗС

РБ, а також порядок розрахунків за перевезення військовослужбовців, членів їх сімей та домашніх речей. Угодою передбачено виконання перевезень: з України в РБ чи транзитом через територію РБ; з РБ в Україну чи транзитом через територію України. Угодою врегульовані наступні питання щодо: порядку планування військових перевезень і управління військовими перевезеннями; обов'язків особового складу військових ешелонів, команд і військових варт для охорони та супроводження військових транспортів з питань матеріально-технічного забезпечення; процедури перевезення військ та військових вантажів через митний (державний) кордон України та РБ; розрахунку за транзитні військові перевезення по територіях України та РБ; переміщення військовослужбовців сторін для подальшого проходження служби в складі збройних сил іншої сторони; переміщення військовослужбовців сторін, які звільняються в запас або у відставку, а також виплату коштів або видачу військових перевізних документів на перевезення до обраного місця проживання; перевезення членів сім'ї та домашніх речей до обраного військовослужбовцем при звільненні в запас або у відставку постійного місця проживання. Протокол укладено терміном на п'ять років та дія автоматично продовжуватиметься щоразу на наступний рік, якщо за шість місяців до закінчення відповідного періоду жодна із сторін письмово не повідомить іншу Сторону про своє бажання припинити його дію. Протокол укладений в двох примірниках, кожний українською та білоруською мовами, при цьому обидва тексти мають однакову силу.

13. Протокол про розширення співробітництва у військовій галузі між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь - 30-31 січня 1996 р. відбувся офіційний візит у Республіку Білорусь делегації Міністерства оборони України на чолі з Міністром оборони Шмаровим В. Н., угода набула чинності з дня укладання. У ході візиту відбулися зустрічі Міністра оборони України з Президентом і Прем'єр-міністром Республіки Білорусь.

У ході зустрічей сторони обмінялися думками з питань двостороннього співробітництва, європейської безпеки, реформування Збройних Сил, співробітництва в рамках програми "Партнерство заради миру". Сторони домовилися про доцільність обміну досвідом у питаннях утилізації ракетного палива і боєприпасів. На зустрічах Міністра оборони Республіки Білорусь з Міністром оборони України, пленарних засіданнях делегацій міністерств оборони Республіки Білорусь і України і засіданнях робочих груп найбільш глибоко були обговорені питання військово-технічного співробітництва на взаємовигідній основі, контактів у військово-науковій галузі та підготовки військових кадрів, матеріально-технічного забезпечення збройних сил, взаємодії в галузі ППО, співробітництва ВПС Республіки Білорусь і України. Під час обговорення питань військово-технічного співробітництва на взаємовигідній основі Сторонами підписаний Протокол про наміри в галузі військово-технічної співпраці між МО РБ і МОУ, а також План військово-технічного співробітництва між Сторонами на 1996 рік. Сторони домовилися до 10 лютого 1996 р. створити спільну робочу групу за узгодженням конкретних заходів відповідно до Плану військово-технічного співробітництва. З питань контактів у військово-науковій галузі та підготовки військових кадрів Сторони дійшли згоди керуватися і надалі положеннями Протоколу про домовленість між МО РБ і МОУ про порядок підготовки офіцерських кадрів у військово-навчальних закладах, підписаного 17 грудня 1992 р. Підготовку військових кадрів у військово-навчальних закладах Сторін здійснювати на договірній основі, включаючи можливість обміну по рівних квотах, спеціальностям і термінам навчання, що будуть уточнюватися Сторонами щорічно. Ввести в практику залучення на рівні навчальних закладів професорсько-викладацьких кадрів Сторін для читання курсів лекцій або окремих лекцій з актуальної тематики. Обмінюватися інформацією про проведені науково-практичні, навчально-методичні конференції, запрошувати для участі в них фахівців Сторін. До 30 червня 1996 р. обмінятися робочими делегаціями з вивчення навчальної,

науково-технічної, тренажерної бази військових навчальних закладів Сторін. У питаннях матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил Сторони виразили зацікавленість в організації співробітництва з реалізації технічних засобів служби тилу, наданні сприяння один одному при проведенні закупівель на підприємствах держав і в комерційних структурах, у закупівлях матеріалів для пошиття предметів військової форми одягу, здійснювати бартерні угоди з урахуванням можливостей Сторін і до 1 квітня 1996 р. зробити взаєморозрахунки за видане на заправлення літаків пальне. Сторони домовилися розглянути питання санітарно-курортного забезпечення військовослужбовців, пенсіонерів ЗС РБ, членів їхніх родин у санаторіях Міністерства оборони України. Обговорюючи питання взаємодії і співробітництво в галузі ППО і ВПС, Сторони висловили зацікавленість в організації зустрічі на рівні експертів для консультацій про порядок продовження ресурсу авіаційної техніки. Досягнуто домовленості про проведення щорічних робочих зустрічей експертів для аналізу реалізації Протоколу про співробітництво в галузі ППО Сторони домовилися погодити питання взаємного обміну технікою ППО, відремонтованою, що знаходиться в даний час на підприємствах промисловості Сторін. Впродовж 1996 р. вивчити питання створення графіку спільного чергування радіотехнічних засобів ППО Сторін у прикордонній зоні, а також Положення про порядок обміну інформацією про повітряну обстановку чергових сил. сторони домовилися про необхідність встановлення безпосередніх, дружніх зв'язків на рівні частин і об'єднань збройних сил України і Республіки Білорусь. З цією метою будуть проводитися регулярні зустрічі представників, насамперед, суміжних військових частин. У ході зустрічей вважається за доцільне проводити спільні культурні, екскурсійні та спортивні заходи. Сторони визнали доцільним розширити взаємний обмін інформацією з питань положення в збройних силах України і Республіки Білорусь. З цією метою буде здійснюватися регулярний обмін делегаціями військових журналістів, а також взаємний напрям добірок матеріалів і публікацій з

військової та військово-політичної тематики між прес-службами Сторін. Сторони визнали необхідним розширити контакти також в галузі культури. З цією метою Сторони домовилися здійснити в 1996 році обмін ансамблями збройних сил України і Республіки Білорусь для виступів у військових частинах і з'єднаннях. Сторони констатують, що зустріч пройшла в дусі дружби і повного взаєморозуміння.

14. Протокол про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про співробітництво в галузі протиповітряної оборони від 31 січня 1996 р., (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 31 січня 1996 р. міністрами оборони України та РБ, під час офіційного візиту української делегації в Мінськ. Протокол набув чинності з 31 січня 1996 р. та складається з одинадцяти статей. Сторони керуючись Угодою про військове співробітництво від 1992 р., ґрунтуючись на положеннях Протоколу про домовленість між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про принципи використання повітряного простору, взаємодії військово-повітряних сил і засобів протиповітряної оборони від 1992 р. висловили обопільну необхідність в урегулюванні механізму двостороннього співробітництва в галузі протиповітряної оборони. Додатково сторонами було враховано положення Угоди про створення об'єднаної системи ППО держав - учасниць СНД від 10 лютого 1995 р. У договорі надано таке визначення терміну *"прикордонний район"*, як *повітряний простір шириною по 25 км в обидві сторони від державного кордону між Україною і Республікою Білорусь*. Сторони домовилися здійснювати співробітництво з питань, пов'язаних з обміном інформацією про повітряну обстановку, надавати допомоги повітряним суднам, що зазнають лиха або втратили орієнтування, припиняти викрадення або захоплення повітряних суден, згідно з чинним законодавством держав Сторін, а також рекомендаціями Міжнародної організації цивільної авіації. У Протоколі зазначено, що обмін інформацією

здійснюватиметься між: командним пунктом (далі – КП) Військ Повітряної оборони України (м. Київ) і ЦКП Військ ППО Республіки Білорусь (м. Мінськ); КП ВПС України (м. Вінниця) і ЦКП Військово-Повітряних Сил Республіки Білорусь (м. Мінськ); КП корпусу ППО України (м. Львів) і ЦКП Військ ППО Республіки Білорусь (м. Мінськ); КП прикордонних радіотехнічних з'єднань і частин ППО Сторін.

У рамках договору здійснюється взаємодію шляхом: взаємного оповіщення про повітряну обстановку і контролю за дотриманням правил перетинання ДК між Україною і РБ у повітряному просторі, а також про польоти і вильоти повітряних суден, що плануються з перетинанням ДК між Україною і РБ; своєчасного інформування про виявлені порушення літальними апаратами ДК між Україною і РБ та порядку використання повітряного простору; обміну інформації про заходи, що вживаються для припинення польоту літальних апаратів-порушників ДК і порядку використання повітряного простору; обміну інформацією про повітряні судна, які виконують польоти літерою "А", також для проведення пошуково-рятувальних робіт; взаємним оповіщенням про навчання, які проводяться в прикордонних районах з реальними польотами літаків (вертольотів) як контрольних цілей; надання допомоги повітряним суднам, що зазнають лиха або втратили орієнтування. Сторони погодилися щоденно здійснювати взаємне інформування про польоти в прикордонних районах з метою проведення аерофотозйомок для картографічних робіт, розвідки природних ресурсів, розпилення пестицидів і добрив, проведення рятувальних робіт та в інших екстремальних випадках. Сторони домовилися негайно вживати узгоджені заходи з метою їх ідентифікації і гарантування безпеки польотів, при появі в прикордонних районах нерозпізнаних ПвС оперативними черговими КП ППО сторін. Розпізнавання ПвС при перетинанні ними ДК між Україною і РБ здійснювати згідно з чинним законодавством держав сторін. Сторони домовилися інформувати одна одну про фактичну погоду на аеродромах по відповідному запиту, а при зміні погоди на запитаних

аеродромах - негайно. У разі виникнення аварійних ситуацій посадка ПС може здійснюватись на аеродроми ВПС України; ВПС РБ. Прийом і передача управління польотами військових ПС, що зазнають лиха, здійснювати з КП ППО і КП ВПС сторін. Сторони врегулювали питання прийому та передачі управління ПС та організації пошуково-рятувальних робіт, усунення наслідків аварій і катастроф, а також на надання допомоги ПС у разі виникнення аварійних ситуацій. Сторони домовилися на договірній основі використовувати ПУ, аеродроми як запасні для проведення польотів авіації як контрольних цілей для перевірки чергових сил протиповітряної оборони і оперативної підготовки. При цьому для обміну інформацією використовувати існуючі засоби зв'язку, автоматизовані засоби управління між КП об'єднань, з'єднань і частин ППО та ВПС сторін, визначених у додатку договору, який є невід'ємною частиною. Додатково Сторони погодилися: здійснювати щодобову перевірку каналів і засобів зв'язку, забезпечувати їх сталу роботу, а при порушенні зв'язку негайно вживати заходів для його відновлення; надавати одна одній канали зв'язку, які вони мають, для вирішення питань; обмінюватися інформацією російською мовою; вносити доповнення і зміни до Протоколу за взаємною згодою.

Протокол укладено в двох примірниках, кожний українською і білоруською мовами, при цьому обидва тексти однаково чинні.

15. Протокол про порозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про порядок обміну інформацією з питань забезпечення польотів, надійності авіаційної техніки і виконання спільних науково-дослідних робіт в інтересах авіації збройних сил, від 31 січня 1996 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 31 січня 1996 р. міністрами оборони України та РБ під час офіційного візиту української делегації в місто Мінськ. Протокол набув чинності з дня підписання та за змістом складається з чотирьох статей.

Сторони відповідно до положень Угоди про військове співробітництво від 1992 р. погодилися врегулювати порядок обміну інформацією з питань забезпечення польотів, надійності авіаційної техніки та виконання спільних НДР в інтересах авіації збройних сил. Сторони зобов'язалися інформувати: про льотні події, що мали місце, їх передумови, причини і небезпечні відкази авіаційної техніки в такі строки: при льотних подіях - протягом доби; про причини льотних подій - після закінчення розслідування; про небезпечні передумови льотних подій - протягом трьох діб; експрес-бюлетені - щомісячно; інформаційний випуск - щоквартально.

Право ведення листування з цього питання надали: від МО України - командуючому ВПС, заступнику командуючого по інженерно-авіаційній службі - головному інженеру; від МО РБ - командуючому ВПС, заступнику командуючого по озброєнню - головному інженеру.

Сторони зобов'язалися інформувати одна одну про виконання НДР з питань продовження ресурсу, строків зберігання і експлуатації, підвищення безпеки польотів авіаційної техніки. Обсяг інформації, що надається, повинен бути достатнім для прийняття рішення про придбання науково-технічної продукції, поставка якої здійснюється за окремими контрактами. Сторони домовилися щорічно до 1 листопада здійснювати обмін методиками підготовки льотного складу, фахівців інженерно-авіаційної служби, осіб груп управління польотами в ході бойової підготовки авіації збройних сил.

З цих питань було надано право на ведення листування: від МОУ - заступнику Міністра оборони України по озброєнню - начальнику Озброєння Збройних Сил України; командуючому ВПС, заступнику командуючого по інженерно-авіаційній службі - головному інженеру; від МО РБ - заступнику Міністра оборони РБ по озброєнню - начальнику Озброєння Збройних Сил РБ; командуючому ВПС, заступнику командуючого по озброєнню - головному інженеру. Сторони висловили згоду про необхідність спільного проведення НДР з тематики, пов'язаної з продовженням ресурсу, строків зберігання і експлуатації, модернізацією зразків авіаційної техніки та

підвищення безпеки польотів. Протокол укладено строком на п'ять років та його дія автоматично продовжуватиметься щоразу на наступний рік, якщо за шість місяців до закінчення відповідного періоду жодна із сторін письмово не повідомить іншу Сторону про свій намір припинити його дію. Протокол укладено в двох примірниках кожний українською і білоруською мовами, при цьому обидва тексти однаково чинні.

16. Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про навчально-методичне і наукове співробітництво між військово-навчальними закладами і науково-дослідними установами Військово-Повітряних Сил України та Військовою академією Республіки Білорусь від 31 січня 1996 р., (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 31 січня 1996 р. міністрами оборони України та РБ під час офіційного візиту української делегації в Мінськ. Протокол набув чинності з дня підписання та за змістом складається з восьми статей. Сторони погодились проводити спільні засідання спеціалізованих рад по захисту дисертацій ВНЗ ВПС України і Військової академії Республіки Білорусь за участю їх провідних фахівців, відповідно до положень Угоди про військове співробітництво від 1992 р. При цьому окремо зазначили, що запрошення фахівців від іншої сторони здійснювати в порядку встановленому від сторони яка запрошує. Сторони зобов'язалися забезпечити: участь фахівців, що запрошуються, у роботі спеціалізованих рад по захисту дисертацій; відшкодування усіх витрат приймаючою стороною; оплату за опанування дисертаційних робіт в порядку, встановленому відповідним положенням приймаючої Сторони; через голів спеціалізованих рад обмін інформацією про тематику дисертаційних робіт, які захищаються; готувати фахівців і науково-педагогічні кадри для ВПС одна одної на умовах, що визначатимуться додатковими договорами. Сторони домовилися здійснювати регулярний обмін: перспективними планами, виданої навчально-методичної літератури (на контрактній основі), інформаційними

матеріалами щодо друкованих видань навчально-методичного плану ВНЗ ВПС України і Військової академії РБ; фахівцями для роботи в науково-технічних та навчально-методичних конференціях і семінарах, тощо. При цьому поставку навчально-лабораторного обладнання та випуск навчально-методичної літератури домовилися здійснювати на підставі окремих контрактів. Право на ведення листування з питань які вказані в Протоколі та на укладання договорів по виконанню науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт надано начальникам ВНЗ і науково-дослідних установ ВПС України і начальнику Військової академії РБ. Протокол укладено строком на п'ять років та дія автоматично продовжуватиметься щоразу на наступний рік, якщо за шість місяців до закінчення відповідного періоду жодна із Сторін письмово не повідомить іншу Сторону про свій намір припинити його дію. Протокол укладено в двох примірниках, кожний українською і білоруською мовами, при цьому обидва тексти однаково чинні.

17. Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про порядок заправлення військових повітряних суден і взаєморозрахунки за видані пальне, мастильні матеріали, спеціальні рідини при посадках на військові аеродроми України і Республіки Білорусь від 31 січня 1996 р., (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 31 січня 1996 р. міністрами оборони України та РБ під час офіційного візиту української делегації в Мінськ. Протокол набув чинності з дня підписання та за змістом складається з дев'яти статей. Метою підписання Сторонами цієї Угоди є упорядкування забезпечення паливом, мастильними матеріалами і спеціальними рідинами (далі – «пальне») ВПС при їх посадках на військові аеродроми України і РБ в рамках Угоди про військове співробітництво від 1992 р. Сторони домовилися заправляти паливом ВПС на військових аеродромах України та РБ без попередніх розпоряджень Сторін де підставою для заправлення паливом є дозвіл на

посадку ВПС на даний аеродром. При цьому у разі посадки більше трьох ВПС або при тривалій роботі одиноких ВПС на одному і тому ж аеродромі Сторони зобов'язалися повідомляти письмово (за 10 днів до запланованої дати перельоту) потрібну кількість пального по марках і термінів роботи по кожному аеродрому посадки відповідно. Сторони домовилися щодо вимог заправлення ВПС паливом, а саме: контролю якості пального і правилами технічної безпеки; заправлення за чековими вимогами сторін; порядок заправлення паливом групи ВПС за однією чековою вимогою; порядку підготовки службою пального авіаційно-технічної частини донесення про наявність і рух пального через територіальні центри забезпечення або самостійно, тощо. Щорічно до 25 січня і до 25 липня, відповідно Сторони надаватимуть одна одній зведені дані по виданому на заправлення їх ВПС пальному в кількісному виразі за станом на 1 січня і 1 липня відповідно за формою, встановленою в додатку 1, який є невід'ємною частиною цього Протоколу, з доданням оригіналів чекових вимог. Взаєморозрахунки за видане на заправлення паливо здійснюються в натуральному виразі в кілограмах по гатунках і марках. Заборгованість Сторін погашається згідно з результатами роботи за півріччя станом на 1 липня і 1 січня в натуральному виразі або з оплатою в доларах Сполучених Штатів Америки до 1 числа наступного за звітним періодом місяця. Відвантаження пального залізничним або автомобільним транспортом здійснюється на умовах "франко-кордон" у пункти, письмово узгоджені сторонами. Остаточний розрахунок у грошовому виразі здійснюється за ціною пального, яка складається в державі, що здійснює заправлення, на день перерахування коштів. Сторона, яка має заборгованість, здійснює в разі необхідності оплату мита і всіх митних зборів при відвантаженні пального. Розбіжності, які виникають між сторонами з питань, передбачених цим Протоколом, вирішуються шляхом переговорів сторін. Протокол укладено строком на п'ять років. Його дія автоматично продовжуватиметься щоразу на наступний рік, якщо за три місяці до закінчення відповідного періоду жодна із сторін письмово не повідомить

іншу сторону про свій намір припинити його дію. За цей період часу сторони зобов'язані провести всі матеріальні та фінансові розрахунки, а також відшкодувати заподіяну шкоду. Угоду укладено в двох примірниках, українською і білоруською мовами, при цьому обидва тексти однаково чинні.

18. Угода між Україною та Республікою Білорусь про взаємне забезпечення захисту державних секретів від 19 лютого 2004 р., (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міждержавний міжнародний договір. Договір підписаний 19 лютого 2004 р. Главами державних делегації України та Республіки Білорусь під час перебування офіційної делегації України в Бресті. Угоду ратифіковано Законом України № 3000-IV та вона набула чинності з 20 січня 2006 р. За змістом складається з п'ятнадцяти статей. Сторони уклали цю Угоду в інтересах взаємного забезпечення захисту відомостей, що складають державні секрети України або РБ, які передаються та одержуються в процесі двостороннього співробітництва, та виходячи з прагнення зміцнювати традиційні дружні стосунки і розвивати взаємовигідне співробітництво, а також приймаючи до уваги взаємну заінтересованість у реалізації Угоди про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів держав-учасниць СНД від 1993 р. Предметом угоди є взаємне забезпечення захисту державних секретів. Уповноваженими органами щодо реалізації цієї Угоди були визначені: в Україні - Служба безпеки України, у Республіці Білорусь - Комітет державної безпеки. Для реалізації положень Угоди сторонами було узгоджено зміст таких термінів, які використані у договорі, а саме: «державні секрети»; «захист державних секретів»; «носії державних секретів»; «несанкціоноване поширення державних секретів»; «гриф секретності»; «організація Сторони». У питанні здійснення взаємодії Сторони домовилися: узгоджувати дії з уповноваженими органами Сторін при розміщенні секретного замовлення; під час виконання секретного замовлення діяти безпосередньо в порядку, передбаченому національним законодавством Сторін, і відповідним контрактом (договором) укладеним між ними. Положеннями угоди

проведено порівняння ступенів секретності державних секретів і відповідних у цьому ступені гриф секретності для їх носіїв, а саме: в Україні «Особливої важливості», «Цілком таємно», «Таємно», у Республіці Білорусь – «Асаблівай важнасці», «Зусім сакрэтна», «Сакрэтна». Також, зазначено, що віднесення відомостей до державних секретів, визначення ступеня їх секретності, допуск і доступ до державних секретів здійснюється сторонами відповідно до національного законодавства. Для забезпечення захисту отриманих державних секретів сторони установили наступне: застосовувати заходи захисту, що здійснюються ними по відношенню до власних державних секретів відповідного ступеня секретності та їх носіїв; використовувати державні секрети винятково з метою, передбаченою при їх передачі; здійснювати передачу третій стороні державних секретів лише за письмовою згодою сторони, що їх надала; забезпечувати на своїй території проведення необхідних інспекційних перевірок дотримання правил захисту державних секретів; не змінювати ступінь секретності і відповідний гриф секретності на носіях без письмової згоди сторони, що надала державні секрети. У випадку, якщо державні секрети переносяться або копіюються на інший носій, на нього наноситься гриф секретності, що відповідає грифу секретності оригіналу. При цьому ступінь секретності державних секретів, створених однією стороною на основі державних секретів, переданих іншою стороною, не може бути нижчим ніж ступінь секретності переданих державних секретів. Про рішення змінити або зняти гриф секретності з переданого носія державних секретів сторона протягом десяти днів з моменту його прийняття письмово повідомляє про це іншу сторону. Носії державних секретів за погодженням сторін повертаються стороні, що їх передала, або знищуються при дотриманні національного законодавства тієї сторони, на території якої ці носії знаходяться, способом, що гарантує невідтворення державних секретів. Факт знищення носіїв державних секретів документується відповідно до національного законодавства сторони, що здійснила знищення цих носіїв, і копія відповідного документа передається

іншій стороні. Сторони погодилися, що у разі несанкціонованому поширенні державних секретів застосовувати національне законодавство з урахуванням обставин несанкціонованого поширення. Шляхом проведення консультації, провести відповідно до національного законодавства розслідування та інформувати один одного про його результати. При здійсненні такого розслідування Сторони можуть за взаємною згодою відповідно до національного законодавства й укладених між ними міжнародних договорів направляти один до одного своїх представників. Оплата усіх витрат, пов'язаних з відрядженням таких осіб, здійснюється Стороною, що направляє, якщо Сторони не домовилися про інше. Сторони в Угоді зазначили, що розмір і порядок відшкодування збитків, нанесених власнику державних секретів в наслідок їх несанкціонованого поширення визначається відповідно до національного законодавства Сторін, укладених між ними міжнародних договорів, відповідного контракту (договору) про передачу державних секретів. Доречно, рішення про передачу іншій стороні державних секретів приймається та здійснюється на підставі й у порядку, передбачених національним законодавством сторін, цією Угодою та контрактом (договором), укладеним між організаціями Сторін. У контракті (договорі) в обов'язковому порядку передбачається наступне: перелік носіїв державних секретів, що передаються, грифи їх секретності та власник; зобов'язання і заходи щодо взаємного захисту переданих державних секретів; порядок засекречування, у разі потреби, спільно створених носіїв державних секретів, а також зміни або зняття з них грифів секретності; термін, протягом якого організація Сторони зобов'язалася забезпечувати взаємний захист державних секретів; порядок взаємної передачі (пересилання, транспортування) носіїв державних секретів, забезпечення режиму секретності під час їх перевезення та безпосередньо в організації Сторони; порядок вирішення конфліктних ситуацій, визначення розміру і відшкодування можливих збитків; умови використання й обробки державних секретів, які передаються; зобов'язання щодо передачі третій стороні

отриманих державних секретів тільки з письмової згоди Сторони, що їх надала; інші погоджені організаціями Сторін умови захисту державних секретів. Передача державних секретів не тягне передачу будь-яких виключних прав на них і права власності на їх носії, якщо не буде досягнуто домовленості про інше. Обмін носіями державних секретів здійснюється організаціями Сторін дипломатичними каналами або з використанням фельд'єгерської служби. При необхідності уповноважені органи можуть домовитися про передачу державних секретів іншим, передбаченим національним законодавством Сторін, способом. Порядок передачі іншій Стороні великогабаритних носіїв державних секретів визначається організаціями Сторін у кожному випадку окремо. Уповноважені органи інформують один одного про національне законодавство в сфері захисту державних секретів, вимоги в сфері захисту державних секретів, що діють на території Сторін, а також про їх зміну. Візити представників Сторін, пов'язані з доступом до державних секретів, здійснюються на основі запитів, що направляються організаціями Сторін та містять передбачені національним законодавством приймаючої Сторони дані про кожного представника іншої Сторони, а також переліки державних секретів, з якими їм необхідно ознайомитися. Представники однієї Сторони ознайомлюються з правилами роботи з державними секретами відповідного ступеня секретності іншої Сторони і дотримуються цих правил в ході візиту. У рамках здійснення співробітництва, пов'язаного з обміном державними секретами, громадянам Сторін доступ до державних секретів в організаціях Сторін надавати за наявності письмового дозволу уповноваженого органа приймаючої Сторони. При цьому, кожна зі Сторін вправі відмовити в прийомі представників іншої Сторони. Витрати, що виникають на їх територіях у зв'язку зі здійсненням заходів щодо захисту державних секретів Сторони несуть самостійно. Сторони зобов'язалися застосовувати міжнародні договори з питань захисту державних секретів України або РБ, учасниками яких є обидві Сторони у відносинах між ними в тій мірі, в якій вони сумісні з цією Угодою. З метою

забезпечення ефективного співробітництва, уповноважені органи сторін можуть проводити консультації за ініціативою однієї зі Сторін. Спори, що виникають у зв'язку з тлумаченням або застосуванням цієї Угоди, підлягають врегулюванню шляхом консультацій або переговорів між Сторонами. Під час таких переговорів Сторони продовжують виконувати свої зобов'язання відповідно до цієї Угоди. Робоча мова при реалізації положень Угоди є російська мова. Угода укладена на невизначений термін та набула чинності з дати отримання останнього письмового повідомлення про виконання Сторонами внутрішньодержавних процедур, необхідних для набуття нею чинності. Зміни і доповнення до Угоди Сторони можуть оформляти у вигляді протоколів, що становлять невід'ємну частину Угоди і набувають чинності відповідно до процедури, передбаченої цією Угодою. Кожна Сторона може припинити дію цієї Угоди, повідомивши іншу сторону про свій намір не пізніше, ніж за шість місяців. У разі припинення дії цієї Угоди сторони продовжують забезпечувати захист державних секретів і їх носіїв, передбачений цією Угодою, поки не буде знятий гриф секретності відповідно до законодавства Сторін. Угоду укладено у двох примірниках, кожний українською, білоруською і російською мовами, при цьому всі тексти мають однакову силу. У разі виникнення розбіжностей при тлумаченні положень Угоди Сторони звертатимуть до тексту російською мовою.

19. Угода між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь про співробітництво в галузі санаторно-курортного лікування військовослужбовців та членів їхніх сімей від 25 травня 2006 р. (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 25 травня 2006 р. міністрами оборони України та РБ під час перебування офіційної делегації України в Бресті та набула чинності з дня її підписання. За змістом угода складається з восьми статей. Сторони уклали цю Угоду, відповідно до положень Угоди про військове співробітництво 1992 р., та з огляду на взаємну зацікавленість сторін у поліпшенні якості санаторно-курортного

лікування і організованого відпочинку військовослужбовців та членів їхніх сімей, та враховуючи те, що співробітництво між сторонами в галузі санаторно-курортного лікування військовослужбовців держав сторін та членів їхніх сімей здійснюватиметься з урахуванням принципів взаємної вигоди та відповідно до законодавства України та РБ. Метою цієї Угоди є удосконалення організації двостороннього співробітництва у сфері санаторно-курортного лікування військовослужбовців збройних сил держав сторін та членів їхніх сімей з урахуванням якісних характеристик лікування наявних у ВМУ Сторін. Сторони погодилися щодо змісту наступних термінів, а саме: "військово-медичні установи"; "військовослужбовці"; "члени їхніх сімей". Для реалізації положень Угоди визначено коло уповноважених суб'єктів з української Сторони - департамент охорони здоров'я МОУ; з білоруської Сторони - військово-медичне управління МО РБ. Для імплементації положень Угоди Сторони погодились про таке: надавати щорічно, до 1 листопада поточного р., одна одній інформацію щодо своїх можливостей з надання лікувально-профілактичних послуг у ВМУ і вартості санаторно-курортних путівок (далі - путівки) станом на 1 січня наступного р.; виділяти одна одній путівки відповідно до заявок уповноважених органів Сторін рівномірно по місяцях р.; забезпечувати прийом, розміщення і лікування осіб, які прибули на лікування і відпочинок; не змінювати кількості осіб, які направляються на лікування та терміни заїздів по планових путівках без письмової згоди іншої Сторони; взаємно визнавати висновки санаторно-відбіркових комісій і епікризи лікарів (лікарських комісій) ВМУ Сторін. Сторони домовилися фінансування витрат, пов'язаних з реалізацією Угоди, проводити самостійно. При цьому Сторона що приймає може: встановлювати вартість на санаторні путівки в своїй національній валюті; реалізовувати путівки за договірними цінами, що встановлюються наказами начальників санаторіїв на день заїзду, але не нижче їх собівартості. Сторони врегулювали механізм інформування у разі зміни вартості путівки. Так, у випадку зміни вартості виділених путівок

Сторони письмово повідомляють одна одну за 20 (двадцять) днів до початку заїзду. В разі отримання повідомлення про зміну вартості виділених путівок Сторона, яка направляє, повинна протягом 7 (семи) днів письмово (телеграфом або факсом) підтвердити згоду щодо направлення військовослужбовців і членів їхніх сімей на нових умовах. Сторона, яка направляє, зобов'язана ознайомити своїх військовослужбовців та членів їхніх сімей з вартістю путівки і умовами перебування у ВМУ Сторони, яка приймає. В Угоді Сторони закріпили норму щодо можливих обставин відповідальності між Сторонами та військовослужбовцями та членами їхніх сімей, а саме щодо: прибуття до ВМУ із запізненням; невикористання ними дні путівки при достроковому від'їзді з ВМУ; користування послугами ВМУ на рівних правах з громадянами держави Сторони, яка приймає; продажу або передачу третім юридичним і фізичним особам отриманих путівок; достроково виписування військовослужбовців та членів їхніх сімей Сторони, яка направляє, за порушення санаторного режиму без повернення сплачених грошей за путівку. Будь-які спори щодо тлумачення або застосування положень цієї Угоди будуть вирішуватися Сторонами шляхом переговорів і консультацій між уповноваженими органами Сторін. До цієї Угоди можуть вноситися зміни і доповнення шляхом укладення окремих протоколів, які становитимуть невід'ємну частину цієї Угоди. Угода укладена на три роки та автоматично буде продовжуватися на кожний наступний рік, якщо за 6 (шість) місяців до закінчення відповідного періоду жодна із Сторін письмово не повідомить іншу Сторону про свій намір припинити її дію. Укладено в двох примірниках, кожний українською та російською мовами, при цьому обидва тексти є автентичними. У випадку виникнення розбіжностей при тлумаченні положень Угоди Сторони визначилися, що потрібно звертатися до тексту російською мовою. [79]

20. Угода між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь про створення системи інформаційного обміну від 23 листопад 2006 р. (чинний міжнародно-правовий документ) –

двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 23 листопада 2006 р. міністрами оборони України та Республіки Білорусь під час перебування офіційної делегації України в Бресті та набув чинності з дня його підписання. Зміст угоди складається з шести статей. Сторони уклали Протокол ґрунтуючись на положеннях Угоди про військове співробітництво від 1992 р., та беручи до уваги положення Договору про дружбу, добросусідство та співробітництво між Україною та Республікою Білорусь від 1995 р. Предметом Угоди є створення системи інформаційного обміну щодо: нормативно-правових актів зі створення, реформування і функціонування збройних сил; виконання договорів у військовій галузі; науково-технічних програм і проектів співробітництва в галузі військової науково-технічної інформації; зразків ОВТ, що знаходяться в експлуатації, пропонуються для розробки, модернізації, ремонту та продажу; проведення миротворчих операцій; нормативно-правових актів в галузі роззброєння і конверсії; формування інформаційних ресурсів спільного користування, що містять відомості про науково-дослідну, дослідно-конструкторську та військову діяльність установ, організацій, окремих військових вчених і фахівців Сторін; спільного використання інформації щодо розвитку військової науки Сторін. Сторони зобов'язалися протягом р. з дня вступу в силу цієї Угоди погодити структуру системи і порядок інформаційного обміну і, використовуючи власні інформаційні ресурси, організувати вихідні бази даних. У свою чергу, Сторони висловили намір здійснювати погоджені заходи щодо створення і функціонування системи інформаційного обміну, для чого протягом р. з дня підписання Угоди домовилися визначитися щодо: органів, що здійснюють координацію робіт зі створення й обміну базами даних; переліку користувачів інформаційних послуг; переліку інформаційних ресурсів спільного користування, як сукупність інформаційних ресурсів довідково-інформаційних фондів і органів інформації, що знаходяться під юрисдикцією і у власності Сторін та визначених ними як елементи структури, що забезпечує обмін інформацією; правовий режим

інформаційного обміну - нормативно встановлені правила, що визначають ступінь відкритості, порядок документування, доступу, зберігання, розподілу і захисту інформації двома Сторонами; порядок виділення засобів, необхідних для виконання цієї Угоди. Сторони зобов'язалися дотримуватися погодженого рівня конфіденційності інформації, отриманої в рамках цієї Угоди. Так, передача третім особам інформації допускається з письмової згоди сторони, що її надала.

При цьому обмін секретною інформацією здійснювати між сторонами відповідно до їх національного законодавства. Участь в Угоді не обмежує права сторін, що її підписали, на участь в інших двосторонніх і багатосторонніх формах співробітництва в галузі обміну інформацією. Угода укладена терміном на п'ять років та дія Угоди автоматично буде продовжуватися на кожний наступний рік, якщо за шість місяців до закінчення відповідного періоду жодна із сторін письмово не повідомить іншу сторону про свій намір припинити її дію. За взаємною письмовою згодою сторін, до Угоди можуть бути внесені зміни та доповнення, які оформляються додатковими протоколами, що становлять її невід'ємну частину.

Розбіжності щодо тлумачення та/або застосування Угоди вирішуються шляхом консультацій та переговорів між сторонами. При цьому зазначено, що Угода відкрита для приєднання до неї міністерств оборони інших держав, зацікавлених у своїй участі в ній і готових взяти на себе відповідні зобов'язання. Угода укладена у двох примірниках, кожний українською та російською мовами, при цьому обидва тексти є автентичними.

21. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі безпеки польотів державних повітряних суден від 10 грудня 2007 р., (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжурядовий міжнародний договір. Договір підписано 10 грудня 2007 р. прем'єр-міністрами України та РБ під час перебування офіційної делегації Білорусії в місті Києві та набула чинності з

дня його підписання. Зміст угоди складається з одинадцяти статей. Уряди України і Республіки Білорусь беручи до уваги положення Договору про дружбу, добросусідство та співробітництво від 1995 р., та ґрунтуючись на положеннях Угоди про військове співробітництво від 1992 р., а також у підтверджені прагнення будувати свої відносини в дусі дружби та партнерської взаємодії, беручи до уваги спільну зацікавленість у забезпеченні безпеки польотів і ефективності заходів із запобігання авіаційним подіям, зважаючи на однотипність авіаційних парків, що експлуатуються, керуючись принципами взаємної довіри щодо порядку розслідування та запобігання авіаційним подіям і авіаційним інцидентам, визнаючи взаємну заінтересованість щодо удосконалення порядку розслідування і надання відомостей про авіаційні події та авіаційні інциденти українських і білоруських державних повітряних суден, погодилися укласти цю Угоду.

В рамках імплементації Угоди Сторони погодили зміст наступних термінів: *«авіаційний персонал»*, *«авіаційна подія»*, *«авіаційний інцидент»*, *«державне повітряне судно»*, *«серйозний авіаційний інцидент»*, *«серйозний авіаційний інцидент з пошкодженням державного повітряного судна»*. Сторони домовилися здійснювати співробітництво з питань безпеки польотів державних повітряних суден (ДПС) на принципах рівноправності, партнерства відповідно до норм міжнародного права і законодавства України та Республіки Білорусь.

З метою реалізації положень цієї Угоди уповноваженими органами Сторін визначено: від України - МОУ; від Республіки Білорусь - МО РБ. Сторони через свої уповноважені органи домовилися здійснювати: обмін інформацією про авіаційну подію протягом доби після такої події і про її причини - протягом 5 діб, після завершення розслідування; направлення одна одній інформацію про серйозний авіаційний інцидент, у тому числі про пошкодження державного повітряного судна протягом 5 діб після його виявлення і про його причини - протягом 15 діб після завершення

розслідування; передачу одна одній кожне півріччя інформацію про авіаційні події та серйозні авіаційні інциденти з пошкодженням ДПС, авіаційні інциденти; одна одній допомогу в проведенні науково-дослідних робіт (далі – НДР) з питань безпеки польотів. Сторони також домовилися, що: порядок проведення спільних НДР з питань безпеки польотів визначається окремою угодою між сторонами; надавати одна одній методичні матеріали з проведення профілактичної роботи з безпеки польотів; брати участь у рамках військового співробітництва в заходах, спрямованих на забезпечення безпеки польотів (конференціях з безпеки польотів, зборах з організації льотної роботи, методичних зборах тощо), що проводяться іншою Стороною; обмінюватися делегаціями фахівців з метою обміну досвідом щодо проведення профілактичної роботи з попередження авіаційних подій та його узагальнення. Обмін інформацією про авіаційні події та серйозні авіаційні інциденти з пошкодженням ДПС, серйозні авіаційні інциденти та авіаційні інциденти Сторони здійснюють російською мовою.

При проведенні Сторонами спільних навчань спільними групами контролю здійснюють контроль за дотриманням вимог безпеки польотів ДПС. Порядок створення і роботи спільних груп контролю надали право визначати уповноваженими органами Сторін і оформляти окремими протоколами. Сторони зобов'язалися забезпечити проведення розслідування спільною комісією: авіаційних подій; авіаційних інцидентів; серйозних авіаційних інцидентів з пошкодженням ДПС; до яких залучено авіаційний персонал держав сторін відповідно до національного законодавства держав. Правила створення спільних комісій та порядок розслідування зазначених авіаційних подій і авіаційних інцидентів визначати окремою угодою між уповноваженими органами Сторін. Сторони домовилися забезпечити надання одна одній допомоги у розслідуванні авіаційних подій та авіаційних інцидентів шляхом залучення фахівців та літаючих лабораторій сторін за наявності таких можливостей. Витрати, пов'язані з залученням спеціалістів та літаючих лабораторій сторін, несе сторона, що приймає. При реалізації цієї

Угоди уповноважені органи сторін зобов'язалися забезпечити захист інформації, що містить дані, які становлять державні секрети Сторін відповідно до Угоди про взаємне забезпечення захисту державних секретів від 2004 р. Використання конфіденційної інформації здійснювати відповідно до законодавства держав Сторін. Окремо, Сторони в Угоді надали наступне визначення терміну «конфіденційна інформація» (далі - КІ) так в Україні - це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов; в Республіці Білорусь - службова інформація обмеженого розповсюдження. Сторони врегулювали питання про те, що на матеріальних носіях КІ (документах, виробках), що передаються уповноваженими органами Сторін, проставляється гриф обмеження доступу: в Україні – «Для службового користування»; у Республіці Білорусь – «Для служебного пользования». Уповноважений орган, що отримав КІ, яка є власністю держави іншої сторони, вживає заходи щодо захисту, що здійснюється нею відповідно до власної КІ, а також інформує уповноважений орган іншої сторони про її отримання. Ця інформація не може бути передана третій стороні без письмової згоди сторони, що її передала.

За взаємною згодою сторони можуть вносити до цієї Угоди доповнення і зміни, що оформляються окремими протоколами. Будь-які спори, що виникають між сторонами, щодо тлумачення або застосування цієї Угоди вирішуватимуться шляхом консультацій та переговорів між уповноваженими органами сторін. Ця Угода укладена терміном на п'ять років і автоматично продовжуватиметься на наступні п'ятирічні періоди та дія Угоди припиняється через шість місяців після отримання однією із сторін письмового повідомлення іншої сторони про її намір припинити дію Угоди. Угоду укладено у двох примірниках, кожний українською та російською мовами, при цьому обидва тексти мають однакову силу.

22 Протокол між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь щодо обміну інформацією про польоти

повітряних суден від 18 травня 2009 р., (чинний міжнародно-правовий документ) – двосторонній міжвідомчий міжнародний договір. Договір підписано 18 травня 2009 р. міністрами оборони України та Республіки Білорусь під час перебування офіційної делегації Білорусії в місті Києві та набула чинності з дня його підписання. Угода складається з одинадцяти статей. Міністерство оборони України і Міністерство оборони Республіки Білорусь враховуючи положення Угоди про співробітництво в галузі безпеки польотів державних повітряних суден від 2007 р., ґрунтуючись на положеннях Угоди про військове співробітництво від 1992 р., та беручи до уваги положення Протоколу про домовленість про співробітництво в галузі протиповітряної оборони від 1996 р., домовилися щодо зміцнення та подальшого розвитку співробітництва між оборонними відомствами двох держав та уклали цей Протокол.

В рамках реалізації угоди Сторони погодили зміст наступних термінів: «аеродром», «аеронавігаційні дані», «повітряне судно», «державний кордон», «використання повітряного простору», «літерний політ», «метеорологічна інформація», «порушення порядку використання повітряного простору», «не ідентифікований політ», «обмін інформацією», «політ поблизу державного кордону», «порядок використання повітряного простору», «надзвичайні обставини», «екіпаж повітряного судна». Сторони визначили наступні пункти управління, а саме: в Україні - КЦ ПС ЗС України, КП повітряних командувань «Захід», «Центр» ПС ЗС України; у Республіці Білорусь - ЦКП ВПС і ВППО ЗС Республіки Білорусь, КП Західного оперативного-тактичного командування ВПС і ВППО ЗС Республіки Білорусь.

Сторони домовилися співпрацювати у сфері обміну інформацією про польоти повітряних суден (далі – ПС) з метою: взаємного оповіщення про всі заплановані польоти ПС поблизу ДК держав Сторін; взаємного оповіщення про всі незаплановані польоти ПС поблизу ДК держав Сторін, у тому числі, які виконують завдання щодо авіаційного пошуку та рятування, охорони ДК держав Сторін, надання медичної допомоги, охорони громадського порядку;

взаємного оповіщення про не ідентифіковані польоти та порушення порядку використання повітряного простору на маршрутах польотів, що ведуть до ДК держав Сторін у повітряному просторі на відстані ближче 50 км від нього; взаємного оповіщення про перетин у повітряному просторі ДК держав Сторін ПС; взаємного оповіщення про польоти ПС під час виникнення з ними надзвичайних обставин (форс-мажорних обставин) на маршрутах польотів, що ведуть до державного кордону держав Сторін на відстані ближче 50 км від нього; надання допомоги ПС, які зазнали аварії або втратили орієнтування, а також надання їм інформації про запасні аеродроми; взаємного обміну, за відповідним запитом, аеронавігаційними даними та метеорологічною інформацією на аеродромах, на які здійснюється запит; негайного інформування про викрадення ПС або його захоплення з метою здійснення терористичного акту, вжиття взаємопогоджених заходів щодо протидії цьому ПС; взаємного обміну інформацією про літерні польоти, які виконуються з перетином ДК Сторін.

Сторони домовилися щодо взаємодію між ПУ відповідно до національного законодавства своїх держав, а саме: вживати заходи щодо запобігання порушень ДК в повітряному просторі, та порядку використання повітряного простору; щодо не ідентифікованих польотів повітряних суден у повітряному просторі своїх держав; організувати тренування чергових сил з ППО, у тримісячний термін після підписання цієї Угоди поінформувати один одного щодо порядку взаємного обміну інформацією про польоти ПС; організувати та здійснювати взаємодію між ПУ каналами зв'язку, у тому числі із застосуванням АСУ; здійснювати обмін інформацією між ПУ, радіообмін між екіпажами ПС та наземними службами сторін і обмін кореспонденцією російською або англійською мовами.

Витрати, пов'язані з експлуатацією каналів зв'язку на території своєї держави кожна із сторін здійснює самостійно. Усі розбіжності, пов'язані з тлумаченням або застосуванням положень угоди, сторони домовилися врегульовувати шляхом двосторонніх консультацій та переговорів. За

письмовою згодою обох сторін угода може бути змінена.

Зміни та доповнення оформляються протоколами, які становитимуть невід'ємну частину угоди, і набуватимуть чинності в порядку, визначеному в Угоді. Угода укладена терміном на п'ять років, її дія автоматично продовжуватиметься на наступні п'ятирічні періоди та дія Угоди припиняється через шість місяців після отримання однією із Сторін письмового повідомлення іншої Сторони про її намір щодо припинення дії. Угода укладена в двох примірниках, кожний українською та російською мовами, при цьому обидва тексти мають однакову силу.

Джерело інформації: контент-аналіз автора.

Додаток Е

АРХІВНА КОПІЯ

112/142

березня 2

«1» аркушів	Вих. № 112/142
«20» 03 1992.	
Секретаріат Головного штабу ЗС України	

ПОСОЛЬСТВО РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА
В УКРАЇНІ

м.Київ, вул.Ярославів Вал, 12

ПОВІРЕНОМУ У СПРАВАХ а.і.
РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ В УКРАЇНІ
ПАНУ ЄЖИ КОЗАКЕВИЧУ

Вельмишановний пане Є.Козакевич!

В плані реалізації домовленостей, досягнутих під час візиту Міністра оборони України генерал-полковника МОРОЗОВА К.П. в Республіку Польща 12 січня 1992 року, дозволяю запропонувати для обговорення наступні питання по організації військового співробітництва між Україною і Республікою Польща. Першочерговими заходами на наш погляд, могли б бути наступні:

- створення змішаної українсько-польської військово-експертної групи з питань військового співробітництва;
- підготовка проекту плану перспективного військового співробітництва на 1993 рік;
- підготовка і підписання в цьому році умови про військове співробітництво;
- обговорення питання обміну військовими аташе.

Крім того, могли б бути розглянуті і інші пропозиції, які на Ваш погляд, могли б сприяти в становленні в коротші строки міцного співробітництва між Україною і Республікою Польщею в військовій галузі.

З повагою

В.О. НАЧАЛЬНИКА ГОЛОВНОГО ШТАБУ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
генерал-лейтенант

Г.ЖИВИЦЯ

Додаток К

АРХІВНА КОПІЯ

156

Віві в НГЦ С. ОФ.
У справу
пкш - ат

НАЧАЛЬНИКУ ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ
ЗС УКРАЇНИ

генерал-полковнику ЛОПАТІ А.В.

З В І Т

про візит військової делегації
Прикарпатського військового округу
до Краківського військового округу

З 22 по 24 червня 1994 року згідно з Угодою про співробітництво між Міністерствами оборони України та Республіки Польща відбувся візит військової делегації Прикарпатського військового округу до Краківського військового округу з метою встановлення дружніх добросусідських контактів між двома округами держав - сусідів та обговорення плану співробітництва між ними на 1994-1995 роки.

У візиті брали участь:

1. Генерал-полковник ШУЛЯК П.І. - командуючий військами Прикарпатського військового округу, голова делегації.
2. Генерал-лейтенант РОЗУМОВСЬКИЙ О.О. - заступник командуючого військами округу з озброєння.
3. Полковник КОБЕРСЬКИЙ Л.В. - заступник начальника управління виховної роботи округу.

Делегація ПрикВО 23.06.94 р. була прийнята керівництвом Краківського військового округу на чолі з командуючим військами округу генералом дивізії Зеноном БРИКОМ.

Під час прийому українську сторону було проінформовано про те, що Краківський військовий округ почав формуватись в 1992 році на базі частини Варшавського та Шльонського військових округів. Розміщається на території 14 воєводств східної

Продовження

Додатку К

- 2 -

159

та південно-східної Польщі. В своєму складі має 6 дшбр; 21 гсбр, 14 тбр /зформовані на базі 14 тд/, 3 мбр /зформована на базі 3 мд/ і частини окружного підпорядкування. За межами округу формується 25 аеромобільна дивізія, яка згодом віде в склад Краківського ВО.

З інформації генерала дивізії З. Брика стало відомо, що округ укомплектований особовим складом та технікою на 60%. Проблемою на сьогоднішній день є забезпечення фінансами та запасними частинами, особливо до танків Т-55, Т-72, а також до літаків АН-24, АН-26.

В зв'язку з цим польська сторона виявила велику зацікавленість отриманням на взаємовигідних підставах запчастин до танків, які ПрикВО має в достатній кількості.

В свою чергу польська сторона може постачати акумуляторні батареї, парашути /термін експлуатації тих, що знаходяться в окрузі закінчується/.

Українська сторона проінформувала сусідів про хід реформування ПрикВО, шляхи вирішення проблем зміцнення обороноздатності Української держави.

В ході обміну думками сторони підтвердили своє стремління налагоджувати добросусідські, дружні стосунки між військовими, в т.ч. і на рівні підрозділів, окремих військовослужбовців.

Досягнута домовленість про встановлення товариських стосунків між 6 дшбр ВП /Краків/ та 224 ОУЦ аев /Хирів/, 14 тбр ВП /Черемисьль/ та 181 тп 24 мсд, 21 гсбр ВП /Жешув/ та 310 мсп 24 мсд /Лворів/; 3 мбр ВП та 51 мсд /Володимир-Волинський/, на рівні з'єднань, частин та підрозділів - з метою обміну досвідом бойової підготовки, виховання особового складу.

Обговорені інші пункти плану співробітництва між округами.

Польська сторона надала можливість ознайомитись з ходом бойової підготовки в 6 дшбр, 14 тбр /на полігоні Нова Демба/ та 21 гсбр, організацією життя та побуту особового складу.

Продовження

Додатку К

Під час зустрічі з командним складом Краківського військового округу, командирами з'єднань та частин, офіцерами, сержантами та солдатами відбувся відвертий обмін думками щодо шляхів зміцнення стосунків між обома державами, Віськом Польським та ЗС України.

Польська та українська сторони продемонстрували щире стремління будувати взаємовідносини на принципах взаєморозуміння, відвертості та доброзичливості.

Командуючий Краківським військовим округом запросив командуючого ПрикВО побувати на навчаннях з І4 тбр, які відбудуться на полігоні Нова Демба у вересні ц.р., а також з задоволенням прийняв запрошення відвідати Прикарпатський військовий округ у жовтні ц.р. Конкретні терміни візиту будуть узгоджені через управління зовнішніх зв'язків МО України.

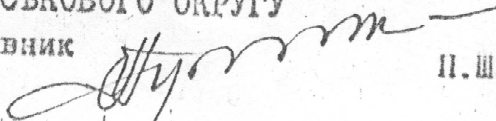
В И С Н О В К И:

1. Візит делегації ПрикВО у Краківський ВО проходив в обстановці дружби та взаєморозуміння, щирої симпатії до України та її Збройних Сил.
2. Підсумком візиту стало встановлення дружніх робочих контактів між керівництвом округів, погодження програми подальшого співробітництва між з'єднаннями, частинами та підрозділами ВП та ЗСУ, що дислокуються на території Краківського та Прикарпатського військових округів.
3. Вважаю такого роду контакти потрібними і необхідними для зміцнення авторитету ЗСУ на міжнародній арені, запозичення досвіду підготовки військ.
4. Після візиту з'явилась реальна можливість заключити бартерні угоди на взаємовигідних підставах по забезпеченню військ ПрикВО акумуляторними батареями та парашутами в обмін на запчастини до танків Т-55 та Т-72, які потребує польська сторона.

Доповідаю на Ваше рішення.

КОМАНДУЮЧИЙ ВІЙСЬКАМИ
ПРИКАРПАТСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ОКРУГУ

генерал-полковник

П. ШУЛЯК

Додаток Л

АРХІВНА КОПІЯ

349 />

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ
УКРАЇНИ

• • •

Начальник Управління
військової освіти

" 27 " 02 19 92 р.

№ 150/450

И.О. НАЧАЛЬНИКА ГЛАВНОГО ШТАБА
МИНИСТЕРСТВА ОБОРОНЫ УКРАИНЫ
ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ ЖИВИЦЕ Г.В.

г. Киев

252009, м. Київ - 9, вул. Банківська, 6

Управление военного образования МО Украины, изучив вопросы, поднятые на переговорах в Польше, между Министрами обороны Украины и Польши, считает целесообразным:

1. Установить тесное взаимодействие управления военного образования МО Украины с аналогичным органом в Польше.
2. Осуществить обмен делегациями ВВУЗов в целях изучения накопленного опыта по подготовке военных специалистов в Польше и на Украине.
3. Обсудить вопрос подготовки военных специалистов для Вооруженных Сил Польши в военных вузах Украины, так как подавляющее количество вооружений и техники Вооруженных Сил Польши произведено на территории бывшего СССР.
4. Осуществить взаимный обмен обучаемыми военно-учебных заведений Украины и Польши.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ ВОЕННОГО
ОБРАЗОВАНИЯ МО УКРАИНЫ

генерал-майор Ю. ПРОКОФЬЕВ

с.п. Шевченко А.В.
8 дело.
сп.п.т.

отв. на вх. 112/250
исх. 150/450

Додаток М

АРХІВНА КОПІЯ

НАЧАЛЬНИК
ГОЛОВНОГО ШТАБУ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ПЕРШОМУ ЗАСТУПНИКУ МІНІСТРА
ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ
МАКАРЕВИЧУ М.П.

29 08 1992 р.
№ 112/657

252168 м.Київ - 168

Шановний Миколо Петровичу !

На Ваш запит за N 15/45 - 12803 від 14.08.92 р. повідомляємо, що підготовка особового складу 240 спеціального батальйону проводилась на базі дивізії із складу якої він формувався. При відборі кандидатів до складу батальйону перевага надавалась фізично розвинутим, грамотним, здібним, маючим достатній досвід і рівень підготовки військовослужбовцям. В підготовці приймали участь офіцери Збройних Сил України, які мають досвід служби у складі Сил ООН.

Особовий склад батальйону отримав інформацію про функції та цілі Сил ООН по підтриманню миру, про ситуацію в світі та регіоні. Були організовані заняття по тактиці піхотних підрозділів, функціям військових спостерігачів, по поведінці в умовах підвищеної мінної загрози, по першій медичній допомозі.

Повідомляємо, що зараз Міністерством оборони України розглядається можливість організації щорічних спеціальних курсів по підготовці військовослужбовців до складу Сил ООН.

Міністерство оборони України готове до співробітництва з урядами інших країн та відповідними структурами ООН в цій справі.

З повагою,

генерал-лейтенант

В.СОБКОВ

к. Вк N B-6.

Додатку Н

153

С О Г Л А Ш Е Н И Е

между государствами-участниками Содружества
Независимых Государств о социальных и правовых
гарантиях военнослужащих, лиц, уволенных
с военной службы, и членов их семей

Азербайджанская Республика, Республика Армения, Республика Беларусь, Республика Казахстан, Республика Кыргызстан, Республика Молдова, Российская Федерация, Республика Таджикистан, Туркменистан, Республика Узбекистан и Украина, именуемые в дальнейшем "государства-участники Содружества",

исходя из необходимости принятия согласованных мер для обеспечения социальной и правовой защиты военнослужащих, лиц, уволенных с военной службы, и членов их семей,

учитывая права военнослужащих перевестись для прохождения военной службы или уволиться в запас (отставку) из одного государства Содружества в другое,

в целях создания военнослужащим надлежащего уровня жизни и условий для выполнения обязанностей военной службы, а также правовой основы для осуществления этих мер согласились о нижеследующем:

Статья 1

За военнослужащими, лицами, уволенными с военной службы и проживающими на территории государств-участников Содружества, а также членами их семей сохраняется уровень прав и льгот, установленных ранее законами и другими нормативными актами бывшего Союза ССР.

Односторонние ограничения указанных прав и льгот военнослужащих, лиц, уволенных с военной службы, и членов их семей не допускаются.

Государства-участники Содружества вправе принимать меры по усилению социальной защиты военнослужащих, лиц, уволенных с военной службы, и членов их семей.

Статья 2

Государства Содружества своим законодательством устанавливают и обеспечивают всю полноту политических, социально-экономических и личных прав и свобод военнослужащим, лицам, уволенным с военной службы, и членам их семей в соответствии с нормами международного

Продовження додатку Н

184
2.

а и положениями настоящего Соглашения, в том числе следующие:

сохранять гражданство государства-участника Содружества, которое они имели до призыва (поступления) на военную службу;

иметь в собственности принадлежащее им имущество и распоряжаться по своему усмотрению этим имуществом;

проживать в занимаемых ими жилых помещениях;

получать пенсию, установленную законодательством. Порядок пенсионного обеспечения военнослужащих устанавливается двусторонними соглашениями;

при пересечении Государственной границы государства Содружества провозить личное имущество без взимания пошлин, налогов и оплат, за исключением предметов, вывоз (ввоз) которых запрещен законодательством соответствующего государства;

получать образование в высших, средних и средне-специальных учебных заведениях государства Содружества, пользоваться дошкольными детскими учреждениями;

пользоваться медицинским и другими видами социального обеспечения;

на трудоустройство в государственные органы, предприятия, учреждения и организации после увольнения с военной службы.

Кроме того военнослужащие после увольнения с военной службы, а также члены их семей имеют право принимать гражданство государства пребывания, оставаться на постоянное жительство на его территории или избрать другое место жительства.

Статья 3

Государства Содружества обеспечивают жилыми помещениями военнослужащих и членов их семей, не имеющих жилья или нуждающихся в улучшении жилищных условий, в соответствии с законодательством государства пребывания.

Статья 4

Государства - участники Содружества берут на себя обязательство в 1992 году разработать и принять двусторонне согласованные законодательные акты о социальной защите военнослужащих, лиц, уволенных с военной службы, и членов их семей.

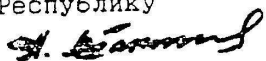
Продовження
додатку Н

3.

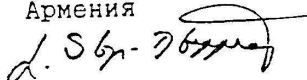
Статья 5

Соглашение вступает в силу с момента его подписания.
Совершено в г.Минске 14 февраля 1992 года в одном подлинном
экземпляре на русском языке. Подлинный экземпляр хранится в архиве
Министерства Республики Беларусь, которое направит государствам,
подписавшим настоящее Соглашение, его заверенную копию.

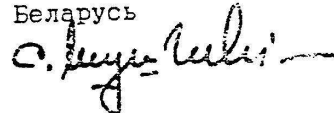
За Азербайджанскую
Республику

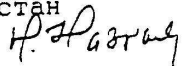
За Республику
Армения

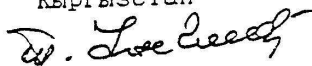
За Республику
Беларусь

За Республику
Казахстан

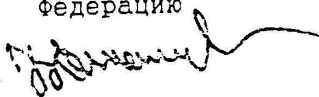

За Республику
Кыргызстан

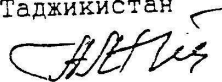

За Республику
Молдова

За Российскую
Федерацию

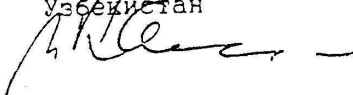
За Республику
Таджикистан

За Туркменистан

За Республику
Узбекистан

За Украину

В Молдове гарантируются воен-
нослужащим определяются законо-
дательством республики.

Додаток П

Ф. ТГ-17а

МИНИСТЕРСТВО СВЯЗИ С ССР

ПРАВИТЕЛЬСТВЕННАЯ ТЕЛЕГРАММА

« 1 » листов Вх. № 1975/3

« 18 » 08 19 92г.

Министерство обороны Украины
Администрация делами

Прислано: 16 го 11 час. 11 мин.	Передано: го час. мин.
Бланк № 410 НВ	№ связи
	Печатаю:

ТЕЛЕГРАММА

МИНСК 50/101 39 16/8 1350=

ПРАВИТЕЛЬСТВЕННАЯ

КНЕС ПРЕЗИДЕНТУ УКРАИНЫ КРАВЧУКУ Л М=

Срочно
 Морозову РИ -
 на до оказания помощи
 следоват. с Россией
 М. Чубов
 17.08.92

ПРАВИТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ ПРОСИТ ОКАЗАТЬ СОДЕЙСТВИЕ В ПЕРИОД
 ЭВАКУАЦИИ ОТДЫХАЮЩИХ ГРАЖДАН БЕЛАРУСИ В ПАНСИОНАТЕ ШНУКВАРИ ПО УБЕЖИЩАХ
 СУХУМИ СО СВОЕЙ СТОРОНЫ ГОТОВЫ ПРИНЯТЬ ЛЮБЫЕ НЕОБХОДИМЫЕ МЕРЫ=

ОТ ИМЕНИ ПРАВИТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ М И ДЕМЧУК=

МИНСК 1411 16.08.00ЧС

18/1711-10

✓ Нар. гшВС

Согласованно, организовать
 доставку к месту стоянки
 кораблей ЧФ, при необхо-
 димости сшамировать
 с-шы ВТА. Управление,
 доинд. Морозов
 18.08.92г

и ред. 14.8.92.

Додаток О

АРХІВНА КОПІЯ

 МІНІСТЭРСТВА ЗАМЕЖНЫХ СПРАЎ
 РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

№ 05/5970-н

 Министерство Иностранных Дел
 Украины

Министерство Иностранных Дел Республики Беларусь свидетельствует свое уважение Министерством Иностранных Дел государств-участников Договора об ОБСЕ и имеет честь сообщить, что направило в адрес Министерства Иностранных Дел Российской Федерации ноту с предложением, в соответствии с п.73 ст.УП Договора об ОБСЕ и п.2 Протокола о максимальных уровнях для наличия обычных вооружений и техники в связи с Договором об ОБСЕ от 15 мая 1992 года, рассмотреть вопрос об увеличении максимального уровня для наличия боевых самолетов Республики Беларусь на 75 единиц и соответствующем уменьшении на это количество максимального уровня для наличия боевых самолетов Российской Федерации.

Это предложение связано с тем, что на территорию Республики Беларусь из Западной группы войск идет перебаазирование авиационных частей, имеющих на вооружении технику, подпадающую под ограничение по Договору об ОБСЕ. Этот вывод войск осуществляется в соответствии с планом, согласованным в 1991 году в рамках бывшего СССР и, следовательно, не учитывает реально изменившейся ситуации.

Определяя свои максимальные уровни для наличия ОДВТ, Республика Беларусь оперировала количеством вооружений и техники, находившейся на ее территории по состоянию на январь-апрель 1992 года. В настоящее время в связи с выводом войск и ОДВТ, первоначально объявленных под юрисдикцией Российской Федерации, на территорию Республики Беларусь наличие боевых са-

 Министерству Иностранных Дел
 Украины

 ЗАГАЛЬНИЙ СЕКРЕТАРІАТ
 Міністерство
 Зарубіжних справ України
 ВХІДНИЙ № 42/5694

Продовження додаткуО

- 2 -

молетов в республике значительно возросло, что привело к возникновению у Беларуси обязательств по сокращению этой категории вооружений, которые не принимались в расчет при заключении Ташкентских договоренностей.

В связи с вышеизложенным Министерство Иностранных Дел Республики Беларусь считает правомерным постановку такого вопроса перед Российской Федерацией.

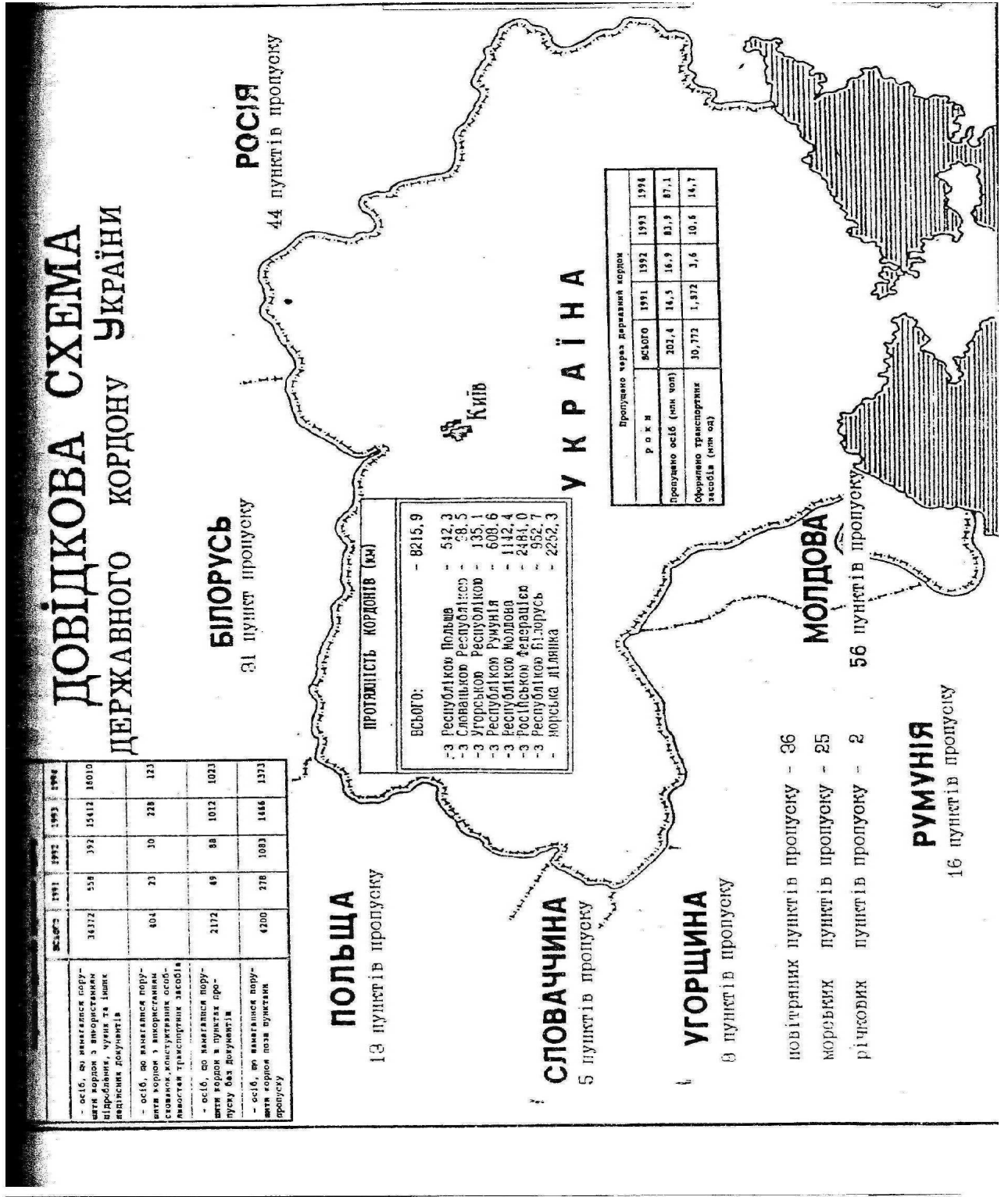
Министерство Иностранных Дел Республики Беларусь пользуется случаем, чтобы возобновить Министерством Иностранных Дел государств-участников Договора об ОБСЕ уверения в своем весьма высоком уважении.

Минск, 6 августа 1993 года

Додаток Р

Довідкова схема державного кордону України

СЕРБІЯ

Територія, на якій бойовики планують створити країну "Велика Албанія"

Сектор Д

Сектор В

Сектор "С - схід"

Лепосаєні
ЗС США
ЗС Австрія
ЗС Грузія
БНТГр Північ Схід
ЗМБР
2 мб
асп.тава
ЗС Франція
ЗС Греція
мб ЗС Іспанія
опер. рва. КФОР
мб ЗС Данія
мб ЗС ОАЕ
Йорданія
Вуцітри
Лауша
Істок
Кліна
Малишєво
Дульє
Сува Рема
БНТГр Південний Захід
12 тбр
2 мб 12 тбр
ас
бз
ЗС Німеччина
мб ЗС Ватерланд
Мамуша
Пірізен
11 батр
ЗС РФ
мб ЗС Австрія
ЗС Нідерланди
ЗС Швейцарія
Спрвачички
Батальон українсько-польського націоналістичного озброєння, українських підрозділів
військова база "Вондріла"
підрозділ ЗС Великобританія

КФОР
ПКП
БНТГр Центр
ЗС Великобританія
мб ЗС Угорщина

ГРІШНА
Косово Поле
Стрежевац

БНТГр Схід
ОГ Сокіл
тб
мб
мб
мб
ас
ОГ АА
верт. пр. ОАЕ
ар. спец. опер. Йорданія
підрозділ ЗС Великобританія

Рака
Качаніє
підрозділ польської частини батальйону

3 АК
29 лтбр
1 гвбр
1 бртбр
1 змабр
бр ППО
3 змптп
СКОП'Є

КФОР
ОКП

Тетово

30 лтбр
3 змал

Тиловий район "Південь"

Тиловий район "Південь"

2050